ERNEST MANDEL

İkinci Dünya Savaşının Anlamı

YAZIN YAYINCILIK

1923'te Frankfurtam Main'da doğdu. Çocukluğu ve gençliğini Anvers'te geçirdi. 13 yaşında IV.Enternasyonal'e katıldı. II. Dünya Savaşı sırasında iki kez tutuklandı ve Almanya'ya sürülerek hapishane ve toplantı kamplarına atıldı. Savaştan sonra bir süre gazetecilik yaptı. 1954-63 arasında Belçika İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nda (FGTB) iktisat araştırma uzmanı olarak çalıştı. 1941'de başladığı yüksek öğrenimini 1967'de Paris-Sorbonne Üniversitesi'nde tamamladı. 1972'de Batı Berlin Özgür Üniversite'sinde iktisat doktorası yaptı. Çoğu türkçeye çevrilen en önemli eserleri arasında Marksist Ekonomi El Kitabı (1963), Marx'ın İktisadi Düşüncesinin Oluşumu (1967), Geç kapitalizm (1972), Kapitalist Gelişmenin Uzun dalgaları (1980) ile Para ve İktidar (1992) yer alır.

Ernest Mandel
•
Özgün adı:
The Meaning of the Second World War

© Ernest Mandel, 1986

Yayım yeri: Verso, Londra.
•
İlk baskı
Temmuz 1995
•
Türkçesi
Bülent Tanatar
•
Kapak
İnci Batuk
•
Dizgi
Yazın
•
Baskı
Söğüt Ofset
•
Yazın Yayıncılık
Turnacıbaşı sok 31/1
80 050 Beyoğlu İstanbul
Yazışma
PK 224 Beyoğlu İstanbul

Ernest Mandel

İkinci Dünya Savaşının Anlamı

Türkçesi
Bülent Tanatar

YAZIN YAYINCILIK

Faşizme ve emperyalizme karşı savaşırken
hayatlarını veren herkesin,
başta da
bu savaşı dünya devriminin zaferine dönüştürmek için ölen
Abram Leon,
Leon Lesoil,
Marcel Hic,
Hendrik Sneevliet,
Victor Widelin,
Pantelis Pouliopoulos,
Blasco,
Tha-Thu-Tau,
Çen Tu-Siu,
Tan Malakka'nın

ve hepsinden önce de
aktif olarak içinde yeraldıkları
ayaklanmanın son günlerine dek
Varşova gettosu'nda
Troçkist yeraltı gazetelerini çıkaran
Czorwony Sztandard'ın
meçhul kahraman
yayıncılarının anısına.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Kısım Bir

Tarihsel Çerçeve 7
Bölüm 1 Gizli Hedefler 9
Bölüm 2 Doğrudan Sebepler 24
Bölüm 3 Toplumsal Güçler 44
Bölüm 4 Kaynaklar 61
Bölüm 5 Strateji 72
Bölüm 6 Silahlar 87
Bölüm 7 Lojistik 95
Bölüm 8 Bilim ve İdari Yapı 105
Bölüm 9 İdeoloji 115

Kısım İki

Olaylar ve Sonuçlar 131
Bölüm 10 Avrupa'da Oyunun Açılışı 133
Bölüm 11 Savaşın Dünyaya Yayılması 144
Bölüm 12 Savaşın Doruğa Tırmanması 154
Bölüm 13 Belirleyici Dönüm Noktaları 168
Bölüm 14 Yıpratma Savaşı 180
Bölüm 15 Nihai Saldırı 194
Bölüm 16 Savaşın Sonucu 209
Bölüm 17 Savaşın Sonrası 221
Bölüm 18 Savaşın Mirası 238

Dizin 249

Kısım I

TARİHSEL ÇERÇEVE

Bölüm 1

Gizli Hedefler

Kapitalizm rekabeti gerektirir. Büyük şirketlerin ve kartellerin ortaya çıkmasıyla birlikte -yani tekelci kapitalizm devresine girilmesiyle birlikte-, bu rekabet yeni bir boyut kazandı. Niteliksel bakımdan daha siyasal-iktisadi ve dolayısıyla da daha askeri-iktisadi bir hale geldi. Tehlikede olan artık on binlerce paund veya yüz binlerce doları temsil eden iş dünyalarının akıbeti değildi. Şimdi tehlikede olan, varlıkları on ve yüz milyonlara varan sınai ve mali devlerdi. Bundan ötürü, devletler ve orduları kendilerini bu rekabete -yeni pazarlara yatırım yapmak, ucuz ve nadir hammaddelere ulaşmak için kendine dış alanlar arayan emperyalist rekabet- gitgide daha doğrudan bir şekilde sokuyorlardı. Böylesi bir rekabetin tahripkârlığı, militaristleşmeye ve onun ideolojik yansıması olan savaşın olumlanması ve ululanmasına doğru artan bir eğilimin varlığında, gittikçe daha vurgulu bir hale geldi. Diğer taraftan, imalat sanayisinin gelişmesi, teknik bakımdan en ileri firmaların üretim kapasitelerindeki büyüme, başlıca sınai güçlerin toplam çıktısı ve özellikle mali sermayenin ve yatırım potansiyelinin genişlemesi, artan ölçüde, en büyükleri dahil, ulus-devletlerin sınırlarını aştı. Bireysel ulusal sermayenin bu dışa doğru yayılması, kaçınılmaz olarak hem Avrupa içinde hem de daha çarpıcı biçimde kıta dışında dış kaynaklar, pazarlar ve ticaret yollarının denetimi için kıran kırana bir rekabete sürükledi: 1876 ile 1914 arasında Avrupalı büyük devletler, başlıcaları Asya ve Afrika'da olmak üzere, yaklaşık onsekiz milyon kilometre karelik bir toprak parçasını ilhak etmeyi başardılar.

Bununla beraber, sermayenin uluslararası dürtülerini izleyen sömürge imparatorluklarının kurulmasının, üretici güçlerin gelişimi ile bu gelişimin içinde yer aldığı siyasal biçim olan ulus-devlet arasındaki büyüyen oransızlık sorununa sadece geçici bir cevap olduğu ortaya çıktı.[1] Fakirlik ve düşük büyüme oranları veri olarak alındığında, sömürgelerin mamul mal talepleri doğal olarak sınırlıydı; sistematik biçimde kapanmaları -ondokuzuncu yüzyıl sonunda gitgide artan bir biçimde ithal malları ve sermaye üzerine konan yüksek gümrük tarifeleri aracılığıyla- sömürgelere yönelimi hızlandırmış olan, bizzat sanayi ülkeleri içindeki zengin pazarları pek ikame edebilecek durumda değillerdi. Aynı zamanda, dünyanın nispeten erken bir dönemde, özellikle Avrupa kıtasının Batı yakasının lehine paylaşılmış olması, gecikmiş sanayi devletlerine (ABD, Almanya, Rusya, Japonya) denizaşırı genişleme için çok az alan bırakıyordu. Bunların mucizevi gelişmeleri, varolan toprak paylaşım düzenlemelerine güçlü bir meydan okumayla sonuçlandı.

Varolan siyasal ve iktisadi güç dengesini altüst etti. Yeni filizlenen üretici güçler ile hakim siyasal yapılar arasındaki büyüyen çatışma, geleneksel diplomasi veya küçük yerel çarpışmalarla gitgide daha güç bastırılabiliyordu. Bu çatışmanın beslediği devlet koalisyonları, bunun bir patlama noktasına ulaşacağını göstererek, çatışma olasılığını azdırıyordu sadece. Patlama Birinci Dünya Savaşı'yla geldi.

Statükoyu sorgulama yönünde ilk hamlenin, Avrupa'nın sınai önderliğini üstlenen ve böylelikle de İngiltere ve Fransa'nın lehinde-

1 Geçenlerde, bir Sovyet yazarı bunun, "tekelci sermayenin kozmopolit girişimlerini haklı göstermeye" çalışan burjuva teknokratlarının savunduklarına benzer, özellikle "Troçkist" bir tez olduğunu ileri sürdü. Bkz. N. Vassetskiy, "Gericilikle İttifak Halindeki Troçkizm", *Mirovaya Ekonomiya i Mejdunarodnıy Otnoçeniya* (Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler), sayı 7, 1985. Ne yazık ki, Vassetskiy bu tezin Lenin ve tüm Sovyet ve uluslararası önderlerin kabul ettiği resmi Komintern belgeleri içinde bulunduğundan habersiz. Bkz. *Theses, Resolutions and Manifestoes of the First Four Congresses of the Communist International*, Londra, 1978.

ki sömürge paylaşımına silahların gücüyle meydan okuyabilecek bir konumdaki Almanya tarafından yapılması hiç şaşırtıcı değil. Kıtanın Alman egemenliğinde birleştirilmesi olasılığı, sömürgelerin ve diğer bağımlı devletlerin geleceğiyle ilgili tüm sonuçlarıyla birlikte, sadece İngiltere, Fransa veya Rusya gibi en doğrudan etkilenecek olanlar için değil, Japonya ve ABD gibi Avrupalı olmayan büyük devletler için de bir endişe kaynağıydı. Bu durumda, ABD'nin Antant /İtilaf/ yanındaki müdahalesi Almanya'nın yenilgisinde belirleyici oldu.

Ancak, Birinci Dünya Savaşı hiçbir biçimde kapitalist dünya içindeki ekonomi ve politika arasındaki artan çelişkiyi 'çözmedi'. Doğru, Almanya yenildi, ama dünya önderliği için yarışta kesin olarak saf dışı edilecek şekilde değil. Ve savaş yeni bir oyuncuya kapıları açtı: sosyalist devrim. Rusya'da Bolşevik iktidarının zaferi ve perçinlenmesi; diğer yenik ülkelerde ve İtalya'da sovyet iktidarının ortaya çıkmasına götüren devrimci mayalanma; savaşın sonlarında bizzat galip ülkelerde kitlesel bir sola kayışa yol açan genelleşmiş, savaş karşıtı ruh hali: tüm bunlar uluslararası savaşın burjuvazi için anlamını değiştirdi. Baştan itibaren, galiplerle mağluplar arasındaki yeni düzenleme, yönetici sınıfların, özellikle Almanya'ya olmak üzere, devrimin yayılmasını önleme arzusuyla gölgelendi. Amerikalı, İngiliz ve hatta Fransız emperyalistleri, Alman işçi sınıfının iktidarı ele geçirmesinden korkarak, Alman rakiplerini tamamen silahsızlandırmayı göze alamadılar. Nitekim, Kasım 1918 ile Ekim 1923 arasında, *Reichswehr* Almanya'da zayıflamış kapitalist düzeni savunan tek güçtü. Versailles'ın çelişkisi, galiplerin Alman kapitalizmini gerçekten silahsızlandırmadan ve sınai gücünü eskisi gibi tutarak zayıflatmak istemeleriydi. Bu da onun askeri geri dönüşünü kaçınılmaz kıldı.

Birçok kez, İkinci Dünya Savaşı'nın Birinci Dünya Savaşı'nın mantıksal ve kaçınılmaz bir neticesi olduğu öne sürülmüştür. Fakat ikisi arasındaki bağ, genellikle Versailles Antlaşması'nın Alman karşıtı maddelerine, özellikle de Fransız burjuvazisinin üzerinde özel olarak ısrar ettiği çılgınca onarım poitikasına indirgeniyordu. Gerçekteyse, her ne kadar barışı sağlama koşulları, kuşkusuz 20'li ve

30'lu yıllara hakim olan ve İkinci Dünya Savaşı'na yol açan siyasal, askeri ve herşeyden önce iktisadi anlaşmazlıkların şiddetlenmesine yardım etmişlerse de, bu sorunları yaratmamışlardı. Aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'na Avusturyalı, Rus, Alman veya Fransız genelkurmaylarının "pervasızca" planları da sebep olmamıştı.

Bu bakımdan, tamamen Avrupa'ya ilişkin siyasal alandan öte tarafa geçmek, ileride Pasifik Savaşı'na yol açacak olan Çin, Japonya ve ABD arasındaki eğreti ilişkiye bir göz atmak öğretici olacaktır. 1900'de Japonya ve ABD, Çin'deki Boxer Ayaklanması'nın bastırılmasında işbirliği etmişlerdi. 1905'te Rusya ile Japonya arasındaki barış antlaşması ABD'nin nezaretinde imzalanmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nda Japonya ABD'nin ve Uzak Doğu'da iktisadi çıkarları olan diğer büyük güç olan İngiltere ve Fransa'nın bir müttefiği olarak müdahalede bulundu. Ne Paris Barış Konferansı'nda (1919-20) ne de 1922'deki Washington Denizcilik Anlaşması'nda kötü muameleye uğramadı. Bu nedenle, Japon dış politikasının kademeli olarak Alman emperyalizmininkinden pek farklı olmayan şiddetli bir saldırganlık yarışına meyletmesi, gelecekteki düşmanları tarafından kendisine dayatılan herhangi bir "aşağılanma" ile açıklanamaz. Tam tersine, Japonların savaş yöneliminin hedefi, dünyanın en kalabalık nüfuslu ülkesi Çin'di. Japonya'nın 1931'de Mançurya'yı işgali ve 1937'de Çin'e karşı açtığı topyekûn savaş, Çin'in bir Japon sömürgesi veya Japonya'ya bağımlı bir ülke haline gelmesini ne pahasına olursa olsun engellemeye kararlı olan ABD'yle silahlı bir çatışmayı kaçınılmaz kıldı. Daha derin bir düzeyde, Amerika ile Japonya arasındaki anlaşmazlık, her iki ülkedeki ağır 1929-32 iktisadi bunalımı tarafından ateşlendi. Çatışma uzun vadeli bir çözümün iktisadi tecrit taraftarlığından (yurt içi pazara dayalı büyümeden vazgeçme) kararlı bir kopuş gerektirdiği görüşünden ve dolayısıyla da dünya hakimiyetine giden yolda zorunlu bir basamak olarak, dünyanın önemli bir kısmı üzerindeki hegemonya vasıtasıyla dünya pazarında stratejik bir yer edinme ihtiyacından doğdu.[2]

2 1929 dünya iktisadi bunalımı en başta Japon kırsal kesimini vurmuştu. Köylülük için temel ek gelir kaynaklarından biri olan yerli ipek sanayi,

Bu itibarla, emperyalist oyunun ikinci perdesi dünya kapitalist sisteminin iç mantığı uyarınca sahnelendi. Bir kez daha hedef, bir emperyalist güç tarafından askeri fetih veya baskının ve iktisadi egemenlik veya yağmanın aktif bir bileşimi sayesinde -buradaki karmanın tam bileşimi, iktisadi gelişmenin düzeyi ve siyasal kurumların niteliği gibi içsel tahditlerin bir türevi olan, bireysel yarışmacıların nispi kuvvet veya zayıflıklarına bağlıydı- kazanılacak veya korunacak olan uluslararası hegemonyasıydı. İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde bu güçler ABD, Almanya, Japonya ve İngiltere'ydi; gerçek bir iddia sahibinin kuvvetine sahip olmayan Fransa ve İtalya ise ikincil müttefikler rolünü oynuyorlardı.

İkinci Dünya Savaşı'nın gizli hedefleri olarak yukarıda sunulan nitelendirmeye çok fazla süpürücü olduğu ve savaşan devletlerin çok daha sınırlı ihtiraslara sahip olduğunu ortaya koyan gerçek olayların akışına tekabül etmediği; sebepler ve sonuçlar arasında çok daha keskin bir ayrıma gitmemiz ve saldırganları savaşa meşru müdafaa için giren devletlerden ayırmamız gerektiği itirazı yapılabilir. İkinci Dünya Savaşı basitçe, kökeni Almanya ve Japonya'nın, dünya ekonomisinin Kautsky'nin "ultra-emperyalizm" olarak adlandırdığı duruma doğru barışçıl evriminden kopuşa sürükleyen politikalarının eğretiliklerinde yatan, bölgesel anlaşmazlıkların zincirleme bir etkisinden ibaret değil miydi? Bu bakış açısından, Japonya'nın yönelimi, bir Doğu Asya ve Pasifik bölgesi yaratmakla ve Alman yayılmacılığı da Avrupa'nın bazı kısımları ile Kuzey Afrika ve

ABD'de ipek iplik ve ipek ürünleri fiyatlarının çökmesinden fena halde mustarip oldu. Haziran 1930'da, ABD'ye giren Japon malları üzerindeki ithalat vergilerini 1930'da ortalama %23 arttıran Smoot-Hawley Tarifesi'nin devreye sokulmasını, 1931'de ABD'nin Çin'e başlıca ihracat yapan ülke olarak Japonya'yı geçmesi izledi. İngilizlerin Çin'in savaş borçlarıyla ilgili tavrı da Japon ihracatı bakımından sorunlar doğurmuştu. Japonların buna cevabı, "önce birçok Batı özel pazarına, ardından da kaynaklar ve hammaddeler üzerine bir saldırı" başlatmak oldu. (Jon Halliday, *A Political History of Japanese Capitalism*, Londra, 1975, s.122) Aynı zamanda bkz. H.F. McNair ve D.F. Lach, *Modern Far Eastern International Relations*, 2. bsk., New York, 1976, s.402-3.

Orta Doğu'yla sınırlıydı. Böylece, İngiliz burjuvazisinin imparatorluk mülklerini elinde tutma arzusu Japon veya Alman militarizmi aleyhine sorumluluktan kurtarılabilir ve ABD'nin, bırakın Avrupa'yı, Asya ve Afrika'ya yönelik emelleri, Alman ve Japon faşizmlerince yeşertilen silahlı fetih politikasından özde daha mütevazı ve merhametli olarak görülebilir.

Ancak, bu itiraz, emperyalistler arası savaşların kapitalist ekonominin uluslararasılaşmasında oynadığı rolü yanlış değerlendirir ve onları vahşi bir fetih arayışına -ve ona tepkiye- indirger. Fakat emperyalist saldırganlığın en vahşi ve caniyane örnekleri gücün değil, nisbi zayıflığın ifadeleridir. Dünyanın emperyalist fethi, sadece ve temel olarak, devasa toprakların sürekli biçimde milyonlarca askerle işgal edilmesi yönelimi değildir. Tam tersine, İkinci Dünya Savaşı'nın itici gücü büyük kapitalist devletlerin tüm kıtaların ekonomisini sermaye yatırımı, tercihli ticaret anlaşmaları, parasal düzenlemeler ve siyasal hegemonya aracılığıyla hakimiyet altına alma ihtiyacıydı. Savaşın amacı, sadece daha az gelişmiş dünyanın tabiyet altına alınması değil, fakat aynı zamanda, ister düşman ister müttefik olsunlar, diğer sanayi ülkelerini de tek bir hegemonik gücün sermaye birikimi önceliklerine tabi kılmaktı. Bu bakış açısından, büyük ölçüde iktisadi savaş ve nispeten marjinal bir askeri müdahaleyle elde edilmiş olan, ABD'nin Latin Amerika ülkeleri üzerindeki egemenliği, bir dünya düzeni kurmak için uygulanabilir bir paradigma değildi. Toco'nun ya da Hitler'in askeri aygıtları da kendi başlarına bu amaç için yeterli değildi. Üst derecede bir iktisadi güç olan ABD bakımından bu, güçlü bir donanma kurmak ve İngiltere'yi, hemen Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, denizlerde güç eşitliğini kabule zorlamak -tıpkı Japonya'nın İngiltere ve ABD'yle denklik üzerinde ısrar etmesi ve bu nedenle de bir onbeş yıl sonra Washington Antlaşması'nı çiğnemesi gibi- anlamına geliyordu. Dünya hegemonyası, bir başka deyişle, ancak askeri kuvvet ve iktisadi üstünlüğün bir bileşimi ile uygulanabilir. Doğallıkla, Almanya ve Japonya'nın nihai zafer durumunda benimseyecekleri kesin bileşim bilinemez; ama kuşkusuz bu, sırf kaba kuvvete dayanmaktan çok, böylesi bir

bileşim olacaktı. İşgal altındaki Avrupa'da, Naziler bile, söz gelişi Fransız, Belçikalı, Hollandalı veya Danimarkalı burjuvazilere, süregiden savaşın istisnai olayları hariç, Yahudi halkına, Polonya veya Sovyetler Birliği halkına davrandıklarından oldukça farklı bir muamele yapmayı bilmişlerdir.[3]

Aynı şekilde, İkinci Dünya Savaşı'nda statükoya asıl meydan okuyan Japonya, Almanya veya ABD'nin savaş emellerinde herhangi bir sınır bulunduğuna dair hiçbir kanıt yoktur. Çok daha erken bir tarihte, Tanaka Muhtırası, Japon ordusu için Çin'in fethinin, ABD'nin direnişi kırıldıktan sonra ulaşılacak olan dünya hegemonyasının ele geçirilmesinde sadece bir atlama taşı olduğunu belirtiyordu.[4] Nitekim, Japonya'nın Almanya'yla ittifakı ancak geçici olabilirdi ve gelecekteki bir düşmanla geçici bir ateşkes olarak görüldüğünden dolayı da savaş boyunca nazik ve etkisiz bir durumda kaldı.[5] Hitler'in yaklaşmakta olan savaşın anlamına ilişkin kavrayışı da aynı şekilde açıktı: "Dünya üzerindeki hegemonya için mücadele

3 Vichy Fransa'sındaki, Nazilerle işbirliğinin en radikal ve en zeki ideologu Benoist-Méchin, *De la Défaite au Désastre*, Paris, 1984 adlı kitabında, Hitler'in, Almanya'yla büyük çaplı iktisadi işbirliğine giren Fransız burjuvazisine yönelik politikasındaki salınımları ve kararsızlıkları ayrıntılarıyla tasvir eder.

4 General Giişi, mali bunalımın Japon toplumunu tam tekmil kasıp kavurduğu yıl olan 1927'de başbakan oldu. 1927 tarihli Muhtıra'sında "pozitif" bir yayılma siyaseti, yani Japonya'nın Asya ve nihai olarak ta Avrupa üzerinde hakimiyeti için çağrıda bulundu. Bkz. Leon Trotsky, "The Tanaka Memorial", *Writings of Leon Trotsky 1939-40*, New York, 1973, s. 169-80.

5 Hitler, Alman ve Japon emperyalizmleri arasındaki uzun vadeli çıkar çatışmasının oldukça farkındaydı. Japonların Asya'daki hızlı fetihlerinin ardından şunu belirtmişti: "Eğer bütün beyaz devletler bir koalisyon kursalardı Doğu Asya korunabilirdi". *Monologe im Führerhauptquartier 1941-1944*, s. 163. Goebbels bu konuda çok daha açıktı: "Avrupa ve ilk sırada da Almanya daha da arttırılması gereken yüksek bir yaşam standartına sahiptir. Er ya da geç Doğu Asya'da son derece düşük bir yaşam standartına sahip 500 milyon kişilik bir sarı ırk blokuyla yüz yüze gelinecek ve bunun da Avrupa üzerinde çok önemli bir etkisi olacaktır". (*A.g.e.*, s. 264)

Avrupa bakımından Rus uzayının ele geçirilmesi tarafından belirlenecektir. Tüm kıtaya hakim olmadığımız müddetçe dünya politikası fikri gülünçtür... Eğer Avrupa'nın efendileri olursak, o zaman dünyada egemen bir konumumuz olacak. Eğer Rusya Hindistan'ı, Japonya Doğu Asya'yı ve Amerika da Kanada'yı alırsa, İngiliz İmparatorluğu bugün silahlarımızın önünde çökse de onların varisleri olamayız".[6]

Amerikan emperyalizmi de dünya önderi olma "kaderi"nin farkındaydı. "Roosevelt'in 1940'ta, savaş borularının etkisiyle değil, kendi başına aldığı karar, ABD'nin dünya önderliğinden aşağı olmayacak bir sorumluluk alması varsayımına dayanmasını öngörüyordu".[7] Bizzat ABD'nin oldukça cömertçe katkıda bulunduğu 1920'li yılların sonundaki dünya ekonomisindeki çöküş ve dışlayıcı ticaret bloklarının (bunların en büyüğü İngiliz sterlin bölgesinde toplanmıştı) kurulması yalnızca Amerika'nın pazarlarını değil, aynı zamanda onun hammadde tedarikini de tehlikeye düşürüyordu. ABD için savaş, tüm dünya pazarını ve dünya kaynaklarını Amerikan sömürüsüne açacak olan kaldıraç olacaktı.[8] ABD Dışişleri bakanı Cordell Hull bunu 1942'de çok kesin biçimde ortaya koymuştu: "ticarette ve diğer iktisadi işlerde yeni bir uluslararası ilişkiler sistemine giden yolda önderlik, muazzam iktisadi gücümüz nedeniyle büyük ölçüde ABD'ye düşecektir. Bu önderliği ve onun getireceği sorumlulu-

6 Hitler, *a.g.e.*, s. 110. Alman emperyalizminin dünya hegemonyası planları üzerine geniş bir litaratür vardır. En iyi özetler şunlardır: Jochen Thiess, *Architekt der Weltherrschaft: Die 'Endziele' Hitlers,* Düsseldorf, 1976 ve Wolfgang Schumann & Ludwig Nestle (der.), *Weltherrschaft im Visier: Dokumente zu den Europa- und Weltherrschafts planen des deutschen Imperialismus von der Jahrhundertwende bis Mai 1945*, Berlin, 1975.

7 Robert E. Sheerwood, *Roosevelt and Hopkins*, New York, 1950, s. 151.

8 İkinci Dünya Savaşı'nın başında, *The American Century* adlı kitabında Henry Luce şöyle yazıyordu: "Roosevelt, Wilson'ın başaramadığını başaracak... Tarihte ilk kez, iki milyar kişilik dünyamız çözülmez bir birlik oluşturacak. Bu dünyanın sağlıklı ve güçlü olması için, 20. yüzyılın mümkün mertebe bir Amerikan yüzyılı olması gerek".

ğu, öncelikle saf ulusal öz çıkar gerekçeleriyle üstlenmeliyiz".[9]

İngiliz emperyalizmine gelince, gerçekte hazmedebileceğinden fazlasını yutmuş olsa da, daha iyi konumlar elde etmek için yarışmayı hiç te bırakmış değildi. Doğu Afrika'ya, İtalyan sömürge imparatorluğunu silip atan müdahalesi, Yakın Doğu'daki Fransız adacıklarını /enclaves/ tasfiyesi, İran'a uygulanan zulüm, 1918'de ortaya çıkan Fransız uydularının yerine geçmek üzere Doğu Avrupa'da İngiliz teba /client/ devletleri yaratmak için Yunanistan'ı açıkça bir atlama taşı yapmak gayesiyle Balkanları işgal hazırlığı, Latin Amerika'da güç politikası uygulamak yönündeki çeşitli girişimler (ABD emperyalizmine karşı el altından Peron'un desteklenmesi gibi), amaçlarla araçlar arasındaki oransızlığın artan ölçüde acıklı bir durum sergilediği koşullarda da olsa, hegemonya rüyasının City'de de hâlâ görüldüğünü gösteriyordu.

Emperyalizm çağında, bölgesel nüfuz bölgeleri arayışı bile dünya çapında bir kavgaya hazır olunmasını gerektirir. Bunun mantığı İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç aşamalarındaki askeri talimat ve kararlardan çıkartılabilir. Daha Kasım 1940'ta, Hitler'in 18 sayılı talimatı, ABD'ye yönelik stratejik önemleri nedeniyle, Kanarya ve Yeşil Burun adalarının, Azorlar'ın ve Batı Afrika'nın ele geçirilmesi ihtiyacını anıyordu. Irak ve İran Kafkasya harekatlarının müteakip hedefleri olarak anılıyorlardı ve 5 Mart 1941 tarihli 24 sayılı talimat Alman savaş planlarını Avustralya'ya dek genişletiyordu.[10] Bu tasarıların bir yansıması olarak, Izlanda, Azorlar, Yeşil Burun adaları ve Dakar limanının Avrupa'nın yeniden fethi için elde tutulması ABD'li strateji uzmanlarınca elzem görüldü ve muhtemel bir Alman saldırısına karşı bir savunma hattı çizildi.[11] Roosevelt 1940'ta, "İngiltere düşerse, ABD için yıkıcı bir savaşın kaçınılmaz hale geleceğine, (zi-

9 Gabriel Kolko, *The Politics of War: The World and the United States Foreign Policy 1943-1945*, New York, 1970, s. 251.

10 Bkz. H.R. Trevor Roper (der.), *Hitler's War Directives 1939-1945*, Londra, 1966.

11 R.E. Sherwood, *A.g.e.* s. 290.

ra) Almanya'nın, yeterli bir donanma gücü ile ulaştırma ve taşıma filosu toparlar toparlamaz (Almanya'nın elinin altında bulunan Avrupa'daki tüm o gemi yapım tesisleri göz önüne alındığında, bu öyle uzun bir süreç te değildi), muhtemelen önce Latin Amerika olmak üzere, Batı yarım küresine saldıracağına ve Japonya'nın da Pasifik'te saldırgan bir tutuma gireceğine" inanıyordu.[12]

Tabii, coğrafi tahditler ve askeri gereklilikler kısmen bu yayılma hatlarını dikte ediyordu.[13] Fakat bu tahdit ve değerlendirmelerin altında, savaşan devletlerin planlama konseylerinde kolayca görülebilecek olan emperyalizmin içsel mantığı yer alıyordu. Petrol, kauçuk, bakır, nikel, kalay, manganez, demir cevheri, pamuk, vs. emniyet altına alınmalıydı; bunların ülkeye taşınması için deniz trafiği açık tutulmalıydı; işçiler ve cebri emek seferber edilmeli, barındırılmalı ve beslenmeliydi; ihracatlar arttırılmalı ve isteksiz müşteriler zorlanmalıydı; yabancı rakipler ya ticari ortaklara çevrilmeli ya da basitçe yutulmalıydı; düşmanların ihracatları baltalanmalı ve halkları aç bırakılmalıydı. Gerçekten, savaş siyasetin başka yollarla devam ettirilmesinden başka birşey olmadığını göstermişti.[14]

Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın anlamı, tıpkı selefi gibi, ancak dünya egemenliği için emperyalist yönelim bağlamında kavranabilirse de, önemi, rakip emperyalist devletlerin nispi güçlerinin nihai test edilmesinde yatar. Sonucu, bütün bir dönem için dünya çapındaki sermaye birikiminin özgül kalıbını /örüntüsünü/ belirlemiştir. Ulus-devletlere dayalı sermaye tarafından örgütlenen dünyada, savaş, farklılıkların nihai çözümü için bir mekanizmadır. Zira, her ne

12 *A.g.e.*, s. 125-6.

13 Bu zorunluluklar ve tahditlerin iyi bir özeti Robert Coakley ve Richard Leighton'ın resmi ABD savaş tarihi olan *Global Logistics and Strategy 1943-45*, Washington, 1968 adlı kitaplarında bulunabilir.

14 Goebbels, her zamanki açık ve arsız üslubuyla emperyalizmin gayesini şöyle özetlemişti: "Nesnellik, adalet duygusu ve duygusallık Almanları dünyevi misyonlarında ancak engeller. Bu misyon sadece kültür ve eğitimin yayılmasından ibaret değildir, buğday ve petrolün çekip alınmasını da kapsar". *Monologe im Führerhauptquartier 1941-1944*, s. 362.

kadar askeri güç, kapitalist bir devletin rakipleri üzerinde uygulayabileceği tek baskı türü değilse de, yine de en yüksek güç biçimidir: emellerini dayatmak için potansiyel ya da fiili bir askeri kuvvet kullanımı bir emperyalist devletin üstünlüğünün belirleyici kanıtıdır. Dolayısıyla, bizim burada ilgilendiğimiz şey, kendisi de her devletin hem insani hem de maddi, tüm gerekli kaynakları zafer için seferber etme yeteneğine bağlı olan, savaşan güçlerin herbirinin sürekliliği sağlanmış biçimde ve rakiplerinden daha başarılı olarak askeri güç kullanma kapasitesidir. Sonuç olarak, bu çaptaki savaşlar yönetici sınıfların ve onların önderliklerinin siyasal dayanıklılıklarının olduğu kadar, toplumsal düzenin ve onun iktisadi sağlığının sağlamlığının da en yüksek testidir.

Yönetici sınıfların ve önderliklerinin dayanıklılığı bakımından en önemli konu, burjuvazinin kendi arka bahçesinde, hepsinden önce de kendi yerli işçi sınıfının üzerinde hüküm sürme yeteneğidir. Son tahlilde, emperyalist yayılma, sermaye birikiminin çığ dinamiği olan doyumsuz artı değer üretimi ve gerçekleştirilmesine olan susuzluğunu ifade eder. Fakat niteliksel bakımdan arttırılmış artı değer üretimi, ancak ücretli emekle özgül bir ilişki, işçi sınıfının sermayeye tabi kılınması aracılığıyla mümkündür. Bu açıdan, işçi sınıfının metropol merkezleriyle stratejik olarak bütünleştirilmesi, emperyalist ülkelerin dünya egemenliği için mücadele sürdürme yeteneklerinin zorunlu bir bileşimidir. 1914-1918 savaşından türeyen dünya, kısmen, savaşı önceleyen yirmibeş yıl boyunca, özellikle Avrupa'da olmak üzere, ama aynı zamanda da ABD'de oluşan işçi sınıfı öz-örgütlenmesinin ve öz-güveninin daha önce eşine rastlanmayan bir yükselişiyle biçimlenmişti. Dolayısıyla, işçi sınıfının emperyalist savaşlara karşı tavrı, sadece yönetici sınıflar açısından değil, bizzat işçi sınıfının geleceği için de önem taşıyordu. 1907 ile 1917 yılları arasında İkinci Enternasyonal'e bağlı partiler arasındaki tarihsel tartışma -savaş öncesinde başlayan (her ne kadar savaşa yönelik ittifaklar artık ortaya çıkmışlarsa da) ve savaş süresince de devam eden bir tartışmaydı bu-, yaklaşan savaş sorununu, işçi örgütlerinin burjuva düzeninin reform araçları mı yoksa mezar kazıcısı mı olaca-

ğı şeklindeki daha geniş bir tartışmayla ilişkilendirmişti.[15] Savaş başladıktan ve ilk milliyetçi coşku açlık, ölüm ve yıkım arasında buharlaşıp gittikten sonra, toplumsal mutabakat tüm kıta boyunca savaşın etkisiyle bozuldu.

Fransız, Alman, Avusturya ve Rus ordularında isyanlar; açların yürüyüşleri ve fabrikalarda grevler; Rusya'da Çarlık'ın devrilmesi; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılması; Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılması; Alman Kayzer'inin tahttan indirilmesi; Orta, Doğu ve Güney-Doğu Avrupa kentlerinde devrimin yüzünü göstermesi; ve son olarak Rusya'da Bolşevik önderliğindeki devrimin başarısı; tüm bunlar Avrupa'nın bu yakasındaki ve Asya'daki sömürülen halkların, kapitalizmin şiddetlenen yapısal bunalımına ve burjuvazi tarafından kurulan uluslararası düzenin savaşa yönelik anarşisine karşı almaşık çözümler bulma yönündeki çok çeşitli çabalarını temsil ediyordu. İkinci Enternasyonal çoğunluğunun 1914'te ulusal yönetici sınıfların *raison d'état*'sı önündeki boyun eğişi, cevabını, azınlığın bir Üçüncü Enternasyonal içinde örgütlenmesinde ve tüm dünya çevresinde, itibarı zedelenmiş Sosyal Demokrat oluşumlara meydan okuyan Komünist partilerin kurulmasında buldu.

Emeğin burjuvazinin hegemonya yönelimine direnişi ve emperyalist güçlerin kendisini yıkmak için gösterdikleri yoğun çabalara rağmen hayatta kalan genç Sovyet cumhuriyeti, özellikle Avrupa sermayesine olmak üzere, emperyalist emellerin izlenmesine mükemmel engeller oluşturuyordu. Herhangi bir emperyalist gücün bir başka emperyalist savaş başlatmayı ciddi olarak düşünebilmesi için bu iki direnişin de, saf dışı edilemese bile, en azından tarafsızlaştı-

15 Bu tartışmanın bir bölümü geçenlerde yeniden basıldı. Bkz. Henri Weber (der.), *Kautsky, Luxemburg, Pannekoek. Socialisme: la voie occidentale*, Paris, 1983 ve John Riddell (der.), *Lenin's Struggle for a Revolutionnary International: Documents 1907-1916*, New York, 1984. Ayrıca 1983'te Harvard University Press tarafından yeniden yayınlanan Carl E. Schorske'nin *German Social Democracy 1905-1917: Development of the Great Schism* adlı kitabından da rahatlıkla faydalanılabilinir.

rılması gerekiyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın hazırlanması ve tetiklenmesinin tarihi, dolayısıyla, sadece dünya burjuvazisinin sektörel (ulusal) çıkarlarının artan ölçüde patlamaya hazır farklılaşmasının tarihi değil, aynı zamanda bu engelleri alt etmek için yürüttüğü sürekli ve az çok başarılı çabaların da tarihidir. Bir başka deyişle, aynı zamanda karşı devrimin bir tarihidir. 1939'da bu karşı devrimci pekişmenin dosyası vaatkar olmakla birlikte pürüzlüydü. Sovyetler Birliği'nin akıbeti ve evrimi özellikle önemliydi. Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen devrimci ayaklanmalar sabık Rusya İmparatoluğu'nda kapitalizmin yeniden ihdasını önleyecek ölçüde güçlüydü. Fakat bunların yeni zaferler kazanamamaları Sovyet işçi sınıfını çok ağır bir biçimde zayıf düşürdü: Sovyet cumhuriyeti yaşadı, ama son derece çarpık bir biçim aldı. Bu da kendi başına iki savaş arası dönemde Avrupa işçi sınıfının iktidarsızlığına katkıda bulundu. Devrimdeki geri çekilme, bunalım bunu gerektirdiği andan itibaren, işçi hareketi üzerine yeni bir hücum için yeşil ışık yaktı. İkinci Dünya Savaşı'na giden yoldaki kaldırım taşları Çan Kay-Şek'in 1927'de komünistleri ve diğer işçi hareketi militanlarını katli; 1920'ler ve 30'larda İtalya ve Almanya'da faşizmin yükselişi; İspanyol cumhuriyetinin yenilgiye uğraması; Fransa'da Halk Cephesi'nin çökmesiydi. İngiliz genel grevinin başarısızlığa uğraması ile CIO /Sanayi Örgütleri Kongresi-Congress of Industrial Organizations/ bürokrasisinin Amerikan işçi sınıfının yükselen militanlığını bastırması da aynı şekilde yeni çatışmanın hazırlanmasında marjinal olmaktan uzak bir rol oynadı.

Buradaki, İkinci Dünya Savaşı'nın gerçek hedefinin tek bir emperyalist gücün dünya hegemonyasının kurulması ve savaşın aynı zamanda bir karşı devrim sürecinin en üst noktası olduğu iddiası, kuşkusuz, sadece Hitler ve Alman Nazizminin yeni bir dünya savaşına yol açmakta oynadıkları özellikle iğrenç role atıfta bulunuyor zannedilmemeli. Tam tersine, bu iddia, bir yandan üretim sürecinin uluslararasılaşma ve toplumsallaşması arasındaki temel çelişkinin doğurduğu özgül bir kapitalizm biçimi olarak emperyalizmle ilgili genel bir hükmü ve diğer yandan da onun özel ve ulusal çıkarlar ta-

rafından sürekli örgütlenmesini ifade ediyor. Bunu açık bir biçimde kavrayan ve 1930'ların başlarından itibaren tekrar tekrar dile getiren, başta Troçki olmak üzere, devrimci Marksistler, burjuva devletinin herhangi bir siyasal biçimiyle ya da herhangi bir ulusal yönetici sınıfla sınırlı olmayan, *bir sistem olarak* emperyalizmin yapısal bakımdan barbar niteliğini yeniden keşfetmek için Soğuk Savaş'ı ve Kore çatışmasını bekleyenlerden daha uzgörülüydüler.

Tüm bunlara ek olarak, ondokuzuncu yüzyılın ortalarından bu yana, büyük güçler arasındaki savaşlar devrime ya da en azından kaybeden tarafta muazzam reformlara yol açtığından, bireysel veya kolektif olarak, emperyalist devletlerin yönetici sınıfları, zorunlu olarak, aynı zamanda karşı devrimi de tezgahlamayı öğrendiler. Buradaki dönüm noktası 1914'tür. İşçi hareketinin önder tabakasının büyük kısmının ve liberal *intelligentsiya*nın kilit kesimlerinin sömürgecilik, emperyalizm ve savaş karşısındaki boyun eğişi, şiddetin, kitlesel imhanın, milliyetçilik ve ırkçılığın yanı sıra, ulusal burjuvazilerin dikte ettiği *Realpolitik* gerekçeleriyle yurttaş ve emekçi sınıfı haklarının kısıtlanması (birkaç nesildir gelen uygarlık kazanımlarının süreksizliğinin kabulü gibi) anlamına da geliyordu.

1918-23'te ve ardından da 1932-37'de burjuva düzeninin tahttan indirilmesi için herhangi bir fiyat ödemeyi reddeden ve emperyalizm ile savaşın asıl gerçek ve dehşetli fiyatını kabullenenler, kapitalizmin dünya bunalımına emperyalist bir çözüm için ikinci bir şansa -bu kez, insan hayatı ve acıları bakımından 1914-18'de ödenenden daha pahalıya- izin verme gibi tarihsel bir sorumluluğu sırtlarında taşırlar.[16] 1918-45 arasının tarihini dengeli bir biçimde inceleyen hiçkimse, Nazizm ve İkinci Dünya Savaşı'nın, Léon Blum'un

16 Birinci Dünya Savaşı'nda on milyon askerin -Avrupa gençliğinin çiçeği burnunda delikanlıları- öldürülmesini ve bu doğrama makinasını finanse eden savaş kredilerini sakince kabul eden, ama hiç te kesin olmamakla birlikte, on binlerce ölüme mal olacağı gerekçesiyle, İkinci Dünya Savaşı'nı imkansız kılacak olan Almanya, Avusturya, İtalya ya da Fransa'daki devrimlere cıyak cıyak karşı çıkan insanların durumu tümüyle akıldışıdır -ve ahlaki bakımdan da edepsiz.

deyişiyle, Alman Sosyal Demokrasisinin Kasım-Aralık 1918'de burjuva düzenini alaşağı etmeyi reddetmesi veya başaramaması dolayısıyla insanlığın ödediği paha olduğu sonucunu ciddi olarak sorgulayamaz. Stalin ve izleyicileri de, politikalarının Almanya'da Nazi rejiminin kurulmasına, İspanyol deviriminin yenilmesine ve Fransa'da burjuva yönetiminin güçlenmesine yaptığı katkı dolayısıyla bu sorumluluğa ortaktır.

1914 savaşı Bosnalı bir gencin, ulusal baskının ve toplumsal adaletsizliğin kişiselleşmiş simgesi olarak görülen gelecekteki Avusturya İmparatoru'na sıktığı bir kurşunla başlamıştı. Batılı liberal devletlerin Rusya'daki iç savaşa karşı-devrim yanındaki başarısız müdahaleleriyle son buldu. Bu sadece bir rastlantı değildi: her iki olay da emperyalist savaşlar ile ulusal kurtuluş ve devrim savaşları arasındaki yakın bağlantıyı simgeliyordu. Ulusal kendi kaderini belirleme konusu Versailles'ın gündemine devrimci Rusya tarafından zorla sokuldu; bu hakkı Doğu Avrupa ve Balkan halklarıyla sınırlı tutan Wilson ve Clemenceau'dan farklı olarak, Lenin'in yönetimindeki Sovyetler Birliği sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde ortaya çıkan ulusal kurtuluş hareketlerine (Amritsar katliamının ve Çin'deki 4 Mayıs Hareketi'nin ortaya çıkışının Versailles'daki barış görüşmeleri sırasında meydana geldiğini hatırlayalım) desteğini genişletti. Dünya politikasının merkezi Avrupa'dan öteye kayınca, sömürge karşıtı mücadeleler de ileri kapitalist ülkelerdeki proletaryanın çok önemli müttefikleri haline geldiler.

Bölüm 2

Doğrudan Sebepler

İkinci Dünya Savaşı'nın altında yatan tarihsel sebepler emperyalist yayılma ve onun çelişkileri olsa da, bu savaşı kasten fitilleyen belli bir emperyalist güç -Almanya- ve Alman yönetici sınıfının belli bir kesimiydi, yani silah üretimine en doğrudan bağlı ve Üçüncü Reich'ın kurulmasında Hitler'e en çok yardımcı olan gruplardı.

Daha 1931 gibi erken bir tarihte, Troçki şu öngörüde bulunmuştu: eğer Hitler iktidara geçerse, Sovyetler Birliği'ne karşı bir savaş başlatacaktır.[1] 1964'te, olaylar olup bittikten sonra geriye dönüp baktığında, İngiliz tarihçi Trevor-Roper şöyle yazmıştı: "Nihai gayesi olan, Doğu'daki kaybedilmiş Alman imparatorluğu'nu yeniden kurabilmek ve genişletebilmek amacıyla Hitler yalnızca diplomasinin yeterli olamayacağının farkındaydı. Sonunda savaş kaçınılmazdı: Rusya'ya karşı savaş".[2]

Büyük bir tarihsel kanıt kütlesi bu hükmü teyit ediyor. Pratik olarak, Şansölye olduğu andan itibaren Hitler Almanya'yı yeniden silahlandırmaya başladı. Daha baştan beri, programının ikili bir hedefi vardı: bunalıma sürüklenmiş olan Alman sanayisini, kârları keskin bir biçimde yukarıya doğru çekecek koşullarda (hem toplam kârı hem de kâr oranını) hemen pompalamayı mümkün kılmak; ve

1 Leon Trotsky, *The Struggle against Fascism in Germany*, New York, 1971, s. 126.(Türkçesi Leon Troçki, *Faşizme Karşı Mücadele*, İstanbul, Yazın Yay., 1993, s. 127)

2 H.R. Trevor-Roper (der.), *Hitler's War Directives 1939-1945*, Londra, 1966, Giriş bölümü, s. 16.

Doğu Avrupa'da Alman emperyalizmi lehine İngiltere'nin Hindistan imparatorluğunun bir eşdeğerini fethetmek amacıyla Sovyetler Birliği'ne karşı, gelecekte bir zamanda gerçekleşecek olan bir saldırıyı hazırlamak.

Söz konusu *Lebensraum*'un haritaları zaten büyük ölçüde Brest-Litovsk Antlaşması tarafından ve Birinci Dünya Savaşşı sırasındaki radikal Alman emperyalistlerinin genel ilhak yanlısı eğilimleri ile büyük iş çevrelerinin çıkarlarınca çizilmişti. Alman burjuvazisinin o zamandan bu yana Rusya'nın doğal kaynakları ve SSCB'nin sanayileşmesindeki kayda değer ilerlemeler hakkında elde ettiği yeni malumat bu hedefleri olsa olsa daha da büyütebilir ve çekici kılardı. Tabii, SSCB'ye karşı bir fetih ve yağma savaşı otomatik olarak, bırakın bir dünya savaşını, tam tekmil bir Avrupa savaşını gerektirmiyordu, en azından Alman emperyalizminin belli bir iktisadi mantığı açısından ya da hatta Nazilerin belli bir siyasal mantığı çerçevesinden. Kuşkusuz Naziler değişik hasımlarını bölünmüş vaziyette tutmayı ve onları tek tek vurmayı veya tarafsızlaştırmayı tercih ederlerdi. Rusya'ya karşı bir savaşta, Çekoslovakya ve Polonya'yı Macar tipinde kayıtsız bir müttefik olmaya ikna etmek, Alman emperyalizmi için, onları önce askeri olarak boyun eğdirmekten daha az masraflı olurdu. Fakat bu ancak, bu ülkelerde yönetici burjuva kadrosunda önemli değişiklikler meydana gelirse ve bunlar Fransız (ve az bir ölçüde de İngiliz) emperyalizminin teba devletleri olmaktan çıkarlarsa mümkün olurdu. Bu da ancak, Paris ve Londra'nın kıta üzerindeki Alman hegemonyasına razı olması veya pasif teslimiyeti yoluyla mümkündü.

Hitler, 1935 ile 1939 arasında, tehdit ve baştan çıkarmanın, şantaj ve askeri baskının pragmatik bir bileşimi aracılığıyla, adım adım bu hedefe ulaşmaya çalıştı. Bu manevralar 1934 ile 1938 arasında bir dizi başarı (Ren bölgesinin yeniden askerileştirilmesi, Avusturya'yla *Anschluss*, Südetler bölgesinin ilhakı) kazandı. Fakat bir kez Alman ordusu Mart 1939'da Prag'ı işgal ettikten sonra, artık bu başarılar kesin olmaktan çıktılar. Bu andan itibaren, İngiliz emperyalizmi (kayıtsız Fransız müttefikini yedeğine alarak) Doğu Avrupa'da her türlü yeni Alman genişlemesine kuvvet yoluyla direnmeye ka-

rarlıydı. Hitler bunu biliyordu. Ama birkaç yıldır elinin altında olan modern silahlardaki gelişmeyi durdurmak istemedi. 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırarak bilinçli olarak İngiltere'yle savaş tehlikesini yarattı. Bu bilinçli kararın sonucunda, 3 Eylül 1939'dan itibaren artık İngiltere ve Fransa'yla savaştaydı.

Polonya'nın fethinden sonra, ne Polonya'nın ne de Çekoslovakya'nın yeniden bağımsızlıklarına kavuşturulmalarını içermeyen, yarım ağız bir savaşı sona erdirme girişimi -Londra tarafından o andaki uluslararası statükonun tanınması karşılığında- olmadı değil. Stalin bu manevraya diplomatik destek verdi. Fakat Hitler; İngiltere'nin böyle bir siyasal boyun eğişi kabul etmesinin düşük bir olasılık olduğunu biliyordu.

İngiliz emperyalizmi, hasım bir gücün Avrupa kıtasını tümüyle hakimiyeti altına almasını önleme şeklindeki uzun vadeli hedefe bağlıydı, zira böyle bir hakimiyetin Alman emperyalizminin İngiliz İmparatorluğu'na topyekûn bir saldırı başlatmasından önceki bir aranağme olacağının farkındaydı -ve kendi çıkarları açısından bakıldığında, bunda haklıydı. Hitler, Alman azınlığının durumu meselesi çözülme kavuşturulduktan sonra Çekoslavakya'nın bağımsızlığını sağlayacağını iddia etmemiş miydi? Londra bu taahhüdün yerine getirilmediğini görüyordu. Hitler'in İngiliz İmparatorluğu'nu kâle alarak verdiği hiçbir sözün, üzerine yazıldığı kağıttan daha fazla değeri yoktu.

Tam tekmil bir dünya savaşından kaçınmak üzere, Hitler tarafından, Fransa'nın Mayıs-Haziran 1940'taki yenilgisinden sonra, pek az ciddi de olsa, bir ikinci girişimde daha bulunulmuştur. Bir kez daha, İngiltere emperyalizminden talep edilen, oldu bittinin kabul edilmesiydi. Fakat güçlü bir bağımsız Fransız ordusunun varlığı olmaksızın (Haziran 1940'taki durum), Berlin'in hakimiyetindeki bir Avrupa kıtasına rıza göstermek, City için, Eylül 1939'da henüz bu ordu ortalıktayken elde edilebilecek olana göre daha anlamsızdı. Her iki durumda da, birkaç yıl içinde askeri bakımdan hezimete ve işgale uğrama riskini bir tarafa bırakacak olursak, bu bir dünya gücü olarak İngiltere için kesin bir yenilgi anlamına geliyordu. Bugün

bildiğimiz kadarıyla, her ne kadar savaş kabinesi içinde Halifax, Mussolini'nin arabuluculuk girişimini desteklediyse de, İngiliz yönetici sınıfının ezici bir çoğunluğu Churchill'in, Hitler'e kazanımlarını perçinleme, hazmetme ve düzene sokma şansı tanımaksızın, sorunları derhal mücadeleyle çözme kararlılığının yanında yer aldı. Hitler bunu gördü ve ne Polonya'nın fethinden ne de Fransa'nın bozguna uğramasından sonra, savaşı yaymak üzere askeri, iktisadi ve siyasal planlarını tek bir gün için dahi durdurmadı.

Benzer bir şekilde, Hitler gayet bilinçli olarak, daha İngiltere saf dışı bırakılmadan önce SSCB'ye bir saldırı başlatmayı, yani savaşı coğrafi ve askeri bakımdan niteliksel olarak yeni bir ölçeğe yaymayı seçti. Bu karar daha Haziran 1940 gibi erken bir tarihte alınmış bulunuyordu. Bu onun kararıydı. Her ne kadar, diğer güçler kendi eylem ve tepkileriyle bu kararların alınmasını etkilemiş veya kolaylaştırmış olsalar da, hiçbir dış güç bu karardan sorumlu değildi. Alman emperyalizminin İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve yayılmasındaki sorumluluğu ağırlıklıydı. Bu, tüm büyük güçlerin, ne yaptıklarının gerçekte farkında olmaksızın, az veya çok bir sorumlulukla bir dünya savaşına sebep oldukları Temmuz-Ağustos 1914'teki durumla tezat oluşturuyordu.[3]

Alman emperyalizminin açık seçik ve geniş ölçekli bir saldırı lehindeki tercihi, ancak Alman burjuva toplumunu 1914'ten itibaren sarsan derin iktisadi, toplumsal, siyasal ve ahlaki bunalım arka planı göz önüne alınırsa kavranabilir. Bu tarihi burada yeniden anlatmaya hacet yok. Bizim amaçlarımız bakımından, Nazi idaresindeki kabine tarafından yönlendirilen Alman ekonomisinin yeniden canlandırılma politikasının daha başlangıçtan itibaren kesin bir biçimde ağır sanayiye, makina imalatına ve yol yapımına yönelik bir ağırlık taşıdığını hatırlatmak yeterlidir. Eldeki tüm kullanılabilir döviz muhtemel bir savaşa karşılık hammadde stokları biriktirmekte kullanılıyordu. Aynı zamanda, kimya sanayileri savaş malzemelerine insan yapımı malzemeleri ikame etmek üzere geliştiriliyordu. Bu tür

3 E.M. Robertson, *Hitler's Pre-War Policy and Military Plans*, Londra, 1964, s. 84.

tedbirler savaşın kaçınılmazlığına değilse bile, artan olasılığına işaret ediyordu. Daha 1935 gibi erken bir tarihte, bu tedbirler Versailles Antlaşması'nın öngörülerinin adım adım tasfiye edilmesiyle - teknik bakımdan Batılı güçlerinkinden çok daha ileri bir askeri gücün (her ne kadar, Hitler'in zannettiğinin aksine, SSCB'ninkinden çok az ileri olsa da) kurulması- birleşmişti.

Askeri kesim dahil, Alman yönetici sınıfı içindeki daha muhafazakar ve temkinli bir eğilime sahip çeşitli güçler, dönem dönem sadece Naziler değil, aynı zamanda onların burjuvazi içindeki başlıca destekçileri tarafından da izlenen pervasız yönelimi sorguladılar. Çekingen protestoları tümüyle etkisiz kaldı, en azından Hitler'in izlediği yol başarı getirdiği müddetçe. Yalnızca El Alameyn, Cezayir ve Stalingrad yenilgilerinden sonra, bu tür muhalefet yaygınlık kazandı, o da açıkçası kendini kurtarma gerekçeleriyle. Açıkçası Alman yönetici sınıfı imha edilmek istemiyordu, özellikle Sovyet ordusu tarafından. Fakat o sırada bile çekinceleri acınacak ölçüde zayıftı.

Alman sanayisi ve mali sermayesinin bünyesinin Üçüncü Reich'in ilk yılları boyunca evrilme biçimi, Alman yönetici sınıfının yaptığı bu temel tercihleri çok iyi anlatan bir göstergedir.

Üretim Endeksi (1913 = 100)

	Toplam Sanayi Çıktısı	*Metal İşleme*	*Kimya Sanayi*
1929	121.4	170.3	186.1
1932	72.8	84.2	138.4
1936	137.2	202.6	234.8

	Sanayideki Yatırımlar	*Üretim Araçları Sektörünün Payı*
1928	2.6 milyar RM	% 66
1933	0.3	% 55
1934	1.1	% 66
1935	1.6	% 75
1936	2.2	% 76
1937	2.8	% 77
1938	3.7	% 80
1939	4.4	% 81[4]

Ama tam tekmil bir yeniden silahlanma yarışı sadece diplomatik ve askeri bakımdan pervasız değildi. Aynı zamanda Alman ekonomisi için de umutsuz bir oyun anlamına geliyordu. 1938-39'da ekonomi ağır bir mali bunalıma girdi. Yüksek bir bütçe açığı ortaya çıktı: 1938-39 bütçe yılındaki 55 milyar RM'lık kamu harcaması (1939-40'ta bu 63 milyara çıkacaktı) aynı yıl ancak 18 milyar RM ve ertesi yıl da 25 milyar RM'lık vergi ve gümrük gelirleriyle karşılanmaya çalışıldı. Bunun neticesinde devasa bir kamu borçlanması ortaya çıktı. Enflasyon giderek zaptedilemez bir hal aldı. Timothy Mason, bu bunalımla 1938-39'daki *Blitzkrieg* lehindeki tercih arasında doğrudan bir bağlantı bulunduğunu ileri sürer.[5] Zira, ulusal borç için ödenen faizler sorun yaratacak ölçüde ağırlaşmaya başlayınca ve artan ölçüde takasa başvurulmasına rağmen ihracatta duraklama olunca, sermayenin yeniden üretim yasaları kendilerini göstermeye başladı. Yeni ve kitlesel bir maddi mal akımı tedavüle sokulmadığı müddetçe, ekonominin keskin bir daralma yaşaması tehditi vardı. Fakat Alman üretim kapasiteleri zaten olabilecek en üst düzeye çıkartılmıştı. İşçi sınıfından, aşağı orta sınıflardan veya Üçüncü Reich içindeki Yahudilerden artık kolay kolay daha fazla bir şey çekip alınamazdı. Tek çözüm, fiziksel üretimin ölçeğini Almanya'nın sınırlarının dışında kitlesel bir yağma yoluyla genişletmekti. Bu da fetih savaşı anlamına geliyordu. Ve açılan da bu tip bir savaş oldu.

4 Friedrich Forstmeier ve Erich Volkmann (der.), *Wirtschaft und Rustung am Vorabend des zweiten Weltkrieges*, Düsseldorf, 1981, s. 47, ve Dietrich Eicholtz, *Geschichte der deutsche Kriegswirtschaft*, Berlin, 1984, cilt 1, s. 21.

5 Bkz. T.W. Mason, "Some Origins of the Second World War", Esmonde Robertson (der.), *The Origins of the Second World War*, Londra, 1971 içinde ve "Zunere Krise und Angriffskrieg", Forstmeier ve Volkmann (der.), *Wirtschaft und Rustung am Vorabend des zweiten Weltkrieges*, Düsseldorf, 1981, içinde, s. 158-59. 1938'de Alman ekonomisinden sorumlu olan Goering şöyle diyordu: "Muazzam bir nitelikli işçi açığımız var... Bu, önemsiz tüketim malları üreten fabrikaların kapatılmasıyla da hafifletilemez. Zira, işçilerin ücretleriyle tüketim malları alamadıkları andan itibaren... enflasyon başlar ve bu da sonun başlangıcıdır". Aktaran Berenice A. Carroll, *Design for Total War: Arms and Economics in the Third Reich*, Den Haag ve Paris, 1968, s. 159.

İkinci Dünya Savaşının Kökenleri adlı kitabında, İngiliz tarihçi A.J.P. Taylor, İkinci Dünya Savaşı'nın başlatılmasında Nazi rejiminin özel sorumluluğu bulunduğu fikrini sorguladı.[6] Sunmuş olduğu birçok ilginç görüşe rağmen, genel tezi savunulabilir değildir. Hitler'in temelde savaş veya fetihler bakımından hiçbir takvime sahip olmayan bir oportünist olduğunu, sadece uygun koşullar ortaya çıktığında eyleme geçme şansını yakaladığını ileri sürüyor. Bununla birlikte, şurası kesin ki, Avrupa'da hegemonya kurmak için kesin bir programa sahip olmanız gerekmez ya da savaş hazırlığınızın gerçek bir hazırlık olması için çatışmaları belli bir tarihte başlatacak şekilde hazırlık yapmanız gerekmez. Hitler ya da daha doğrusu Alman emperyalizmi Avrupa'da yeni bir düzen kurmayı tasarladılar ve bu da kendi payına savaşı kaçınılmaz kıldı. Taylor'ın kitabı olgularla kanıtlanamayan ifade örnekleriyle dolu. Söz gelişi, "1936'ya dek, yeniden silahlanma denilen şey büyük ölçüde bir efsaneydi" iddiası. Bu iddianın geçersizliği, *Reichwehr* ve Alman büyük iş çevrelerinin hazırlattıkları, 1932 ile 1934 arasında askeri harcamaların üçe katlanmasını salık veren sayısız muhtırayla kanıtlanmıştır.[7] Taylor aynı zamanda şöyle yazıyor: "Yeniden silahlanmanın maliyeti, 31 Mart 1939 itibariyle altı mali yıl içinde yaklaşık kırk milyar marka ve sa-

6 A.J.P. Taylor, The Origins of the Second World War, Londra, 1964, s. 18.

7 "Şubat 1933 başlarında, Hitler *Reichwehr* önderliğinden, 'savaşma gücümüzün her yolla güçlendirilmesini' talep etti ve birkaç gün sonra da kabine, yaratılacak olan istihdamın temel olarak askeri hazırlığın hizmetine verilmesi kesin emrini onayladı. Bu ve diğer olguların ışığında, Üçüncü Reich'ın iktisadi tarihini, yeniden silahlanma devri öncesinde, ayrı bir istihdam yaratma dönemi şeklinde yazma gibisinden bazı eski girişimler terkedildi". (Forstmeier ve Volkmann, s. 118-19) Taylor'ın 1936 öncesinde *New Deal* tipinde bir pompalama devresi yaşandığı tezi de aynı durumda. *Reichwehr* 1932-33'te 1.4 milyar RM'lık bir askeri harcama talep etmişti. Askeri harcamalar gerçekte 1932'de 1 milyardan, 1934'te 2.8 milyara ve 1 milyardan fazlası *Luftwaffe*'ye olmak üzere, 1935'te 5.5 milyara yükseldi. (*A.g.e.*, s. 56) Aynı zamanda bkz. Dietrich Eicholtz, *Geschichte der deutschen Kriegswirtschaft*, cilt 1, 1939-1941, Berlin, 1984, s. 31.

vaşın patladığı sırada da elli milyar marka varmıştı".[8] Fakat bu rakamlar çok düşüktür: gerçek toplam yetmiş veya seksen milyar RM dolaylarındaydı.[9] Sonra şöyle yazıyor: "15 Mart 1939'da, Bohemya bir Alman protektorası haline geldi... Slovakya'daki gelişmelerin beklenmedik bir sonucuydu bu".[10] Bununla beraber, Slovakya'daki gelişmeler beklenmedik olmaktan uzaktı; nitekim, daha o zamandan başı ile gövdesi birbirinden ayrılmış olan Çekoslovakya'yı bölmek amacıyla bilinçli olarak planlanmış ve uygulanmışlardı.[11] Daha ileride de şöyle yazıyor: "Bohemya üzerindeki protektorada herhangi bir meşum ve önceden düşünülmüş yan yoktu... Bohemya her zaman Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştu".[12] Ama birkaç ay öncesinde umuma verilen debdebeli vaatlerde ("Wir wollen ja keine Tschechen! Meinetwegen werden wir ihnen garantieren")* hiç "meşum" bir yan yok muydu? Aynı şekilde, bir zamanlar Kutsal Roma İmparatorluğu'nun birer parçası olan Alsace, Lorraine ve Artois üzerinde Almanya adına hak iddia etmekte de "meşum" bir yan yok mudur? Yüzyıllarca bu biçim altında yaşadıkları gerekçesiyle, İtalya veya Almanya'yı düzinelerce bağımsız prensliğe bölmek haklı görülebilir mi? Avrupa'nın sınırlarını bir kere yeniden

8 Taylor, s. 17.

9 Taylor'ın rakamları savaş sanayisine yapılan yatırım ile toplam askeri harcamayı birbirine karıştırıyor. Volkmann, kitabının 29-30. sayfalarında, silah sanayisindeki özel yatırımlar hariç, 70 milyar RM, bu özel yatırımlarla birlikte 75.5 milyar RM ve silah sanayisine demirbaş ve teçhizat üreten ağır sanayideki özel yatırımlar da eklendiğinde 81 milyar RM rakamlarını veriyor.

10 Taylor, s. 250.

11 21 Ekim 1938 gibi erken bir tarihte Hitler *Wehrmacht*'a Çekoslovakya'nın geri kalanını tasfiye etme emrini verdi. Bunu 17 Aralıkta General Keitel'e verilen emir izledi. Dışişleri Bakanlığı belgelerine göre, 16-17 Ekim 1938'de Slovak önder Durcansky ile Goering arasında yapılan bir görüşmede, Naziler Slovakları tam bağımsızlık için ajitasyona kışkırttılar. Bkz. William L. Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, New York, 1962, böl. 3. Türkçesi: Nazi İmparatorluğu, Birinci cilt, Üçüncü Kitap. Ağaoğlu yay.

12 Taylor, s. 250.

* Bir tane bile Çek istemiyoruz! Kendi payımıza bunu size garanti ederiz.

çizmeye başlarsanız, nerede durabilirsiniz? Taylor'ın muhakemesi burada açıkça tutarsızdır. *Realpolitik* mantığını ya da neyin "meşum" olduğuna dair ahlaki yargıları desteklemenin bir önemi yok. *Wehrmacht*'ın Bohemya'yı işgaline karşı İngilizlerin tepkisi de işgalin kendisi kadar "gerçek"ti ve bu işgali öngöremeyen bir *Realpolitik* te etkisiz ve acemiceydi. Oysa, tarihçi tepki üzerine meşru biçimde hüküm verecekse eğer, bu tepkiye yol açan işgal de aynı şekilde yargılanmalı: işgal "makul" müydü,"kaçınılmaz" mıydı, "haklı" mıydı, yoksa değil miydi? Taylor şöyle yazıyor: "Hitler 10 Mayıs 1940'ta Belçika ve Hollanda'yı işgal ettiğinde Fransa'yı saf dışı ederek savaşın dışında bırakacağını bilmiyordu. Bu savunmaya yönelik bir hamleydi: Ruhr'u Müttefik işgalinden kurtarmak. Fransa'nın fethi beklenmedik bir kazançtı".[13] Fakat şurası kesin ki, tüm Manstein-Guderian planının özgül amacı Hollanda ve Belçika'yı değil, Fransa'yı nakavt etmekti.[14]

Taylor'ın tarih anlayışında, dış politika muhtemel uluslararası durumlara tepki olarak oluşan *Realpolitik* tarafından belirlenir. Oyuncular iç siyasal ve iktisadi güçlere demirlenmiş, partiler, devletler ve hareketlerle eklemlenmiş değillerdir, nihai olarak yalnızca bireysel nitelik ve niyetlerle kısıtlanmış bir uzay içinde yüzmektedirler. Bu şekilde, Hitler kendi takviminin bir "tutsağı" olarak görülür[15] ve projesinin (Avrupa'da Yeni Düzen) başarısı sadece kendi akıldı-

13 Taylor, s. 19.

14 *Wehrmacht* Başkomutanlığı'na "Batı'yı tamamen tasfiye etme" talimatı ta 19 Ekim 1939'da verilmişti. Hitler, generallerine "mümkün olan en kısa zamanda" İngiltere ve Fransa'ya saldırma talimatını vermişti. Ekim 1939'daki talimatlar, "öncelikle, Fransa'da mümkün olduğu kadar büyük bir alanın vurulması gerektiğini" belirtiyordu. Hollanda ve Belçika'ya saldırı bu maksata ulaşmanın araçları olarak görülüyordu, tersi değil. Bkz. Hans-Adolf Jacobsen (der.), *Kriegstagebuch des Ober-Kommandos des Wehrmacht*, cilt 1, Münih, 1982, s. 45-59, s. 55-56.

15 "Kuşkuyla bakan generallerinin karşısında, Polonya'ya saldırıyı artık iptal edemezdi, özellikle sağlam bir gerekçe ortaya koyamadığı müddetçe; Polonyalılar da ona hâlâ bu şansı vermiyorlardı".(Taylor, s. 333)

şılığınca dumura uğratılmış olarak ortaya çıkar: "Alman ateşkes heyetinin Foch'un huzuruna çıktığı 1918'de başlayan Avrupa mücadelesi ... 1940'ta son buldu. ... Avrupa'da bir 'yeni düzen' vardı ve bu düzen Almanya'nın egemenliğindeydi. ... Hitler'in başarısı, Avrupa'nın dünyanın geri kalanından tecritine bağlıydı. Ama o bu başarının kaynağını bir hiç uğruna harap etti. 1941'de Sovyet Rusya'ya saldırdı ve ABD'ye savaş ilan etti".[16]

Bu her bakımdan yanlıştır. İkinci Dünya Savaşı kaçınılmaz biçimde bir dünya hegemonyası savaşıydı. Sadece askeri ve stratejik değil, besbelli iktisadi sebepler dolayısıyla da, Avrupa'yı dünyanın geri kalanından tecrit etme imkanı yoktu. Hitler de, Roosevelt de ve muhtemelen Stalin de bunu kavramışlardı. "Avrupa mücadelesi" hiç te Haziran 1940'ta bitmedi: Sovyetler Birliği seferi için harekat incelemeleri, daha İngiltere'yle savaş fiilen başlamadan önce, Temmuzda başladı. Her halükarda, Avrupa'daki Yeni Düzen, *tüm* büyük güçler tarafından tanınmadığı ve en azından ilgili halklar tarafından pasifçe kabullenilmediği müddetçe istikrar kazanamazdı. Ne 1940 yazında ne de 1941 baharında durum bu değildi.[17]

16 Taylor, s. 336.

17 Hitler'in -ve Alman emperyalizminin- uzun vadeli yayılmacılık ve savaş planlarının bulunduğu fikrini kuşkulu kılmak amacıyla, Taylor, söz konusu planların açıkça ve tam olarak sunulduğu, Hitler ile yüksek mevkilerdeki yakın çevresi arasında 12 Kasım 1937'de yapılan bir toplantıya işaret eden Hossbach Muhtırası'nı gözden düşürmek zorunda kalıyor. (Taylor, s. 2-21) Gerçekte Taylor'da üç farklı sorun birleştirilmiştir: 1) Hitler'in brifingi, 1942-43'den geç olmayacak şekilde Ukrayna'nın fethi için savaş talimatlarını içeriyor muydu?; 2) katılanlar bu toplantıya belli bir önem atfetmişler miydi?; 3) Hossbach Muhtırası diye anılan metin toplantının uygun bir hikayesini sunuyor mu? Üçüncü soru üzerinde yoğunlaşarak ve birinci ile ikinci noktaları üçüncüyle birleştirerek, Taylor uzun vadeli bir fetih ve savaş planı bulunmadığı sonucuna ulaşıyor. Fakat bu sonuç tamamen desteksizdir. Tam tersine, herbiri birbirinden bağımsız, en az altı farklı Alman generali, Hitler'in konuşmasının içeriğini ve bu konuşmadan çıkardıkları önemli sonuçları teyit ederek, toplantının önemine dikkat çekmişlerdir.

Taylor'ın yaklaşımında temelde doğru olan, Alman emperyalizminin diğer emperyalizmlerden içkin olarak farklı olmadığı anlayışıdır: hepsi de kanla, dalavereyle ve insanlığa karşı işlenen iğrenç suçlarla lekelenmiştir. Fakat bir gangsterler dünyasında yaşadığınızı bilmeniz, belli bir anda belli bir gangster tarafından belli bir suçun işlenmediği sonucunu getirmez. Alman emperyalizminin Polonya'ya karşı kasten ve utanmazca savaş açması ve buradan da 1 Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nı başlatması konusunda en ufak bir kuşku duyulamaz. Bir bütün olarak dünya kapitalist sisteminin ve diğer emperyalist güçlerin sorumlulukları ne olursa olsun, bu belli eylem *Führer* ve askeri uşaklarının önderliğindeki Alman yönetici sınıfının işiydi.

Fransız yönetici sınıfının demoralizasyonu ve artan bozgunculuğu Hitler'in yeni bir dünya savaşına doğru pervasız hamlelerine katkıda bulunan bir etmen değil miydi? Kuşkusuz evet. Ama bu demoralizasyon maddi bir gerçekliğe ve belli toplumsal çıkarlara tekabül ediyordu. Fransa Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Avrupa kıtası üzerinde siyasal-askeri bir üstünlüğe sahipti. Fakat bu statü hiçbir şekilde, bırakın dünya ölçeğini, kıtadaki gerçek iktisadı güç dengesine tekabül etmiyordu. Ne Fransız sermayesi ne de Fransız sanayisi, Batı ve Doğu Avrupa'da, üstünlüğü tekrar ele geçirmek isteyen herhangi bir Alman girişimini ezmeye hazır orduları destekleyebilecek durumda değildi. Öyle ki, Poincaré'nin 1923'te Ruhr'u işgalinin mali ve diplomatik bakımdan feci sonuçları Fransız diplomatik ihtiraslarıyla iktisadi gücü arasındaki büyük uyumsuzluğu teyit etmişti. Bunu izleyecek bir siyasal iradenin yokluğu maddi zayıflığın bir neticesiydi, sebebi değil.

Dahası, Fransız yönetici sınıfının geniş kesimleri, Haziran 1936'daki genel grevle örneklendiği üzere, Fransız işçi sınıfının potansiyel güçlülüğünden dehşete düşmüştü. Birçokları için, "komünist tehlike"yi bertaraf etmek, her türlü uluslararası tasarının önüne geçen bir takıntı halini almıştı. Artan ölçüde, parlamenter demokrasiyi, sendikaların gücünü etkili biçimde bertaraf etmeyi önleyen hoşgörülemez bir yük olarak görüyorlardı. Parlamento içinde geniş

bir desteğe sahip olan Laval bu görüşün cisimleşmesiydi. Daha savaş başlamadan önce dahi, geniş bir kesimce, Pétain yeni bir düzen için ideal sima olarak görülüyordu. *Duce*'nin Paris'teki baş temsilcisi -Lavoni- tarafından Roma'ya gönderilen ve yakınlarda İtalyan arşivlerinde bulunan bir notta, Laval'in, 17 Mart 1938'de, Pétain'in başkanlığında bir ulusal hükümet kurmak üzere olduğunu söylediği bildiriliyor. Komünistlerin tepkisi ne olacak diye sorulduğunda, ya kapıları üzerlerinden kitleme ya da boyunlarını kırma anlamına gelebilecek bir hareketle cevap vermişti.[18]

Çok ufak bir parlamento çoğunluğuna sahip olduğundan, Paul Reynaud, 23 Mart 1940'ta Başbakan olduğu zaman, bu tür projelere sempatiyle bakan bazı muhafazakarları da kabinesine dahil etmişti.[19] Eylül 1938'deki genel grevin yenilgiye uğramasından sonra dahi, Paris'te bir işçi ayaklanmasından duyulan korku yoğunluğunu koruyordu. Amiral Auphan Raymond Tournoux'ya, "Weygand ve diğerleri Paris'te bir Komün'den korkuyorlar", demişti. Weygand'ın ne pahasına olursa olsun savaşı sona erdirme arzusunun arkasında yatan başlıca saik buydu. Bu, Pétain ve Laval tarafından da tamamen paylaşılıyordu. "Ordunun morali korunacak ve Paris'te bir devrimci hareketin doğması engellenecekse eğer, hükümetin ne pahasına olursa olsun, hatta düşman tarafından ele geçirilme pahasına başkentte kalma, duruma hakim olma iradesini ortaya koyması ge-

18 Max Gallo, *La cinquième colonne*, Paris, 1970, s. 234. Wilhelmstrasse'nin gizli bir raporuna göre, daha da erken bir tarihte, Nisan 1937'de Laval gizli bir Alman elçilik heyetine Fransa'nın bir Pétain hükümetine ihtiyaç duyduğunu söylemişti. Bkz. Raymond Tournoux, *Pétain et la France*, Paris, 1980, s. 39. Pétain'in bu kumpas gayretlerine taraf olduğuna dair önemli kanıtlar vardır. Bkz. Cassius, *La Vérité sur l'Affaire Pétain*, Paris, 1945, özellikle s. 88-89.

19 Charles de Gaulle, *Mémoires de Guerre*, 1: L'Appel, Paris, 1956, s. 37. De Gaulle aynı zamanda, Nisan-Mayıs 1940'ta tüm Paris'te, Reynaud düşerse, Pétain de yanında yer alacak şekilde Laval'in iktidarı ele geçireceği söylentisinin dolaştığını belirtiyor. (s. 36) Reynaud ise hatıralarında, kabinesinde sağa görev vermesi konusunu sessizce geçiyor. Bkz. *Au coeur de la Mêlée*, Paris, 1951.

rekmektedir. Weygand'ın deyişiyle, 'bu bir iç düzen ve onur meselesidir'"[20]

İngiltere açısından bakacak olursak, 1929 ile 1938 yılları arasındaki dönem boyunca, İngiliz politikaları Avrupa'daki Fransız hegemonyası için elverişsizdi. Fakat bu politikalar hiçbir zaman Fransız hegemonyası yerine Alman hegemonyasını ikame etmeyi kabulü içermiyordu. Chamberlain'in "yatıştırıcılığı" aslen Londra'nın, Almanya'nın yeniden silahlanma yarışındaki önderliğini alt etmek için gerekli zamana ilişkin yargısının bir fonksiyonuydu. Hitler buna 1933'te, İngiliz emperyalizmi ise ciddi bir biçimde silahlanmaya ancak üç-dört yıl sonra başlamıştı. Bir başka deyişle, Berlin'in hakimiyetindeki bir Avrupa'nın kabul edilmesi değil, Hitler'i alt etme girişimi hayali ve çılgıncaydı. Fransız burjuvazisinin tersine, İngiliz yönetici sınıfı, İngiltere'nin dünyadaki konumunun -öncelikle İngiliz İmparatorluğu'nun yeri- savunulması tehlikede olduğu sırada, hiçbir şekilde demoralize olmuş ya da yenilgiyi kabullenmiş durumda değildi. Yönetici sınıfın Chamberlain ve Churchill kanatları arasındaki farklılık, Alman emperyalizminin önünde boyun eğmeye hazır olanlarla olmayanlar arasındaki farklılık değildi. Anlaşmazlık, İmparatorluk'un en etkili biçimde nasıl korunacağı ve Hitler'e nasıl karşı durulacağı üzerindeydi: şimdi mi sonra mı? Hitler'ın izlediği yol göz önüne alındığında, Churchill kanadı tartışmayı kazanmaya daha yakındı. Kısa bir süre için, bazı "yatıştırıcılar" Alman emperyalizminin saldırgan dinamiğini SSCB üzerine yöneltme fikriyle oyalandılar, ama Prag'ın işgalinden sonra, Doğu Avrupa'nın Hitler tarafından fethinin ona İngiliz İmparatorluğu'nu dağıtmak için muazzam bir güç kazandıracağını açık seçik anladılar. Dolayısıyla, daha ileri tavizler İngiliz emperyalizmi için intihar olurdu.

Yerkürenin öbür tarafında da, Japon emperyalizmi benzer bir biçimde adım adım Çin'in fethine girişmişti. Bu arada bir ikinci ödül olarak ta Güney Doğu Asya'yı hedefliyordu. İmparatorluk Ordusu'nun içinde ve çevresindeki daha radikal emperyalist çevrelerin bakış açısından, böyle bir yol izlenmesi zorunlu olarak İngiltere'yle

20 Tournoux, s. 57.

ve daha da kesin olarak ABD'yle açık bir çatışmayı gerektirmiyordu. Bununla beraber, zaman ilerledikçe Çin'in fethinin, Japon savaş beylerinin hesapladığından çok daha karmaşık, uzun ve pahalı olan muazzam bir iş olduğu ortaya çıktı. Burada da tercih edilen varyant, Çin, İngiltere, ABD ve muhtemelen de SSCB'yle aynı anda bir kapışmaya girişmekten çok, Londra ve Washington tarafından kabul edilebilecek faits accomplis /oldu-bittiler/ yaratmaktı.

Fakat Londra bakımından -bölgedeki daha ufak Fransız ve Hollanda sömürge güçleri bir tarafa- böyle bir tasarının sonucu ne olursa olsun, Washington da Japonya'nın Asya'daki fetihlerinin kabullenilmesine, en az Londra'nın Almanya'nın Avrupa'daki fetihlerinin kabullenilmesine karşı gösterdiği kadar sert bir tepki gösterdi. Gerekçe her iki durumda da aynıydı.

Amerikan emperyalizmi, Japonya'yla Doğu Asya-Pasifik bölgesinde (Çin dahil) gelecekte bir çatışmayı uzun vadede kaçınılmaz görüyordu. Bu koşullar altında, gelecekteki bir düşmanın muazzam fetihlerine göz yummak, sınai, mali ve askeri gücünü ikiye, üçe ya da dörde katlamasına ve böylece de ABD için şimdiki güç dengesinden daha kötü koşullarda nihai bir çarpışma baştatabilecek duruma gelmesine izin vermek delice olurdu. Bu yüzden Roosevelt yönetimi Japonya için hayati hammaddelere gizli bir ambargo koyma ve Çan Kay-Şek'in Çin'ine artan ölçüde yardımda bulunma politikasına girişti. Washington'un sert direnmesi karşısında, Tokyo ya Çin'den geri çekilecek ya da ABD'yle kapışmaya doğru ileriye atılacaktı. Vichy Fransa'sının yardımıyla 23 Temmuz 1941'de Çinhindi'ni işgal ederek (İmparatorluk Ordusu'na daha sonra bir de, sırasıyla Malaya ve Singapur'u ele geçirme imkanı verecek olan bir işgal) bilinçli olarak ikinci yolu seçti. Roosevelt buna ABD ambargosunu resmileştirerek cevap verdi.

Tokyo'nun izlediği yol büyük ölçüde ağır basan iktisadi zorunlulukla belirlenmişti. Savaş öncesinde, Japonya petrolünün % 66'sını ABD'den ithal ediyordu. Çin'deki demir-çelik tesislerinin ihtiyaç duyduğu on milyon ton kok kömürü, uçak üretiminin gerektirdiği boksitin tümü, silah üretimi programının ihtiyacı olan tüm nikel, ge-

rekli tüm kalay ve kauçuk, bakırın % 60'ı ve sanayi tuzlarının hemen tümü Japonya'ya dışarıdan geliyordu. Potansiyel olarak tüm bu mallar Japonya'ya Hollanda Doğu Hint adalarından, Çinhindi'nden, Malaya'dan, Filipinler'den ya da Çin'den tedarik edilebilirdi.

Başlangıçta, Avrupa'daki savaş ile Uzak Doğu'daki savaş birbirlerinden ayrı ve kendi içinde birer savaş gibi görülmüştü. Bununla beraber, ilk Nazi zaferlerinin gerçek hedefi kaçınılmaz olarak bu iki çatışmayı iç içe geçirdi. Önceleri "kuzey" ve "güney" tercihleri arasında kararsız olan Japon askeri önderleri şimdi Güney Doğu Asya'daki savunmasız Avrupa sömürgelerine karşı bir hamle için teşvik bulmuşlardı. Bu konudaki son gerekçeyi de Japonya'ya, Temmuz 1941'den itibaren, Çin'e karşı savaş başlatmak için elzem olan hammaddeleri vermeyen ABD tarafından sağlandı.

Fakat 5 Kasım 1941'de Birleşik Devletler'e saldırı kararı alındıktan sonra bile, Tokyo sonuna dek savaşı düşünmüyordu. Daha çok, müttefiki Almanya'nın başarılarıyla birlikte, Japonya'nın ilk başarılarının Washington'u, kendisine Doğu ve Güney Asya'da istikrarlı ve emin bir nüfuz alanı sağlayacak bir barışa razı etmekte etkili olacağını umuyordu. Bununla birlikte, Kasım 1941'deki ABD-Japonya müzakerelerindeki Dışişleri Bakanlığı'nın taviz vermez tutumunun da gösterdiği gibi, Washington Asya'da bir Japon hegemonyasına yol açabilecek herhangi bir gelişmeye karşı durmaya kesin kararlıydı.

Japonya'nın 7 Aralık 1941'de Pearl Harbor'a saldırısı, ABD'ye, Amerikan halkının hayal gücünü yakalayacak ve onu bir öç alma savaşına sürükleyebilecek doğrudan ve açık bir *casus belli* sağladı. Fakat ABD'nin Doğu'daki vaatler ve fırsatlar içindeki çıkarlarının derecesi ne olursa olsun, 1939'dan itibaren ABD'li stratejistleri öncelikle kaygılandıran Avrupa'nın geleceği, refahı ve dünyanın büyük kısmı üzerindeki denetimiydi. 1941 başında Amerikan ve İngiliz genelkurmayları savaşı "önce Avrupa" (ABC-1 planı) temelinde sürdürme konusunda anlaştılar ve bu strateji, Pearl Harbor baskını Tokyo ile Washington arasında bir savaşa yol açtıktan sonra yeniden teyit edildi.

Amerikan emperyalizminin uluslararası siyasal düzenin yeniden tasarlanmasına kesin bir biçimde bizzat katılmaktaki kararlılığı, İkinci Dünya Savaşı'nın üçüncü doğrudan sebebi (diğer ikisi Almanya ve Japonya'nın ulusal sınırlarının dışına taşan dürtüleridir) olarak görülmelidir. Bu kararlılık Roosevelt yönetiminin bilinçli bir politikasını (kuşkusuz, bu politikaya 1940 gibi geç bir tarihte tecrit yanlıları tarafından meydan okunmuştu, ama bunlar ABD yönetici sınıfı içinde hiçbir zaman ufak bir taşra grubundan fazlasını temsil etmemişti) yansıtıyordu.[21] Bu karar ABD ekonomisinin 1929'dan sonra geçirdiği topyekûn dönüşümün bir ürünüydü. ABD emperyalizminin elinde muazzam kullanılmamış sermaye, üretim kapasitesi ve emek gücü rezervleri vardı. Ekonomi ve toplumu içine düştükleri çok ağır bunalımdan çıkarmak için, bunları *New Deal* (iç pazara yönelik bir doğrultuydu) aracılığıyla seferber etme girişimi büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlanmıştı. 1938'de yeniden işsiz sayısı oniki milyona çıkmıştı. Dünya pazarına doğru yönelmek bir zaruret halini aldı. Sermaye dışarıya yatırılmalı ve borç verilmeliydi. Mallar, 1929 öncesine ya da 1933 ile 1939 yılları arasındaki döneme göre niteliksel olarak daha büyük bir ölçekte dışarı satılmalıydı (1945 sonrasında olduğu gibi).[22]

21 Amerikan yönetici sınıfının bu temel tercihi, Cumhuriyetçi Parti'nin - geleneksel olarak tecrit yanlısı- 1940'ta başkan adayı olarak, dünya görüşü Roosevelt'inkinden pek te farklı olmayan Wendell Willkie'yi seçmesiyle bariz biçimde teyit edilmişti. Halifax Mayıs 1942'de Londra'ya, "Willkie-Welles-Luce grubu dünyayı Amerikan üreticisi, sanayicisi ve tüccarı için dev bir pazar olarak görüyor. Bunlar Amerikan yüzyılına inanan, romantik, aynı zamanda öz-güvenli bir iktisadi emperyalizm arzusuyla dolu, dünyayı Amerikan kalıbına sokmaya yeminli, enerjik teknisyenler ve işadamları", diye yazıyordu. Bkz. Christopher Thorne, *Allies of a Kind*, Londra, 1978, s. 139.

22 "ABD ihracatı 1932'deki düşük 1.6 milyar dolardan, 1943'te 12.8 milyara ve 1944'te de 14 milyar dolara yükseldi. Dolayısıyla savaş sonrasında da 14 milyar dolar rakamının tutturulması, çoğu savaş dönemi planlamacısının hedefi ve Amerikan refahının sürekliliği için öngörülen ön koşuldu". Gabriel ve Joyce Kolko'nun makalesi, bkz. Thomas G. Paterson (der.), *The Origins of the Cold War*, Lexington, Mass., 1974, s. 244 içinde. Gerçekte Amerikan ihracatı 1954'te 10 milyar dolara ve 1960'ta da 20 milyar dolara ulaştı.

Fakat önce, dünya böylesi bir sermaye ve mal ihracatı için emin bir hale getirilmeliydi. "Dünyayı demokrasi için emin bir hale getirmek" formülünün maddi içeriği ve Amerikan tecrit yanlılığını kesin ve nihai biçimde ortadan kaldırmanın anlamı buydu. Gabriel ve Joyce Kolko ABD emperyalizminin durumunu ve niyetini harika biçimde şöyle özetliyorlar: "Onyıllık 1929 depresyonunun derinlere kök salan hatırası savaş sonrası dönemle ilgili tüm Amerikan planlarının üzerinde asılı duruyordu. Savaş Amerikan toplumundaki bunalıma son vermişti, ama barışın bunalımı geri getirip getirmeyeceği sorusu ortada duruyordu... İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, ABD'deki yöneticiler iktisadi ve toplumsal bunalımın Amerikan toplumuna geri gelmesini önlemeyi amaçlayan bir politika üzerinde karar kıldılar. Bu politika da açıkça Amerika'nın dünya arenasındaki ikileminin çözülmesini gerektiriyordu".[23]

Roosevelt Hitler'den veya Tokyo savaş beylerinden daha temkinli bir şekilde hareket etmek zorundaydı, çünkü ABD'de hâlâ demokrasi vardı. Amerikan halkı zorla savaşa sokulamazdı; ikna edilmeliydi. Savaş arzusu ABD'de (aslında bütün büyük ülkelerde) pek popüler değildi. Japonların Pearl Harbor'a yaptıkları sürpriz saldırı Roosevelt'in işlerini kolaylaştırdı. Fakat potansiyel olarak her ne pahasına müdahale etme niyeti, onun kişisel tercihi değildi. Bu, en az Alman ve Japon rakiplerininki kadar bilinçli olarak Amerikan yönetici sınıfının yaptığı tercihti.

Sovyetler Birliği üzerine saldırı, birçoklarının umduğu gibi, dünya kapitalizminin birleşik çabalarından gelmedi. Sovyet Cumhuriyeti'nin tecrit edilmişliği ve geçirdiği iç sarsıntılar emperyalistler arası mücadelelerin kızışmasına fırsat vermişti, bu nedenle Doğu Cephesi'nin açılması öncelikle Alman emperyalizminin Batılı rakipleri karşısındaki hakimiyetini güçlendirme isteğinden doğdu. SSCB'nin kendi içindeyse, bir yanda SSCB'nin Beş Yıllık Plan altında sınai ve askeri altyapısının güçlenmesi ve diğer yanda Stalin'in temizlikleri ile pervasız diplomasi oyununun ülkeyi içine attığı ağır siyasal bu-

23 *A.g.e.*, s. 243.

nalım arasında patlamaya hazır bir çelişki ortaya çıkmıştı. Bu ikinci süreç Kızıl Ordu'yu başsız bıraktı, ülke savunmasının tertibatını bozdu, Polonya ve Avrupa'yı Hitler'e teslim etti ve Nazilerin SSCB'ye saldırısını kolaylaştırdı.[24] Birincisiyse Sovyetler Birliği'nin sonunda hayatta kalmasını sağladı.

Kızıl Ordu'nun 1941'deki tam hazırlıksızlığı, Stalin'in Avrupa'nın durumunu ve yaklaşan savaştaki Hitler'in -Alman emperyalizminin- niyetlerini son derece yanlış anlamasının doğrudan bir sonucuydu. Daha birkaç yıl evvel, o sırada Savunma Komiseri Birinci Yardımcısı olan Tuhaçevskiy Fransız ordusunun Almanya'ya aktif bir karşı koymada bulunamayacağını ve her halükarda Almanya'nın saldırgan niyetlerinin Doğu'ya yönelik olduğunu öne sürmüştü. Tam tersine, Stalin, eğer Sovyetler Birliği "doğru" davranırsa, Hitler'in saldırmayacağına inanıyordu: Ağustos 1939'daki Nazi-Sovyet Paktı taktik bir hamleden çok stratejik bir yönelim olarak ortaya çıktı.[25] Almanya'nın potansiyel bir düşman olduğu fikri, tıpkı yakın

24 Kızıl Ordu piyade sınıfı Genel Müfettişi tarafından 1940 yazında yürütülen bir araştırma, "225 yeni alay komutanından hiçbirinin bir askeri akademide ders görmediğini, sadece 20'sinin harp okulu mezunu olduğunu ve geri kalan 200 küsürünün de sadece yedek subay sınıfını bitirdiğini" ortaya koyuyordu. Bkz. John Erickson, *The Road to Stalingrad*, Londra, 1975, s. 19-20. Finlandiya'yla yapılan savaşın dersleri, bu arada 4,000 subayın Arktik çalışma kamplarından salıverilmelerini sağlayarak askeriyeye bir mola imkanı sağladı. Aşağıda anlattıklarımızın çoğu, söz konusu yazarın Nazi-Sovyet savaşının tarihi üzerine yazdığı henüz aşılamamış kitabına dayanmaktadır.

25 Molotov'un 3 Ekim 1939'da Yüksek Sovyet önünde yaptığı konuşma şu inanılmaz formülasyonu içeriyordu: "Bugün büyük Avrupa devletlerinin durumu hakkında birşeyler söylemek gerekirse, Almanya düşmanlıklara en kısa sürede bir son verilmesini ve barışın sağlanmasını arzulayan bir ülke konumunda bulunurken, daha düne kadar saldırganlığa karşı görüş belirten İngiltere ve Fransa bugün savaşın sürdürülmesinden yana ve barış imzalanmasına karşı... İngiliz hükümeti savaş emellerini Hitlerizmin ne eksik ne fazla yok edilmesi şeklinde ilan etti. Öyle ki İngiltere'de savaş tacirleri Almanya'ya eski din savaşlarını hatırlatan bir tür ideolojik savaş ilan ettiler...

gelecekte herhangi bir savaş ihtimali görüşü gibi, Aralık 1940'taki önemli genelkurmay savaş incelemeleri konferansında belirgin biçimde susturuldu. Konferanstan sonra hazırlanan eğitim planları, dolayısıyla, ne ordunun durumu ve ihtiyaçlarının derinlemesine bir incelenmesinin ürünüydü ne de herhangi bir tutarlı planın bir parçasını oluşturuyordu. Genelkurmay Başkanlığı'nın Nisan 1941'de hazırladığı ve dahilinde SSCB'nin iki ay sonra savaşa girdiği "Devlet Sınır Savunma Planı 1941" Kızıl Ordu'ya Sovyetler Birliği'nin ön sınırlarını savunma görevi veriyor ve stratejik savunmaya çok ufak bir yer veriyordu.

İngiliz ve Fransız hükümetlerinin Almanya'nın Polonya'ya saldırması durumunda bir askeri işbirliğine gitme konusundaki yalpalamaları (en ılımlı biçimde söyleyecek olursak) göz önüne alındığında, Sovyet devletinin, Almanya'nın bu ülkeyi istila etmesi durumunda kendi doğrudan güvenliğini sağlamaya her türlü hakkı vardı. Fakat daha bu istila başlamadan evvel yapılan Hitler-Stalin paktı Polonya'nın dördüncü kez paylaşılmasını ongoren bir gizli protokol içeriyordu. Buna dayanarak Stalin Hitler'in saldırısına yeşil ışık yaktı ve Üçüncü Reich'ı iki cephede birden savaş sürdürme cehenneminden geçici olarak kurtardı. Rus tarihyazıcılığı 27 Ağustos 1939 tarihli gizli protokol konusunda suskunluğunu koruyarak bunu inkar etmeye devam ediyor. Aynı şekilde, Stalin'in bir Polonya devletinin her türlü bekasına biçim olarak karşı çıkışı üzerine bir ör-

Bu tür savaşlar, bunlara katlanan halka olsa olsa iktisadi gerileme ve kültürel yıkım getirir. Bunlar Orta Çağlara geri dönüyorlar. İngiltere ve Fransa'nın yönetici sınıfları bizi din savaşları, batıl itikatlar (Faşizme karşı çıkma batıl itikatla eşitleniyor! -EM) ve kültürel gerileme dönemine geri götürmüyorlar mı? ... Böylesi bir savaş hiçbir şekilde haklı görülemez. Tıpkı diğer ideolojik sistemler gibi, Hitlerizm ideolojisi de benimsenebilir ya da reddedilebilir. Bu bir siyasal görüş meselesidir (!). Fakat herkes şunu anlamalı ki, bir ideoloji zor yoluyla yıkılamaz... Bu nedenle Hitlerizmin bertaraf edilmesi için böyle bir savaş yürütmek anlamsızdır, hatta canicedir". (*Cahiers du Bolchevisme*, Ocak 1940)

tü örtüyor.[26] Bu kinik *Realpolitik*in Polonya halkının SSCB'ye karşı tutumu üzerindeki yıkıcı sonuçları bugün dahi sürmektedir. Kuşkusuz bu, İkinci Dünya Savaşı'nın başlatılmasının ortak sebeplerinden biriydi.

26 Örneğin bkz. Pavel Jiline, *Ambitions et Méprises de Troisième Reich*, Editions de Moscou, 1972. Stalin'in, Hitler'den, açıkça hiçbir Polonya devleti kırıntısı kalmaması yolundaki talebi, Molotov'un huzurunda, 25 Eylül 1939'da Alman büyükelçisi von der Schulenburg'la yapılan bir toplantı sırasında dile getirilmişti. Bkz. *Nazi-Soviet Relations*, s. 102.

Bölüm 3

Toplumsal Güçler

İkinci Dünya Savaşı tüm yerküre üzerinde geniş bir yelpazede ulusların, toplumsal sınıfların, toplumsal sınıf fraksiyonlarının, siyasal partilerin ve daha dar kliklerin (mali, sınai, askeri ve siyasal) eylemlerinin iç içe geçişine tanık oldu. Savaşın izlediği yol giderek, Fransa'dan Bengal'e, Çad'dan Leningrad'a, Filipinler'den Birmingham'a, Detroit'ten Bosna'ya, Kuzey Mançurya ovasından Mısır'a, Avellaneda'dan Milano'ya uzanan bir coğrafi alanda, kelimenin gerçek anlamında milyonlarca erkek ve kadının taraf olarak çatışmaya girdiği, 1943-45 yıllarında doruğa ulaşan bu etkileşimle belirlendi. Daha önce hiçbir zaman bu kadar halk bütün kıtalarda siyasal ve silahlı bir mücadeleye doğrudan ya da dolaylı olarak katılmamışlardı. Çağdaş kapitalizmin çelişik doğası, savaşın aynı anda, bir yanda askeri hiyerarşilerin milyonlarca askerin üzerinde gitgide sertleşen merkezi bir kontrol kurduğuna, fakat diğer yanda da başka milyonların herhangi bir kurulu hiyerarşinin kontrolünden uzakta ayaklandığı ve savaşa müdahale ettiğine tanık olması olgusunda ifadesini bulmuştu. Dahası çelişki daha çatışmanın başından beri gözle görülür durumdaydı.

Büyük devletler savaş yolundaki tüm büyük engelleri alt etmeyi başarmışlardı; karşı devrimin ilerlemesi bu engellerin birbiri peşisıra aşılmasıyla belirlenmişti. Avrupa'da, Asya'da, SSCB'de uygarlığın ışıkları bir bir sönüyor gibiydi. Her yerde barbarlık kol geziyordu. 1940, 1941 ve 1942 yılları çağımızın en karanlık yıllarıdır. Victor

Serge romanlarından birine şu başlığı uygun görmüştü: *Yüzyılın Geceyarısı.*

Fakat bu güçlerin yapamayacağı şey, birbirini boğazlama çoşkusunu kamçılamaktı. Ağustos 1914'le tam bir tezat oluşturacak şekilde, bu yıllarda asker trenleri veya konvoyları cepheye çiçeklerle sarmalanarak ve neşe içindeki kalabalıklar eşliğinde uğurlanmadılar. Savaş yorgunluğu daha başlangıçtan itibaren mevcuttu. Hitler ilk şoka ne Den Haag havaalanında, ne Kızıl Ordu'ya bağlı Brest-Litovsk Harp Okulu öğrencileri karşısında, ne de Moskova kapılarında uğradı. Uğradığı ilk şok, 27 Eylül 1938'de Çekoslovakya'ya verdiği ilk ültimatomu açıkladığı Spor Sarayı'ndaki konuşmasından sonra, arzulu kalabalıkların, Berlin sokaklarında bu amaçla geçit resmi yapma emrini verdiği elit tümeni alkışlamalarını *Reichskanzlerei*'ın penceresinde hırsla beklediği zamandı. Kalabalık hiç te coşkulu değildi.[1] Terkedilmiş olan halk, savaşı engelleyemeyeceği bir kader olarak kabul edip, ona boyun eğmişti. Fakat pasif boyun eğiş coşkulu destekten çok farklı birşeydi. Çoşkulu destek, savaşın başında büyük ölçüde hiçbir ülkede varolmayan birşeydi.

Durum, savaşın ilerki safhalarında, ülkeden ülkeye geniş çapta değişen bir tarzda kademe kademe değişti. İngiltere'de, Alman istilasından duyulan korku, geleneksel milliyetçilik ve faşizme karşı sınıfsal bir nefretin bileşimi işçi sınıfının ezici bir çoğunluğunu ezeli gerici Churchill'in başkanlığındaki Ulusal Hükümet'in arkasında top-

1 Fritz Wiedeman, *Der Mann der Feldherr werden wollte*, Münih, 1964, s. 101. Joachim Fest'e dayanarak, Walter Hewall, Hitler'in şöyle dediğini aktarır: "Bu halkla henüz savaşı götüremem". (*Das Geschicht des 3. Reiches*, Münih, 1980, s. 77) John Toland, Hitler'in Polonya'ya karşı savaş ilan ettiğini açıkladığı 1 Eylül 1939'daki *Reichstag* konuşmasından sonraki ortamı şöyle tasvir eder: "dışarıda sokaklar hemen hemen bir ölüm sessizliğindeydi. Sokaktaki birkaç kişi de, sanki gelecekten duydukları kaygının altında ezilmiş gibiydiler. Yirmi beş yıl evvel, yine bir Ağustos günü Kayzer'in savaş ilan ettiği zamankine benzer hiçbir kutlama işareti yoktu etrafta". (*Adolf Hitler*, New York, 1976, s. 78)

ladı.[2] Sonuç olarak, savaşın resmen başlatılması Mayıs 1940'tan sonra, orta sınıfın -iki savaş arası dönemdeki Tory yönetiminin yüksek dereceli muhafazakarlığına eleştirel bakan- önemli bir kısmının onaylayabileceği ve onayladığı geniş kapsamlı bir toplumsal reform programıyla ilişkilendirildi. ABD'ye bağımlılığına rağmen, İngiltere'nin savaş azmi, Müttefikler içinde istisnai bir derecede olan ulusal birliğe hükmediyordu. Reformcu İşçi Partisi'ni aktif biçimde içine alan bir hükümetin başı olarak Churchill, bundan böyle İngiliz işçi sınıfının hayat standartına, Hitler'in bile başlangıçta Alman işçi sınıfına dayatmaya cüret edemediği saldırıları yapabilecekti. Hafızasında taze kalan Birinci Dünya Savaşı sonundaki açların başkaldırıları ve işçilerin ayaklanmaları yüzünden Hitler, çatışmanın başlangıcında, Alman işçilerine düzenli bir asgari günlük besin sağlamak uğruna kimi savaş sanayisi önceliklerini bile feda etmeye hazırdı.[3]

2 Churchill, İngiliz işçi sınıfı tarafından Rus Devrimi'nin yeminli bir düşmanı ve ta 1920'de devrimi yoketmek için bir askeri müdahalenin avukatı olarak tanınıyordu. Aynı zamanda, 1926 Genel Grevi'ne aktif karşı çıkışıyla ve Mussolini'nin bir hayranı olarak, İspanya'da Cumhuriyetçi davayı mahkum eden ve Gandi'yle alay eden biri olarak biliniyordu. İngiliz İmparatoluğu'nun güçlü bir savunucusu olarak aynı zamanda bir ırkçıydı. "Renkli" insanlara yönelik horgörüsü sadece bir duygu meselesi değildi: 1943'te Bengal'de milyonlarca kişinin öldüğü açlık felaketi patlak verdiğinde, Churchill herhangi bir etkin yardım gönderilmemesinde etkili oldu. Şunu da belirtelim ki, bu konuda kendisine İşçi Kabinesi'ndeki meslektaşlarından hiçbir meydan okuma gelmedi. Churchill'in Mussolini'yle ilişkileri üzerine bkz. Arrigo Petalco, *Dear Benito, Caro Winston*, Mondadori, 1985. Daha Ikinci Dünya Savaşı'nın ortalarında, *Duce*'nin düştüğü sırada bile şöyle yazmaktan çekinmiyordu: "... İtalyan halkını 1919'da içine düşmek üzere olduğu Bolşevizmden çıkartarak, Avrupa'da İtalya'nın daha önce sahip olmadığı bir konuma yükseltmişti. Ulusal hayata yeni bir saik verilmişti. Kuzey Afrika'da İtalyan İmparatorluğu kurulmuştu". (*The Second World War*, cilt 9, s. 45)

3 Bu temelde durumun yanlış bir değerlendirilmesi değildi. Gıda tayınları düşürüldüğünde veya gıda maddeleri fiyatları yükseldiğinde, SS *Sicherheitdienst*'in /güvenlik servisi/ gizli raporları "nüfusun geniş kesimlerinde", özellikle yoksul kesim ve "herşeyden önce, sanayi işçileri" arasında "ciddi yakınma-

Pearl Harbor'dan sonra, savaşın Mihver devletlerine karşı bir rövanş olarak kabulü -özellikle Japonlara karşı yöneltilen şoven ve ırkçı değerlendirmeler eşliğinde- ABD içinde yaygınlık kazandı, her ne kadar burada savaş hiçbir zaman İngiltere'de tanık olunduğu denli bir halk desteğinden yararlanmadıysa da. Ne de olsa savaşın cereyan ettiği sahneler Kuzey Amerika kıtasından hayli uzaktaydı. Nitekim, ABD önderliğinin Japonlarla savaşmak üzere Asya'ya yeterli miktarda birlik göndermekteki isteksizlikleri -zira bu, ölü ve yaralıların tırmanması anlamına geliyordu- Amerika'nın, SSCB ve Çin'e yönelik savaş politikasının belirlenmesinde son derece önemliydi. Savaş süresince sınıfsal gerilimler ABD'de İngiltere'den daha fazla arttı.[4] Dahası, bu gerilimler, zencilerin Orta-Batı ve Doğu'daki sanayi merkezlerine akınları hızlandığında ve yeni işçiler sanayi düzeni ve çevresinde genel olarak egemen olan ırkçı atmosfere karşı tepki göstermeye başladıklarında, giderek ırkçı gerilimlerle birleşti. Birleşik Devletler'deki işçiler, İngiltere'ye göre, greve izin vermeme yeminlerine karşı başkaldırmaya daha yatkındılar. Benzer bir şekilde, subayların askerler üzerindeki denetimi ABD silahlı kuvvetlerinde diğer herhangi bir düzenli orduya göre daha fazla sorgulanmaya hazırdı. İngiltere'de ancak savaşın son iki yılında kademeli olarak yaygınlık kazanan savaş bıkkınlığı, tam tersine, ABD birliklerinde, 1945'te insanların Avrupa'da ve Uzak Doğu'da savaş biter bitmez

lar" bulunduğunu bildiriyordu. Bkz. *Meldungen aus dem Reich*, Berlin, 1984, örneğin tayınların fiilen düşürüldüğü zamanlara ait, cilt 12, s. 4451 (9 Kasım 1942 tarihli rapor); s. 4796-8 (8 Şubat 1943 tarihli rapor); ve cilt 9, s. 3496-7 (19 Mart 1942 tarihli rapor). Savaş sanayisinde çalışan Alman işçilerinin emek üretkenliğinde yabancı işçilerin üretkenliğinin de altına düşen büyük bir gerileme vardı. Bkz. William S. Allen'ın makalesi, J. Schnadecke ve P. Steinback (der.), *Der Widerstand gegen den Nazionalsozialismus*, Münih, 1985 içinde, s. 860.

4 Isaia Berlin'in Washington Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği raporlar savaş süresince ABD'deki işçi mücadelelerinin önemini düzenli biçimde vurgular. (*Washington Despatches 1941-1945*, yayına hazırlayan H.G. Nicholas, Londra, Weidenfeld & Nicholson, 1981)

evlerine dönme arzularını ifade eden asker grevleri ve isyanlarıyla birlikte büyük bir çapta patlak verdi.

SSCB'de durum çok daha karmaşık olmakla birlikte -bu, tarihçiler arasında bugün dahi bir tartışma konusudur-, benzer bir kalıp burada da gözlenebilir. Devrimle özdeşleşmesine rağmen -1939-41'de bugüne göre daha yaygın bir görüngüydü bu-, Sovyet halk kitleleri Stalin'in diktatörlüğüne karşıydı. Büyük çaplı terörün ve kolektivizasyon dönemindeki açlığın ulusal baskıyla birleştiği Baltık cumhuriyetleri ve Ukrayna gibi kimi bölgelerde, köylülüğün geniş kesimleri, meslek sahibi sınıflar ve işçi sınıfının bazı tabakaları arasındaki Stalin'e düşmanlık muazzam bir nefrete dönüştü. Kuşkusuz bu hissiyat 1941'de Alman istilacılarına terkedilme deneyimiyle de şiddetleniyordu. Bununla beraber, bu, istilacılarla yöre halkı arasında önemli derecede bir işbirliği için ne denli güçlü bir potansiyel yaratmış olsa da, söz konusu işbirliği Nazi işgal kuvvetlerinin işledikleri canice suçlar yüzünden kısa süre içinde tersine döndü. Sivil hayatın altyapısının sistematik tahribi; on milyonlarca insanın İnsanlık dışı koşullarda kitlesel köleleştirilmesi; Stalin ve destekçilerinin yürüttüklerinden kat be kat büyük çaptaki infazlar ve kötü muamele; tüm bunlar akıntıyı tersine çevirdi. Sovyet kitleleri -öncelikle işçi sınıfı ve Kızıl Ordu askerleri, ama hiçbir şekilde sadece onlar değil- birçok bakımdan Stalingrad'dan da güçlü olan Leningrad direnişinin bir simge haline geldiği yılmaz bir direniş kararlılığı gösterdiler.[5]

Sovyet kitlelerinin bu savaşma ve kazanma kararlılığı olmasa, devlet, parti veya askeriye önderlerinin hiçbir ikna çabası başarılı olamazdı. En yüksek derecede test edilmiş olan Ekim devrimi kaza-

5 630,000 kişinin öldüğü Leningrad kuşatması üzerine, bkz. Alexander Werth, *Russia at War*, Londra, 1964, böl. 3. 1941-42'de Sovyet savaş esirlerine insanlık dışı muamele edilmesi Kızıl Ordu'nun savaşma azminin sertleşmesinde önemli bir etmendi. 22 Haziran 1941 ile 1 Şubat 1942 arasında, aç bırakılma, tıbbi bakım yokluğu ve muazzam eziyet sonucu 2.8 milyon civarında Sovyet savaş esiri ölmüştü. Bu konu üzerine bkz. Christian Streit, *Keine Kameraden - Die Wehrmacht und die sowjetischen Kriegsgefangenen*, DVA, Stuttgart, 1979.

nımları, şimdi ölüm ve savaşın vahşeti içinde, tarihsel üstünlüklerini göstermişlerdi. Kızıl Ordu hücumları, Hitler'in deyişiyle hoşgörülemez bir durum yaratmış olan, Alman hatları gerisinde ortaya çıkan partizan hareketinde hayati bir tamamlayıcı güç buldu. Partizan hareketinin gücü köklerini, Varşova gettosundaki kahraman savaşçılarda da rastladığımız üzere, Nazi terörüne karşı aynı inatla ölüme dek savaşma azmi içinde bulmuştu. Hitler kendi deli saçması ırksal üstünlük efsanesinin kurbanı oldu. Hitler'in *Ostpolitik*'i hiçbir zaman Slavlar veya Yahudiler gibi "aşağı ırklar"ın *Herrenvolk*'den daha büyük bir enerji, cesaret, zeka ve vukufla savaşabileceklerini öngöremedi. Oysa, Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde yaşayanlar - yeni Alman İmparatorluğu'nun kuruluşu sırasında sürülecekleri, imha edilecekleri veya köleleştirilecekleri vazedilen- her ne pahasına direnme yolunu seçtiler. Milyonlarca insan ayağa kalktı, düzinelerce Alman tümenini cepheyi terke zorladı ve hayranlık uyandıran mücadeleleriyle Alman emperyalist planlarının ölçeğini darmadağın eden kilit etmenlerden biri haline geldi.[6]

Alman rövanşizminin militarist iteklemeleri altında, Avrupa'nın büyük bir kısmında Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda yaratılmış olan burjuva düzeninin çürük temelleri çöktü. Bunun yerine, işçiler ve yoksul köylülerin ulusal kurtuluş ve radikal toplumsal reform amaçlarıyla ittifaklar kurdukları bir aşağıdan eylemler ortamı gelişti: yerel burjuvazilerin ve toprak sahibi sınıfların ne cevaz verebildikleri ne vermek istedikleri amaçlar. Yönetici sınıflar Nazilerin bertaraf edilmesi ve kendilerinin tekrar iktidara yükseltilmesi için Müttefik ordularını beklediler, tabii bu arada da istilacı birliklerle kah aktif biçimde işbirliğine gittiler kah pasif ilişkiler sürdürdüler. Fakat işgal edilmiş ülkelerdeki nüfusun büyük çoğunluğu, tersine, savaşmayı ve böylelikle de savaştan sonra Avrupa'nın yeniden şekillendirilme-

6 Söz gelişi, Hitler başlangıçta Yugoslavya'yı iki tümenle denetleyebileceğini düşünmüştü, oysa ki Alman Ordu Karargahı'nın kayıtlarına göre, sonuçta partizanlara karşı kullanılan tümen sayısı onbeşe çıkmıştı. Rus, Polonyalı ve İtalyan partizan hareketlerine karşı kullanılan tümen sayıları da en azından benzer boyutlardaydı.

sinde aktif bir rol oynamayı seçti. Anti-faşist direnişin gücü büyüdükçe, yerel yönetici sınıfların Nazilerle işbirliği eğilimi de güçlendi. 1943'ten itibaren toplumsal karşıtlık ulusal karşıtlıktan daha sürekli bir hal aldı ve savaş, sadece eski düzenin geri gelmesine karşı değil, aynı zamanda bu düzenin her türlü reformuna karşı da yönelen, devrimci bir dinamik kazandı.

Yugoslavya örneği bunu açıkça gösterir. Monarşi de, burjuva kurumları da, düzenli ordu da istilanın ardından birkaç gün değilse de, birkaç hafta içinde sefilce çöktü. Halkı bekleyen felaket, daha savaş resmen ilan edilmeden, tarafsız Belgrad kentinin geniş çaplı bombalanması oldu. Bu, Yugoslavya'nın Mihver'e katılmasına karşı çıkma "suçu"nu işleyen halkı cezalandırmaya ve sindirmeye yönelik bir tedbirdi. Bunu, ülkeyi Avrupa haritasından silme girişimi başta olmak üzere, diğerleri izleyecekti. Fakat buna gösterilen tepki tümüyle gözden kaçırılmıştı. Yugoslav kitleleri binlercesiyle işgal orduları ve yerli işbirlikçilerine karşı direnişe geçti. Bir ulusal kurtuluş savaşı olarak başlayan şey, kısa zamanda, serpilmesi, sayısı 1945 sonunda yarım milyon erkek ve kadını bulan bir partizan ordusunun yaratılmasıyla sağlanacak olan bir toplumsal devrim karakterine büründü. Dünyadaki en güçlü ordulardan birinin peşpeşe yedi yoğun saldırısı bile bu direnişi kıramadı.

Başlangıçta, Yunanistan'daki direniş de faşist işgale karşı kendiliğinden bir tepkiydi. Hareketin kısa sürede aldığı örgütlü biçim - Yunanistan Komünist Partisi tarafından önayak olunan, ama onun tarafından denetlenmeyen Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAM)- siyasal olarak Yugoslavya'ya göre daha geniş yelpazeliydi ve savaş süresince de sayısal bakımdan daha büyüktü. Başlangıçtaki amacı Yunan siyasal düzeninde radikal bir reform (faşizm yanlısı monarşinin kaldırılması dahil) yapılmasıydı. Fakat mücadele geliştikçe, EAM düzenli bir şekilde sola kaydı. Tıpkı Yugoslavya'da olduğu gibi, bu, imanlı bir reformist ve tümüyle Sovyet diktasının bir hizmetkarı olan Yunanistan Komünist Partisi'nin tanımayı ve karşısına almayı reddettiği keskin bir toplumsal kutuplaşmayla sonuçlandı. Savaş öncesi düzeni yeniden ihya etmek üzere gönderilen İngiliz çıkartma

kuvvetlerine (ABD destekli) silahlı direniş göstermeme kararı ve sadece kanaate dayalı, Müttefiklerin Yunan halkının demokratik haklarına saygı göstereceği görüşü, Halk Kurtuluş Ordusu (ELAS) içinde örgütlenmiş yüz binlerce Yunan işçi ve köylüsünün kitlesel ve kahramanca mücadelesinin Batılı Müttefiklerce kendilerine karşı başlatılacak beyaz terörle ezileceği anlamına geliyordu.

Aşağıdan yukarıya doğru benzer bir radikal mayalanma, farklı derecelerde de olsa, sadece işgal edilmiş ülkelerde değil, aynı zamanda savaşa Almanya'nın yanında katılmış olan ülkelerde de bulunuyordu. Müttefiklere ilk teslim olan Mihver devleti İtalya, kitlelerin faşist devleti yıkmak için kendilerini mücadele içine atmakta gösterdikleri enerji ile Müttefiklerin her türlü devrimci girişime karşı direnme kararlılığı bakımından kayda değer bir örnek oluşturdu.

Müttefiklerin diğer herşeyden çok korktukları şey, ülkenin başlıca sınai merkezlerinin yeraldığı hâlâ Alman işgali altında bulunan Kuzey'deki direnişin devasa çapta büyümesiydi.[7] 1943 sonundan itibaren işçi hareketinin yeniden oluşturulması, kuzey kentlerinde bir milyon civarında işçiyi kapsayan ve Turin örneğinde sekiz gün süren bir dizi greve yolaçtı. 1934-1938 arasında Avusturya'da olduğu gibi, işçi sınıfı militanlığındaki bu başarı, sınıf kendine güvenini kazandığında ve orta vadeli bir siyasal perspektife sahip olduğunda, yeraltında kitlesel bir çapta örgütlenmenin oldukça mümkün bir hale geldiğini kanıtlıyordu.

Eğer 20 Temmuz 1994'teki Hitler'e suikastten sonra kitlesel terör Alman işçi hareketinden geri kalanın önemli bir bölümünü tuzla buz etmeseydi ve ağır borbardıman aynı yılın ikinci yarısında sınai sivil toplumun dokusunu büyük ölçüde parçalamasaydı, işgal altındaki Güney Avrupa ve İtalya'da meydana gelene benzer bir gelişme -sol kanat önderliği altında geni ölçekli başkaldırılar- bizzat Alman-

7 İtalyan direniş hareketinin 1943-45 arasındaki çapıyla ilgili olarak, diğerleri arasında bkz. Paolo Spriano, *Storia del partito communista italiano*, Turin, 1967; Roberto Battaglia, *Storia della resistenza italiana*, Turin, 1964; Battaglia ve Garritano, *Breve storia della resistenza italiana*, Floransa, 1974.

ya'da da mümkün olur muydu?[8] Bunun gerçekten böyle olacağına dair yeterli gerekçemiz var. Herşeyden önce, Alman işçi sınıfı en azından savaş boyunca iktisadi konulardaki temel bilinçliliğini korumuştu. Dört nolu dipnotta anılan SS gizli istihbarat raporları (*Meldungen aus dem Reich*) ne zaman bir ücret indirimi meydana gelse işçi sınıfından protestolar yükseldiğini kaydediyor. Goebbels'in 1943'teki "topyekun savaş" seferberliği sanayide erkek emeğini yaygın kadın emeğiyle ikame etme sonucunu getirdiğinde, işverenler bu fırsattan ücretleri yüzde yirmi indirerek yararlanmak istediler: hem erkekler hem de kadınlar bunu yaman bir şekilde protesto ettiler. Ludolf Herbst'e bakılacak olursa: "1943'ün sonuna doğru, nüfusun içinde sınıfsal bir farklılaşma ortaya çıktı. Yukarı ve orta sınıflar umutlarını özellikle Amerikalı ve İngilizlere yöneltirlerken, işçilerin korkusuzca Sovyetler'e yanaştıkları açık bir hale geldi".[9]

Bizzat Almanya'da Nazilere karşı direnişin boyutu hemen bütün tarihçiler tarafından sistematik biçimde eksik değerlendirilmiştir. Bununla beraber, Şubat 1933 ile Eylül 1939 arasında Nazi mahkemelerince siyasal sebeplerden 225,000 erkek ve kadın mahkum edilmişti. Bu sayıya, gizli bir *Gestapo* raporunun tahminine göre, verili bir günde -10 Nisan 1939- sahip olduğu siyasal mahkum sayısı yüzde elli artan (112,432'den 162,734'e), mahkeme edilmeksizin toplama kamplarına tıkılanları da eklemek gerekir. Ayrıca res-

8 Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan atom bombalarından daha fazla ölüme yolaçan, Dresden, Hamburg, Köln ve Tokyo gibi kentlerin bir baştan diğer başa bombalanması basitçe insanlığa karşı işlenmiş bir suçtu. Fakat bu yargı tabiatıyla sadece Alman ve Japon ölüm makinalarının ahlaki sorumluluğunu paylaşmayanlarca yapılabilir. Zira kendi caniyane eylemlerini unutarak bu tür bombalamaları protesto eden zamanın Alman ve Japon generalleri ve liderlerininki olsa olsa açık bir ikiyüzlülüktü. *Führer*'in savaş emirleri Kiev'in (ki Dresden'den daha büyük bir şehirdi) içindeki sakinleriyle beraber yıkılması ve Leningrad'ın (ki Hamburg'dan daha büyük bir kentti) taş üstünde taş kalmayacak şekilde dümdüz edilmesi çağrısında bulunmamış mıydı?

9 Ludolf Herbst, *Der Totale Krieg und die Ordnung der Wirtschaft*, Stuttgart, 1982, s. 237.

men siyasal suçla suçlanan, ama henüz mahkum olmamış 27, 369 kadar bir tutuklu sayısı daha vardır.[10] Dolayısıyla Naziler tarafından, iktidara geldikleri günden savaşın başladığı tarihe kadar, siyasal muhalif olarak tutuklanan Almanların sayısını 400,000 ile 600,000 arasında (toplama kampı sakinlerinin tedavül hacmine bağlı olarak) tahmin etmek abartılı sayılmaz. Savaş sırasında bu sayılar arttı. 1943 ilkbaharında toplama kampları, çoğu ölmek üzere olan 200,000 Almanı barındırıyordu. Sadece 1 Ocak ile 30 Haziran 1944 arasında (yani Hitler'e suikast girişiminin sonucunda başlatılan kitlesel terörden önce) yaklaşık 30,000 Alman siyasal gerekçelerle tutuklanmış ve bir 6,000 kişi de siyasal sebeplerle "suçlu" olarak sınıflandırılmıştı.[11] (Bu rakamlar, sayıları Alman ulusuna mensup olanlarınkini iki kat geçen, yine siyasal sebeplerle tutuklanan yabancıları -sürgündeki işçiler, "özgür" yabancı işçiler, köle statüsündeki emekçiler, savaş esirleri- kapsamamaktadır: bu yarıyılda Üçüncü Reich muhalifi olarak toplam 100,000'den fazla mahkum vardı.) Bir Amerikan tahminine göre, Üçüncü Reich süresince Almanya'daki toplama kamplarında, en az bir milyonu Alman kökenli olmak üzere, *in toto* 1,663,550 kişi tutuklu olarak bulunuyordu.[12]

Batılı Müttefiklerin, Almanya'nın askeri çöküşünden hemen sonra hem Fransa hem de Almanya'ya birliklerini yerleştirme arzusunu körükleyen, Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki gücü büyüdükçe, Almanya'nın bir devrime doğru gitmesinden duyulan korkuydu. Tıpkı Yunanistan, İtalya ve Yugoslavya örneklerinde olduğu gibi, Alman örneğinde de, Sovyetler Birliği'nin komünist partileri üzerindeki nüfuzu, Mart 1943'te bütün gücüyle ortaya çıkan direniş hareketlerinin gücünün arkasında yatan "anarşi"ye -gerçekte "komünizm"- karşı potansiyel bir siper olarak görülüyordu.

10 Gunther Weisenborn, *Der lautlose Aufstand*, Hamburg, 1962, s. 30.

11 *A.g.e.*, s. 133-34. Bu rakamlar *Die Lage*'de -münhasıran Nazi partisinin önde gelen kadrolarına dağıtılan bir gizli yayın- yayımlanmış olan, Nazi Adalet bakanı Thierack'a sunulan resmi bir rakamdan alınmadır.

12 Eugene Kogon, *The Theory and Practice of Hell*, New York, 1960, s. 251.

Mart 1943'te, Amerikan ve İngiliz liderleri arasında Avrupa'daki sol konusundaki görüşmeyi müteakip, Harry Hopkins (Roosevelt'in en yakın danışmanı) ajandasına şöyle yazmıştı: "Büyük Britanya, Rusya ve bizim aramızda, hangi orduların nerede bulunacağı ve (işgal edilen bölgelerde) ne tür bir idarenin kurulacağı konusunda ortak bir görüş olmadığını düşündüğümü söyledim. Hızlı ve çabuk hareket etmezsek, şu iki şeyden birinin meydana geleceğine inandığımı söyledim: ya Almanya komünist olacak ya da tamamen anarşik bir düzen oluşacak. Gerçekte herhangi bir Avrupa ülkesinde ve hatta İtalya'da da bu tür bir durumun meydana geleceğini söyledim... Kuşkusuz, düşmanın yenildiği sırada eğer İngiliz ve Amerikan orduları güçlü bir şekilde Fransa ve Almanya'da bulunurlarsa mesele çok daha basitleşir (yani Ruslarla formel bir anlaşmaya göre), ama her halükarda biz Fransa'ya girmeden Almanya'nın çökmesi ihtimaline karşı bir plan hazırlamalıyız (İngilizler ve Ruslarla)".[13]

Eden'in Mart 1943'te kendisiyle yaptığı bir görüşmeyle ilgili olarak Churchill'e gönderdiği rapora bakılırsa, Stalin de Batılı Müttefiklerin işgalini "anarşi"ye karşı bir silah olarak görüyordu. Eden'in bildirdiğine göre, Stalin de siyasal sebeplerden dolayı Avrupa'da bir İkinci Cephe açılmasını arzuluyordu. Öyle ki: "Almanya'nın çökmesi durumunda, Almanya'da ya da Avrupa'nın geri kalanında meydana gelecek olan şeyin bütün sorumluluğunu üstlenmek istemiyordu ve bu çöküş sırasında hem İngiliz hem de Amerikan birliklerinin Avrupa'da güçlü bir şekilde bulunmasının Rus dış politikasının sabit bir meselesi olduğuna inanıyordu. Eden bunu bizzat kendi görüşü olarak ifade ediyordu ve Rusya'da bazı kesimlerde farklı bir görüş bulunduğuna emin olsa da, bunun Stalin'in tavrını yansıttığına inandığını belirtiyordu".[14]

Özellikle Çin'de ve Güney Doğu'da olmak üzere, Asya'daki savaş zamanı politikasında da toplumsal ve anti-emperyalist mücadelenin

13 US Department of State, Foreign Relations of the United States, *Documents*, 1943, cilt 3, s. 26.

14 Robert E. Sherwood, a.g.e., s. 711-12.

bir kaynaşması -bu kez istilacı ordulara olduğu kadar, Batı Avrupalı sömürge güçlerine karşı da yönelen- hakim bir eğilim olarak ortaya çıkmıştı. Burada da denetlenemez ve önceden kestirilemez toplumsal güçler giderek artan ölçüde, emperyalistlerin bölgeyle ilgili hesaplarını altüst ettiler.

Asya'nın geleceği için anahtar Kuzey ve Orta Çin'deki milyonlarca yoksul köylünün, köklerinden kopmuş kasabalının ve açlığa mahkum kent sakininin Japon mezalimine karşı artan direnişindeydi.[15] Japon İmparatorluk Ordusu Çin limanlarını işgal etmiş, tüm demiryolu merkezlerini denetimi altına almış, büyük kentlerin çoğunu ele geçirmiş, işgal edilmiş bölgelerde istikrarlı bir idare kurmuş ve ülkenin büyük bir kısmında Çan Kay-Şek rejimini Tokyo'nun yönetimini pasifçe kabule zorlamıştı. Bütün emeller ve amaçlar bakımından savaş sona ermeliydi. Kuşkusuz Tokyo'daki Ordu Başkomutanlığı'nın ve hükümetin ay be ay, yıl be yıl, şevkle gelmesini bekledikleri şeydi bu. Fakat savaş tıpkı Çan'ın orduları gibi sönüp gitmedi. Tam tersine. Yabancı emperyalistlerin elindeki katlanılamaz sömürü ve aşağılanmalar Asya'nın "uyuyan devi" Çin halkına can verdi. Kendiliğinden bir direniş gelişti ve Japonların sert karşılıkları, yalnızca onun geniş bir gerilla ordusuna dönüşmesine yardım etti.[16] Bu başkaldırının önderliği, gün geçtikçe bundan korkusu artan Çin burjuvazisinden gelmiyordu. Onun yerine, ulusal beka mücadelesinde önder Çin Komünist Partisi oldu.

Çan ve dostları bu komünist önderliğindeki ittifakın mantar gibi büyümesini artan bir kaygıyla izliyorlardı. İkisini karşılaştırdıklarında Japonları, her halükarda Amerikan askeri zaferi sonucunda çözülebilecek olan ikincil bir sorun olarak görüyorlardı. ABD'ye gelince, o da kendini savaşmaya niyeti olmayan, ama aynı zamanda güvenilebilir bir sağ alternatifle -Çin'deki uzun vadeli Amerikan çı-

15 Çin direniş hareketiyle ilgili olarak bkz. Israel Epstein, *Unfinished Revolution*, Boston, 1947; Jean Chesneaux, *Peasant Revolts in China 1840-1949*, Londra, 1973.

16 1942'de Japon generali Okamura resmen *Senko Seisaku* ya da "üç herşey" doktrinini ilan etmişti: herşeyi yak, herşeyi öldür, herşeyi yık.

karları bakımından- değiştirilme imkanı gitgide azalan bir müttefike muazzam miktarda para harcar bir durumda bulmuştu. Çin'deki ABD politikası, böylece, İngilizlerin Balkanlar'da yüz yüze geldikleriyle aynı temel çelişkinin -ulusal kurtuluş savaşı ile sınıf savaşının artan ölçüde iç içe geçmesiyle ortaya çıkan- önünde tökezlemişti. Kitleler ne denli örgütlü, devrimci değişim için tazyik ne denli büyük olursa, sonuç olarak yönetici sınıf da istilacılarla savaşmaya o denli az istekli oluyordu. Kuomintang kuvvetleri istilacılarla savaşmak yerine Halk Kurtuluş Ordusu'yla nihai kapışma için güç biriktirdi. Diğer taraftan, Çan'ın Japonlarla dövüşmemesi ölçüsünde, HKO ulusal kurtuluş mücadelesinin merkezi haline geldi ve akıntı da o denli devrimin lehine döndü.[17]

Toplumsal ve siyasal çelişkilerin savaş dolayısıyla böylesine hızlandırılması sadece Çin'le sınırlı değildi. Washington, Londra veya Vichy tarafından tümüyle gözden kaçırılan benzer tepki ve isyanlar, daha önce Batılı emperyalistlerce zorla dayatılan insanlık dışı koşullara katlanmış halklar arasında da meydana geldi. Filipinler'de İkinci Dünya Savaşı'na ilişkin husumetler, geçmişi 1930'lara dek uzanan bir iç savaşla iç içe geçmişti. Öncelikle komünistlerin önderliğindeki Japon işgaline karşı direniş, takım adaların büyük bir kesimini denetleyen 100,000 kişilik bir kuvvete dönüşmüştü. Amerikan birliklerinin geri dönüşü bir karşı devrimin başlatılması işaretini verdi, ki o zamandan başlayan iç savaş eşitsiz bir tempoyla bugüne dek sürmektedir.[18]

17 Çok benzer bir gelişme, daha 1941'de Mihayloviç'in komutası altında toplanan Çetnikler'in (o dönemde bir Müttefik ordusu olarak tanınmıştı) baş tehditin Almanlar değil, komünistler olduğu kararını aldıkları Yugoslavya'da da meydana geldi. Birçok Batılı ve hatta söz gelişi Veselin Dyuretiç gibi kimi Yugoslav tarihçilerin, Mihayloviç'in itibarını geri verme yönündeki hayret verici girişimleri göz önüne alındığında, Çetnikler'in Naziler ve İtalyan faşistleriyle aktif işbirliği yaptıklarına dair hiçbir kuşkunun bulunmadığını yeniden belirtmek bir zorunluluk oluyor. Bunu kanıtlamak için sadece *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht* gibi resmi Alman belgelerine başvurmak yeterli. Bkz. cilt 5, s. 98-99, 168-71 ve cilt 7, s. 637-640, 706-707.

Filipinli kitleler büyük ölçüde Japon ordularıyla savaşırlarken, yüzyıllardır Hollanda emperyalizmi tarafından sömürülen ve ezilen Endonezyalılar 1942'de istilacı birlikleri kurtarıcı olarak selamlıyorlardı -bu durum bizzat Japonlar dahil, birçok kişiyi şaşırtmıştı. Japonya'nın yenilgisinin peşinden Hollanda imparatorluğunun sonunu getiren (ABD'nin üstü örtülü desteğiyle) bir anti-emperyalist seferberlik başladı. Bu arada Çinhindi direniş hareketi de inatçı bir biçimde yerli yönetici sınıfla ortaklaşa yürütülen çok çeşitli İngiliz, Milliyetçi Çin, Fransız ve çok daha sonraları Amerikan kaynaklı savaş sonrası sömürgeci "normalleştirme" projelerine karşı savaştı. Çinhindi halkı için savaş 1945'te sona ermedi, 1970'lerin ortalarına kadar sürdü: sırasıyla Japonya, Fransa ve ABD'ye karşı yürütülen, yaklaşık otuzbeş devam eden mücadelelerinin yakın tarihte bir eşi daha yoktur. Göreli tecrit edilmişliği, bunun nüfus üzerine yüklediği muazzam fedakarlıklar ve yolaçtığı maddi ve insani yıkım göz önüne alındığında, kahramanca mücadelelerinin sonucu bu cesur halk için bizim bekleyebileceğimizden veya umabileceğimizden daha zahmetli (Kampuçya'da belalı) oldu. 1975'ten itibaren özellikle Vietnam'a karşı Birleşik Devletler tarafından yönlendirilen şiddetli iktisadi ve siyasal ambargo politikası zaferin meyvalarını büyük ölçüde çürüttü. Yine de Vietnamlı kitlelerin yılmaz ve muhteşem mücadeleleri, imparatorlukların kendini beğenmişlikleri ve kibirlerini kabaca zedeleme yeteneğindeki halkın arzu ve istekleri ile askeri direnişinin gücünü gösteren bir anıt olarak kalmaya devam ediyor. Çin'de olduğu gibi, Vietnam'da da sınıf savaşının emperyalistler arası anlaşmazlığa fırtınalı girişi İkinci Dünya Savaşı'nda kıtalaraşırı bir görüngü olarak teyit edilmiş oldu.

Hindistan'da da, kitlelerin İngiliz sömürgeci varlığına karşı dire-

18 Quirino İdaresi sırasında (1948-1953) toprak reformu davasını işleyen Hukbalahap hareketi 1945 sonunda askeri olarak saldırıya uğramıştı. Bkz. R.A.E. Smith, *Philippine Freedom 1946-1958*, New York, 1959; Benedikt J. Kerkutiet, *The Huk Rebellion*, Quezon City, 1979; William J. Pomeroy, *The Forest*, Berlin, 1965; Renato Constantino, *A History of the Philippines*, New York, 1975.

nişleri, İngiltere İşçi Partisi'nin ve Hindistan Komünist Partisi'nin (Çin ve Vietnam'dakilerden farklı olarak, Moskova'ya kölece bağlılığıyla ünlü bir partidir) özerk kitle mücadelelerine karşı azimle yararlandığı anti-faşist ideolojinin tüm yumuşatmalarına rağmen, savaş boyunca sürdü. Japon savaş alanının dışında da, benzer bir şekilde, savaş anti-emperyalist duygulara ve örgütlü direnişe güçlü bir dürtü verdi, söz gelişi başta Mısır ve Cezayir'de olmak üzere, Arap kitlelerinin geniş kesimleri arasında. 8 Mayıs 1945'te, Setif'te Cezayir'in bağımsızlığı lehinde büyük gösteriler yapıldı. Gösteriyi sömürge ordusunun giriştiği bir katliam izledi: milliyetçi kaynaklara göre, bastırma harekatı 40,000 kişinin ölümüne maloldu. Tümüyle sınıf işbirliğinin balayını yaşayan, genel sekreteri Maurice Thorez'in De Gaulle kabinesinde başkan yardımcısı olarak hizmet gördüğü Fransa Komünist Partisi, Cezayir milliyetçi önderliğini Nazi olarak adlandırıp, bastırma harekatını savunmaya dek varan skandal yaratıcı bir şekilde davrandı! De Gaulle-Thorez-Ramadier hükümeti tarafından benzer türde bir sömürgeci bastırma harekatı da Mayıs-Haziran 1945 döneminde Suriye ve Lübnan ulusal hareketlerine karşı uygulanmıştı. Fransız ve İngiliz emperyalistleri hükümranlıklarını yeniden dayatmada geçici olarak başarılı oldularsa da, kent küçük burjuvazisinin (Mısır'da genç subaylar) siyasal radikalleşmesi bir onyıl kadar sonra Nasırcılık görüngüsüne ve Cezayir devriminin çiçek açmasına yolaçtı.

Emperyalist burjuvaziler; bağımsız, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki burjuvaziler; meslek sahibi sınıflar ve intelligentsiya; kent ve kır küçük burjuvazileri; emekçi sınıf; toprak sahibi sınıf; yoksul ve topraksız köylülük - tüm bu büyük ve küçük sınıflar ve sınıf fraksiyonları, devletler ve ordular, partiler, meslek örgütleri ve hareketler tarafından örgütlenerek, dünya iktidarı için emperyalistler arası bir mücadele olarak başlayan savaş felaketi içine gönüllü ya da zor koşularak daldılar. Bu karşılıklı olarak birbiriyle çatışan toplumsal güçlerin çoklu katılımı göz önüne alındığında, İkinci Dünya Savaşı'nın karakter tahlili nasıl yapılabilir?

1945 sonunda savaş sadece kıtalaraşırı değil, ama aynı zaman-

da aşağıdan yukarıya devrimci sınıf mücadelesi, yukarıdan devrim, burjuva ve işçi sınıfı önderliğinde ulusal kurtuluş hareketleri, eski düzenin reformu ve vahşi karşı devrim gibi çok çeşitli cepheleri içeren bir olay haline gelmişti. Her kademedeki kesin sonuç sınıf önderliğinin gücü ve olgunluğuna, galiplerin ilgili bölge veya ülkeye atfettikleri önem derecesine ve bir siyasal çözüm dayatmadaki yeteneklerine bağlıydı.

Tüm bunlar akılda tutularak, İkinci Dünya Savaşı'nın genel karakteri şu beş farklı çatışmanın bir bileşimi olarak kavranmalıdır:

1. Dünya hegemonyası için yapılan ve ABD tarafından kazanılan (her ne kadar hükümranlığı Avrupa ve Asya'da kapitalist-olmayan kesimin genişlemesiyle bölgesel olarak bölünmüşse de) bir emperyalistler arası savaş.

2. Sovyetler Birliği'nin, ülkeyi sömürgeleştirme ve 1917 Devrimi'nin kazanımlarını imha etme yönündeki emperyalist girişime karşı haklı özsavunma savaşı.

3. Çin halkının emperyalizme karşı, daha sonra bir sosyalist devrime evrilecek olan haklı savaşı.

4. Kimi örneklerde (ör. Çinhindi) daha sonra sosyalist devrime dönüşecek olan, Asyalı sömürge halklarının çeşitli askeri güçlere karşı ve ulusal kurtuluş ve egemenlik için halkı savaşları.

5. Daha sonra sosyalist devrim (Yugoslavya ve Arnavutluk) veya iç savaş (Yunanistan, Kuzey İtalya) şeklinde gelişecek olan, Avrupa'nın işgal edilmiş ülkelerinin halkları tarafından yürütülen haklı bir ulusal kurtuluş savaşı. Doğu Avrupa'da eski düzen, halk kitlelerinin arzularının ve Sovyet askeri-bürokratik eyleminin ikili, eşitsiz tazyiki altında çökerken, Batı'da ve Güney'de burjuva düzeni Batılı Müttefik birliklerince ihya edildi -genellikle kitlelerin isteklerine karşıt olarak.

"Haklı savaşlar" ile yapılması gereken ve devrimcilerin tıpkı şimdi olduğu gibi, o zaman da desteklemiş oldukları savaşları kastediyoruz. Bu şekildeki bir kategorileştirme, savaştaki aktif güçleri "faşist" ya da "anti-faşist" olarak bölen -ki bu bölme işlemi, özgül doğaları yüzünden Alman, İtalyan ve Japon emperyalizm biçimleriyle

İngiliz, Amerikan, Fransız, vb. yönetici sınıflarıyla ittifak yapılarak savaşılması gerektiği anlayışı üzerine bina edilmiştir- formülün siyasal muğlaklığından kaçınmamızı sağlar. Kullanılan kelimelerin semantik anlamı ne olursa olsun, "anti-faşist ittifak" politikası gerçekte sistematik sınıf işbirliğine varır: Batılı emperyalist devletlerin Nazizme karşı haklı bir savaş yürüttüklerini savunmuş olan siyasal partiler ve özellikle de Komünist partileri, 1945'ten sonra soluğu, burjuva devleti ile kapitalist ekonominin yeniden kurulmasına aktif biçimde katıldıkları koalisyon hükümetlerinde aldılar. Bütün bunlara ek olarak, Batılı devletlerin savaşa müdahalelerine dair bu yanlış kavrayış, Yunanistan'daki karşı devrimin yanısıra, sömürge halklarının anti emperyalist mücadelelerine sistematik bir ihanete sürüklemiştir.

Bölüm 4

Kaynaklar

Dünya savaşları emperyalizmin saldırgan yayılmacılığa yönelik genel eğilimi sonucunda doğarlar. Fakat aynı zamanda çok daha özgül bir sebebleri daha vardır. Bu da eşitsiz gelişme yasasının işlemesinin, yani emperyalist sınai-mali güçler dengesinin dönemsel olarak dönüşüm geçirmesi (gelişmelerinde geri kalmış belli burjuva sınıfların başkaldırması yoluyla) eğilimi ile dünyanın uzunca bir dönem için nüfuz alanlarına bölünmesi eğilimi arasındaki çelişkinin bir sonucudur. Bu nüfuz alanlarına bölünme yansımasını karada ve denizde askeri bir gücün kurulmasında, uluslararası ittifaklarda ve kendi içlerinde ve dışında sınai-mali güç ilişkilerinden çok daha yavaş değişen tercihli ticaret, gümrük ve para sistemlerinde bulur.

Hillman farklı büyük devletlerin İkinci Dünya Savaşı'nın arifesindeki dünya mamul mal çıktısı içindeki yüzde paylarını aşağıdaki gibi tahmin ediyor.[1]

	1937	1938
ABD	35.1	8.7*
SSCB	14.1	17.6
İngiltere	9.4	9.2
Fransa	4.5	4.5
Almanya	11.4	13.2
İtalya	2.7	2.9
Japonya	3.5	3.8

(Yüzdedeki bu düşüş 1938'de patlak veren iktisadi bunalımın sonucudur.)

1 H.C. Hillman, "Comparative Strength of the Great Powers", Toynbee ve Ashton-Gwatkin (der.), *Survey of International Affairs 1939-1946: the World in March 1939,* Londra, 1952 içinde.

Bu büyük devletlerin 1937'de "dünya silahlanma ekonomisi potansiyeli" dediği şeydeki katılım paylarını ise şöyle hesaplıyor.

ABD	41.7
SSCB	14.0
İngiltere	10.2
Fransa	4.2
Almanya	4.4
İtalya	2.5
Japonya	3.5

Bu yüzdeleri dünya haritasıyla karşılaştırırsak çarpıcı bir bağdaşmazlıkla karşılaşırız. Son tahlilde, dünyanın sömürge imparatorluklarına ve/veya emperyalist nüfuz alanlarına yeniden bölünmesiyle ilgili herhangi bir anlaşmazlığın sonucunu belirleyen, siyasal-toplumsal etmenlerin ağırlığıyla birlikte sınai-mali güçler dengesidir. Kesin bir biçimde söyleyecek olursak, savaşlar askeri ve siyasal güçler dengesinin kimi devletler için galibiyet (ya da kısmi galibiyet), diğer kimileri için de yenilgi (ya da kısmi yenilgi) yoluyla yeni sınai-mali güçler dengesine uyarlanması veya uygunlaştırılması için bir mekanizmadır.

Şunu daha baştan ortaya koymak gerekir: çeşitli güçlerin iktisadi kaynaklarının hesaplanmasında uygun olan, sadece onların saf niceliksel anlamdaki üretim kapasiteleri ve ellerindeki insan gücü (üretime sokulabilecek erkek ve kadınların sayısı) değildir. "Sınai güç" yerine "sınai-mali güç" ifadesini kullanıyoruz, zira özellikle ulusal kaynakların yabancı ülkelerden ithal edilenlerle arttırılması imkanını verdiğinden dolayı altın ve para rezervlerini de dahil etmek önem taşır. Dolayısıyla, bu ifade ulusal paranın "sağlamlık" derecesini, yani altına veya "sağlam" yabancı paralara çevrilebilirliğini içerir. Aynı zamanda, diğer ülkelerden satın alınan malların savaşan belli bir gücün arzu ettiği bir yere taşınmasıyla ilgili fiziksel kapasiteyi de içerir.[2]

"Sınai-mali güç" formülü, aynı zamanda, belli bir emek gücünün eğitim, nitelik ve kültür düzeyini de içerir. Altın ve para varlıklarıyla beraber, bu, çağdaş bir sınai gücün kilit rezerv fonlarını oluşturur ve kolayca yokedilemez -Almanya, İngiltere ve ABD'nin birbiri ardısıra dehşet içinde farkettikleri gibi. Altını imha etmek gibi, büyük bir ülkenin nitelikli emek gücünü de imha etmek zordur. Rakibin sahip olduğu gücün bir kaynağı olarak, ancak tam bir fiziksel imha ya da doğrudan ele geçirme yoluyla safdışı bırakılabilir.

Hayati hammaddeler meselesine gelince, burada da, belli bir güç tarafından kontrol edilen bölgede bulunabilecek veya üretilebilecek olan ile bu gücün satın alabileceği veya bu mümkün değilse fiziksel olarak kendi sınai üretimi içinde bütünleştirebileceği arasında bir ayrım yapmak önemlidir. Almanya petrol, kauçuk, demir cevheri, alüminyum, nikel ve silah üretiminde kullanılan kilit alaşımların üretimi için gerekli çeşitli nadir madenler bakımından hem yoksuldu hem de bunlara ulaşma imkanlarına sahip değildi. Fakat kendi başına bu yokluk, gerek Batı'da gerekse SSCB'deki sayısız startejistin zannettiğinin aksine, savaş süresince onun sınai potansiyelini ya da hatta silah üretimini sınırlandırmadı.

İlk olarak, Alman askeri-sınai idaresi /establishment/ savaş başlamazdan önce sistematik biçimde dev bir hayati hammadde stoklama programı izlemişti. Nitekim, bu savaş hazırlıklarının asli yönle-

2 "Plütokrasi"ye karşı onca demagojik lafazanlıklarına rağmen, Nazi önderleri altına hemen hemen mistik bir hürmet göstermişlerdir, şu pratik gerekçeyle ki tarafsız ülkelerden ithal ettikleri nadir hammaddeleri ödemek için altına ihtiyaçları vardı. Bu nedenle, örneğin, Mayıs 1940'ta Banque de France'a aktarılan ve Fransa'nın düşüşünden sonra da Dakar'a taşınan Belçika ve Hollanda merkez bankalarının altın mevduatlarını (o zaman 1.6 milyar İsviçre frankı değerindeydi) ele geçirmek için olağanüstü yollar katettiler. Bu girişimin hikayesi, Sahra boyunca ilerleyen kervanlar ve casus komplolarıyla örülü bir polisiye roman gibi de okunabilir. Naziler bu altını (bugünkü değeri yaklaşık 5 milyar dolar civarındaki) ancak İsviçre bankacılık çevresinin, hepsinden önce de İsviçre merkez bankasının suç ortaklığıyla pazarlayabildi. Bkz. Werner Rings, *Raubgeld aus Deutschland*, Frankfurt, 1985.

rinden biri haline gelmişti.[3] Bir kez savaş başladıktan ve Molotov-Ribbentrop paktının imza edilmesinden sonra, buna bizzat Sovyetler Birliği'nden veya Sovyetler Birliği aracılığıyla gelen önemli ilaveler yapıldı.[4] İkinci olarak, aynı idare sistematik biçimde kimyasal hammaddeleri (öncelikle tüm sentetik kauçuk ve petrolü), uzun bir savaş durumunda eksikliği duyulacağını bildikleri, genellikle kömürden türetilen doğal hammaddelerle ikame etme yoluna gitmişti. Her ne kadar kaynakları yoğun bir hava saldırısına karşı dayanıksız bırakmış olsa da, bu hazırlıklar oldukça başarılı oldu. Üçüncü olarak, belli bölgelerin askeri fethi ve uzun süreli işgali, Alman savaş makinasına ne üretebileceği ne de satın almaya gücünün yeteceği zenginliklere ulaşma fırsatı verdi. Tek bir örnek vermek gerekirse: Fransa'yı işgal ederek, Almanya bir yılda Alman fabrikalarında üretilebilecek olan sentetik petrolden daha fazla bir doğal gaz stoğu elde etti. Alman Başkomutanlığı ve kişisel olarak ta Hitler, doğrudan fiziksel yağmanın bu yanıyla çok yakından ilgileniyorlardı ve çeşitli vesilelerle bu hedeflerle bağlantılı olarak temel askeri öncelikleri değiştiriyorlardı.[5] Dördüncü olarak, askeri güç Almanya'ya gitgide de-

3 Ağustos 1936'da Hitler, ona 1939-40'da tam bir "savaşı götürme (kriegsfähig) yeteneği" verecek şekilde, dört yıl içinde Almanya'yı tam bir kendine yeterliğe ulaştıracak bir plan içeren bir muhtıra hazırlatmıştı. *Vierteljahrsheft für Zeitgeschichte*, sayı 3, 1955 s.204 içinde yeniden yayınlandı.

4 Sovyetler Birliği'nin 1940-41'de Almanya'ya ihracatı şu kalemleri kapsıyordu: 1.000,000 ton buğday ve petrol; 100,000 ton pamuk; 500,000 ton demir cevheri; 300,000 ton hurda demir; ve çok miktarda platin ve manganez. Nazilere ayrıca Asya ve Latin Amerika'dan mal ithal etmek üzere Sovyet taşımacılık sisteminden faydalanma imkanı verilmişti. Bkz. *Nazi-Soviet Relations: Documents from the Archives of the German Foreign Office*, Department of State, Washington, 1948, s. 83, 109, 200.

5 1942'deki sonu hüsranla biten Kafkasya saldırısının amacı Bakü petrol yataklarının ele geçirilmesiydi. Sovyetler Birliği'ne karşı 1941 seferi dahi belirgin biçimde, daha Kızıl Ordu nihai olarak yenilgiye uğratılmadan bile önce Ukrayna ve Donets'in zenginliklerini ele geçirme arzusunun etkisiyle başlatılmıştı.

ğersizleşen kağıt para karşılığı olarak ya da takas şeklindeki mübadele yoluyla hammadde "satmak" üzere, tarafsız ülkelere şantaj yapma imkanı sağlıyordu. Bunun çarpıcı bir örneği İsveç'in demiriydi, ama Türkiye'nin kromu ve Portekiz'in volframı da baş roldeydi.[6] Henri Michel, İsveç'in Üçüncü Reich'la işbirliğini şöyle özetliyordu: "1940'tan bu yana ve savaş süresince, İsveç Almanya'ya kendisinin işlemediği hem bütün demiri, ya da rakamla ifade edecek olursak, yılda yaklaşık 9 milyon ton demiri Almanya'ya verdi. Bu durum, başlangıçtaki itirazlara rağmen, *Wehrmacht*'ın gönderilen veya geri çekilen birlikler ile teçhizatı toprakları üzerinden demiryoluyla veya kıyıları boyunca gemiyle taşımasına imkan verdi. Haziran-Aralık 1940 arasında, İsveç'ten, her iki yönde olmak üzere, 130,000 kişi bu şekilde taşındı ve 500'den fazla vagon gidip geldi. Haziran 1941'de, bir tam Alman tümeni, silahları ve yükleriyle beraber İsveç üzerinden Sovyetler Birliği'ne karşı oluşturulan Fin hatlarına geçtiği sırada, Nazi uçakları İsveç semaları üzerinde serbestçe uçarken, İsveç'in tarafsızlığı bir hayalden başka bir şey değildi. Bununla birlikte, İsveç aşmamaya kararlı olduğu bir hat çekmişti: Almanya'yla siyasal bir antlaşma imzalamayı ve Almanların onu sadece *de facto* değil, biçimsel olarak ta Nazi egemenliğindeki Avrupa'nın iktisadi düzenine dahil etme önerilerini reddetti. İsveç izlediği bu politikanın gözden kaçırılamayacak olan sonuçlarından faydalandı: Alman kö-

6 1940'ta Alman demir cevheri ithalatının % 90'ı ve toplam Alman demir tüketiminin % 45'i İsveç'ten geliyordu. Manganez ve nikel öyle stok edilmişti ki, savaş başladığı sırada manganez rezervleri on beş ila yirmi ay ve nikel rezervleri de altı ay yetecek durumdaydı. Hitler-Stalin paktı boyunca yapılan teslimat ve daha sonraki Sovyet kaynaklarının yağmalanması, Slovakya'dan yapılan küçük çaplı gönderilerle beraber, manganez rezervlerini savaş sonuna dek istikrarlı bir düzeyde tuttu. Nikel 1944 sonuna dek Finlandiya'daki Petsamo madeninden geliyordu. Krom 1943 sonuna dek Türkiye'den, daha sonra da Balkanlar'dan geldi. Alman volfram ihtiyacının % 63'ü İspanya ve Portekiz'den yapılan ithalatla kapatılıyordu. Bkz. Alan S. Milward, Der Zweite Weltkrieg: Krieg, Wirtschaft und Gesellschaft 1939-1945, Münih, 1977, s. 335-37.

mürünü İsviçre'den üç kat daha ucuza alma imkanına kavuştu; ve Avrupa'nın diğer ülkeleri gibi, Üçüncü Reich lehine bazı iktisadi kayıplara uğramışsa da, bunlar oldukça ılımlıydı".[7]

Fetih yoluyla Almanya, fabrikaların Alman savaş sanayisi için tam gaz çalıştığı Fransa, Belçika, Hollanda, Danimarka, Norveç'deki ve daha sonra da İtalya'daki büyük fabrikaların sahiplerine de aynı "kliring sistemi"ni dayatmıştı, ama işgal altındaki ülkeler teslimatlarının karşılığında gittikçe daha az "reel değer" kazanıyorlardı.[8] Çekoslovakya, Yugoslavya ve Polonya'da sınai tesisler çoğu durumda, tıpkı Sovyetler Birliği'nin işgal edilmiş bölgelerinde olduğu gibi, müsadere edilmişti.

Japonya'ya gelince, 1941-42 saldırısının tek bir önemli hedefi vardı: Çin'e, ABD'ye ve İngiltere'ye karşı uzun soluklu bir savaş verebilmek için gerekli hammadde kaynaklarından büyük ve istikrarlı bir havuz yaratmak üzere Endonezya'nın petrol ve boksitine, Malaysiya'nın kauçuk ve kalayına ve Çinhindi'nin, Tayland'ın ve Burma'nın pirincine ulaşmak. Ardından, bu malzemelerin yurda taşınması, bu amaç için de Singapur ile Yokohama/Kobe arasındaki deniz trafiğinin açık tutulma gereği Japon emperyalizminin kilit önemdeki orta vadeli askeri hedefi haline geldi.

Genel sınai-mali güçler dengesini değerlendirirken tüm bu düşünceleri de hesaba katmak gerekli olmakla beraber, iktisadi gücün en emin göstergesi yine de bir ülkenin temel üretim kapasitesidir - sanayisi, tarımı ve taşımacılığı. Yeniden üretim yasaları işte burada rollerini oynarlar. Tankların tüfeklerle ya da uçakların cephanelik-

7 Henri Michel, *La Seconde Guerre Mondiale*, Paris, 1968, s. 332-33.

8 Kliring sistemi, Almanya'nın ödemeler dengesi açığını döviz olarak ödemesinin gerekmediği anlamına geliyordu; ticaret ortaklarının ihracat firmalarına ulusal parayla ödeme yapılıyordu. Bakiyeler, *Reich* lehindeki bir kur üzerinden hesap edilerek, Almanya'dan yapılacak ithalat için kağıt üzerine kaydediliyordu. Fakat Alman ekonomisi bir savaş ekonomisine dönüştükçe, ihracat için ortada çok az mal kalmaya başladı ve kliring sistemi, Alman ithalatını "telafi etmek" üzere kağıt üstünde bir dış borç yaratarak, açık bir yağma anlamına geldi.

lerle üretilmesinin yolu yoktur. Tank ve uçak üretmeniz için imalat aletlerine, çeliğe ve alüminyuma ihtiyacınız vardır; ve bunları üretmek için de başka imalat aletlerine, demir cevherine, kok kömürüne, boksite, petrole veya maden kömürüne. Ne denli daha az imalat aleti, daha az çelik veya daha az kömür üretimine zorlanırsanız - son tahlilde, yeterli genel sınai kapasite ve/veya hammadde yokluğu nedeniyle-, kaçınılmaz olarak sonuçta o denli daha az tüfek ve uçak üretirsiniz.

Yeniden üretimin tunç yasaları sadece üretim araçları alanına uygulanmaz. Aynı zamanda tüketim malları alanında da geçerlidir. Ücret malları insani emek gücünün yeniden üretimi için maddi ön koşullardır, yani bunlar dolaylı birer üretim aracıdır. Normal düzeyde bir kalori girdisi olmazsa, emeğin tank, tüfek ve uçak çıktıları düzenli olarak düşer. Goering'in "tereyağı yerine tüfek" formülü olsa olsa kısa vadede geçerlidir. Uzun vadede, yeterince tereyağı olmadan yeterince tüfek üretemezsiniz. Belli (ve düzenli bir şekilde artan) düzeyde bir genel üretim kapasitesi olmaksızın, geniş çaplı savaş malı üretimine giren her sınai güç sonunda sivil üretiminden kesintiler yapmak zorunda kalır, ki bu da bizzat savaş aracı üretiminin daha fazla genişlemesinin maddi temelini ortadan kaldırır.

Akademik bilimin, "savaş potansiyeli" kavramını daha kesin bir biçimde belirlemeye yönelik girişimleri, genel olarak, yeniden üretim yasalarının bu dinamiğini yeterince anlamamaktan dolayı başarısız kalıyor. Örneğin, Nicholas Kaldor şöyle yazıyor: "herhangi bir ülkenin savaş potansiyeli şu dört etmenin en az birince saptanmalıdır: sanayisinin sahip olduğu sermaye donanımı, kullanabilir durumda olduğu insan gücü, hammadde tedarik imkanları ve son olarak sınai müteşebbislerinin, mühendislerinin ve teknisyenlerinin yetenek ve kaliteleri... Bir ülkenin savaş potansiyelinin nihai sınırları basitçe onun sahip olduğu insan gücünün miktarı ve kalitesi ile kontrolü altındaki veya ticaret ilişkisi içinde olduğu alanlarda bulunan cevher ve mineral zenginlikleriyle çizilmiştir".[9] Milward'ın for-

9 Nicholas Kaldor, "*The German War Economy*", 22 Mayıs 1946'da Manchester Statistical Society'de okunan tebliğ.

mülü de aynı zaaftan mustariptir. Onun formülüne göre, savaş potansiyeli "p + r + S + e* - f"ye eşittir; burada p GSMH'yı, r ekonomideki rezervleri, S barış zamanına göre azalan yenileme yatırımlarından yapılan tasarrufları ve e* - f de daha az uzman bir yönetimin varlığı yüzünden düşen verimliliği ifade eder. Burada ne emek üretkenliğindeki düşüş ne de belli bir zaman süresi içinde savaş araçları üretimini genişletmek için GSMH'nın hangi kesin oranlarda bölüneceği dikkate alınmıştır.[10]

Silahlı kuvvetlerde devasa bir büyüme ve sanayinin de silahlı kuvvetleri gitgide daha karmaşık silahlarla besleyebilmesi için ihtiyaç duyulan insan gücü sorunu İkinci Dünya Savaşı boyunca tüm büyük devletler için -ABD hariç (ama bu ülkede bile, kısmen Güneyli zenci ortakçıların Kuzey'in sanayi kentlerine kitlesel akışına bağlı olarak, toplumsal yapıda derin ve kalıcı karışıklıklara sebep oldu)- artan bir bunalım kaynağı ve ıstıraplı tercihler konusu oldu. Mayıs 1939 ile Eylül 1944 arasında, Alman ekonomisinde kullanılan erkek ve kadın emek gücü, nihai toplamda kadınlar yüzde ellinin üzerinde yer alacak şekilde, 39 milyondan 28 milyona geriledi. Aynı anda, ekonomide kullanılan yabancı işçi ve esir sayısı 300,000'den 7.5 milyona yükseldi. Böylelikle, Almanya'yı "aşağı ırklar"dan "temizleme" arzularını ilan etmiş olan Naziler hemen oracıkta veya toplama kamplarında öldürdükleri Yahudilerin ve Çingenelerin sayısından on kat daha fazla sayıda sözde *Untermenschen* ithal etmişlerdi: iktisadi zorunluluklar sarsılmaz mantığıyla ırkçı takıntılara üstün gelmişti.

Uzun soluklu bir savaşı götürmek için gerekli tüm sayıp dökülen maddi ve insani kaynakların karşılıklı etkileşiminin bilançosu, Alman yazarı Dieter Petzina tarafından oluşturulan şu aşağıdaki rakamlarda özetlenmiştir.[11]

10 Milward, s. 41-2.

11 Dieter Petzina, *Die Deutsche Wirtschaft in der Zwischenkriegszeit*, Wiesbaden, 1977, s. 151.

1944 Milyar Dolarlarıyla Silah Üretimi

	1939	1940	1941	1942
Almanya	3.4	6.0	6.0	13.8
İngiltere	1.0	3.5	6.5	11.1
SSCB	3.3	5.0	8.5	13.9
ABD	0.6	1.5	4.5	37.5
Japonya	0.6	2.0	3.4	4.5

Bu rakamlar kısmen yanlış bir fikir vermektedirler. Alman savaş sanayisine Fransız ve İtalyanların doğrudan katkılarını (dolaylı katkılar Almanya'nın çıktı rakamlarına dahil edilmiştir) açıkta bırakmaktadırlar. Silahların kaliteleriyle ilgili farklılıkları dikkate almazlar. Özellikle de, 1944'te en üst vitese geçen ABD'nin sınai bakımdan ileride oluşunu eksik değerlendirir (1944 rakamı en azından Almanya, Fransa ve Japonya toplamının iki katı olmalıdır). 1941'in ikinci yarısında SSCB'nin silah üretimindeki gerilemeyi saklar.[12] Ama yine de temel güç ilişkilerini muğlak olmayan bir tarzda yansıtırlar. Bu ışıktan bakıldığında, Almanya ve Japonya'nın, ABD önderliğindeki Müttefikleri ne mekanik savaşta ne de böylesi bir savaşı

12 John Erickson'a bakılırsa, "Kasımdan (1941) beri, 300 fabrikanın düşmana kaptırılması, Kızıl Ordu'yu aylık 8.5 milyon kutu mermiden, yaklaşık 3 milyon mayın ve 2 milyon uçak bombasından mahrum etmişti. Kimya tesislerinin kaybı patlayıcı imalatını yavaşlattı... tüfek üretimi ile cephane üretimi arasındaki dengesizlik bir haftadan diğerine açılıyordu... Cephane üretimi Ağustosta düşmeye başladı ve yıl sonuna kadar damla damla düştü... Temmuzda 1,807, Eylülde 2,329 olan uçak üretimi Kasımda 627 gibi felaket bir sayıya devrildi... 1941'in ikinci yarısında planlanan tank üretiminin ancak yarısından biraz fazlasına ulaşılabildi". (*The Road to Stalingrad*, s. 233) Aktarılan tüm bu rakamlar resmi Sovyet kaynaklarından, hepsinden önce de *İstoriya Velikoy Oteçestvennoy Voyni Sovetskogo Soyuza 1941-1945* (Sovyetler Birliği'nin Büyük Anayurt Savaşı 1941-1945), Moskova, 1960'tan alınmadır.

yürütmek için gerekli gereçlerde alt etmesinin imkanı olmadığı görülebilir.

Buradan bazı ek sonuçlar da çıkartılabilir. Almanya'nın yeniden silahlanma bakımından İkinci Dünya Savaşı başındaki ileri konumu, tıpkı ABD'nin savaş ekonomisine dönüşmekteki gecikmişliği gibi, 1939-40 yılına ait rakamlarda grafik olarak kaydedilmiştir. Aynı zamanda İngiltere'nin Dunkerque sonrasındaki muhteşem üretimi arttırma çabası da çarpıcı bir biçimde resmedilmiştir; İngiltere 1941'de fiilen Almanya'nın silah üretimini geçmişti. Öte yandan, Almanya'nın, düşmanlarının hızla artan üretimlerini yakalamaktaki muazzam çabası genel olarak zannedildiğinden daha iyi sonuçlar vermişti. Fakat özellikle çarpıcı olan, Sovyetler'in 1941 ile 1943 arasında (1944 rakamı daha da büyüktür) savaş üretimindeki muazzam artıştır -Nazilerin Belorusya, Ukrayna ve Donets havzasını işgal yoluyla Sovyet sanayi kaynaklarının yüzde 40'dan fazlasını ele geçirmesine ve Leningrad ile Stalingrad'daki fabrikaların imhasına rağmen. Öyle ki, toplam Sovyet sanayi çıktısı 1941 yaz ve sonbaharında dramatik bir şekilde düşüp, Aralıkta en düşük noktasına ulaşsa da, bir planlı ekonominin iktisadi ve toplumsal üstünlüğünü göstererek, hiçbir yabancı gözlemcinin mümkünatına inanmadığı bir hızla kısa zamanda yukarı fırladı. Bu şaşırtıcı esneklik dört temel etmene bağlıydı: ikinci ve üçüncü Beş Yıllık Planlar döneminde sanayi temelinin Urallar ve diğer Doğu bölgelerindeki sistematik gelişimi (Haziran 1941'de Sovyet çeliğinin % 39'u, maden kömürünün % 35'i ve elektiriğinin % 25'i Doğu'dan geliyordu); 1941'in son iki

13 Sovyetler'in Stalingrad'daki karşı saldırısının arifesinde *Stavka*'ya (Yüksek Komutanlık) gönderilen bir raporda, Kızıl Ordu mareşalleri Vasilevskiy ve Jukov Sovyet işçilerinin hücuma hayati katkıları üzerine şu yorumda bulunuyorlardı: "kuvvetlerin bir yerde toplanması ve hayati önemi olan iaşe demiryolu ve nehir taşımacılığı işçilerinin ve GKO (*Gosudartsvennıy Komitet Oboroni* = Devlet Savunma Komitesi) emriyle yeni atananların kahramanca çalışmaları, özellikle öngörülen zaman çizelgesinin sadece çok az bir ihlaliyle bitirilen, cephe bölgesindeki demiryolu ağlarının genişletilmesi çalışmaları sayesinde sağlanmıştır". Bkz. Erickson, s. 459.

ayında SSCB'nin Batı bölgelerindeki sınai tesislerin sökülerek 1,360 kadar büyük fabrikanın daha doğuya taşınması girişimindeki başarı; 1942-44'te ülkenin Doğu kısmında 2,250 yeni fabrikanın kurulması; ve Sovyet işçi sınıfı ve köylü kadınlarının korkunç ve zaman zaman da gayrı insani yoksunluk ve yıkım koşullarına katlanarak üretimi arttırma yolundaki muhteşem bireysel gayretleri.[13]

1942'de malzeme kaynakları dengesi belirleyici biçimde Almanya ve Japonya'nın aleyhine dönmeye başlamıştı bile. Her ne kadar tek olmasa da, bunda ABD'nin katılımı en önemli etmendi. 1944 ortasında, Almanya ve Japonya'nın malzeme ve insan kaynakları keskin biçimde tükenmişti. Japonya'da yeniden üretim, kullanılmakta olan makinalar silah üretimi için hurda metale dönüştürülecek kadar daralmıştı. Almanya'da savaş ekonomisinin kilit sektörleri, başta sentetik petrol (bu sırada Romanya'daki petrol yatakları artık kaybedilmişti) ve bilye üretimini etkileyen kıtlıklara bağlı darboğazlar yüzünden felçleşmişti.[14] Bütün bunlara ek olarak, silahlı kuvvetlerin ve sınai insan gücünün varolan düzeyini korumak gittikçe imkansız bir hale gelmişti. Peşpeşe gelen askeri yenilgiler ve işgal edilmiş toprakların kaybıyla savaş esiri ve köle emeği akışı da kurumuştu. Acıklı *Volkssturm* çabası, yani genç çocukların ve yaşlı emeklilerin askere alınması da Alman emperyalizminin elindeki kullanılabilir insan kaynaklarındaki mutlak gerilemeyi gösterir. Bu andan itibaren, Mihver devletlerinin savaş çabasının, artık bunu sürdürebilecek maddi temeli yoktu. Artık mesele yenilginin önlenmesiydi: tek mesele bu can çekişmenin ne kadar süreceğiydi.

14 Toplam kullanılabilir petrol ürünleri kaynakları 1941, 1942 ve 1943'de ortalama 10 milyon tondan, 1944'te yaklaşık 6 milyon tona geriledi. Bkz. Eichholtz, *Geschichte der deutschen Kriegswirtschaft*, cilt 2, s. 354-5. Bunun sonucunda feci şekilde bir savaş uçağı ve zırlı tank yakıtı sıkıntısı doğdu. Bkz. Albert Speer, *Inside the Third Reich: Memoirs*; Londra, 1970.

Bölüm 5

Strateji

İkinci Dünya Savaşı'ndaki strateji meselesi, Clausewitz'in sık sık anılan ama aynı derecede anlaşılmayan ünlü deyişinin ışığında değerlendirilmeli: savaş siyasetin başka araçlarla sürdürülmesidir. Burada pük noktası *sürdürülme* teriminde yatıyor. Bir savaşta, özgül olarak askeri araçlar belli bir siyasal (daha kesin biçimde söyleyecek olursak, toplumsal-siyasal ve sınıfsal-siyasal) emeli ileri sürmek için kullanılır. Buradan çıkan sonuç, müteakip barış koşullarının düşmana verilen zarar veya onu yenilgiye uğratmakla değil, siyasal emelin ne derece gerçekleştirildiğiyle ölçüleceğidir.

General David Fraser'in daha ayrıntılı strateji tanımı bu bakımdan oldukça kullanışlıdır: "strateji sanatı, içkin bakımdan siyasal olan ve siyasal olması gereken amacın belirlenmesi; bu amaçtan yola çıkarak ulaşılacak bir dizi askeri hedefin türetilmesi; hedeflerin, sebep oldukları askeri gerekler ve bunların herbirinin elde edilmesinin gerektirdiği önkoşullar bakımdan değerlendirilmesi; ve bu süreçten tutarlı bir öncelikler örüntüsü ve akılcı bir eylem yolu çıkartılması işidir".[1]

Fakat bu tanım, merkezi bir siyasal emeli yerine getirmek amacıyla, kullanılabilir ya da potansiyel kaynaklar ışığında öncelikler belirleme ihtiyacı üzerinde yoğunlaştığı ölçüde yararlı olsa da (siyaset ile savaş arasındaki diyalektik ilişkiyi doğru bir şekilde kurar),

1 David Fraser, *Alanbrooke*, Londra, 1982, s. 215.

önceliklerin seçimiyle ve onunla birlikte, kullanılabilir kaynaklardan faydalanmayla igili asıl belirleyiciler ve tahditleri (savaşı sürdüren devletin sınıf doğası ve nihai olarak askeri ve jeopolitik değerlendirmeleri şekillendiren sınıf çıkarları) ihmal ettiğinden dolayı da önemli derecede sakattır. Belli bir ulusal yönetici sınıfın seçme özgürlüğü toplumsal ve maddi güçler arasındaki bağıntı dolayısıyla kesin bir biçimde sınırlanmıştır.

Toplumsal güçler bağıntısı konusunda, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı sıralarda yazan Franz Mehring, Clausewitz'in formülüne yeni açılımlar ekliyordu: "savaş, hiçbir başka aracın çözemeyeceği noktaya dek keskinleşen tarihsel çelişkilerin bir infilakıdır (*Entladung*), zira sınıflı toplumda hukuki veya ahlaki yollarla, savaşta silahlarla çözülecek olan bu anlaşmazlıkları çözecek yargıçlar yoktur. Dolayısıyla savaş siyasal bir görüngüdür, hukuki, ahlaki ya da hatta cezai değil. Savaş, varsayılan veya gerçek günahları nedeniyle bir düşmanı cezalandırmak üzere değil, kendi çıkarlarınızın izlenmesinde düşmanın gösterdiği direnişi kırmak amacıyla yürütülür. Savaş, kendi emeline sahip, kendi içinde bir şey değildir: varsayımlarına bağlı kalınan ve ihtiyaçlarına savaş başarılarının dahi uyarlanacağı bir politikanın organik bir parçasıdır. Dış politikanın mı iç politikayı belirlediği, yoksa tersi mi olduğu üzerinde çok fazla tartışma yapılmıştır. Fakat bu konudaki fikrimiz hangisi olursa olsun, bunların her ikisi de birbirlerine ayrılmaz derecede bağlıdır: bu alanlardan birinde, diğerinde bir tepki yaratmadan hareket etmek mümkün değildir. Bu karşılıklı ilişkiyi yanlış anlamak mümkündür, ama bu yanlış anlama onu ortadan kaldırmaz. Bir savaş sırasında, gönüllü ya da gönülsüz, bilinçli veya zorla, sınıf ve parti mücadeleleri askıya alınmaya çalışılabilir, ama her halükarda bu mücadeleler devam eder, gizli gizli de olsa. Zira savaşın etkisiyle, farklı sınıflar ve partiler arasındaki güçler bağıntısı kayda değer ölçüde değişikliğe uğrar".[2]

2 Franz Mehring, "Vom wesen des Krieges", *Die Neue Zeit*, 33 (I), 20 Kasım 1914; *Gesammelte Werke*, cilt 8, Berlin, 1976, s. 291-92 içinde yeniden yayınlanmıştır.

Lenin Mehring'in Clausewitz yorumunu benimsemiş ve ona karakteristik biçimde daha geniş bir anlam yüklemişti. Birinci Dünya Savaşı, "Büyük Güçler"in /Düveli Muazzama/ ve onların içindeki başlıca sınıfların politikalarının sürdürülmesidir". Böylece, savaşın toplumsal niteliği, savaşın, kendisini sürdürmek üzere tayin edildiği politika, savaşı yürüten ve savaşın hedeflerini saptayan sınıf tarafından belirlenmiştir. Dolayısıyla, İkinci Dünya Savaşı'na katılan savaşçı devletlerin benimsedikleri stratejileri değerlendirirken, bunların sadece ulus-devletlerin "dış politika" emellerini değil, "iç" sınıf ve parti mücadelelerini de yansıttıklarını akılda tutmalıyız -yani bunları genel sınıfsal belirlenme içinde anlamalıyız.[3]

Maddi güçler bağıntısına gelince, düşmanın yapabileceği ve yapmayı istediği şey, büyük ölçüde, diğer devletlerin kaynak kullanımındaki kendi önceliklerini akılcı biçimde seçebilmesine bağlıdır.[4] İkinci Dünya Savaşı'na katılan devletlerin çoğu stratejinin bu yanını ihmal ederek, yaptıkları hatalar için ağır bir fatura ödemişlerdir.

Modern savaşın tarihi, geleneksel olarak saldırı ağırlıklı savaşın savunma ağırlıklı olanla yer değiştimesini koyar ortaya. Seyyar savaş ağırlıklı büyük çatışmalar, genellikle, askeri düşüncenin savunma üzerine bina edildiği savaşlarla yer değiştirmiştir. Amerikan İç Savaşı ve 1870-1 Fransız-Alman Savaşı hareket savaşlarıydı; bunların yerine Birinci Dünya Savaşı'nın siper savaşları geçti. Bir siper konumundan bir saatte binlerce askeri tarayabilen makinalı tüfeğin

3 Bkz. Lenin, "The Collapse of the Second International" ve "Socialism and War", *Collected Works*, cilt 21, Moskova, 1964 içinde. Clemente Ancona bu konuda harika bir deneme yazmıştır: "L'Influenza del Vom Kriege di Clausewitz sul pensiero marxista da Marx a Lenin", Revista Storica del Socialismo, sayı 8, 1965. Burada Lenin'in büyük ölçüde Mehring'e borçlu olduğu vurgulanır.

4 Bu bakış açısından, daha diyalektik olduğu için, Çinli Sun Tzu'nun eski incelemesi *Savaş Sanatı* Clausewitz'den daha üstündür. Onun görüşleri şu deyiş üzerine kuruludur: "bir savaşı kazanmak için, düşmanınızı ve kendinizi iyi tanıyın". Liddell Hart'ın bir önsözüyle beraber, Samuel B. Griffith tarafından yapılan yeni çevirisi için bkz. *The Art of War*, Oxford, 1963.

icadı 1914-1918'de saldırı savaşını sanal /virtual/ olarak imkansızlaştırdı. İkinci Dünya Savaşında ise, tersine, tankların, zırhlı araçların veya kamyonlara yerleştirilmiş topların, savunma hatları gerisindeki zayıf mevzilere hava saldırıylarıyla birlikte kullanılması saldırı stratejilerinin bir kez daha askeri düşünceye hakim olması anlamına geldi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, havada, karada ve denizde kullanılabilen tüm bir güdümlü füzeler ailesinin gelişmesi savunma stratejisinin geri dönüşüne işaret ediyor. Doğal olarak, herhangi bir etkili saldırı veya savunma silahının etkisini bertaraf etmek üzere araştırmalar yapmaya yönelik sabit bir teşvik süregitmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan beri, bilimsel-teknolojik araştırma ve geliştirme (AR-GE) büyük iş dünyasının bütünsel bir parçası haline geldi; hayli yoğunlaşmış niteliğinden ötürü, kolaylıkla askeri amaçlar için devlet fonlarından yararlanmaktadır. Belli bir ulus-devletin sınai ve askeri ihtiyaçlarının bütünleşmesi de kendi payına sınai gelişmeye hız vermektedir.

İkinci Dünya Savaşı öncesindeki tahayyül gücü yüksek bütün askeri uzmanlar -Tuhaçevskiy, Guderian, Fuller, Liddell Hart, de Gaulle, Martell, Swinton, Doumenc- Birinci Dünya Savaşı'ndaki siper savaşının getirdiği sonuçları temel olarak kavramışlardı.[5] Bazılarına göre, bu savaşın öğrettikleri, ağır toplara dayalı bir su sızdırmayan kaleler zincirinin kurulmasını emretmekteydi: *Maginot* hattı, Stalin hattı[6] ve Belçika-Almanya sınırının kuzey tarafındaki Eben-Emael/Liège[7] istihkam sistemi bunların prototipiydi. Bunlara karşı,

5 Tanklara dayalı *Blitzkrieg*'in kökenleri üzerine bkz. Jean Lacouture, *De Gaulle*, Paris, 1964, cilt 1, s. 225-28.

6 Stalin Hattı, Belorusya'daki ve Baltık cumhuriyetleri sınırındaki, yaklaşık 400-450 km'lik bir alana yayılan müstahkem mevkilerin gevşek bir bileşimiydi. Erickson'a bakılırsa, "özellikle ağır gülle ateşine direnmek üzere tahkim edilmiş top yerleriyle birlikte, yaklaşık iki kilometrelik derinliğe sahip bir atış mevkileri kuşağından" oluşuyordu. Sovyetler'in Batı Ukrayna'yı, Doğu Belorusya'yı ve Baltık devletlerini işgalinden sonra, yerine yeni bir sağlam savunma hattı kurulmaksızın, büyük ölçüde dağıtıldı. işte Hitler-Stalin Pakt'ının yıkıcı sonuçlarından biri daha. Bkz. Erickson, s. 70-1.

seyyar savaşın yeni stratejistleri sahra topu, hava bombardımanı ve ağır zırhlı topların bir bileşimine dayalı ateş gücünün, yoğunlaştırılmış tankçı birliklerinin her türlü savunma hattını yarmasını ve geniş düşman kuvvetlerini sarıp yoketmesini sağlayacağını ileri sürdüler. Bu tür bir saldırı stratejisi, çabalarını, yüzlerce veya binlerce kilometrelik hiçbir cephenin karşı koyamayacağı, düşmanın müstahkem mevkilerindeki zayıf noktalar üzerinde odaklaştırıyordu. Şimdi vurgu, sürpriz saldırıyla güçlendirilmiş bir şekilde, *saldırıdaki inisiyatif* üzerineydi.[8]

Bu askeri strateji, her iki tarafın da düşmanın planlarını ele geçirmek ve kendisininkileri gizlemek için harekete geçirdikleri gizli servislerin öneminde niteliksel bir artış getirdi. Düşmanı bilerek aldatma işi sanata dönüştü. Savaşın her dönüm noktasında, kamuflaj ve aldatma teknikleri, daha önce hiç sahip olmadıkları ve belki de bir daha hiçbir zaman sahip olmayacakları ölçüde bir rol oynadı.[9]

7 Eben-Emael müstahkem mevkii, topçu birlikleriyle bir yandan Köln ile Aachen arasındaki, diğer yandan da Liege ile Maastricht arasındaki tüm de miryolu ve karayolu ağını denetleyebilecek, yani Liege'den Hollanda sınırına kadar olan bölge üzerinde kuzeyden Meuse (Maas) nehrinin aşılmasını engelleyecek şekilde kurulmuştu. Savunma hatlarının çapındaki büyük zaaf nedeniyle *Wehrmacht*'ın Batı'ya saldırısının daha ilk gününde (10 Mayıs 1940) ele geçirilmişti. Kalenin alınması titizlikle planlanmış ve her ayrıntısında kalenin o günkü yapısına benzeyen bir alan üzerinde defalarca provası yapılmıştı. Büyük strateji planlaması ile en ufak ayrıntıya azami dikkatin bu bileşimi İkinci Dünya Savaşı'nın seyyar savaş harekatlarının en önemli özelliğidir.

8 1939-41'de düşmanlarının üstün ateş gücüne karşı dayanıklı istihkamlardan oluşan bir savunma hattı örgütlemekteki beceriksizliklerini ispat eden Alman Genelkurmayı'nın artık, Batılı Müttefikler'in Avrupa kıtasına çıkarma yapması beklentisi karşısında, tam da böyle bir istihkam hattının ("Atlantik Duvarı") gerisine çekilmekten başka seçeneği yoktu.

9 Örneğin bkz. Charles Cruickshank, *Deception in World War II*, Oxford, 1979. Söz gelişi Montgomery'nin Kasım 1942'deki saldırısının genel doğrultusunu gizlemek için uzun bir yol katetmesi, El-Alameyn savaşında Rommel'in yardımcılarından biri olan general Bayerlein tarafından oldukça büyüleyici bir şekilde anlatılıyor. Bkz. S. Friedin ve W. Richardson (der.), *The Fatal Decisions*, New York, 1956, s. 104-05.

Kara savaşları için zırhlı araçlar ile avcı-bombardıman uçakları ne ise, uçak gemileri ile torpidolar da deniz için oydu. Bu silahların gelişimiyle birlikte dretnotlar oldukça demode kaldılar. Uçak gemilerinden havalanan uçaklardan atılan torpiller her türlü savaş gemisi veya ağır kruvazöre ağır zararlar verdiriyordu. ıngiliz Donanması Kasım 1940'daki Matapan savaşında Akdeniz'deki ıtalyan filosuna karşı bu silahları başarıyla kullandı, fakat kendisi de Japonların uçak gemisindeki üstünlüklerinin kurbanı oldu: Uzak Doğu filosunun büyük kısmı, yeterli havadan koruma olmadığından, Ocak 1942'de Güney Çin Denizi'nde Japon donanması tarafından batırıldı. Ama Japan hava kuvvetlerinin Pearl Harbor'da demirlemiş tüm ABD uçak gemilerini batıramaması da başarılarını bir Pyrrhos zaferine çevirdi.

Savaşın ilk yarısında (1939-42) öncelikle saldırı silahlarının geliştirilmesi ve kullanılmasıyla uğraşan Alman emperyalizmi, sonrasında dikkatini, başta tanksavar ve uçaksavar topları olmak üzere, savunma silahları tasarımlama ve imal etmeye çevirmek zorunda kaldı -saldırı silahlarındaki artan düşman üstünlüğü sayesinde. O sırada geliştirilen ünlü *Panzerfaust* Amerikan *bazuka*sından açıkça daha üstündü. Bununla birlikte, ne tanksavar top ne de *Panzerfaust* savaş alanında avcı-bombardıman uçağının ve zırhlı aracın üstün ateş gücünü alt edemedi. Saldırı silahları, sonuna dek İkinci Dünya Savaşı'nın hakim silahı olarak kaldı ve kilit savaşlarının sonucunu belirledi.

Fakat askeri strateji büyük ölçüde, herhangi bir zamanda kitlesel çapta üretilebilecek belli bir tipteki silahların üstünlüğü tarafından belirlense de, münhasıran ona bağımlı değildi. Bir saldırı veya savunma stratejisi kabulündeki karar, savaşan bir devletin kendini içinde bulduğu genel güçler ilişkisinden türer. Özel durumu veri olarak alındığında Alman emperyalizminin 1939-41'de bir *Blitzkrieg* stratejisi seçmek zorunda olduğu genellikle kabul edilmiştir: zaman Üçüncü Reich aleyhinde çalışıyordu. Yeniden silahlanma yarışında, *Wehrmacht*'ın savaşa girdiği girdiği zamandaki iki yıllık avantaj, eğer savaş uzun sürerse, kaybedilme tehlikesi içeriyordu.[10] Avru-

10 Savaş öncesinde yeniden silahlanma yarışındaki Alman avantajıyla ilgili olarak bkz. Hillman, *a.g.e.*

pa'daki her iki düşmanı, ingiltere ve Sovyetler Birliği de Almanya'nın sahip olduğundan çok daha geniş hammadde ve insan gücü rezervlerini ve Amerika'nın savaşa girmesinden sonra da bizzat ABD sanayisinin pratik olarak tükenmez kaynaklarını harekete geçirebilecekti. Bu bakımdan, ABD karşı taraf lehine müdahale etmeden Avrupa'da kesin bir zafer elde etmek Almanya için farzdı. En azından Hitler için Sovyetler Birliği'ne karşı savaş kilit önemdeydi: "Britanya'nın umudu Rusya ve Birleşik Devletler'de. Rusya'ya yönelik umut kaybolursa, Rusya'nın saf dışı bırakılması Uzak Doğu'da Japonya'nın gücünü son derece arttıracağından, Amerika'ya yönelik umut ta kaybolur", demişti Haziran 1940'ta siyasal ve askeri yardımcılarına.[11] Stalingrad çarpışmasının ardından Doğu cephesindeki savaş bir kez Almanya'nın aleyhine döndükten sonra, Almanya'nın genel konumu da değişti. Artık savaşı kazanamazdı, bu yüzden Kızıl Ordu'nun Sovyet sınırlarının dışına taşmasına karşı ortak bir husumet temelinde Batılı Müttefiklerle bir siyasal uzlaşma sağlanabileceği ümidiyle, askeri stratejisini savunmaya yöneltti. Hem Doğu'da hem de Batı'da düşmanlarının ağır kayıplar vererek öğrendikleri üzere, Almanya'nın savunma stratejisi hayli etkindi. Bununla beraber, yeni askeri stratejisi 1943'den sonra herhangi bir uygulanabilir pozitif siyasal hedeften gitgide uzaklaştığı için, sonunda çok daha yüksek bir fatura ödeyen Alman burjuvazisi oldu.

Japon askeri stratejisi Almanya'nınkinden oldukça farklı bir konum tarafından dikte ediliyordu. Onun çıkarı Çin'e karşı savaşta yatıyordu ve Pearl Harbor baskını Asya anakarasındaki emellerine devam edebilmesi için gerekli hammaddeleri emniyet altına almak için tasarlanmıştı. Bundan böyle söz konusu olan, bu fetihlerin dış savunma çemberini kurmaktı. Başarısı kısmen, Akira tarafından tasarlanan ve Yamaşita tarafından uygulanan Malay seferi gibi parlak stratejik konseptlere dayanıyordu. Sonuç olarak, altı aydan daha kısa bir süre içinde Japonya'nın stratejisi savunmaya yöneldi. Fakat Japonya, bu hayati çemberin savunulması ile Güney Pasifik ve hatta

11 Gordon Craig, *Germany 1811-1945*, Oxford, 1981, s. 722.

Hint Okyanusu'na gereksiz saldırı girişimlerini birarada yürütmeye çabalama gibi belirleyici bir stratejik hata yaptı. Bu yolla aşırı ölçüde yayıldılar ve yıpranarak temel uçak gemileri ve özel piyade tümenleri gibi hayati kuvvetlerini Guadalcanal, Midway ve yukarı Burma civarındaki çarpışmalarda kaybettiler.

ıngiliz emperyalizmi başlangıçta, ekonomisinin iki candamarını (Atlantik Denizi ve Akdeniz) açık tutmaya yönelik bir savunma stratejisi seçti. 1943 yılının başında, saldırıya doğru bir kayma mümkün hale gelince, İngiliz siyasal çıkarları askeri önceliklerini dikte etti. Almanya'nın yenilgisi ufukta görününce, ıngiliz burjuvazisi herşeyden önce Orta ve Güneydoğu Avrupa'daki Sovyet askeri üstünlüğünün önüne geçmeyi istedi. Bu nedenle, Kızıl Ordu'nun Avrupa'nın göbeğini işgal etmesini önlemek için Batılı Müttefiklerin Güney'den (ıtalya veya Balkanlar üzerinden) Avrupa'ya girmelerine yeşil ışık yaktı. Dahası, ıngiliz mali ve insan gücü kaynakları 1943-44'te müşkül bir durumdaydı. Dış varlıkları hızla tükeniyordu.[12] Derebeyi /Overlord/ Harekatı'na katılan askerlerin sayısı düzenli biçimde bir asker yenileme ve güçlendirme işini pratikte imkansız hale getirdi. Montgomery'nin Batı cephesinde ani ve alışılmadık bir şekilde *Blitzkrieg*'e yönelmesi 1944'te Churchill için çabuk bir zaferin, tıpkı 1940-41'de Hitler için olduğu gibi, ne denli önemli olduğunu gösterir.

Savaşı sadece devasa bir insan gücü, hammadde ve üretim kapasitesinden yararlanan Amerikan emperyalizmi tam bir güvenle göğüsleyebilirdi. Yeterli zaman olsaydı, askeri gücü cari savaş gerekleri sınırlarının çok ötesinde artabilirdi, yeter ki SSCB ve Çin büyük kıta çarpışmalarında savaşsınlardı. ABD iki kıtada birden savaştı; kuvvetleri, yirmidört bin kilometreden daha fazla bir mesafeyle birbirlerinden ayrılmış sahnelerde bir bölü iki oranında bölün-

12 ıngiltere, ödemeler dengesinin artı bakiyelerini ıngiliz bankalarında bloke durumda tutturarak, sömürgelerini savaşın maliyetini üstlenmeye zorladı. Hindistan örneğinde, bu rakam 1.1 milyar sterlinin üzerindeydi. Alman "kliring açıkları" ile buradaki uygulamanın paralelliği açıktır.

müşlerdi. Zamanın, ister "dost" ister "düşman", katılanların aleyhine çalıştığının bilincindeki ABD uzun bir savaşı çıkarabilecek güçteydi; ne denli savaş uzarsa, o denli iktisadi ve mali bakımdan zayıf düşeceklerdi.Gerçekten uzun bir savaş "Amerikan Yüzyılı"na giden en kısa yoldu. Sonuç olarak, ABD stratejisi, özellikle Avrupa'da, ezici bir hava üstünlüğü ve karada kayda değer bir mevcudiyete dayalı yavaş, sabırlı ve düzenli bir ilerleme konusu -herhangi bir gerçek inisiyatif, kopuş veya cüretkar sürprize şans tanımayan bir stratejioldu. Olaylar beklenmedik bir yön alınca -söz gelişi Remagen köprüsünün ele geçirilmesi- Amerikan savaş beyleri de bir sarsıntı geçirdiler.

Washington'un savaş sahnelerinden uzakta oluşu ABD askeri komutanlarına diğerlerinin sahip olmadıkları bir özerklik derecesi ve dolayısıyla da katı savaş planları ve emir komuta zincilerinin izin vermediği fırsatları kullanma yeteneği kazandırdı. Pasifik sahnesinde, amiral Nimitz bir stratejist olarak kayda değer bir yetenek örneği sergiledi: Endonezya, Malaya ve kıtaya yakın kıyılarda demirlemiş üstün Japon kuvvetlerini atlatarak, Guadalcanal ve Yeni Gine'den Okinava'ya giden boğaz hattında birdirbir yaparak ilerlemek bunun yeterli bir kanıtıdır. Pasifik'teki Midway, Saipan ve Truk adalarında deniz ve hava üstünlüğünü kurduktan sonra, Japonların GüneyDoğu Asya'daki kuvvetlerini yeterli miktarda besleyemeyeceğini ve Japon anayurduna yönelik Amerikan dürtülerine bir tehdit oluşturmadığını gören ABD Başkomutanlığı artık böyle bir yönelim izleyebilirdi.

Sovyet bürokrasisi savaşa, olup bitecek olana karşı tümüyle hazırlıksız askeri kuvvetleriyle girdi. 1939-40'taki felaketle sonuçlanan Finlandiya seferi Sovyet silahlı kuvvetlerinin korkunç durumunu doğrulamış ve bazı yeni düşünceleri ve yeniden örgütleme çalışmalarını teşvik etmişti. Bu duruma büyük ölçüde Stalin'in, ekonomi ve toplumun bürokratik kötü yönetimiyle birleşen caniyane Kızıl Ordu temizliği yol açmıştı.[13] Barbarossa Harekatı kendileri için tümüyle sürpriz olan Sovyet önderliği, 1942 sonbaharına dek inisiyatifi ele alamadı.[14] Ekim Devrimi'nin yarattığı sınai potansiyel ve üretim

rezervi nedeniyle inisiyatifi ele geçirme imkanına sahipti -Çarlık'ın Birinci Dünya Savaşı'ndaki askeri iflasının tam tersine. Zorlu savaş okulundan kısa zamanda yeni bir sahra komutanları nesli doğdu ve Stalin'in çok güçlü kendini koruma içgüdüsü sayesinde de kayda değer çapta bir stratejik inisiyatif kullanma imkanına kavuştular. Bu da Alman ordusunun belini kıran Stalingrad, Kursk, Minsk, Prut ve Vistül zaferlerine yolaçtı.[15]

Savaştan sonra, Kızıl Ordu'nun 1941-42'deki yenilgilerini *Wehrmacht*'ı bilahare bir dizi karşı taarruzla imha etmek üzere kasten Rusya içlerine çekmek üzerine kurulu hesaplanmış bir geri çekilme stratejisinin sonucu gibi göstermeye yönelik edepsizce çabalara girişildi. Bu tür iddiaların hiçbir temeli yoktur. Nitekim, o dönemde bizzat Stalin'in kendisi güçlü bir şekilde bu söylentileri yalanlamıştı; bu tür söylentiler, birliklerin savunmaya geçmesini ve saflar içinde bozgunculuğun güç kazanmasını teşvik ettiğinden askeri bakımdan karşı-üretkendi.[16] Ancak, bir kez beka savaşı kazanıldıktan ve sa-

13 Tuhaçevskiy ve meslektaşları, yoğun bir tank kullanımına dayalı modern taarruz savaşı yapan bir kitle ordusu kullanımıyla birleşen "derinliğine savaş" kuramını öne sürmüşlerdi. Bu doktrin 1936 Sahra Yönetmeliği'ne dahil edilmişti, ama temizlik sonucunda tümüyle ortadan kaldırılmıştı. Tuhaçevskiy ve meslektaşlarına bugün Sovyetler Birliği'nde tamamen itibarları iade edilmiştir; Tuhaçevskiy'in suçlu olduğunu "kanıtlayan" *GPU-Gestapo* imalatlarına ancak ahmaklar ya da namussuzlar inanır. Dolayısıyla, Taylor "bu konuda hiçbir şey bilmiyoruz" derken (yani Tuhaçevskiy'in suçsuzluğu veya suçluluğu hakkında) yanılmaktadır. Bkz. a.g.e., s. 147.

14 John Erickson'ın *The Road to Stalingrad* adlı eseri, Stalin'in bir Alman taarruzunun yaklaşmakta olduğuna dair heryerden akan malumatı dikkate almaktaki isteksizliği karşılığında Sovyet halkının ne tür bir paha ödediğinin oldukça adil bir anlatısını verir. Buna ek olarak, Maiskiy ve Yeremenko'nun kendi anlatılarının yanısıra, genel olarak Stalin'i savunmaya çalıştığından dolayı çok daha anlamlı olan Vasilevskiy'in *Memoirs*'ına bkz.

15 Stalin'in 1942-44'te, savaşın yürütülmesi işini generallerine devretme kararı, 1942 ilkbaharındaki kendisi tarafından yürütülen ve felaketle sonuçlanan Harkov taarruzundan sonra alınmıştı. Çoğu tarihçi tarafından pek farkedilmeyen bu karar savaşın büyük bir dönüm noktasını oluşturur.

16 Erickson, s. 371.

vaş savunmadan taarruza kaydıktan sonra, askeri strateji yeniden, Kremlin'in, kendileri de bürokrasinin temelde siyasal hedefleri bakımından birbirleriyle çelişen savaş sonrasını düzenleme planlarının etkisine girdi. "Büyük anti-faşist ittifak"ı koruma arzusu ile ulusal güvenlik ihtiyacı arasında sıkışıp kalan politikası, Avrupa'daki geleneksel büyük devletlerin güç politikası -Avrupa ve Asya'daki devrimci kabarmaları dizginleyerek, açıkça tanımlanmış nüfuz bölgeleri oluşturma yolundaki diplomasi ve askeri güce dayalı çabaların bir bileşimi- kalıbında kaldı. Ancak bu strateji savaşın yolaçtığı bir önemli gelişmenin önünde iflas etti. hakim emperyalist güç olarak ABD'nin doğuşu.

İngiltere ve ABD'yle kalıcı bir ittifak yoluyla güvenliğini sağlama alamayan Sovyet önderliği, bunun yerine, Doğu Avrupa sınırını gelecekteki muhtemel bir Alman rövanşizmine karşı ülkenin batı kanadını korumaya yönelik bir *glacis* stratejisine çevirme yolunu seçti. Savaşın son evresinde mevcut olan devrim imkanları ve bizzat Sovyet halkının katlandığı muazzam fedakarlık göz önüne alındığında, bu oldukça mütevazı bir amaçtı. Fakat sabık müttefiklerin artan husumetiyle karşılaştı, ki bu da doğrudan doğruya Soğuk Savaş'a yolaçtı. Özellikle Japon kentlerine atom bombası atılmasından sonra güçlenen Amerikan burjuvazisinin kendi iktisadi ve askeri gücüyle ilgili algılaması göz önünde alındığında, bu son kertede kaçınılmazdı, her ne kadar Stalin ve yöneticileri için bir sürpriz olsa da.

Çan Kay-Şek rejiminin akıbeti, tam bir askeri stratejinin siyasal, ya da daha da kesin olarak, toplumsal-siyasal çıkarlarca üstbelirlenmesinin güzel bir örneğini sunar. Kuomintang komuta kademesi için Japon istilacılara karşı bir taarruz stratejisi geliştirmek tümüyle mümkündü.[17] Çan'ın ordusu 1930'larda, seyyar savaş taraf-

17 Sun Tzu'nun yukarıda anılan savaş üzerine incelemesine (bkz. dipnot 2), Çan'ın pasifliğini açıklamak için sık sık atıfta bulunulmuştur. Ne de olsa yaşlı bilge iyi bir savaş düşmanın savaş yapmadan yenilmesidir diye yazmamış mıydı? Gerçekte bu Sun Tzu'nun söylediğinin tümüyle yanlış bir şekilde yorumlanmasıdır. O, incelemesinde esnekliğin, yani savunma ve taarruz harekatları arasında gidip gelmenin kilit önemini belirtir. Bu bakımdan Tzu'nun

tarı *Reichswehr* subayları tarafından eğitilmişti. Nitekim, Çan 1945-46'da başlıca kuvvetlerini Mançurya bataklıklarına ve Kuzey Çin ovasına yoğun umarsız taarruzlarla yığarak, iç savaştaki yenilgisini çabuklaştırdı. Geniş Amerikan silahı rezervlerini ve Amerikalıların eğittiği askerlerini Japon ordusuna karşı sürmekteki isteksizliği - ABD generali Stillwell'i olduğu gibi, diğer Amerikan subayları ve diplomatlarını da büyük hayal kırıklığına uğratarak- askeri yetersizlikten değil, temel siyasal önceliklerden kaynaklanıyordu. Çan için (nihai olarak ABD için de), kapitalizmin Çin'deki geleceği Japonlara karşı savaştan on kez daha önemliydi. Asıl güç denemesi Japonların yenilgiye uğratılmasından sonra, Çu Teh'in, Peng Te-Huai'nin, Lin Piao'nun ve Ten Hsiao-Ping'in ordularından, yani üniformalı Çinli köylüler ve işçilerden geldi.

Çin örneği bütün büyük savaşların temel bir gerçeğini dile getirir: her ne kadar savaşın sonucu büyük ölçüde insan ve malzeme bakımından veri güçler dengesinin etkisi altındaysa da, askeri stratejiler sadece bunun bir fonksiyonu değildir. Askeri stratejiler nihai olarak, savaş içinde yer alan başlıca sınıfların ve dolayısıyla da onların siyasal ve iktisadi emellerinin arasındaki *güç ilişkilerinin* bir fonksiyonudur. Dolayısıyla, yetersiz malumat ve muazzam değerlendirme hatalarının yanısıra, sınıfsal önyargılar, sezgiler, ürkeklikler ve hayal kırıklıkları da askeri stratejinin belirlenmesinde önemli roller oynayabilirler. İkinci Dünya Savaşı'nın sonucuna etki eden, özellikle siyasal önemde bir dizi hata sıralanabilir:

1. Hitler'in, düşmanlarının birleşmeyecekleri ve dolayısıyla onları birer birer karşısına alacağı yönündeki inancı;

2. Stalin'in, SSCB'nin Almanya'yla bir savaştan kaçabileceği yanılsaması;

çalışması oldukça modern bir görünüm sunar, özellikle de Çin'deki savaş ve genel olarak İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili olarak. Griffith bu görüşün Mao'nun Çan'a karşı savaşının olduğu gibi, Japonların 1942'deki Malaya harekatlarının da esin kaynağı olduğunu ileri sürer. Bkz. Griffith, s. 41, 51-5, 177-8.

3. Fransız, İngiliz ve Sovyet önderlerinin Avrupa'daki 1939-41 Alman *Blitzkrieg*'inin başarıyla sonuçlanabileceğini değerlendirememeleri ve benzer bir şekilde ıngiliz ve Amerikalıların Japonların "ilk darbe" imkanlarını ve 1941-42'de GüneyDoğu Asya'daki zaferlerinin menzilini eksik değerlendirmeleri;

4. Hitler'in, İngiliz emperyalizminin savaş başındaki esnekliğini ve Müttefiklerin de 1943'te rüzgar tersine döndükten sonraki Almanya'nın esnekliğini yanlış değerlendirmeleri;

5. ABD'nin savaş potansiyelinin ve ABD burjuvazisinin koşulsuz teslim olma konusundaki kararlılığının eksik değerlendirilmesi;

6. Kapitalist büyük devletlerin, savaşın Avrupa ve Asya'da yolaçtığı anti-emperyalist ve devrimci dinamiği, Stalin'in de büyük ölçüde paylaştığı şekilde, eksik değerlendirmeleri;

7. Kapitalist büyük güçlerin SSCB'nin sınai ve toplumsal gücünü eksik değerlendirmeleri.

Tüm bunlar içinde, savaş sonrası düzenlemesinin nihai şekillendirilmesine en çok etki eden son üçüydü. Sınıf mücadelesinin ve Sovyet devletinin Avrupa'nın en güçlü kapitalist devleti karşısında yalnızca ayakta kalmayıp onu yenilgiye de uğratabilme gücünün eksik değerlendirilmesi tüm büyük kapitalist devletlerce paylaşılmaktaydı ve bugün çağdaş tarihin bilinen köşe taşlarından birine yol açmıştı: Avrupa'nın bölünmesi; Çin, Yugoslavya ve Arnavutluk'ta devrimin zaferi; Üçüncü Dünya'da devrimci ve sömürgekarşıtı mücadelelerinin yükselişi.

Savaşı sürdürebilmeyle ilgili değerlendirme hataları hem siyasal hem de askeri-stratejik önyargılarla çatışan malumatı kabul etmeyi inatla reddetmekle yakından bağlantılıydı. Stalin'in Alman saldırısının yaklaştığına dair haberleri ciddiye almayı reddetmesi bu eğilimin klasik bir örneğiydi. Mayıs 1940'taki Alman istilasının arifesinde, Fransız başkomutanı Gamelin, aksine malumat olmasına rağmen, asıl taarruzun Ardennes'den değil, Louvain-Namur tarafından geleceğine inanmıştı.[18] 8 Kasım 1942'de güçlü bir ıngiliz-Amerikan

18 Paul Reynaud, s. 422.

konvoyunun Cebelitarık Boğazı'nı geçtiği haberini aldığında Hitler, aceleyle Girit ve Trablusgarp'ı güçlendirmeye koyuldu ve çıkarmanın Fransız Kuzey Afrika'sına yapılma ihtimalini dikkate almayı reddetti. Benzer şekilde, aynı yılın sonbaharında Don nehrinin kuzeyi ve Stalingrad'da devasa Sovyet rezervleri yığıldığına inanmayı reddetmişti. Aralık 1941'de, Roosevelt ve kurmayları Tokyo'nun müzakere heyetini Washington'dan geri çektiklerini öğrendiklerinde, bunun savaş anlamına geldiğini bilmelerine rağmen, Pearl Harbor'a bir Japon baskını ihtimalini akla getirmediler.[19]

Bu tür hatalar sadece kişisel fikir yapılarıyla /idio-syncracie/ ilgili meseleler değildi, savaş önderlerinin yüzyüze geldikleri önemli bir soruna işaret ediyordu: inisiyatif sorunu. Mehring'in 1914'te belirttiği gibi, atalet ve cesaret, *Wågen ve wagen* (Almanya'nın 1871'de Fransa üzerindeki zaferinin mimarı von Moltke'nin sözleriyle), "aklıselim" ve "cüret" (Napolyon'un ortaya koyduğu gibi) arasındaki dehşetengiz seçimle başbaşaydılar.[20] Bu sorun ister askeri ister siyasal olsun, bizzat eylemin doğasının içinde mevcuttur. Aklıselim ile cüret, temkin ile inisiyatif, gerçek ile arzu arasındaki doğru dengeyi bulmak savaş sanatının kendisidir.

Dahası, savaş siyasetin özgül bir biçimiyse eğer, o zaman savaşın başarıyla sonuçlandırılması savaşın sunduğu bütün imkanların soğurulmasında yatar. Aynı sebeple de, silahlı şiddete içkin sınırların kavranmasında. Alman emperyalizminin Nazi dönemindeki temel başarısızlığı, Avrupa hegemonyası mücadelesinde güç aygıtını aşırı değerlendirmesinde yatar. Yurt içindeki sınıf düşmanını ezip geçen Alman burjuvazisi Avrupa halklarına boyunduruktan başka bir şey sunmamıştı. Troçki'nin Almanya'daki Nazi zaferinin Avrupa işçi hareketine getirecekleri konusundaki uyarılarının meşum aciliyeti, savaşın yolaçtığı muazzam ölü sayısı ve uygar hayatın bizzat temellerinin yıkılması şeklindeki intikamıyla doğrulanmıştı.

Amerikan ve ingiliz yönetici sınıfları savaşı, faşizmi bozguna

19 R.E. Sherwood, s. 426.

20 Franz Mehring, "Kriegsgeschiftliche Streifzüge", Aralık 1914, a.g.e., s. 304 içinde.

uğratmak için değil, Alman ve Japon burjuvazilerinin kendi özel çıkarlarının muhafazası veya genişletilmesine karşı gösterdikleri direnişi kırmak için sürdürdüler. Avrupa ve Asya'daki işçi hareketinin, kendi bağımsız sınıf emellerini geliştirerek değil, bu teşebbüste kendi ulusal burjuvazilerini destekleyerek savaşa giren kesimleri sonuçta, Avrupa ve Asya'nın birçok kısmında, milyonlarca işçi ve köylünün, nerede Batı burjuvazisinin çıkarlarına karşıt çıkarlar ileri sürerek ayağa kalksalar oradaki demokratik ve ulusal özgürlüklerinin ihlal edilmesi veya kısıtlanmasını desteklemek zorunda kaldılar. Bir başka deyişle, kapitalist devletlerin başlattığı savaşın toplumsal niteliğine ilişkin muğlak bakış doğrudan doğruya sınıf işbirliğine ve savaş süresince ortaya çıkan devrim ihtimallerinin boğulmasına - özellikle 1943'ten sonraki pratik deneyimin doğruladığı üzere - sürükledi. Burada Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında çarpıcı bir koşutluk vardır, şu önemli farkla ki Avrupa işçi sınıfının bağımsız savaş emelleri formüle etme yeteneği 1917-18'de 1943-45'e göre kayda değer ölçüde daha büyüktü.

Bütün bunların dışında, belli bir stratejinin başarısını saptamakta ahlaki ve siyasal güçlerin özerk bir ağırlığı olduğunu belirtmek gerekir. İdamından altı ay önce Sovyet Genelkurmay Akademisi'nde, Almanya'yla karşı karşıya geleceklerine inandığı müteakip savaşın ilk evresindeki askeri harekatların niteliği üzerine yaptığı bir konuşmada, Tuhaçevskiy bunu çok açık bir biçimde ifade etmiştir: "Almanlarca çok fazla propagandası yapılan *Blitzkrieg*'e gelince, bu, savaş yapmak istemeyen ve savaşamayacak bir düşmana karşı yöneltilmiştir. Eğer Almanlar direnen, savaşan ve kendisi de taarruza kalkan bir hasımla karşılaşırlarsa, bu, duruma değişik bir veçhe kazandırır. Mücadele daha zorlu ve daha uzun olur; bizzat doğası gereği, hem o hem de bu cephede, özellikle derinliğine olmak üzere, büyük dalgalanmalara yolaçar. Son yüzleşmede, herşey kimin daha büyük bir ahlaki karaktere sahip olduğuna ve harekatların sonuna doğru kimin bünyesinde harekat rezervi kaldığına bağlıdır".[21]

21 Aktaran John Erickson, *The Road to Stalingrad*.

Bölüm 6

Silahlar

İkinci Dünya Savaşı herşeyden önce kitlesel çapta üretilen bir mekanik silahlar savaşı olarak ortaya çıkar. Bu dünya savaşı bir aktarma kayışı savaşıydı, askeri Fordizm savaşı. (Henry Ford'un kendisi eski bir Hitler destekleyicisi olduğundan ve kişisel olarak ABD'nin savaşa girmesine karşı çıktığından bunda belli bir ironi de vardır.)[1] Kitlesel uçak, tank, top, makinalı tüfek, mayın, cephane üretimi ya özellikle bu amaç için kurulan fabrikalarda ya da dönüştürülmüş tekstil, otomobil veya traktör fabrikalarında gerçekleştirilir. Oldukça gariptir, ne ABD ne de SSCB, silahların ihtiyaç duydukları yedek parçaları -tekerlek, dingil, vb.- standartlaştırmaya ve kitlesel çapta üretmeye çalışmadılar. Nazi rejiminin Stalingrad sonrası başlattığı "topyekun savaş" çerçevesinde silah üretiminde bu adımı atan Hitler'in mimarlarından Albert Speer oldu. Elde edilen sonuçlar olağanüstüydü.

Kitlesel çapta silah üretimi kapasitesi, önceki bölümde tahlil edilen, savaşan güçlerin genel sınai kaynaklarının bir fonksiyonuydu. Bu bakımdan, Almanya ve Japonya, Amerika'nın sınai kapasitesinin apaçık üstünlüğünün altında ezilmişlerdi. *Wehrmacht* Mayıs 1940'ta Batı cephesinde 2.700 tank, Haziran 1941'de SSCB'yi istila ederken 3,350 tank kullanmıştı. ABD hükümeti 1942'de 45,000 ve 1943'te de 75,000 tank üretme kararı aldı. Almanya'nın yıllık uçak

1 James ve Suzanne Pool, *Who Financed Hitler?*, New York, 1978, böl. 3.

üretimi 1940 ve 1941'de yaklaşık 11,000'i buluyordu. ABD hükümetiyse 1942'de 43,000 ve 1943'te 100,000 uçak üretmeye karar verdi. Ticaret gemisi çıktısı 1941'de 1 milyon BRT/İngiliz tonu=British Ton)'den 1943'te 7 milyon ve 1944'te 10 milyona yükseldi. Alman ve Japon hükümetleri sırasıyla Stalingrad ve Midway çarpışmalarının ardından bu handikapın üstesinden gelmek için umutsuz çabalar sarfettiler. Alman silahlanma sanayisinin gerçek patronu general Thomas silah çıktısını 1941 düzeyine göre dörde katlamak istedi. 1943'te bu amacına ulaşamadı, ama 1944'te, aşağıdaki rakamların da gösterdiği üzere, çok yaklaştı.[2]

İkinci Dünya Savaşında Alman Silah Üretimi

	1940	1941	1942	1943	1944
Uçaklar	10,826	11,776	15,556	25,527	39,807
Zırhlı araçlar	2,154	5,138	9,278	19,824	27,340
Otomatik piyade silahları	170,880	324,850	316,724	435,384	787,081
El bombası fırlatıcıları	4,380	4,230	9,780	22,955	30,898
7.5 cm'e eşit ve ondan büyük toplar	5,964	8,124	14,316	35,796	55,936

Japonya'nın savaş beyleri de 1943'ten itibaren benzer bir program izlediler. 1943'ün ortalarında, Toco hükümeti 40,000 uçak üretimi (donanma ve ordu birlikte 70,000 adet talep etti, ama Toco bunu gerçekleştirilemez addetti) kararı aldı.[3] Bu amaca ulaşmak için hemen bütün Japon tekstil sanayisi uçak fabrikalarına çevrildi. Tokka-

2 Eichholtz, cilt 2, s. 331, 336, 340.

3 John Toland, *The Rising Sun: the Decline and Fall of the Japanese Empire*, New York, 1970; Robert Guillain, *Le Japon en guerre*, Paris, 1979, s. 226.

ido demiryolu hattı boyunca, özellikle Nagoya ve Şimatsu'da yeni fabrikalar kurulurken, Mitsubishi tröstü de Mançurya'da benzer bir çabaya girişti. ışçi sınıfına korkunç çalışma koşulları dayatıldı. Bir buçuk milyondan fazla zanaatkar ve küçük esnaf, açlık ücretleriyle günde oniki saatten fazla çalışmak üzere zorla silah ve cephane fabrikalarında ücretli işçi yapıldı. On dört yaşında kız çocukları kömür madenlerine gönderildi. Çocuk ölüm oranı ıngiltere ve Fransa'dakinin üç katına çıktı.

Fakat bütün bu çabalara rağmen, Almanya ve Japonya'da üretilen silahların miktarı, bırakın ABD, SSCB ve ıngiltere'nin birleşik çıktısını, Amerikan aktarma kayışının ulaştığı miktarı dahi yakalayamadı. Albert Speer'in güdümündeki ve 1942'nin ikinci yarısından sonraki artan savaş çabası bağlamında, Almanya düşmanı basitçe miktar bakımından geçerek değil, niteliksel olarak daha üstün silahlar üreterek vurmaya çalıştı.

Tamamen askeri-mesleki bir temelde yürütülen uzman araştırmalarının sonucunda, Üçüncü Reich silah alanında bazı kozlar elde etti; Sovyet ağır tankları karşısında olmasa da (özellikle topun etkinliği ve zırhın kalınlığı söz konusu olduğunda), Amerikan ve ıngiliz rakip tanklarından niteliksel olarak daha üstün olan iki tank, *Tiger I* ve *Panther*; aynı zamanda tanksavar olarak da hayli etkin olan üstün yetkinlikteki 88 mm'lik uçaksavar top (Müttefiklerin Normandiya'da farkına vardıkları üzere[4]; turbo-jet uçakları, özellikle *Messerschmidt* 262 ve163 (1944-45'te sadece 1,000 tanesi kullanılmıştı); ve savaşın sonlarında şöyle bir görünen, aralarında meşşhur V1 ve V2 roketlerinin de bulunduğu güdümlü füzeler.

Donanması, denizde ve savaş boyunca muhtemelen her iki tarafta da kullanılan en etkili silahlar olan hava torpillerinde önderliğini korumuş olsa da, Japonya'nın niteliksel olarak daha üstün silahlar

4 Max Hastings'e bakılırsa, tanklara ve toplara karşı kullanılan Alman 88 mm'lik uçaksavar havanları Normandiya'da Amerikan ve ıngiliz askerlerinin en çok çekindikleri silahlardı. Aynı yazar 1944'te Batı cephesinde kullanılan üstün Alman silahlarının ayrıntılı bir dökümünü verir. Bkz. M. Hastings, *Overlord*, New York, 1984, s. 192-93.

üretme girişimi büyük ölçüde başarısız kaldı. *Mitsubishi 00* ve *01*'in kalitesine rağmen, nitelikli emek ve yeterli kalite kontrolü yokluğuna bağlı üretim hatalarının sonucu olarak, 1943'ten sonra üretilen 40,000 uçak genellikle düşük kaliteliydi. Birçoğu daha düşmana karşı kullanılma fırsatını bulamadan uçak gemileri üzerinde imha edildi.[5]

Japonların "gizli silahları", rüzgarın Pasifik üzerinden sürükleyip götüreceği varsayılan, kağıt balonlara yüklenmiş patlayıcılar gibi patetik biçimler aldı. Kasım 1944 ile Mart 1945 arasında fırlatılan 9,000 balondan sadece 900 tanesi Amerika kıtasına ulaştı ve genellikle herhangi bir fabrika veya kentten hayli uzaktaki bölgelerde ve ormanlarda patladı. Sadece altı ABD vatandaşı bu savaş oyuncaklarının kurbanı oldu.[6]

Toplar ve patlayıcılar savaş boyunca kilit bir rol oynadılar. Kimi tahminlere göre, muharebede ölen askerlerin yüzde otuzdan fazlası top ateşiyle öldürülmüştü. Sırasıyla Alman ve Amerikan ordularınca devreye sokulan çukur patlatma ve uzaktan ateşleme bu alandaki iki büyük icattı. Fakat seyyar saldırı topunun mükemmelliği -hafif tank topları, yarım raylı araç çeken toplar ve zırhlı araca yerleştirilmiş otomatik sürgülü toplar- *Blitzkrieg*'i ve İkinci Dünya Savaşı tipindeki seyyar savaşı genel olarak mümkün kılan kilit etmendi.[7]

5 Bununla beraber Japon hava kuvvetleri 1944-45'te bazı ileri kalitede uçaklar da edindi. Fakat bunlar sanayideki genel gerileme ve uçak gemisi ile nitelikli pilot yokluğu yüzünden ya kitlesel çapta üretilemedi ya da etkili biçimde kullanılamadı. Bkz. A.J. Barker ve diğ., *The Japanese War Machine*, Brüksel, 1978, s. 142-44 (Fransızca baskısı). Hatılarında general MacArthur şöyle yazar: "Japonlar hiçbir zaman (uçak bakım) sorununu çözemediler... Japonların teslim olmalarından ve benim Japonya'ya varışımdan sonra, çevre adalardaki havaalanlarında bulunan 8,000 Japon uçağını teftiş ettim. Bunların % 95 ila 98'i tamamlanmıştı, ama bazı yedek parçaların elde olmamasından ötürü çalışabilir durumda değillerdi. Bu 8,000 uçak kullanılır durumda olsaydı, düşmanın savaş gücünde değeri ölçülemeyecek bir farklılık yaratırdı!" (*Reminiscences*, New York, 1964, s. 168-69.)

6 Gullain, s. 191.

7 Len Deighton, *Blitzkrieg*, Londra, 1980, s. 193-99.

Her ne kadar savaşın başında *Wehrmacht* bombardıman uçaklarının yanısıra, hafif top, mayın (ıngiliz Donanması'nın onca çekindiği ünlü manyetik sualtı mayınları büyük ölçüde başarısız bir girişimdi), sis -ve alev- bombaları ve el bombalarında belli bir üstünlükten yararlanıyorduysa da, ıngiltere, ABD ve SSCB'de silah üretimi ilerledikçe, bu avantajlar tedricen kaybedildi. Hafif topçuluk alanında, kamyonlara yüklenen Sovyet *katyuşa* roketi Amerikan alev ve el bombaları gibi, bütün Alman silahlarından da üstündü. Özel ıngiliz tankları "*yengeçler*" ve "*timsahlar*" 1944'te Normandiya'da önemli bir rol oynadılar.[8] Amerikalıların mahareti ve hüneri, Batı Avrupa'ya çıkarma yapan ordulara önce Manş'ın altından, sonra da Fransa üzerinden boru hatlarıyla ikmal edilen düzenli bir petrol akışı sağladığı gibi, bunları da rekor bir zamanda üretmişti. Yukarıda andığımız Sovyet *T-34* tankının üstünlüğü, Sovyetler Birliği'ni istilaya girişen Alman tanklarının yarısının çarpışmanın üçüncü haftasının sonunda imha olması anlamına gelmişti.[9]

Genel olarak, savaş süresince Sovyetler'in silah üretimindeki çabaları, aşağıdaki rakamlardan (Alman üretimlerini hafifçe düşük tahmin etse de) da görülebileceği gibi, muazzam ölçüdeydi:

Alman-Sovyet Savaşı Süresince Silah Üretimi (1,000 adet)

	SSCB (Temmuz 1941'den Ağustos 1945'e)	Almanya (Ocak 1941'den Nisan 1945'e)
Tank ve zırhlı top taşıyıcı	102.8	43.4
Askeri uçak	112.1	80.6
Her kalibrede top	482.2	311.5
El Bombası fırlatıcısı	351.8	73.0
Makinalı tüfek	1,515.9	1,096.6
Makinalı tabanca	6,173.9	1,097.9

8 Winston Churchill, *The Second World War*, cilt 9, Londra, 1980, s. 193-99.
9 G.K. Zhukov, *Erinnerung und Gedanken*, Berlin 1976, cilt 1, s. 310. (Rusça aslından çevrilen Türkçesi için bkz. Mareşal Jukov, *Anılar ve Düşünceler*, İstanbul, Sinan Yay., 1971)

Sovyetler Birliği'nin Batı eyaletlerinin büyük kısmının işgalinden sonra Alman emperyalizminin toplam sanayi potansiyeli Sovyetler Birliği'ninkinden daha büyük olduğu için, bu rakamlar çok daha çarpıcıdır. Dolayısıyla, Sovyetler'in başarısı, hem emekgücü ile savaşan erkek ve kadınlar arasında kayda değer ölçüde bir moral bulunmasını, hem de kaynakların merkezileştirilmesi ve seferber edilmesinde planlı ekonominin üstünlüğünü yansıtır. Tabii, Müttefiklerin Sovyetler Birliği'ne aktardıkları çok değerli askeri yardımı unutmamalıyız. (Bu yardımın göreli ve mutlak değeri hep tartışmalı olmuştur). Bununla beraber, iki etmeni akılda tutmalıyız. Birincisi, Sovyet askeri başarıları öncelikle ve şaşmaz bir biçimde bizzat Sovyet halkının çabaları ve fedakarlıkları üzerine bina edilmişti, yoksa ABD tarafından kendilerine verilen dış yardım üzerine değil. İkincisi, ABD tarafından Kiralama-Ödünç Verme Yasası uyarınca ve başka yollarla müttefiklerine aktarılan yardım miktarı göreli olarak küçüktü: askeri üretiminin yüzde onbeşi ve gıda üretiminin daha da küçük bir oranı.[10]

Savaş öncesinde büyük ölçüde demode olan Sovyet askeri uçak tasarımı, özellikle Tupolev, Ilyişin, Yakovlev ve Lavoçkin gibi yetenekli tasarımcıların etkisiyle düzenli bir biçimde ilerleme gösteriyordu; bu uzmanların bazıları savaş sanayisinde çalışmaları için *Gulag*'tan çıkarılıp getirilmişti. Sovyet hava savunması başkentin savunulmasında çok başarılıydı; Müttefikler, ve özellikle Batılı Müttefikler, Alman kentlerine ağır zarar verdirmişlerken, *Luftwaffe* Moskova'nın hava savunmasını alt etmekte hiçbir zaman başarılı olamadı.[11]

İlk şaşkınlıklardan sonra ve havacı komutanlar arasında süregiden çekişmelere rağmen, ingiliz-Amerikan avcı-bombardıman uçakları, özellikle *Mustang*'ler kesin bir üstünlük gösterdiler ve Alman hava kuvvetlerini Batı Avrupa semalarından attılar -1944 yazındaki Normandiya çarpışmasının sonucu ve Fransa'nın geleceği için bu son derece önemli olmuştur.

10 Kolko, s. 19.

11 A. Werth, *Russia at War*, s. 181-82.

Deniz çarpışmaları alanındaysa, Almanların ingiliz Donanması'nı üstün tasarımlı mini /pocket/ kruvazör ve destroyerlerle yenilgiye uğratma yönündeki zayıf girişimleri önemli sonuçlar doğurmadı. Ne italyanların Akdeniz'de küçük hızlı gemiler (*Schnellboote*) kullanma girişimleri, ne de Japonların Pasifik'te ABD Donanması'na karşı mini denizaltılar kullanma girişimleri sonuç verdi. Fanatik biçimde denizaltı taarruz savaşına inanan Doenitz'in önderliğindeki Alman Donanması tüm çabasını *U-Boot* teknolojisi ve taktikleri geliştirmek üzerinde yoğunlaştırmıştı. Nihai ürünler *Schnorchel* ve "sürü" taktiğiydi -birçok denizaltının hep beraber konvoylara hücumu. Fakat bunlar çok fazla hasara sebebiyet verdilerse de, sonuçta, denizaltı-savar uçaklar, *sonar*'lar ve diğer sofistike denizaltı keşif araçlarının kitlesel kullanımı, özellikle de Doenitz'in batırabildiklerinden son derece daha hızlı bir biçimde yeni gemiler inşa eden ABD tersanelerinin şaşırtıcı başarıları sayesinde, malların Atlantik ötesine akışını durduramadılar.[12]

ABD'deki kitlesel çapta üretilen çıkarma gemileri ve amfibik araçlar İkinci Dünya Savaşı'nın, Japonya ve Almanya'nın hiçbir zaman ciddi olarak yarışamayacakları en önemli icatlarıydı. Tasarımın basitliği bunları, ABD'nin rakip kabul etmezliğini kanıtladığı tipik aktarma kayışı ürünleri -kamyon, tank ve ticaret gemileri gibi- arasına sokmuştu. Bunlar Batı'da Avrupa'nın ele geçirilmesinin ve Amerikan Donanması için de Pasifikte "adalar üzerinden sekme" stratejisinin maddi ön koşullarını yaratmıştı.[13] Bunu tersine, Japon Donanması üstün savaş gemileri ve uçak gemileri tasarım ve üretimi üzerinde yoğunlaşmıştı. Japonya'nın ağır sanayisinin göreli zayıflığı göz önüne alındığında, şaşırtıcı bir başarı kazanmışlardı. Fa-

12 ABD'nin gemi inşaasına yaptığı harcamalar 1942'de 400 milyon dolardan, 1943'te 12.5 milyar dolara ve 1944'te de 13.4 milyar dolara çıktı. Beş yıllık savaş süresince, ABD, Japonya'nın 1 milyon BRT'den daha az olan çıktısına karşılık, 51.4 milyon BRT'lik bir kapasiteye sahip 4.900 ticaret gemisi inşaa etti. Bkz. Milward, s. 90, 101.

13 Paul Lund ve Harry Ludlam, *The War of the Landing Craft,* Londra, 1976.

kat savaş uzayıp gidince, artan kaynak yokluğu, Japon pilotların kısmen tahtadan yapılma *kamikaze* uçakları kullanarak Amerikan filolarına intihar saldırılarında bulunmaları gibi sonuçlarıyla oransal olarak hız kaybına sebebiyet verdi.[14]

Standart silahların kitlesel üretiminde, bilimsel araştırmayı ve sınai yenilikleri hızlandırmak artan ölçüde etkili oldu. Bu bakımdan, İkinci Dünya Savaşı, bu hızlanmanın köşe taşlarından biri olduğu geç kapitalizm savaşıydı da.[15] Aynı zamanda, temel bileşenlerinden üçünün -elektronik hesap makinası (bilgisayar buradan türemiştir), nükleer enerji ve otomasyon- kökeninin fiilen silah üretimi olduğu, üçüncü teknolojik devrimin bir tetikleyicisi /detonatör/ işlevi gördü. İkinci Dünya Savaşı silahlığındaki değeri en çok küçümsenen bileşen haberleşme sistemlerindeki devrimci gelişmeydi, en başta da tank, tümen ve hatta ordu komutanlarına arazi üzerinde anında temas imkanı sağlayan çift yönlü radyo yayını ve radyo-telefondu. Savaşın belirleyici muharebelerinde kesin bir rol oynamıştı: 1940 Meuse (Maas) muharebesinde; *Wehrmacht*'ın Haziran-Ağustos 1941'deki galibiyetlerinde; Kızıl Ordu'nun Stalingrad ve Prut üzerindeki Yaş'taki galibiyetlerinde; ve Batılı Müttefiklerin 1944 yazında Fransa'daki ilerlemelerinde.

Silah üretimindeki en devrimci ilerleme, kuşkusuz, savaşın sonlarında, Japonya artık yenildikten sonra atom bombasının geliştirilmesidir. Bu ise söz konusu savaşın en temel, en korkunç mirasıdır. Genel iktisadi ve siyasal çıkarlarının tehdit edildiğini hissettiği anda, burjuvazinin ne denli bir saldırganlık eğilimine hazır olduğunun simgesidir.

14 Guillain, s. 275. Bununla beraber, *kamikaze*'lerin yolaçtıkları hasarlar küçümsenmemeli. Savaştan sonra yayınlanan Amerikan istatistiklerine göre, bunlar 3 uçak gemisi dahil, 31 donanma birimini batırmış ve 36 uçak gemisi, 15 savaş gemisi ve 15 kruvazör dahil, 258 tanesini de yaralamıştı.
15 Ernest Mandel, *Late Capitalism*, Londra, 1975, böl.8.

Bölüm 7

Lojistik

Lojistik, İkinci Dünya Savaşı sırasında silah sanayisine koşut olarak kelimenin tam anlamıyla -orduların taşınması ve yerleştirilmesi ve gıda, giysi ve silahla beslenmeleri- yeni bir boyut kazandı. Bu, en başta, savaş öncesinde ulaştırma sanayisindeki değişimler, herşeyden önce de motorlu taşıtların etkisi yüzündendi. Amerika'nın baş stratejisti general Marshall İkinci Dünya Savaşı'nı otomobil savaşı olarak adlandırmıştı.

Gerçi Marne çarpışmasında Paris taksileri kullanılmışsa da, Birinci Dünya Savaşı büyük ölçüde bir demiryolu savaşıydı. Gerçekten, demiryolu zaman çizelgelerindeki tahditler genel askeri seferberlik mekaniğine -en azından Rus, Alman ve Fransız genelkurmayları söz konusu olduğu müddetçe- öylesine katı bir çerçeve dayatıyorlardı ki, 1914 Temmuz sonunda savaşı kaçınılmaz kıldılar gibi biraz mekanik bir tezi savunan tarihçiler vardır.

Gerçek ne olursa olsun, çok sayıda insanın ve silahın taşınmasındaki esneklik, silahlı kuvvetlerin kitlesel çapta otomobil ve kamyon kullanmasıyla birlikte dramatik biçimde arttı. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı tarihteki ilk motorlu savaş oldu. Üçüncü Reich, savaş hazırlıklarını stratejik bakımdan önemli yeni demiryolları yapımı üzerinde değil, modern motorlu taşıt yolları, *Autobahnen* ağı yapımı üzerinde yoğunlaştırarak, bu temel lojistik değişmenin örneğini vermişti.

Savaş harekatları Orta ve Batı Avrupa'yı yakınlaştırınca, demiryolu ağı Alman lojistiğinde yeniden kilit bir rol oynadı. *Reichsbahn* idaresi, demiryolu çalışanlarının artan ücretlerinde de yansıyan bir olgu olarak, savaş makinası içinde hayati bir dişli haline geldi.[1]

Büyük güçlerin ordularındaki motorlulaşma derecesi birbirlerinden farklıydı. Gerçekte, sadece Amerikan ve İngiliz silahlı kuvvetleri 1942'den itibaren tamamen motorlulaştılar, o derece ki Normandiya'ya çıkan bir milyon askere 140,000'den az olmayan sayıda motorlu taşıt eşlik ediyordu (bu sayı daha ilk onbir günde 100,000'di). Alman ordusu hâlâ geniş ölçüde at kullanıyordu ve savaş uzadıkça da kullandığı at sayısı arttı. Alman piyadeleri Sovyetler Birliği'ne girişte ve dönerken düpedüz yürüyordu ve erzakları at arabaları tarafından çekiliyordu. Sovyet ve Japon orduları daha da az motorize olmuşlardı. Japonya'nın Çin'deki savaşı büyük ölçüde bir demiryolu savaşıydı. Singapur ve Mançurya arasında doğrudan bir demiryolu bağlantısı, özellikle de bir Singapur-Burma-Tayland hattı kurmanın Japonya Başkomutanlığı için önemi çok iyi biliniyordu.[2] SSCB'ye gelince, araba ve traktör fabrikaları savaş süresince hemen tümüyle tank üretimine kaydırılmıştı. Bunun sonucu olarak, silahlı kuvvetle-

1 Demiryolları Avrupalı Yahudilerin kitlesel katli gibi harekatlar için de merkezi bir rol oynuyordu. Himmler'in kişisel yardımcısı Karl Wolff *Reichsbahn* müdürü Ganzenmüller'e 13 Ağustos 1942'de şöyle yazmıştı: "Değerli *Parteigenosse* Ganzenmüller! SS *Reichsführer*'i (Himmler) adına 28 Temmuz tarihli mektubunuza teşekkür ederim. Geçen gece, seçilmiş halktan 5,000 kişiyi barındıran bir trenin hergün Treblinka'ya gittiğini ... sevinçle öğrenmiş bulunuyorum". Bkz. Kemmpner, *Eichmann und Komplizen*, Viyana, 1961, s. 76. 1955'ten sonra Ganzenmüller Hoesch tröstünün ulaştırma kurulunun başkanı oldu

2 Japon ordusu gerçekten, Şanghay-Hangzhou, Zhenjiang-Jiangxi, Hunan-Guangxi, Vietnam ve Tayland demiryollarını kullanarak, devamlı bir Şanghay-Mançurya-Singapur demiryolu hattı kurmaya çalışmıştı. 1942 ilkbaharında Changsa, Zhejiang ve Jiangxi'ye karşı başlattığı askeri taarruz demiryolu hattını tamamen kontrol altına almak amacını taşıyordu. Bkz. Dick Wilson, *When Tigers Fight*, Londra, 1982, s. 207.

ri kamyon bakımından ağır bir açık vermişti ve bu alanda ABD teslimatları önemli bir rol oynadılar.

Birliklerin hareketi ve ikmali strateji ve taktik geliştirme işinin hayati tamamlayıcılarıdır; muharebelerin sonucu genellikle bunların adamakıllı eşgüdümüne bağlıdır.[3] Beş temel çarpışan devlet bakımından, iktisadi güçlerinin farklılığını ve farklı toplumsal yapılarını yansıtan, oldukça ayrı sorunlar ortaya çıkmıştır.

Uçsuz buçaksız bir bölgeye yayılmış ve diğer savaşan güçlere kıyasla çok daha sınırlı bir maddi temele sahip olan Japon silahlı kuvvetleri 1942'den sonra bir gıda ve giysi kıtlığı yaşadı. İşgal ettikleri bölgelerde, yöre halkı arasında ve giderek kendi askerleri arasında büyük sıkıntıya yol açarak, büyük ölçüde yerel iaşe kaynaklarından beslendiler. Çok umutsuz bir durumdaki gıda ikmali sonucunda savaş esirlerinin toptan açlık çekmeleri ve benzeri durumlar, savaşın son yıllarında Japon işgal bölgelerinin en önemli özelliğiydi. Çok kritik bir önemdeki Guadalcanal çarpışması temel olarak yetersiz gıda neticesinde kaybedilmişti; Japon birlikleri haftalar boyu yaban yemişi ve ot yiyerek hayatta kalmışlardı. İleri karakollarına yeterli miktarda gemi yollayamayan İmparatorluk Donanması, erzağı deniz üzerinden çekilen silindirler içinde taşımaya çalıştı. Bu çabalar çok zayıf bir sonuç verdi: bu yolla gönderilen 1,500 silindirden sadece 300'ü kıyıya ulaşmıştı. Japonya'nın kendisindeyse, gıda karneleri 1943'te düşmeye başladı ve 1944'ten itibaren de, Japon halkının son derece tutumluluğuna rağmen, büyük ölçüde yetersiz düzeylere geriledi.[4] Bu da ülke içinde artan bir savaş yorgunluğuna ve karaborsanın yaygınlaşmasına katkıda bulundu.[5]

3 Clausewitz uzun bir süre önce, "savaşı idare etmek, çok büyük sorunları olan karmaşık bir makinayı çalıştırmaya benzer, öyle ki kağıt üzerinde çok kolay tasarımlanmış bileşimler ancak çok büyük bir çabayla elde edilebilir" diye belirtmiştir.

4 Eski Japon Dışişleri bakanı Şigemitsu savaş hatıralarında gıda maddesi kıtlığının Japonların morali üzerindeki yıkıcı etkilerini tasvir eder. Bkz. Mamoru Shigemitsu, *Die Schicksal jahre Japans 1920-1945*, Frankfurt, 1959, s. 325.

Sovyetler Birliği İkinci Dünya Savaşı'na, Stalin'in pervasız cebri kolektifleştirme politikalarının sebep olduğu derin bir tarımsal bunalımla girdi. Fakat *kolhoz* yapıları çoğunlukla savaşın sınavından dayanıklı çıkmış olsalar ve Sovyet tarımının örgütlenmesinde hiçbir temel değişiklik ortaya çıkmamış olsa da, çatışmalar süresince gıda kıtlıkları keskinliğini korumuştu. Kıtlıklar, 1941 yazında Ukrayna'nın zengin tarımsal topraklarının kaybıyla ve ergin yaştaki köylü nüfusun kitlesel olarak silah altına alınmasıyla şiddetlendi (tarımsal hasılanın büyük kısmı kadınlar tarafından sırtlanıldı). Sanayi ve tarım arasındaki ticaret hadleri şimdi köylülerin lehine dönmüştü, ama köylerin elindeki artan kağıt para geliri tarımsal üretimde hiçbir anlamlı artış getirmedi. Kızıl Ordu askerleri yetersiz besleniyorlardı ve bu yetersizliği yol boyunca gıda maddelerine el koyarak telafi etmeye çalıştılar. Ancak toprağı şenlendirme imkanı da, Hitler'in çevreyi ateşe verme politikası ile Sovyetler'in düşmana besin bırakmama arzusunun yol açtığı hasarlar nedeniyle katı biçimde sınırlanmıştı. Kızıl Ordu'nun beslenme durumu ancak Batı'ya doğru ilerledikçe, 1943-44'teki karşı-taarruzun son aşamalarından itibaren iyileşti.

Doğu'daysa, Çan Kay-Şek'İn egemenliğindeki Çin bakiyesinin bekası ciddi biçimde tehdit altında olduğu bir sırada, Çong-Qing'deki hükümetin ordularının iaşesi Japon ve Müttefik ordularının Burma'daki karşılıklı güç denemesinin kilit hedeflerinden biri haline geldi. İmparatorluk Ordusu Burma yolunu kesmeyi başarmıştı, ama ABD bunun yerine, Çin'deki Birleşik Devletler birliklerine ikmal göndermek üzere Ledo yolunu -yüksek maliyetli ve düşük lojistik kapasiteli (ABD'nin buradaki varlığının sebep olduğu karaborsadan ve ABD tarafından Çan ve ailesine ihsan edilen cömertçe paralardan bahsetmezsek)- inşa etme yoluna gitti.

5 Şigemitsu'nun yukarıda anılan çalışmasından başka, bkz. Guillain, s. 162-63, 144-45, 150 ve J. Livingston, J. Moore ve F. Oldfather (der.), *The Japan Reader: Imperial Japan 1800-1945* içindeki özellikle Gwen Terasaki'nin "Bridge to the Sun" adlı makalesi, s. 465-74.

Alman emperyalizmi savaşa, tüm Alman vatandaşlarına belli bir asgari geçimin yanısıra, silahlı kuvvetlerin tüm temel ihtiyaçlarını da sağlamayı amaçlayan keskin bir tayınlama sistemiyle girdi. Bu şekilde koyulan katı öncelikler işgal edilen bölgelerdeki halklara ve savaş esirlerine yapılan muamalenin de niteliğini belirliyordu. Bunun neticesi aşırı bir zalimlik oldu: yerel kaynakların tedrici olarak yağma edilmesi, özellikle Balkanlar'ın gıda açığı olan bölgelerinde bir yarı-açlığa sebep oldu; toplama kamplarındaki esirler ve Yahudi gettoları kelimenin tam anlamıyla ölümcül bir açlığın eşiğindeydiler; yüzbinlerce Sovyet savaş esiri aynı kaderle yüz yüze geldi. İtalyan tayınlama sistemi, işçi sınıfı ve nüfusun yoksul tabakalarına korkunç bir zorluk dayatarak, 1942 yılında çökmeye başladı. 1943 yılının sonunda, yaşam maliyeti 1939'a göre yedi kat yükselmişti, ama nominal ücretler sadece iki kata yakın artmıştı. Kişi başına et tüketimi, İngiltere'deki 63 kilo, Almanya'daki 51 ve Fransa'daki 39 kiloya karşılık, yıllık 11 kilo düzeyine düşmüştü.[6]

1940 yazında, Atlantik'te savaşın başlamasının ardından, İngiliz silahlı kuvvetlerinin ikmali sorunlar yaratmaya başladı. Hem sivil halka hem de silahlı kuvvetlere tam bir tayınlama uygulandı. Ulaştırma zayıf halkaydı ve Alman denizaltılarına karşı savaş kazanılana dek bu böyle sürdü. Öte yandan, Orta Doğu'daki İngiliz birlikleri, önceleri Ümit Burnu kanalıyla Güney Atlantik'ten gelen, sonra da muazzam sayıda yüklemenin biraraya getirilmesiyle yeter miktarda iaşe -İtalyan ve Almanlarınkinden çok daha fazla- alıyordu. Akdeniz üzerinde kontol kurmak bu nedenle İngiliz emperyalizmi için stratejik bir hedef haline geldi. Mihver devletleri Mısır'daki savaşı, özellikle çözemedikleri lojistik sorunları yüzünden, hepsinden önce de İngiliz Sekizinci Ordu'sunun Akdenizdeki ikmal hatlarını kesmekte aciz kalmaları ve tankları için kendi şiddetli petrol, cephane ve yedek parça yoklukları yüzünden kaybetmişlerdi.[7]

6 Franco Giannontoni, *Fascismo, Guerra e Società nella Republica Sociale Italiana*, Milano, 1981, s. 26.

7 *Krieg ohne Hass*, Heidenheim/Brenz, 1950 adlı kitabında, general Franz A. Bayerlein, Rommel'in Kasım 1942'de El Alameyn'deki stratejisinin tümüyle ye-

Müttefik ve düşmanlarının tersine, Amerikan silahlı kuvvetleri neredeyse sınırsız ikmal imkanlarından yararlanıyordu. Roosevelt bilinçli biçimde bir "zengin savaşı" sürdürmeyi seçti. Alman ve Sovyet yorumcuları, ama aynı zamanda da İngiliz subayları ve diğerleri -özellikle Uzak Doğu'da- ihtiyacı bir erdem gibi gösterip *GI*'larla "ekabir askerler" diye alay ediyorlardı. Her Amerikan tümeni, Alman rakiplerinin ancak 200 tonluk erzağına karşılık, günde 720 ton erzak tüketiyordu.[8] ABD kara ordusu, donanması ve hava kuvvetlerinin muazzam lojistik altyapısı sık sık bizzat savaşın fiili yürütülmesine müdahale ederek ikmal hatlarını baltalama eğilimi gösterse de, silahlı kuvvetlerin etkinliğinde düzenli bir artışa sebep oldu ve evlerinden hayli uzakta savaşan askerlerin moralleri istila nedeniyle hiçbir zaman tehdit edilmedi. Gerçekten, bu "rahatlık politikası" toplumsal bakımdan zorunluydu ve Amerikan yönetici sınıfı adına ödenmişti.

Çoğunlukla, Japonya anavatan ile 1942 ve 1943'te başlayan uzak fetihleri arasındaki deniz trafiğini, bu gitgide zorlaşmış olsa da, koruyabildi. Kuzey'de, Mançurya -Japon savaş sanayisinin başlıca sanayi üssü haline gelen- ile anavatan arasındaki ikmal hatları savaşın sonuna dek yeterli biçimde korundu. Fakat Güney'de, çoğunluk 1943'ün ikinci yarısından itibaren kesilmişti. ABD'nin denizaltı eylemleri sonucunda kaybedilen ticaret gemilerinin sayısı artıyordu: 1942'de 139 kargo gemisi veya yarım milyon BRT, 1943'te

tersiz ikmal tarafından dikte edildiğini belirtir. Gazolin yokluğu yüzünden seyyar savaş yürütmekten yoksundu ve cephane eksikliği yüzünden sürekli yer değiştiren Montgomery'nin mevzilerini dahi imha edemiyordu. Bkz. s. 104, 107-109. Michel, kitabında (s. 430-35), Batı Çölü'ndeki savaşın yükseliş ve alçalışlarının, Malta'dan kalkan RAF /İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri/ uçaklarının İtalyan konvoylarının Libya'ya ulaşmasını önlemekteki başarısıyla ne derece bağlantılı olduğunu belirtir.

8 "Taarruz kuvvetlerindeki her bir kişiye bir ons şeker, iki ons bisküvi ve bir paket çiklet olarak önerilen ölçek 6.250 paund şeker, 12,500 paund bisküvi ve 100,000 paket çiklet gerektiriyordu". Bkz. Hastings, s. 33-34. /İngiliz ağırlık sisteminde yer alan ölçü birimleri; 1 paund = 16 ons = 435 gram/

300 kargo gemisi veya bir milyonun üzerinde BRT (şunu da akılda tutmalıyız ki, toplam Japon ticaret filosu savaş öncesinde sadece beş milyon BRT'lik bir çapa sahipti ve çatışmalar başladıktan sonra gemilerin çoğu birliklerin taşınmasına hasredilmişti). Japonya'nın ticaret filosunun 1943 sonunda yüzde elli gibi bir oranda eksildiğini söylemek abartma olmayacaktır.[9]

Japonya Pasifik savaşını, Çin'deki savaş makinasının beslenmesi için ihtiyaç duyulan GüneyDoğu Asya'nın zengin hammaddelerine ulaşmak amacıyla başlatmıştı. Ağustos 1945'e dek bu kaynakları kontrol edebildiyse de, 1942'den sonra bunları savaş sanayisine aktaramadı. Pasifik savaşı, savaşın küresel karakterini yansıtarak, savaşın kilit muharebesine dönüştü. Bir diğer kilit sahne olan Atlantik'te olduğu gibi, deniz muharebeleri aslen denizaltılarla ticari konvoyları koruyan askeri gemiler -mayınlar, uçaklar ve muharip gemiler de büyük bir rol onadılar- arasında cereyan etti. Taarruz unsuru, denizaltı yapımındaki ve önceki bölümde değinilen taktiklerdeki değişimlerle de desteklenerek, başlangıçta büyük bir avantaj sağlıyordu. Atlantik sahillerinde Pasifik'ten daha fazla başarıyla uygulanan denizaltı üslerinin korunması da artan ölçüde önem kazandı. Ancak Atlantik'te, özellikle sonar ve diğer denizaltı detektör aygıtları ile denizaltılara karşı gitgide daha uzun menzilli uçakların kitlesel çapta kullanılması yüzünden, savunma kademeli olarak taarruza yetişti. 1940-41 boyunca Atlantik'te İngiliz ve özellikle de Amerikan hava-deniz üslerinin etki alanlarının genişlemesi çok önemli sonuçlar

9 John Toland, *L'Empire du Soleil Levant*, Paris, 1970, s. 188; A.J. Barker ve diğerleri, *The Japanese War Machine*, s. 180. Atlantik savaşı üzerine Donald Macintyre'ın aynı adlı kitabına bakınız (Londra, 1961). 1942'de Batılı Müttefikler deniz savaşında 8,245 ticaret gemisi, yani yeni inşa edilen gemiler göz önüne alındığında dahi, 1 milyon BRT'lik bir hacim kaybettiler. 1943'te 3,611 geminin kaybı (çoğunlukla yılın ilk beş ayında meydana gelmişti) o denli yeni geminin inşaasıyla telafi edilmişti ki, müttefik ticari gemiciliği net 10 milyon BRT'lik bir büyümeye tanık olmuştu. Alman Donanması'nın kayıpları 1942'de 85 denizaltıdan 1943'te 237 denizaltıya yükselmişti, yine özellikle yılın ilk altı ayında.

doğurdu, tıpkı denizaltılara karşı savaş için geliştirilen özel uçakların yapımı gibi. 1943 ilkbaharından sonra, korkunç kayıpların ardından Doenitz kuvvetlerini çekmek zorunda kaldı; Batılı Müttefiklerin teknik üstünlüğünden öyle moralleri bozulmuştu ki, elindeki hâlâ son derece önemli sayıdaki denizaltıları Normandiya istilası ve sonrasında çıkarma gemilerine karşı kullanmaya cesaret edemedi.[10]

Savaşta kendi ikmal hatlarınızın açık tutulması görevi eşanlı olarak düşmanınkini kesmeye çalışma göreviyle tamamlanır. Bir ülkeyi bilinçli bir biçimde hammadde, cephane ve gıda bakımından açlığa mahkum etme girişimi olan abluka Napolyon döneminden bu yana modern savaşın sürekli bir özelliği haline gelmişti. Nitekim, iktisadi savaşın önemi, hem savunma hem de taarruz açısından bu işle ilgilenmek üzere özel bir bakanlık ihdas etmiş olan İngiliz hükümeti tarafından çok iyi kavranmıştı. Bir başka ada devleti olan Japonya'da iktisadi savaş daha baştan itibaren savunma karakterliydi. Aynı durum Sovyetler Birliği için de doğrudur. Üçüncü Reich güçlü olduğu sürece, Hitler İngilltere'ye karşı savaşı kazanmanın bir yolu olarak İngiliz halkının açlık çekmesini sakince seyretti, ama Batılı Müttefiklerin Almanya'yı abluka altına almaları karşısında ahlaki bir itiraz yükseltti.[11]

10 Almanya 1942'de 222 ve 1943'te 292 yeni denizaltı imal etti, öyle ki toplam sualtı kuvvetleri 1943 sonu ve 1944 başında 1942 başındakinden fiilen daha güçlü bir durumdaydı. Fakat çok daha küçük bir çapta ve imha gücü bakımından çok daha az etkin biçimde kullanılıyorlardı. Bkz. *Hitler's War Directives*, s. 56-9.

11 İngiltere'ye karşı uzun vadeli Alman stratejisi, 1940 sonbaharındaki Deniz Aslanı Harekatı'nın başarısızlığa uğramasından sonra, bu varsayıma dayanmış gözüküyor. Robert E. Sherwood'a bakılırsa, Rudolf Hess İskoçya'ya seyahatinden sonra şöyle demişti: "her halükarda -Doğu cephesi ayakta kalsın kalmasın- Almanya ve müttefiklerinin İngiltere'nin erzak yokluğundan çökmesine kadar savaşı sürdürme konumunda olduklarına inanıyorum... Dünya savaşında *U-Boot* savaşını İngiltere'nin lehine çeviren -o da son dakika da- konvoy sistemi bu savaşta geçersizdir. Nihayette ölümcül rakamlara ulaşacak olan büyük çaplı ölümleri engelleyemez ... tüm adanın işgali söz

Savaş süresinceki gıda maddelerinin önemi en azından bir ülkenin konumunu değiştirdi: biçimsel bakımdan tarafsız Arjantin. Savaş uzadıkça, dünya pazarında gıda maddelerinin fiyatları da o denli yükseldi ve Arjantin'in başlıca buğday ve et kaynağı olarak konumu da arttı. Arjantin burjuvazisi bu beklenmedik kârlarla büyükçe bir döviz havuzu oluşturarak sanayileşme ve Peronist rejimin temeli olan emperyalist denetimden göreli olarak bağımsız bir sermaye birikimi için gerekli olan önemli bir ilk birikim sağladı. Bengal'deki büyük açlık ile Arjantin'in ani zenginleşmesi, bu işte kazananlar ile kaybedenlerin biçimsel olarak çatışmalar içinde yer alıp almamasına bakmaksızın, dünya savaşı ile dünya pazarı arasındaki bağlantıyı grafik olarak doğrular.

konusu olamaz, zira bu durumda Almanya halkı besleme yüküyle karşı karşıya kalır. Uzun vadede, sadece en önemli havaalanları işgal altına alınacaktır. Tüm bunlar geniş bir alan sıkı sıkıya insanlardan arındırılarak yapılacak ve işgal birlikleri bu insanların açlık çekmelerinden etkilenmeyecekler". Bkz. Sherwood, s. 374. 7 Aralık 1940'ta Roosevelt'e gönderdiği bir mesajda Churchill "savaş gücümüzü korumak amacıyla ithal edilmesi gerekli yıllık erzak miktarı 43,000,000 tondur; Eylülde (1940) yurda giren erzak miktarı sadece 37,000,000 ton ve Ekimde de 38,000,000 tondu" diyordu. Bkz. Churchill and Roosevelt: *The Complete Correspondence*, cilt 1, s. 104.

Bölüm 8

Bilim ve İdarecilik

Birinci Dünya Savaşı daha önce bilimin askeri harekatların fiilen yürütülmesi -özellikle, her ikisi de kimya sanayisine dayalı ikinci teknolojik devrimle bağlantılı olarak, zehir gazının geliştirilmesi ve Almanya'nın sentetik petrol üretimi yoluyla- üzerindeki yeni etkisine tanık olmuştu. İki savaş arası dönemde bilimsel araştırmanın teknolojik yenilik için önemi düzenli bir şekilde büyümüş, bu yolla da daha ileri askeri-bilimsel araştırma ve icadın temellerini atmıştı.

İkinci Dünya Savaşı boyunca yapılan dört radikal yenilik askeri amaçlı bilimsel araştırma tarafından doğrudan doğruya teşvik edilmişti: radar; sonar; uzaktan ateşleme; ve atom bombası.[1] Bu dört alanın hepsinde de Batılı Müttefikler kesin bir avantajdan yararlanı-

1 Bu radikal yeniliklere ek olarak, tıbbi bilimlerin savaş önceesinde ameliyat ve ilaç alanında attığı dev adımların önemi de vurgulanmalıdır. Sulfonamitler, penisilin ve ileri cerrahi, Birinci Dünya Savaşı koşullarında ölecek olan milyonlarca yaralı asker ve sivilin hayatını kurtardı. Tifüs ilacı, Doğu cephesinde Alman ordusunu salgın hastalıklardan en bağışık ordu haline getirmişti. Kortizon savaş dönemindeki araştırmaların sonucunda geliştirildi. DDT Pasifik'in sıtmaya yakalanmış alanlarındaki Amerikan harekatlarını fiziksel olarak mümkün kıldı. Tıbbi bilimlerin ilerlemesiyle kullanılabilir hale gelen tıbbi malzemelerden yoksun Japon silahlı kuvvetleri, fiziksel dirençteki büyük güçlerine rağmen, ormanda bu imkanlardan yararlanmaksızın yapılan savaşta ağır bir fatura ödediler.

yorlardı. Atom enerjisinin geliştirilmesinde, avantaj faşist rejimlerin zulmü altındaki Avrupa kıtasından kaçan bilim adamlarının yardımıyla kazanıldı.[2] Almanya taarruz amaçlı radyo ışınları alanında (özellikle bombardıman uçaklarının hedefe yönelik güdümlenmesinde) ilerdeydi, ama karadan kontrol ağlarıyla bağlantılı radarın havaalanlarını korumada ve avcı uçaklarının güdümünde oynayabileceği belirleyici rolü ilk kez İngiliz RAF'ı /Kraliyet Hava Kuvvetleri/ gerçekleştirdi.[3] Bu, muhtemelen 1940 yazı ve sonbaharında cereyan eden Britanya Çarpışması'ndaki belirleyici etmendi.

Bununla beraber, radarın kullanımı, RAF Hava Bombardıman Birliği adına yerine getirdiği geniş çaptareklamı yapılan rolünden çok daha geniş kapsamlıydı. Örneğin, 1942-43'te Rusya'da *Luftwaffe*'nin elindeki havaalanlarının korunmasında, böylece de *Wehrmacht*'ın 5 Temmuz 1942'deki Kursk çıkıntısına baskınından (Hisar Harekatı) kısa bir süre önce Kızıl Ordu'nun karadaki Alman hava kuvvetlerini imha etmesini önlemekte önemli bir rol oynamıştı.[4]

Radar, donanma toplarını, bombardıman uçaklarını veya füzeleri hedefe, uçaksavar bataryalarını yaklaşan uçaklara güdümlemekte ve uçak gemilerini düşman saldırısından korumakta kullanılıyordu. Mikro-dalga radar ile bilgisayar tipi mekanik hesap makinalarının bileşimi, uçaksavar toplarını savaşın sonlarına doğru bombardıman

2 Nazi yönetiminde Alman bilimi dramatik biçimde geriledi. Üniversite öğrencilerinin sayısı 1932'de 118,000'den 1938'de 51,000'e düştü ve *Habilitationen* (tam profesörlükten önceki lisans üstü unvanlar) sayısı 1920 ve 1933 arasındaki 2,333'ten 1933 ve 1944 arasındaki 1,534'e düştü. Bkz. Grumberger, *A Social History of the Third Reich*, Londra, 1974, s. 401-08. Tüm bilim adamlarının yüzde yirmisi ve tüm fizikçilerin yüzde yirmibeşi görevden alınmıştı (bunlar genellikle alanlarının en iyileriydi). Bkz. Alan D. Beyerchen, *Scientists under Hitler*, New Haven, 1977 (Türkçesi *Nazi Döneminde Bilim*, Alan Yay. İstanbul, 1986).

3 Radar araştırmaları SSCB'de 1934 gibi erken bir tarihte başlamıştı, ama doğru düzgün destekleme olmadığından kesin sonuçlar alınamadı. 1936-38 temizlikleri de işleri daha da kötüleştirdi. Bkz. Erickson, s. 35-6.

4 Paul Carell, *Verbrannte Erde*, Frankfurt, 1985, s. 53-55.

uçakları karşısında ölümcül silahlar haline getirdi. Radar aynı zamanda su yüzüne çıkan denizaltıların yerlerinin saptanmasında ve böylece uzun süren bataryalarını yerleştirme sürecinde hayatta kalma şanslarının son derece azaltılmasında da güçlü bir araç haline geldi. (Etkisi, Alman donanması *Schnorchel* tipi denizaltıları geliştirdiğinde azaldı.)

Uzun bir süre, sonar İngilizlerin gizli silahı olarak kaldı. Almanların sonara karşı ve denizaltılara saldırı için radar donanımlı roket yüklü uçaklarla sonarın bileşimine cevabı hızlı denizaltı ve denizaltının bir konvoya uzak mesafeden saldırması ve yeri saptanmadan evvel kaçmasını mümkün kılan uzun erimli torpil oldu.

Burada, gizlilik, şaşırtma, aldatma ve casusluğun çağdaş seyyar taarruz savaşındaki artan önemiyle çok yakın bağlantılı olan, savaştan önce ve savaş sırasında şifrebilimde /kriptografi/ sağlanan ilerlemelere özel bir vurgu yapılmalıdır. Ultra Harekatı, yani Batılı Müttefikler tarafından Alman askeri şifrelerinin çoğunun başarılı biçimde çözülmesi, kuşkusuz çoğu savaşın sonucunu etkiledi, her ne kadar bunun Almanya'nın yenilgisindeki genel etkisi abartılmışsa da.[5] Benzer bir yargı Amerikalıların Japon Donanması'nın şifrelerini çözmelerine de uygulanabilir.

Üç örnekte, yani radar, sonar ve uzaktan ateşlemede bilim adamları ile askeri planlamacılar arasındaki işbirliği çok yakındı. Nitekim, bunların askeri harekatlarda kullanılmasından gerçekte kimin ya da kimlerin sorumlu olduğunu saptamak çok zordur. Bu atom bombası için çok daha fazla geçerlidir; Manhattan Projesi'nin - sadece iki nükleer aygıt üretmek ve taşımak amacıyla oluşturulan dev bir bilimsel/askeri/sınai kompleks- hayata geçirilmesinde yüzelli bin kişi rol almıştı. Bilimsel araştırmaların askeri amaçlar için sis-

5 Lothar Gruchmann, *Der zweite Weltkrieg*, Münih, 1982 adlı kitabında Müttefiklerin Alman ordu ve donanmasına ait şifreleri çözmekte gösterdiği başarının etkilerini özenle irdeler ve bunların genelde kabul edildiği kadar büyük olmadığını inandırıcı bir şekilde öne sürer. Ultra Harekatı şu kitaplarda tahlil edilmiştir: F.W. Winterbotham, *The Ultra Secret*, Londra, 1974 ve Peter Calvocoressi, *The Secret Ultra*, New York, 1981.

tematik biçimde yöneltilmesi tüm bu projelerin başarısı için birinci önemdeydi: "Üniversiteler geniş silah geliştirme laboratuarlarına dönüşmüştü. Teorik fizikçiler mühendis olmuştu ve mühendisler bilginin sınırlarını zorluyorlardı".[6]

Fakat çağdaş orduların doğaları, çapları ve karmaşıklıkları göz önüne alınırsa, bilimsel-teknolojik yeniliklerin savaştaki fiili kullanımı, kendi başına bilimsel buluş -ya da hatta buluşun öneminin ve potansiyel olarak kullanılma imkanının farkedilmesi- kadar, hatta belki daha çok planlama ve üretime dayanıyordu. Bu nedenle, İkinci Dünya Savaşı bir "sihirbazlar savaşı"ndan (Churchill'ın iddia ettiği gibi) çok, bunun bir aktarma kayışı savaşı olmasının örgütsel gereklerini yansıtacak şekilde bir idareciler ve planlamacılar savaşıydı. Keitel, Eisenhower ve bir dereceye kadar da Stalin idareci oldukları kadar stratejist değillerdi. Benzer birşey Toco (kariyerine işgal altındaki Çin'de Japon Ordusu'nun gizli polisinde (*Kempetei*) başlayan ve askeri harekatların saptanmasında göreli olarak küçük bir oynayan) için de söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı'na damgalarını basan askeri önderler içinde, öncelikle asker-stratejist olan Jukov ve Montgomery kayda değer örneklerdi.

Bilimsel buluşla onun geniş çaplı uygulanması arasındaki bağıntı ülkeden ülkeye değişiyordu. Bir ülke bir bilimsel buluşu ilk gerçekleştirebilirdi, ama sonra, ya önderlerinin uzak görüşlü olmaması ya da planlamadaki yetersizlik veya üretim kaynaklarının eksikliği yüzünden onun uygulanmasında başarısız kalabilir veya isteksiz davranabilirdi. Tam tersine, askeri planlamacıları bunun önemini anladıklarından ve ilk mucitlerin hiçbir zaman öngöremedikleri bir biçimde onu kendi savunma ve saldırı konseptlerine uyarlayabildiklerinden dolayı, bir başka ülke bir başka yerde yapılan bir buluşu taklit etmekte ve geliştirmekte başarılı olabilirdi. Belli bir ordu yeni bir icattan gerektiği gibi yararlanarak silahların etkinliği konusunda gerçek bir dönemeç yaratabilirdi, ama araç gereç eksikliğinden dolayı onu geniş çaplı kullanma konusunda yetersiz kalabilirdi. (Örneğin, *Luftwaffe* savaşın son devresinde yakıt yokluğu yüzünden

6 Gerard Piel, *Science in the Cause of Man*, New York, 1962.

ölümcül *ME163* uçaklarının yarısını havalandıramamıştı.) Uygun biçimde test edilmeden ve kitlesel çapta üretime geçilmeden evvel gerekli düzeltmeler yapılmadan, devrimci bir yeni silahın zamanından erken kullanımı da bazen kendi kendini baltalayan sonuçlar veriyordu.

Bilimsel buluşların kullanımındaki planlama ve idarecilik böylece önceliklerin saptanması ve belli kararların alınmasından önce avantaj ve dezavantajların tartılması bakımından sentetik bir yargı meselesi haline geldi. Ancak bir kez karar alındı mı, tüm durum değişiyordu -ve kayda değer bir süre için. Belli bir icadın fiili bir savaşta kullanılabilmesinden önce, içinde kitlesel çapta üretileceği fabrikaların inşası (veya dönüştürülmesi) için karar verilmesi gerekiyordu; tesis ve aygıtların yapılması için gerekli kaynaklar kullanılabilir duruma getirilmeliydi; yeni aygıtın hem üretimi hem de kullanımı için personelin eğitilmesi sağlanmalıydı; bu aygıtların kendi planlarına dahil edilmesi için askeri kurmayların hazırlanması gerekiyordu, vb. Bütün bunlar olup biterken, özgün icadın daha geniş çapta devreye girmeden ya kısmen ya da büsbütün demode olmasına yol açacak yeni bir devrimci icat ortaya çıkabilirdi.

Sivil teknolojik yenilikle olan paralellik ve dünya pazarından daha büyük pay kapma yarışı aracılığıyla kârını azamileştirmeye çalışan büyük şirketler bağlamındaki iş görme biçimiyle benzerlik çarpıcıdır ve çağdaş savaşın genellikle sanıldığından daha fazla çağdaş kapitalizmin bir ürünü olduğunu teyit eder. Nasıl ki tekelci kapitalizmde yöneticiler, bankerler veya teknolojistler değil, büyük şirketleri kontrol eden kilit finans grupları ve başları ekonominin efendileriyse, askeri-bilimsel kararların efendileri de, bilim adamları veya generallerin kendileri değil, burjuvazinin (ve siyasal temsilcilerinin) üst katmanlarıdır.

Bu bakımdan, burjuva demokrasisi altındaki ülkelerle değişik tipteki diktatörlüklerin idaresi altındaki ülkeler arasındaki farklar savaş koşullarında büyük ölçüde kaybolur. Roosevelt ve Churchill'in -fakat özellikle Churchill'in- bu kararları zorla kabul ettirme konusunda fiilen Hitler, Toco, Mussolini veya hatta Stalin'den daha fazla

güçleri olduğu öne sürülebilir. Yeni tip bir uçağın yapılması (diyelim bir jet uçağı) işini yüz farlı fabrikaya sahip on farklı otoriteye tevdi etmenin imkansızlığı göz önüne alınırsa, merkezi karar alma, iktisadi ve siyasal iktidarın merkezileşmesi kaçınılmazdır.

Optimum askeri başarıları sağlayanın İkinci Dünya Savaşı'nın idari karakteri olup olmadığı da bir başka sorundur.[7] Bu bizzat geç kapitalizmin doğasından kaynaklanıyordu. Sistemin bütünselliğiyle aynı çelişkiyi dışa vuruyordu: bir avuç insanın verdiği yanlış kararlar milyonların mustarip oldukları felaketlere yol açıyordu.[8] Artan sayıda acil seçimle karşı karşıya kalan üst mevki karar alıcıları gitgide daha çok heyetlerin verdikleri malumat ve tavsiyeye bağımlı kalıyorlar ve okunacak kağıtların altında eziliyorlardı.[9] Böylelikle onlar da görünürde ikincil önemdeki, ama belirleyici biçimde ilerlemeyi sağlayacak veya büyük gerilemelere yol açacak konularda otoriteyi devretmek zorunda kalıyorlardı. Tıpkı büyük şirketlerde olduğu gibi, nihai sonuç aşırı merkezileşme ile aşırı ademi-

7 *The Battle of France*, 1940 (Londra, 1958) adlı kitabında albay Adolphe Goutard şunu belirtir: "bu 'yöntem savaşı' konseptinin bir başka neticesi de komutanın 'bürokratikleşme"siydi. 1914-1918'den itibaren, tüm bu ateş etme, malzeme sevkiyatı, otuz-kırk sayfalık 'en ince ayrıntısına dek hesap edilmiş talimatlar'a dayanan harekatların yürürlüğe sokulması planları söz konusu orduyu tonlarca kağıda boğan aşırı sayıda memura ihtiyaç gösteriyordu". (s. 23)

8 Örneğin, Churchill, bunun teknik bakımdan mümkün olduğu bir sırada, kitlesel çapta İngiliz jet uçağı üretimine öncelik vermedi. Bu yargı hatası, bu tür uçakları büyük miktarlarda üretmeye başlayan Üçüncü Reich 1945 başında havada üstünlük kurabilseydi, savaşın daha aylarca uzamasına yol açabilirdi. Gerçekte 1944 sonunda Almanya'nın ufak bir üstünlüğü vardı, ama bu üstünlük Hitler'in kötü tasarlanmış Ardennes harekatıyla yıkıldı. Turbo-jet uçağı olayıysa, birbirlerini nötralize edecek şekilde her iki tarafın da pervasızca riske girmelerinin iyi bir örneğidir -çok az kişinin elinde çok fazla gücün yoğunlaşmasının sonucu.

9 Eisenhower'ın tek bir sayfa halinde daktilo edilmiş bir özeti olmayan hiçbir dosyayı okumadığı ve bu şekilde özetlenemeyen hiçbir şeyin okunmayı haketmediğine inandığı rivayet edilir.

merkezileşmeyi birleştiren karmaşık -ve aşırı karışık- bir yapıydı. Denge durumunda, muhtemelen küçük birimlerden ve kolektif önderlikten daha az etkindi.[10]

Vurgulanması gereken bir başka şey de, baskıcı rejimlerin, doğaları gereği, artan ölçüde sofistike silahlar geliştirmekten veya ciddi biçimde teknoloji yarışına katılmaktan aciz olduklarını ileri sürenlerin gerçekçilikten yoksunluklarıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndaki silahlanma sanayisi kayıtlarında bu tür bir optimist sonucu destekleyecek hiçbir şey yoktur. Tam tersine, silahların "ilerlemesi"ndeki niteliksel dönemeçler, belli bir sınai/bilimsel altyapı eşiğini aşan bütün ülkelerde ortaya çıkmıştır. Vannevar Bush'un ünlü bir kitabının başlığıyla söylemek gerekirse, "modern silahlar ile özgür insanlar"[11] arasında sözde nedensel bağlantılar kuranlar herhangi bir hükümetin, devletin, yönetici sınıf veya tabakanın aşırı uzmanlaşmış kısmi bilgiyi özgül projeler için -genel niteliğinden veya izlediği "gayrı ahlaki" genel gayelerden bağımsız olarak- seferber etme kapasitesini ciddi olarak küçümsemektedirler. İkinci Dünya Savaşı diktatörlüklerinin en beceriksizi olan Fransa'daki Vichy rejimi bile, devrimci bir gülle fırlatıcısı geliştirmişti -hem de, *Gestapo* ve *Abwehr* ajanlarının burunları dibinde gizli bir biçimde.[12]

Mesele bilim adamlarının ve teknolojistlerin kölece itaati veya kibir, para, şan, iktidar gibi kötü değerlerce baştan çıkarılabilmeleri değildir (her ne kadar tüm bu etmenler önemli rol oynasalar da). Mesele genelleşmiş (kapitalist) veya kısmi (kapitalizm sonrası) meta üretimi şeklinde yönetilen çağdaş üretimin bizzat doğasının, bunların toplum ya da bir bütün olarak insanlığın üzerindeki genel uzun vadeli etkilerinden bağımsız olarak, özgül kısmi emellere ulaş-

10 Jukov hatıralarında şöyle yazar: "Stalin'in (savaş sırasındaki) başarısı, doğru bir biçimde uzmanların tavsiyelerine hemen uymasından, onları tamamlaması, geliştirmesi ve genelleştirmesinden -talimatlar, buyruklar ve kurallar şeklinde- ve gecikmeksizin savaş alanındaki ordu önderlerine aktarmasından ibaretti". (cilt 1, s. 360)

11 Vannevar Bush, *Modern Arms and Free Men*, Londra, 1950.

12 Benoist-Méchin, *a.g.e.*, cilt 2, s. 258-59.

maya prim vermesidir. "Neden diye düşünmek bizim işimiz değil" sloganı Kırım Savaşı'nın acılı günlerinden bu yana bilim adamları ve teknolojistlerin ezici çoğunluğunun standart özürü olmuştur.

ABD'de imal edilen atom bombası örneği, "modern silahlar ve özgür insanlar" tezinin savunucuların kanıtlamaya çalıştıklarının tam tersini kanıtlıyor. Zira Bomba sadece çoğunlukla onun kullanılıp kullanılmayacağını, nasıl, kimlere karşı, hangi koşullarda ve hangi yan etkilerle (tek bir örnek vermek gerekirse, radyasyonun uzun vadeli etkileri genel olarak bilinmiyordu) kullanılacağını bilmeyen "uzmanlar" tarafından tasarlanmış ve imal edilmişti; bombanın kullanımıyla ilgili tartışmalarda "özgür insanlar"ın yokluğu barizdi. İlgili kişilerin büyük bir çoğunluğuna tartışmaya katılma izni verilmemişti. Kimsenin oy hakkı yoktu -ne halkın, ne Kongre'nin, ne de bizzat bilimsel camianın.[13] Bir avuç insan, muhtemelen bir düzineden az kişi, bunun insanlık tarihi ve insanoğlunun akıbetinin geleceği üzerindeki tüm sonuçlarıyla birlikte, nihai olarak Hiroşima ve Nagasaki'ye bomba atılması kararını almakta etkin oldu. Çağdaş savaşta atom bombasının kullanılmasına yol açan "bilimin çıldırması" değildi. Bu felaketlere sürükleyen -ve gelecekte de benzer ya da daha ağır felaketlere yol açabilecek olan- şey, halk egemenliğinin

13 Peter Wyden Los Alamos'ta çalışan fizikçilerden bazılarının kendilerini "köle bilim adamları" olarak gördüklerini ileri sürüyor. Bu kasvetli resme hakim olan görüntü bilgisizlik, aşırı gizlilik, "yüksek mevkiler"de tartışma yokluğuydu. "1947'de, projenin en yüksek tıp adamı, tolere edilebilir radyasyon düzeylerİyle ilgili tahminlerinin yanlış çıktığını bildiren bir rapor yazmıştı ve bu rapor ancak 1983'te raslantı sonucu bulundu... Her ne kadar ABD'li bazı bilim adamları hâlâ Hiroşima ve Nagasaki'de radyasyon sonucu ölenlerin 1,000 ya da 2,000 kişiyle sınırlı olduğunda ısrar etseler de, Amerikan tıbbi ekipleri önemli miktarda radyasyon hasarına uğramış en az 20,000 (gerçek muhtemelen iki katıydı) kişi saptamışlardı... 1945'te, Los Alamos'taki yüksek mevkili bilim adamları, savaşta kullanılmadan önce bombanın gösterimini tavsiye edip etmeme konusunda hararetli bir tartışma yapmışlardı ve Oppenheimer bombanın Japonya'ya üzerine bırakılması kararının alınmasından önce bu tartışmayı Beyaz Saray'a bile rapor etmemişti". Bkz. *Day One: Before Hiroshima and After*, New York, 1984.

herhangi bir biçiminin denetiminin dışındaki militarizm ve saldırgan emperyalizmdi.

Çağdaş silahlar çağdaş bilimden de fazla şeyleştirilmemeli. Bu silahlar kör bir şekilde halka "irade"sini dayatan bağımsız bir toplumsal önemesahip değillerdir. Atom bombasının veya bilgisayarın kendi "irade"leri yoktur. İradeye sahip olan onları kontrol eden ve kullanmaya hazır olan insanlardır; ve bu iradeler de güçlü toplumsal çıkarlar tarafından belirlenir. İnsanların makinalar ve silahlar üzerindeki iktidarı, onların başka insanların üzerindeki iktidarının bir fonksiyonudur. Üçüncü Reich'ın sofistike silahlar geliştirmekteki göreli başarısından, Stalin'in *katyuşa*'ları aktarma kayışında üretmedeki başarısından, Amerikan emperyalizminin atom bombası üretmekteki başarısından çıkarılacak mesaj budur. Hümanist "uzmanlar"dan oluşan bir karar alma tekeli veya bilimsel ilerlemeyi durdurma girişimleri yıkıcı gelişmeleri önleyemezler. Oysa, tersine, üretim araçlarının denetimine gerçekten sahip halk kitleleri bunu başarabilir. "Olayların kaçınılmaz ardarda gelişi" diye birşey yoktur.[14]

Bununla beraber, eğer bilimin savaşa tabi kılınmasının gittikçe artan gayrı insani sonuçlarından pozitif bir ders çıkarılacaksa, bu,

14 2 Kasım 1945'te Manhattan Projesi'ndeki iş arkadaşlarına veda konuşmasında, Robert Oppenheimer Rönesans'ta doğan bilimin "iyi amaçları"nın "dünyayı kontrol etmek için mümkün olan en büyük iktidarı" ele geçirmek zorunda kaldığından, A-bombasının "kaçınılmaz sonuç" olduğunu ileri sürer. Bkz. A. Kimball Smith ve Charles Weiner (der.), *Robert Oppenheimer. Letters and Recollections*. Oppenheimer'ın iddiası tam bir *non-sequitur*'dur. Doğayı fethetme gayretinin tek kaçınılmaz sonucu atom enerjisinin nasıl serbestleştirileceğidir. Onun yıkıcı amaçlarla kullanılması kaçınılmaz bir sonuç değildir. Bu tür bir kullanım belli bir toplumsal düzenin (daha doğrusu düzensizliğin), belli bir toplumsal örgütlenme biçiminin sonucudur. Bu toplumsal örgütlenme insanoğlunun toplumsal süreçleri rasyonel biçimde denetlemekteki (fethetmekteki) geçici acizliğinden kaynaklanır. Toplumsal dünyanın -doğal dünyanın bir kısmı- kendisi yetersiz ölçüde fethedildiğinden dolayı atom bombası üretilmişti -yoksa çok fazla bilgiye sahip olunduğu için değil.

insan ruhu ve insani praksisin asla terörist-devletin şantajı ve tahditlerine boyun eymeyeceğidir -bu da bizzat atom bombasının hikayesi tarafından doğrulanmıştır. Robert Sherwood, "Amerikalı bilim adamlarının Nazi teknolojisinin sunduğu korkuç meydan okumayı göğüslemek ve alt etmek yolunda çalışmaya seferber edilmeleri için" Ulusal Savunma Araştırmaları Konseyi kurulmasına yönelik ilk girişimin, Charles Lindbergh'in Fransa'nın düşüşünden sonra onlara, Almanya'nın sözde alt edilemez güçleri hakkında hikayeler anlatarak "dinleyicilerini yaşama şansları bakımından korkutma" çabalarına bir tepki olarak doğduğunu hatırlatır.[15] Benzer şekilde, nükleer silahların terörü de nükleer savaşın çılgınlığına uluslararası bir direniş ruhu yaratmıştır. Nükleer bir savaş başlatmaya hazır olanlarla ona gerekli tüm araçlarla karşı çıkanlar arasındaki mücadele peşinen çılgınlar lehinde sonuçlanmış değildir. Bu mücadelenin sonucu, siyasal olarak, sadece çıkarların değil, ikna ve ahlaki dayanıklılığın da saiki altındaki temel toplumsal güçler arasındaki çatışma tarafından belirlenecektir.

15 Robert E. Sherwood, *a.g.e.*, s. 153.

Bölüm 9

İdeoloji

İkinci Dünya Savaşı bir aktarma kayışı savaşı ve motorize savaş olmakla beraber, aynı zamanda bir radyo savaşıdır. Daha önceki hiçbir çatışmada savaşan ülke hükümetleri beyin yıkama / endoktrinasyon/ ve ideolojik manipülasyon girişimleriyle milyonlarca kadın ve erkeğe doğrudan hitap etme imkanından yararlanmamışlardı.

Radyo daha önce Nazi Partisi'nin Almanya'da küçük burjuvazinin ve diğer toplumsal sınıfların *déclassé* unsurlarının kitlesel bir partisi olarak yükselişinde önemli bir rol oynamıştı. Gittikçe hayatın "hoşa gitmeyen" olgularının tam olarak silinmesine dayalı bir propaganda yağmuruna tutarak, savaş boyunca Alman ve Japon halklarını demir bir pençe içinde tutmakta benzer bir rol oynamıştı. Churchill ve Roosevelt de benzer bir şekilde İngiliz ve Amerikan halklarını emperyalist savaşı ve zorunlu savaş çabasını destekleme yönünde teşvik etmekte radyodan ustaca yararlanmışlardı. BBC ve daha sonra da daha küçük bir boyutta Moskova Radyosu, işgal altındaki topraklardaki Nazi propagandasını nötralize etmekte ve yöre sakinlerini Müttefikleri desteklemeye sevketmekte çok önemli olmuşlardı.

Ancak aynı anda devletçe yürütülen savaş propagandasının sınırları da görülebilir hale geldi. Az gelişmiş ülkelerde, düşük yaşam standartı ortalama Çinli, Hintli veya Endonezyalı köylünün ve hatta kentli nüfusun önemli bir kesiminin bir radyo alıcısına sahip olmaması anlamına geliyordu. Kolektif tüketime yönelik hoparlörle yayını ikameye dönük çekingen çabalar büyük ölçüde etkisizdi. Genel

olarak yürürlükteki iktidarlara düşman halklar arasında, çok sayıda radyo aletinin varlığı "düşman propagandası"nın Birinci Dünya Savaşı'nda ya da hatta Rusya'daki iç savaşta (ancak İspanyol iç savaşı bu gelişmeyi gölgede bırakmıştı bile) duyulmamış çapta yayılmasını mümkün kıldı.

Propagandalarının etkililiği açısından yanılsamalarının farkına varan yöneticilerin radyoları müsadere etmekten ve böylelikle de belli bir halk kitlesini başarılı bir şekilde manipüle etmekteki temel ideolojik yenilgilerini kabul etmekten başka yolları kalmadı. Naziler işgal ettikleri Polonya, Yugoslavya ve Yunanistan'da hemen daha ilk andan itibaren ve daha sonra da tüm işgal ettikleri topraklarda bunu yaptılar. İlya Ehrenburg'un *Anılar*'ına göre, Stalin ve NKVD'nin 1941 sonbaharında Moskova'da benzer bir tedbir aldıklarını aktarmak ilginç olacaktır.[1] Bu örnekler, savaştaki ideolojik ağırlığın sadece mekanik bir kitlesel üretim, kitlesel dağıtım ve uygun iletişim araçlarının kullanılabilirliği sorunu olmadığını açıkça gösteriyor. Propagandanın içindekiler -hem yayılacak fikirlerin doğasını hem de onların algılanmasını kolaylaştıracak mahareti içeren- sonuçların eş belirleyicileridir. Buradaki nesnel sınıf çıkarı, toplumsal (öz-) bilinç (yani hakim ideolojilerin süzgecinden geçen çıkarlar) ve hükümetler ile propaganda yürütmekle görevli olanların bu bilinci kullanmak veya dönüştürmek için kasıtlı çabaları arasındaki ince karşılıklı etkileşim tahlil edilmeye muhtaçtır.

İngiliz emperyalizmi ve Avrupa'daki daha küçük emperyalist ülkelerdeki müttefikleri için ana ideolojik silah anti-faşizmdi. İngiliz ve Avrupalı kitlelerin Hitler ve diğer faşist rejimlerin işçi hareketini silmelerine -hayati işçi hak ve özgürlüklerinin tecavüze uğraması ve insanlığa karşı suçlar- karşı haklı nefretlerini kullanarak, bu propaganda büyük ölçüde sermaye ile ücretli emek arasındaki temel sınıfsal antagonizmaların Nazileri yenilgiye uğratma önceliğine tabi kılınmasını sağladı. İngiliz, Fransız ve Amerikan devletlerinin emperyalist karakteri, sömürge imparatorluklarında yüz milyonlarca insan

1 İlya Ehrenburg, *Memoiren*, cilt 3, s. 8. Alexandre Werth özürler öne sürerek bu önlemi doğrular. Bkz. Werth, *a.g.e.*, s. 181.

üzerindeki süregiden sömürü ve baskıları, buralardaki temel insan haklarını toptan reddetmeleri, bu propagandayla başarılı bir şekilde örtülmüştü ya da en azından gerilere atılmıştı. Sosyal Demokrasinin, sendika bürokrasisinin ve uluslararası Komünist aygıtın suç ortaklığı bu kampanyanın etkililiği bakımından hayati bir role sahipti. KP'lerin Hitler-Stalin paktı ara dönemindeki (bu dönemde Alman emperyalist ideolojisine çirkin tavizler verilmişti) eylemleri hariç, bu suç ortaklığı hazır ve nazırdı.

Avrupa'daki işgal edilmiş bölgelerde, süper sömürü ve ulusal baskı görüngüleri anti-faşist ideolojiye, onu geniş kitlelerce daha kabul edilebilir kılarak, milliyetçi bir boyut ekledi.[2] İngiltere'de, geleneksel milliyetçilik ve hatta şovenizm ideolojik kampanyanın bir unsurunu oluşturuyordu, ama işçi sınıfının üzerinde çok küçük bir etkisi vardı bunun (Churchill'in 1945 seçim kampanyasındaki başarısızlığının göstereceği gibi).

Avrupa'nın tersine, işçi sınıfında siyasal sınıf bilincinin yokluğunun siyasal ortamın dayanıklı bir özelliği olduğu ABD'de, hükümet propagandasındaki ideolojik motiflerin karşılıklı etkisi İngiltere veya diğer Avrupa ülkelerindekinden daha az karmaşıktı. Gerçekten, militan bir anti-faşizm ve "özgürlük için savaş"ın Churchill veya de Gaulle'ünkünden daha kaba bir versiyonu hakimdi. Fakat bunlar Güney'deki ve artan ölçüde de Kuzey'deki Zenci-karşıtı ırkçılık gibi açık seçik gerçeklikler yüzünden sakatlanmıştı. Dahası, geleneksel popülist "sömürge karşıtlığı", Roosevelt idaresi için İngiliz ve Fransız sömürgelerindeki siyasal hakların ve kendi kaderini belirlemenin süregiden reddedilmesinin toptan bir şekilde gizlenmesini zorlaştırıyordu. Öyle ki, tam teknik milliyetçilik, öncelikle de Tokyo'nun Pearl Harbor'a "alçakça" baskınıyla yol açtığı halk gazabının ateşlediği Japon karşıtı milliyetçilik Washington'un savaş propagandasının temel maddesi haline geldi. Bütün dünya -yalnızca Tempei,

2 Fransız şairleri Aragon ve Eluard, evde yangın varken, sadece delilerin eski mahalle kavgalarını sürdürdüğünün anlatıldığı *La Rose et le Réseda* gibi, genellike dokunaklı direniş şiirlerinde bu ideolojiyi oldukça belirgin bir şekilde ifade etmişlerdi. Sınıf mücadelesinin "mahalle kavgası" olarak takdimi gerçekten çok açıklayıcı bir formüldür!

Führer ve Duce komik operası değil, bütün dünya-, güçlü bir bumerang etkisine sebep olmadan, Masum Erdemli Kızıl Saçlı Beyaz Amerikalıların ayaklarına basmanın mümkün olmadığını öğrenecekti. Mesaj yüksek sesle ve açık seçik biçimde alındı ve büyük ölçüde benimsendi -en azından ABD içinde. Bunun denizaşırı yayılması biraz daha zor olacaktı, her ne kadar burada da oldukça başarılı olsa da.

İngiliz, Fransız, Alman veya İtalyan şovenizmiyle karşılaştırıldığında, Amerikan milliyetçiliği nispeten yeni bir ideolojik tertipti / concoction/. Bunun, ABD'nin Filipinler ve Karayipler'deki emperyalist genişlemesinin ortaya çıkışıyla hiç te şaşırtıcı olmayan bir şekilde çakışan ilk tuğlasını Başkan McKinley atmıştı.[3] Bir ikinci tuğla, Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı'na girişi ve Meksika Devrimi'ne karşı "ilkel" seferlerle çakıştı. ABD'nin bilahare tekrar "tecrit yanlılığı"na dönüşünün gösterdiği gibi, bunların ikisinin de halk üzerindeki etkisi sınırlı kaldı. Pearl Harbor baskını ve Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı'na girişi Amerika burjuva toplumunun uluslararasılaşmasının tamamlanmasına yol açtı. Özellikle Amerikan milliyetçiliğindeki yükselme, sadece savaş gücünün azamileştirilmesinin değil, aynı zamanda daha geniş olan ABD emperyalizminin dünya hegemonyasına yönelik hamlesinin desteklenmesi projesinin de bir fonksiyonu olduğundan dolayı, iğrenç bir ırkçı tona da sahipti. Bu, herşeyden önce, Amerikalı Japon halkının, Nissei'nin ilk kurbanlarını oluşturduğu, bir Japon karşıtı eksen yarattı.[4] Fakat hiçbir şekilde tek bir hedefle sınırlı değildi.

3 ABD'nin daha önceki, Meksika'daki askeri genişlemesi, en azından kelimenin bilimsel anlamında, emperyalist bir karakterde değildi. Fakat açıkça bir sömürgeci boyutu vardı ve dolayısıyla da içinde bir etnik (ırksal) üstünlük veçhesi barındırıyordu. ABD emperyalizminin yüzyıl dönümünde Filipinler'i fethi insanlığa karşı en kaba tipteki ırkçılıkla işlenen kitlesel suçlarla sonuçlandı.

4 Umuma açık yayınlarda, amiral Halsey'in Japon silahlı kuvvetleriyle ilgili olarak şöyle söylediği aktarılmıştır: "Tüm Pasifik'te maymunları boğuyor ve yakıyoruz, yakmak ta boğmak kadar keyifli". ABD Ordu ve Donanması onun başka sözlerini de yayınlamıştır: "Japon öldürün, Japon öldürün, daha çok Japon öldürün". (Aktaran Richard J. Barnet, *Roots of War*, Londra, 1973, s. 46) Hal-

İkinci Dünya Savaşı'nın başında, Sovyet bürokrasisi *Thermidor*'dan türeyen eğreti ideolojiye tutunmaya çalıştı: bürokrasinin özgül çıkarlarına uyacak şekilde kesilip biçilmiş ve tahrif edilmiş ham, dogmatikleştirilmiş ve basitleştirilmiş bir "Marksizm-Leninizm" karması; bundan daha az olmayan bir Bizansvari Stalin kültü (askerler ve işçiler "Anayurt için, Stalin için" savaşmaya ve ölmeye çağrılıyorlardı); ve büyüyen bir Büyük-Rus şovenizmi. Alman emperyalist saldırısının ardından, Komünist ve sözde-komünist temalar, tıpkı geçici bir süre için Stalin kültü gibi, en azından 1943'e kadar hızla geri plana atıldı. Rus milliyetçiliği, pan-slavizmle beraber, gittikçe ön plana çıktı. Bu Stalin'in Mayıs 1945'teki, zaferi Slav halklarının "Cermen halklarıyla olan yüzyıllık mücadeleleri" olarak tanımladığı Zafer Beyanatı'nda doruklara çıktı. tüm toplumların tarihinin etnik mücadeleler değil, sınıf mücadeleleri tarihi olduğunu söyleyen *Komünist Manifesto*'nun karşı-devrimci (Troçkist?) formülüyle ne kadar da uyumlu.

Ezilen halkların ulusal bilinçleri, dünyanın iki temel az gelişmiş ülkesi olan Çin ve Hindistan'da kısmen ulusal burjuvazinin çıkarlarına kanalize olarak, güçlü bir kitlesel görüngü olarak ortaya çıktı. Ezen ulusların milliyetçiliğinin tersine, bu bilinç ilerici bir bileşen barındırır. İlerici bir siyasal dinamik başlatabilir. Fakat milliyetçilik biçimini aldığı zaman, potansiyel olarak işçi ve köylülerin siyasal sınıf bağımsızlığı ve kendi "ulusal" sömürücülerine karşı maddi çıkarlarını savunma mücadelesini boğarak, aynı zamanda gerici sınıf işbirliği tohumlarını da taşır.[5]

Bu, ulusal kurtuluş savaşının artan ölçüde iç savaşla iç içe girdi-

sey'in Washingtonlu bir gazetecinin verdiği bir akşam yemeğinde şöyle dediği rivayet edilir: "Japonlardan nefret ediyorum. Size yemin ediyorum beyler, eğer hamile bir Japon kadınıyla karşılaşırsam, karnına bir tekme atarım". (*Politics*, Ağustos 1945, s. 2) "Varlığımızın bütün unsurlarıyla nefret etmeliyiz", diye beyan etmişti tuğgeneral Lesley J. McNair, Kasım 1942'de askeri birliklere yönelik radyo yayınında. (Barnet, *a.g.e.*)

5 "Marksizm, "en haklı", "en saf", en inceltilmiş ve en uygar kolu da söz konusu olsa, milliyetçilikle uyuşamaz". Bkz. Lenin, *Collected Works*, cilt 20, s. 34.

ği Çin örneğinde özellikle açıktı. Fakat Hindistan örneğinde de belirgindi bu. Hindistan Komünist Partisi'nin İngiliz sömürgeciliğine karşı ulusal kurtuluş mücadelesi yaratmaktaki acınacak başarısızlığı, Temmuz 1942'deki ulusal ayaklanma karşısında gösterdiği açık ihanetle de birleşerek, Gandi-Nehru önderliğindeki burjuva Kongre Partisi'ne bu mücadelede bir yarı-tekel gücü -bu da ona otuz yıl boyunca Hintli kitleler üzerinde mutlak bir siyasal hegemonya sağladı- verdi.

İkinci Dünya Savaşı aynı zamanda Arap ülkelerinde kitlesel milliyetçiliğin yavaş yavaş ortaya çıkmasına ve Latin Amerika'da, özellikle de Arjantin'de Peronizmle birlikte, Meksika Devrimi'nden bu yana görülen ilk örgütlü kitle milliyetçiliği örneğine tanık oldu.

Japon emperyalizminin egemen ideolojisi, artan bir "Asyacı Beyaz karşıtı güç" demagojisiyle birlikte, aşırı şovenist bir milliyetçilikti. Demagoji, çünkü Japon emperyalistleri, muzaffer olduklarında, "kendi" sömürgelerinin Asyalı halklarına İngiliz, Fransız, Amerikalı ya da Hollandalı sömürgecilerden daha da kötü davranıyorlardı. Yarı-feodal ve emperyalist-ırkçı kökenli ideolojinin birçok ögesi, sadece "Kafkas ırkı"yla değil, diğer Asya halklarıyla da karşıtlık içinde olan, Japon halkının etnik üstünlüğü efsanesine ve istisnai statüsüne dayalıydı. Bununla beraber, Endonezya ve Burma'nın dışında çok az doğrudan bir etki yaratan bu demagoji, kuşkusuz Japonların 1945'teki yenilgilerinin ardından patlayacak bir ideolojik zamana ayarlı bombayı kurmuştu.

Japon şovenizminin anavatanın dışındaki etkisi sınırlı olsa da, bizzat takımadanın kendisinde yarattığı düşünce kontrolünün derecesini değerlendirmek zordur. Hiçkimse orta ve üst sınıfların olduğu gibi, (kısmen) küçük burjuva gençliğinin fanatikleşmesindeki etkilerinden kuşku duyamaz; *Kamikaze*'lerin saikleri bunu geniş ölçüde doğruluyor. Fakat bunlar ne dereceye kadar yıldırılmış, sindirilmiş, terörize edilmiş ve atomizasyon yoluyla pasif boyun eğiş için felçleştirilmişlerdi? Maalesef bizim ulaşamayacağımız özgün kaynaklar incelenmeden buna cevap vermek imkansızdır. Fakat kimi çevrilmiş malzemeler -aynı zamanda Şigemitsu'nun *Hatıralar*'ı gibi kaynak-

lar- bu son yoruma tanıklık ediyor.[6]

Aşırı şovenizm, anti-komünizm, sözde sosyalist demagoji ve ırkçılığın (Yahudi karşıtı kitle katliamlarıyla doruğa tırmanan) özgül bir karmasıyla Nazi ideolojisi, orta ve üst sınıfın büyük kısmını (subaylar kesimi dahil), işçi sınıfının geleneksel olarak örgütsüz azınlığını (sınıf bilincine sahip olmayan) ve tüm toplumsal sınıfların *déclassé* unsurlarını başarıyla birarada kaynaştırdı. Bu, Alman halkının yarısından çoğunu değil, muhtemelen de azını oluşturuyordu. Diğer yarısı, KP ve SPD üyeleri, Katolik işçiler ve intelligentsiyanın büyük kısmı ve üst sınıfın liberal kesiminin bir azınlığıysa ("liberal muhafazakarlar" dahil) hiçbir zaman Hitler'i ve işlediği suçları desteklemedi. Fakat çoğunlukla şiddetli bir fiziksel baskı, terör ve özellikle siyasal bir alternatifin yokluğu yüzünden pasifliğe mahkum edildiler. Geri kalanını da kitlesel pike bombardımanı /carpet bombing/ halletti.

Sözde "sosyalist" demagoji sadece demagojiydi. Alman işçileri savaş süresince zahmetli bir hayat yaşadılar. Ücretleri ve hayat standartları düşük kaldı. Margarin fiyatındaki bir artış büyük bir olay olarak görülüyordu; tereyağını ve eti ise hemen hiç yiyemiyorlardı. Diğer yandan, Hitler sık sık kapitalistlere özel mülkiyeti koruyacağına dair garantiler vermekten geri durmuyordu.[7]

6 "Birçok kademede, yerel "patron" ve adamları ancak bu şekilde (varolan rejime yönelik her türlü eleştiriyi ortadan kaldırarak) yerel bir tanınma elde ettiler ve onlara itaat böylece kaçınılmaz oldu, zira isyankar kişi veya ailesine kolayca gıda, yakıt ve diğer zorunlu maddelerin verilmesini engelliyorlardı. Mahalle muhtarları genellikle küçük tiranlar haline geldiler ve işgal ettikleri konum korkutucu boyutlara vardı... Özellikle kentsel merkezlerde, *tonarigumi* (on hanelik küme) komşuluk ilişkilerinin yarattığından daha fazla olaya sebep oluyordu ve sisteme karşı geniş bir husumet vardı". Bkz. Kurt Steiner, *Local Government in Japan*, Stanford, 1965, s. 60. Aynı zamanda bkz. Guillain, s. 215-18.

7 Hitler'in temeldeki burjuva ideolojisinin en tipik örneği, 1943'te Goebbels'in "topyekun savaş" çağrısının başlattığı sanayiye yönelik insan seferberliğini üst sınıf kadınlarına da yaymayı reddetmesiydi. Arsızca bunun bir

Neredeyse bütün yorumcular Hitler'in Holocaust'a yol açan fanatik Yahudi düşmanlığını rasyonel açıklamaların ötesinde yer alan birşey -yirminci yüzyılın (yani emperyalist çağ) tüm diğer ideolojilerinden tamamen farklı birşey- gibi görmüşlerdir. Böylesine çarpıcı bir tarihsel istisnacılığın ampirik veya mantıksal olarak savunulamayacağını düşünüyoruz.

En aşırı biçiminde, ırkçılık kurumsallaşmış sömürgecilik ve emperyalizmle aynı kökten ileri gelir. Gerçekten, bunlardan birisi diğerinin ideolojik koruması olmadan işleyemez. Düşünme yetisine sahip insanoğlu açısından, milyonlarca erkek, kadın ve çocuk için temel insan haklarını reddetmek, bu hakaret ve baskıları belli bir ideolojik sofizm yoluyla -bir başka deyişle, onların "ırksal" veya "etnik" veya "entelektüel/ahlaki alçaklıkları ya da bunların bir bileşimi yoluyla- akılcılaştırma ve doğrulama çabası, yani onları ideolojik olarak "insansızlaşırma" çabası olmaksızın mümkün değildir. Fakat bir kez insanoğlunun geniş kesimleri öz itibariyla alçak -"aşağı insan" gibi, *Untermenschen* gibi, bazı hayvan türleri gibi[8]- olarak görülürse, o zaman onlara yalnızca özgürlük hakkı ve mutluluğu arama hakkını değil, bizzat yaşama hakkını da reddetmek için geriye bir tek ideolojik-siyasal adım atmak kalır. Uluslararası kapitalizmi karakterize eden "mükemmel" yerel akılcılık ile genel aşırı akıldışılığın intihara yatkın, eğreti bileşiminde, bu adım sık sık atılmıştır.

"standesgemäss" (rütbeye tekabül eden) olmadığını ifade ediyordu. Üçüncü Reich'ın kapitalist niteliğinin en iyi göstergesi, sadece hisseli şirketlerde 1933'te 3 milyar RM'dan 1942-43'te 14 milyar RM'a (gayrı safi kârlar) yükselen kârlardaki muazzam artıştır. Elektrik ve elektrikli donanım sanayisinde, safi kârlar 1933'te 100 milyon RM'dan 1939'da 481 milyon RM'a, 1940'ta 594 milyon RM'a ve 1941'de de 645 milyon RM'a yükselmişti. Bkz. Eichholtz, *a.g.e.*, cilt 2, s. 566.

8 *Politika* adlı eserinin birinci kitabında Aristoteles'in kölelik üzerine olan sofizmleri de aynı akılcılaştırmaları içerir. "Doğal" köleler efendilerinden "doğal olarak" aşağı görülenler ve rasyonel düşünme yetisinden yoksun olanlar için varsayılır. Köle belli bir erdem biçimine sahip olabilir -saf hayvanlara nazaran bir ruhu vardır-, ama erdemi efendisine itaati benimsemekten ibarettir. Böylesi akılcılaştırmalar insanlığa karşı korkunç suçları gizlemişlerdir.

Başka sözlerle söyleyecek olursak, *Holocaust*'un tohumları geleneksel yarı-feodal ve küçük burjuva Yahudi düşmanlığında bulunmaz -her ne kadar, Leh, Ukraynalı, Baltık, Macar ve Rus küçük burjuvazisinin kimi kesimleri içindeki Yahudi düşmanlığı doğal olarak *Holocaust*'a hoşgörü gösterme ve yardımcı olma bakımından verimli bir toprak sunmuş olsa da. Bu tipteki bir Yahudi düşmanlığı *pogrom*'lara yol açıyordu, oysa ki bunlar Nazi caniler için atom bombasının yanındaki bıçak gibiydi. Gaz odalarının tohumları Zencilerin köle ticareti yoluyla kitlesel olarak köleleştirilmeleri ve öldürülmelerinde, Orta ve Güney Amerikalı Yerlilerin *conquistadors* tarafından toptan yokedilmelerinde yatar.[9] Bu örneklerde soykırım terimi tümüyle haklı bir şekilde kullanılır: *milyonlarca* erkek, kadın ve çocuk sözümona "aşağı", "alt-insan" veya "lanetli" bir kolektif gruba ait oldukları için öldürülmüşlerdi.[10] Bu sömürgecilik/emperyalizm suçlarının Avrupa'nın dışında gerçekleştiği doğrudur. Ama Doğu Avrupa'yı sömürgeleştirmek özellikle Alman emperyalizminin "belirgin kaderi"ydi. Naziler ve emperyalist ırksal üstünlük doktrininin çoğu aşırı savunucuları hiçbir şekilde sadece Yahudilerin köleleştirilme ve yokedilmelerini amaçlamıyorlardı; Çingeneler ve Slav halkının birçok kesimi de bu listenin içindeydi.[11] Birçok tarihçi ve yorumcu, savaş sırasında gaz odalarında imha edilen ilk *Untermenschen* grubunun Yahudiler değil, "zihin sağlığından yoksun" olarak damgalan-

9 Bir başka selef de, Roma yönetici sınıfının umuma açık gösterilerde savaş esirlerini ve köleleri (genellikle kadın) kitlesel çapta öldürmeleridir. Gladyatörler genellikle birbirlerini öldürmeye zorlanıyorlardı, ki Naziler bile bu tür bir zalimliği yaygınlaştıramadılar.

10 Aleksandr Zinovyev ve diğerleri gibi "muhalif" Sovyet yazarları bugün Sovyet otoritelerinin fiilen yeni bir insan tipi, düşünce ve tepkiden yoksun, bir "*homo sovieticus*" yaratmayı başardıklarını ileri sürdüklerinde - kendilerinin SSCB'de kitlesel bir destek bulmaktaki acizliklerinin açık bir akılcılaştırılması ve apaçık bir saçmalık-, bunun bu insanlara yönelik her türlü barbarca muameleyi, öncelikle de onlara bütün insan haklarını ve demokratik hakları reddetmeyi haklı kılmanın ilk adımı olduğu gibi meşum bir önseziye kapılıyoruz.

mış etnik Almanlar olduğunu pek kolay unutuyorlar: bu insanlardan ikiyüz bini (yine erkekler, kadınlar ve çocuklar) 1940-41'de *Aktion T 4*'te imha edilmişlerdi.[12]

Japonların Mançurya'da "731 nolu birim"deki vahşetlerinin Auschwitz'ten ancak bir gömlek aşağı olduğunu ve bunun temel olarak *Herrenvolk*'a çok benzer bir zihniyet ve saik ile açıklanabileceğini eklememiz gerekiyor. Hiroşima ve Nagasaki üzerine atom bombası atarak ikiyüzelli bin Japon sivilin (yine erkekler, kadınlar ve çocuklar) gaddarca öldürülmelerine gelince, insanlık dışılık boyutunda *Holocaust*'la tam olarak boy ölçüşemeyecek olsa da, kuşkusuz aşırı ırkçılıktan pek de uzak olmayan, "özel türde" insanlara yönelik bir nefreti yansıtıyordu.

Holocaust'un *tohumlarının* sömürgeciliğin ve emperyalizmin aşırı ırkçılığında yattığını söylediğimizde, tohumun kaçınılmaz ve otomatik olarak en vahşi biçimde ölümü ürettiğini anlatmak istemiyoruz. Bunun gerçek olması için, ırkçı çılgınlığın modern sanayi sisteminin ölümcül kısmi akılcılığıyla birleşmiş olması gerekir. Etkinliği, kölevari bir sivil istihbarat teşkilatıyla, binlerce pasif uygulayıcı (gerçekte pasif suç ortakları) tarafından bireysel eleştirel yargının sürekli biçimde temel olarak "yıkıcı" diye dikkate alınmamasıyla (*Befehl ist Befehl*)*, iktidarın özgül bir burjuvazinin *desperado* tipindeki siyasal personeli tarafından fethedilmesiyle ve bu sınıfın onlara siyasal iktidarı kullandırtmaya hazır olup olmadığıyla; sadece bu desperado'larca değil, büyük iş aleminin geniş kesimlerince de cinnete varan bir *va banque* saldırısının başlatılmasıyla; en iğrenç şantaja ve sistematik devlet terörüne (Goering, Hitler ve ortaklarının sırasıyla Prag, Rotterdam, Londra ve Coventry'i dümdüz etme tehdit-

11 Daha 21 Eylül 1939'da, SS komuta kademesinin ikinci adamı Heydrich "ilkel Polonyalılar"ın emek sürecine göçmen işçi olarak katılacaklarını, ama orta tabakaların -aydınlar ve diğer önder unsurların- imha edileceklerini belirtiyordu. Bkz. Ludolf Herbst, *a.g.e.*, s. 123.

12 Bu eylemle ilgili yeni kaynaklar için bkz. Gotz Aly ve diğ., *Aussenderung un Tod*, Berlin, 1985.

* Emir emirdir.

leri -"*wir werden ihre Stadte ausradieren!*": sadece bu tehditler gerçekleştiğinde inandırıcı olan) götüren kinik realpolitikle; bu devlet terörünün kademe kademe altedilmez bir şeklide kendi mantığını yerleştirmesiyle;[13] işlenen caniyane suçlara rağmen (ya da daha doğrusu bu suçlar uyarınca) rasyonalize edilmesi gereken bilinçsiz suç ve ayıbın kokuşmuş bir alt-tabakasıyla desteklenmelidir. *Holocaust* ancak bu uzun nedensel zincirin sonunda meydana gelir. Ancak bu yolla açıklanabilir ve açıklanmalıdır. Nitekim bu zinciri kavrayanlar onu öngörebilmişlerdi de.[14]

Himmler, 6 Ekim 1943'te, tüm Almanya *Gauleiter* ve *Reichsleiter* toplantısında şöyle söylemişti: "(Yahudilerin imha edilmesiyle ilgili olarak) bize hep şu soru soruldu: 'kadınlar ve çocuklarla alıp veremediğiniz ne?' -Düşündüm ve burada açık bir çözüm buldum. İnsanları imha etme ... ve büyük ihtimalle bizim çocuklarımız ve akrabalarından öç alacak olan çocuklarının büyümesine izin verme hakkım olduğunu düşünmemiştim. Bu halkın yeryüzünden silinmesi için çok büyük bir karar alınması gerekiyordu".[15] İki gün önce de, Himmler aynı temayı Poznan'da, bir önde gelen SS subayları toplantısından önce geliştirmişti.

Böylesi akılcılaştırmaların ne kadar da kolay biçimde ortaya çıktıklarını ABD'den alınan şu alıntı da çarpıcı bir biçimde doğruluyor: "dinleyicilerden biri binbaşı Lessner'e sordu: 'tüm Almanların ceza-

13 Hitler 30 Ocak 1939'da *Reichstag*'a hitaben yaptığı bir konuşmasında şöyle demişti: "... eğer Avrupa ve dışındaki uluslararası Yahudi finansı halkları bir kez daha savaşa sürüklerse, sonuç dünyanın Bolşevikleşmesi ve böylelikle de Yahudiliğin zaferi değil, Yahudi ırkının Avrupa'dan silinmesi olur". 1943'te Goebbels haftalık *Das Reich* dergisindeki baş makalesinde aynı sözcükleri kullanarak şunu eklemişti: "Bu şimdi gerçekleşiyor".

14 Troçki 22 Aralık 1938'de Amerikalı Yahudilere yaptığı çağrıda Avrupalı Yahudilerin fiziksel imhalarını önceden haber vermişti. *Fourth International*, Aralık 1945'te yeniden basıldı.

15 Heinrich Himmler, *Geheimreden 1933 bis 1945 und andere Ansprachen*, Münih, 1974.

* Şehirlerinizi dümdüz edeceğiz!

landırılması, hiçbir şekilde ebeveynlerinin suçlarından sorumlu tutulamayacak olan milyonlarca Alman çocuğuna gereksiz bir zulüm uygulamak olmaz mı?' Binbaşı Lessner öyle cevap verdi: 'Tabii olur. Bu Alman çocukları İçüncü Dünya Savaşı'nın potansiyel askerleridir, tıpkı 1918'den sonra büyütülen masum Alman çocuklarının daha sonra Hitler'in ordusunda hizmet ettikleri ve hayli de etkin oldukları gibi.'"[16]

Unutmamalıyız ki, Yahudi düşmanlığı Birinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya'da olduğu gibi, Fransa ve Rusya'daki çoğu milliyetçi-muhafazakar çevrelerde de çok yaygındı. Savaşın sonlarında, devrimci dönem boyunca bir şiddetli nöbet halini aldı. Hitler'in sadece toplayıp sistematik bir hale getirdiği aşırılığa kaçan duygular ifade edildi. Birçok örnek verilebilir. Söz gelişi, *Kayzer* Aralık 1918'de *Günlük*'üne şu aşağıdaki meşum cümleyi yazmıştı: "bu parazitler (Yahudiler) Alman toprağından sürülene ve imha edilene dek, hiçbir Alman rahat edemeyecek".[17]

Bir suçu açıklamak ve anlamak ona özür bulmayı gerektirmez: *Holocaust* -sadece etnik kökenleri nedeniyle altı milyon erkek, kadın ve çocuğun kasdi ve sistematik biçimde öldürülmesi- insanoğlunun acı suç tarihinde eşsiz bir suç olarak yerini almıştır. Fakat açıklama ve anlamanın gerektirdiği şey, benzer sebeplerin benzer sonuçları doğurabileceğidir; eğer kapitalizm tüm barbarlık potansiyelini bir kez daha serbest bırakacak kadar uzun yaşarsa, benzer suçlar başka halklara karşı tekrar edilebilecektir.

Alman savaş sanayisinde gittikçe seyrekleşen, yüksek nitelikliler de dahil olmak üzere, potansiyel emekçilerin bu keyfi öldürülmeleri tamamen akıldışı değil miydi sorusu sorulmuştur. Genel olarak süper sömürü ve kölelik sistemleri büyük ölçüde akıldışıdır. Fakat tarihte uzun dönemler boyunca, birçok yerde varolmuşlardır. Kapitalizmin temelini (özgür ücretli emek) oluşturuyor olmasalar da,

16 Üçüncü Dünya Savaşını Önleme Cemiyeti'nin Nisan 1945 *Bülten*'indeki rapor, *Politics*, Mayıs 1945'te yeniden yayınlanmıştır, s. 134.

17 J.C.G. Röhl ve N. Sombart (der.), *Kaiser Wilhelm II: New Interpretations*, Cambridge, 1984.

kendi başına köleci üretim tarzından farklı olan kapitalist üretim tarzıyla sık sık bütünleşmişlerdir. Kısmi bir rasyonaliteleri vardır: bu tür emeğin maliyeti hemen hemen sıfıra, işçinin sıklet ve sağlığını kelimenin tam anlamıyla açlık ve yokluktan ölene dek hızla düşüren bir sefalet ücretine indirilebilir. Artık bireysel emek gücünün orta vadede yeniden üretilmesi ihtiyacı diye bir sorun kalmamıştır. Bu tür emeğin ortalama üretkenliğinin son derece düşük olduğu doğrudur. Ama köle arzı bol olduğu müddetçe, bu tarz bir eylemin bir tür rasyonalitesi vardır. Eski Romalı senatörler ve SS gangsterleri -ABD'deki onsekizinci yüzyıl ve ondokuzuncu yüzyıl başı Güneyli plantasyon sahiplerini anmazsak eğer- bu "rasyonalite"nin kesin sınırının nerede bulunduğunu keşfetmek için "tam" hesaplamalar yapmışlardı. Eski dönemlerdeki Romalı köle sahipleri gibi, kölelerini kelimenin tam anlamıyla ölene dek çalışmaya zorladılar.[18] Bütün çalışabilenleri hemen öldürmüyorlardı. Meşhur imha kamplarının, içinde Dr Mengele ve ortaklarının meşum roller oynadıkları "seçmeler"in asıl işlevi buydu.

Çok daha genel olarak, imha programının rasyoneli, Polonya ve Ukrayna -Alman kolonizasyon mekanı- nüfusunu aniden düşürmek

18 Nazi Adalet bakanı (ne demekse!) Thierack gerçekten mektuplarından birinde "emek yoluyla imha" (*Vernichtung durch Arbeit*) formülünü kullanmıştı. Resmi belgeler SS firması *Deutsche Ausrüsstungswerke* için çalışan 15,500 toplama kampı esirinin 1943'te kırk milyon saat emek harcadığını belirtiyor. Bu sırada 23,2 milyon RM değerinde mal üretmişler, karşılığında da saati 13 Pfennig'lik bir "tüketim" yapmışlardı. Bkz. *Deutschland im 2. Weltkrieg*, cilt 4, s. 415, 417, Berlin, 1944. Bu rakamlar bile abartmalı görünüyor; başka kaynaklar günde 50 Pfennig'lik, saatte 5 Pfennig'lik bir "tüketim" olduğunu ortaya koyuyor! Herman Rauschning'e göre, daha savaştan önce Hitler kesin bir biçimde şöyle söylemişti: "Görevimiz nüfusu azaltmak ... Rusya'daki bütün kabileler yokedilmeli". Hiç te daha az belirgin olmayan bir başka niyeti de "okuryazar olmama imkanından yararlanacak modern bir köle sınıfı" yarartmaktı. Bkz. Gespräche mit Hitler, s. 124. Daha Temmuz 1941 gibi erken bir tarihte, SS profesör Mayer-Hetling, beş milyon "Cermen" halkından insanı yerleştirmek üzere Rus toprağını "özgürleştirmeyi" tasarlayan ünlü *Generalplan Ost*'u hazırlamıştı.

ve sadece hayatta kalanlara itaatkar köle olma izni vermekti. Yahudiler bu rol için uygun görülmüyordu -bu onlar için bayağı ırkçı bir komplimandı.[19]

İkinci Dünya Savaşı sırasında geçerli olan ideolojinin genel manzarası gerçekten bu denli iç karartıcıdır. Enternasyonalist ya da hatta basitçe hümanist bilinç tarihsel olarak en aşağı düzeyindeydi. Bu o denli böyleydi ki, Orwell'ın *1984*'ü bu tür bir önsezinin prototipi olmak üzere, birçok kişi barbarlığa doğru tersine döndürülemez bir kaymanın başladığını düşünüyordu.

Böylesi derin bir kötümserlik için erkendi. Son tahlilde, kuşkusuz İkinci Dünya Savaşı'na damgasını vurmuş olan genel akılcı davranıştaki radikal gerileme, uluslararası işçi sınıfının savaştan önce ve savaşın ilk yıllarında uğradığı büyük yenilgilerin bir yansımasıydı. Fakat Stalingrad'dan ve Mussolini'nin düşüşünden sonra, uluslararası işçi sınıfı militanlığında yeni ve patırtılı bir yükseliş meydana geldi. Avrupa'da faşist diktatörlüklerin ortadan kalkması ve Yugoslav ve Çin devrimlerinin zaferi genel sınıfsal güçler dengesindeki bu değişimin açık ifadeleriydi. Fransız ve İtalyan işçi hareketinin 1944-48'deki şahlanışı; İngiliz İşçi Partisi'nin 1945'teki büyük zaferi; 1945-50 döneminde emperyalizmi ciddi biçimde zayıflatan Asya'daki ulusal kurtuluş hareketleri başkaldırıları de bunlara eklenmelidir. Bu tür yükselişler nihai olarak işçi sınıfı bilincinin ve gerçek enternasyonalizmin sınırlı ve çelişik yeniden canlanışını mümkün kıldı, çok düşük bir düzeyden başlamak zorunda kalsalar da.

Bazı toplumsal güçler ve bireyler İkinci Dünya Savaşı sırasında insanlığın ve uluslararası proletaryanın şerefini kurtarmıştı. Ams-

19 Gerçekte, Auschwitz gaz odaları ve krematoryumunun tam gaz çalıştığı bir sırada, SS *Obergruppenleiter*'i Müller şöyle yazıyordu: "Her potansiyel işçi (Arbeitskraft) önemli!". Yahudiler de dahil, toplama kampı esirlerinin özel fabrikalar ve yeraltı atölyelerine taşınması kitlesel bir çapta örgütleniyordu. Sadece niteliksiz bir işçinin ortalama üretkenliğinde çalışamayacak olanların öldürülmesi emri verilmişti. Özgün Nazi belgelerinin bir özeti için bkz. *Deutschland im 2. Weltkrieg*, Berlin, 1982, cilt 3, s. 245-50.

terdamlı işçiler Nazi işgalinin ilk Yahudi karşıtı tedbirlerine karşı Şubat 1941'de muhteşem bir grev başlattılar. Yugoslav komünistleri binlerce İtalyan, Avusturyalı, Macar ve Alman askeri ile gönüllülerini saflarına katmayı başaran bir proleter tugayı -Stalin'in karşı çıkmasına rağmen- oluşturdular. Danimarkalıların direnişi, Yahudileri bir gecede İsveç'e kaçırarak, hemen tüm Danimarkalı Yahudilerin canını kurtardı. Küçük Japon solcu grupları Mançurya'da Çin gerillasına yardım etti. Sol Muhalefet'in eski bir üyesi Lev Kopelev Almanca olarak anti-faşist propaganda örgütlemekte öyle başarılı oldu ki, Almanların Grandenz kalesi hiç çarpışmadan Kızıl Ordu'ya teslim oldu. Bu şekilde binlerce Sovyet ve Alman askerinin hayatını kurtaran adam kısa süre sonra Stalin'in NKVD'si tarafından "kozmopolitizm" gibi iğrenç bir suçlamayla tutuklandı ve hapsedildi.[20] Leopold Trepper önderliğindeki küçük bir Avrupalı komünist grup, işgal altındaki Fransa ve Belçika'da, uzmanların görüşüne göre, birkaç Kızıl Ordu tümeni değerinde bir istihbarat ağı kurmuştu. Fransa'nın kurtuluşundan sonra, Trepper Polonya'ya gitti ve orada kısa bir süre sonra NKVD tarafından tutuklandı ve uzun yıllar demir parmaklıklar arkasında kaldı.[21] Genellikle Troçkist inançtaki küçük enternasyonalist komünist gruplar anti-faşist direnişi işçi sınıfı çıkarlarının değişmez bir savunmasıyla birleştiriyorlar ve bireysel Alman askeri ve işçisine enternasyonalist bir tavırla yaklaşıyorlardı. Birçoğu, faşistlerin çok korktukları bu tutumlarını hayatlarıyla ödediler. Hollandalı yarı-Troçkist RSAP'nin /Devrimci Sosyalist İşçi Partisi/ tüm önderliği ve en iyi bilinen temsilcisi, Çin ve Endonezya KP'lerinin ortak kurucusu ve eski Hollanda parlamento üyesi Hendrik Sneevliet (takma adı Maring) Naziler tarafından öldürüldü. İtalyan faşistleri, Yunanistan KP'sinin eski genel sekreteri Pantelis Pouliopoulos'u ölüme mahkum etmişlerdi. Ama bir Troçkist-Enternasyonalist olan Pouliopoulos idam mangasındaki İtalyan askerlerine öyle ikna edici bir söylev çekmişti ki, askerler onu kurşuna dizmeyi reddettiler (pis

20 Lev Kopelev, *No Jail for Thought*, Londra, 1979, s. 102-14.
21 Leopold Trepper, *Le Grand Jeu*, Paris, 1975.

işi orada mevcut bulunan faşist subaylar yerine getirmek zorunda kaldılar).

Bunlar küçük istisnalardı. Fakat Noske, Hitler ve Stalin tarafından işçi sınıfı bilinci üzerine yığılan küllerin altında bir kıvılcımın parlamaya devam ettiğini gösteriyordu. Bu kıvılcımdan yeni alevler doğacaktı. Bu proleter enternasyonalistlerin içlerinde barındırdıkları inanç, savaşın yönetici sınıf iktidarının yeniden ihdası veya yeni burjuva devletlerin doğuşu veya bu iki koalisyonun tam bir zaferi sağlanmadıkça bitmeyeceği ve bunun da muzaffer sosyalist halk devrimlerine yol açacağıydı. Bu inanç ne ütopikti ne de potansiyel galiplerin ordularının gücünü küçümsüyordu. Üç kıta üzerindeki on milyonlarca işçi ve yoksul köylünün içgüdüsel arzu ve kendiliğinden eğilimlerinin bir kavranışını ifade ediyordu. Bunun gerçekleşmesi için yeterli bir örgütsel güç -silahlı güç te dahil- ve siyasal basiret gerekiyordu. Farkı yaratan sadece niyet ve inisiyatifti. Yugoslav Devrimi'ni muzaffer kılan ve Yunan Devrimi'ni yenilgiye götüren, Çin'de toplumsal devrimi zafere taşıyan ve Endonezya'da bozguna sürükleyen hasımlarının göreli gücü değildi. Belirleyici etmenler bu dört ülkedeki Komünist Partilerin inanç ve kararlılıkları arasındaki farktı. Yugoslavya ve Çin'de mümkün olan Avrupa ve Asya'daki bazı diğer ülkelerde de mümkün olabilirdi.

Kısım II

OLAYLAR VE SONUÇLAR

Bölüm 10

Avrupa'da Oyunun Açılışı

Hitler'in *Blitzkrieg* stratejisi Polonya ve Fransa'ya karşı çabuk zaferlerin kazanılmasını gerektiriyordu -Fransa'yla savaşı gereksiz kılan başarılı "barış taarruzu"nu hesaba katmak kaydıyla. Her iki harekatın planlanması da erken bir tarihte başladı. Bu planlar 1939 yazsonbaharında tamamlanmıştı. Doğal olarak, tüm büyük güçlerin genel kurmaylarının birçok olasılık için olağanüstü planları -çoğu zaman çelişik- vardı. Alman örneğinde ise, bununla beraber, bir olağanüstü plandan çok daha fazlası işin içindeydi.[1]

Polonya'ya karşı savaş tümüyle eşitsiz güçleri karşı karşıya getirmişti. Askeri ve sınai zayıflığı nedeniyle Polonya'nın yenilgisi kaçınılmazdı. Polonya ordusu ve devletini kurtarabilecek tek şey İngiliz ve Fransız emperyalizminin yanısıra Sovyetler Birliği'yle girilecek bir ittifaktı. Sovyet birlikleri Polonya ordusunun yanında Almanya'ya karşı savaşmak üzere Polonya toprağına girmek zorunda kalacak ve böylelikle de Hitler'i *Wehrmacht* ve özellikle de *Luftwaf-*

1 1 Eylül 1939'daki Polonya'yı işgal planı *Weiss* aynı yılın 3 Nisanı tarihini taşır. 23 Mayısta Hitler kurmay başkanlarına "Danzig hiç te bir anlaşmazlık konusu değildir. Mesele bizim hayat alanımızı Doğu'ya genişletmemizdir... Savaş olacak. İlk fırsatta Polonya'ya saldırılacaktır" demişti. Bu konuşmayla ilgili, Batılı Müttefiklerce ele geçirilen Alman belgeleri içinde bulunan, Hitler'in yaveri yarbay Schmundt tarafından elle tutulan nota bkz. Kışkırtmaya yönelik Gleiwity radyo istasyonunun işgali ve benzeri komando baskınları, daha Polonya hükümeti Hitler'in ültimatomuna bir cevap veremeden önce, SS tarafından 30-31 Ağustosta tertip edilmişti. A.J.P. Taylor'ın Hitler'in 1939 yazında Polonya'ya savaş açmak zorunda kaldığı iddiası tümüyle yanlıştır.

fe'nin önemli bir kesimini Doğu cephesine göndermeye zorlayacaktı. Bu durumda bile, ancak Polonya'nın bir kısmı, Polonya ordusunun Alman taarruzu önünde geri çekilmek zorunda kalacağı muhtemelen Varşova-Bialistok-Lvov üçgeninde hayatta kalacaktı.

Fakat bu olasılık hiçbir zaman ciddi biçimde ele alınmadı, ne Beck-Ryz-Smigly rejimi, ne Fransız ve İngiliz genel kurmayları, ne de Stalin tarafından. Polonyalı toprak sahipleri ve kapitalistlerin Sovyetler Birliği'ne karşı olan sınıf düşmanlıkları; Kızıl Ordu'dan duyulan sınıfsal korku; Stalin'in müteakip niyetlerinden duyulan kuşkular; Doğu Polonya'daki ezilen Ukraynalı azınlık, Lehler ve Yahudiler arasındaki ulusal gerginlikler: tüm bunlar Kremlin'le gerçek bir askeri ittifak olasılığını göz önüne almak bakımından Varşova'nın kapasitesini çok aşıyordu. Polonya rejiminin doğrudan bir Sovyet askeri yardımını kabul etmeyi reddedişi Batılı Müttefik genel kurmayları ile Sovyet hükümetinin 1939 yazında yaptıkları müzakereleri bir farsa dönüştürdü.

Bu koşullar altında, Stalin muhtemel kurbanla değil, muhtemel galiple ittifakı yeğledi. Düşük ihtimalli, Polonya hükümetinin Kızıl Ordu'nun Polonya toprağına girmesini kabul etmesi durumunda dahi, Stalin'in bu ülke ve Batılı Müttefikleriyle bir askeri ittifaka gideceği şüpheliydi. Stalin'in Polonyalıların savaşma kapasitelerine pek güveni yoktu ve genişlemesi Kızıl Ordu'nun geçikmiş modernleşmesine fark atmış olan Alman askeri makinasının gücüne hayran kalmış ve büyülenmişti.[2] Dolayısıyla, iki emperyalist kampın araların-

2 J.A.S. Greenville, *The Major International Treaties,* 1914-1973, Londra, 1974, s. 349. 1944 ortalarına kadar olan sayısız saptamanın ortaya koyduğu üzere Hitler ve Stalin birbirlerine hayrandılar. Aralarındaki ilişki üzerine bir ilk inceleme Sven Alard tarafından yapılmıştır. Bkz. *Stalin and Hitler,* Bern, 1974. 26 Ağustos 1942'de Hitler Stalin hakkında şöyle demişti: "Stalin hakkında bir kitap var elimde. Şu kadarı söylenmeli ki, bu adam müthiş biri, demir yumrukla dev toprakları birbirine bağlayan ... 200 milyon insanı, demiri, manganezi, nikeli, petrolü sınırlarından çekip çıkaran çileci bir dev. Herşeyden önce de şunu söyleyen biri: büyük bir fikir uğruna onüç milyonun kaybının çok olduğunu mu düşünüyorsunuz?" Bkz. *Monologe im Führerhauptquartier 1941-44,* s. 366.

da uzun bir savaşa tutuşmalarına seyirci kalarak ve SSCB'nin savaş sanayisi ve ordusunu güçlendirmek için zaman kazanarak, Rusya'yı tarafsız bir konumda tutmayı yeğledi. Bu şekilde hareket ederek, kuşkusuz Hitler'in Polonya'yı istila ederek çatışmaları başlatmasına yardım etti. Keza Almanya'nın buradaki ve daha sonra da Batı'daki çabuk zaferini ciddi olarak eksik değerlendirdi[3] -ve de Pireneler'den Bialistok ve Vıyborg'a ve Kuzey Burnu'ndan Dinyester'e kadar Avrupa'yı kontrol eden Almanya'nın SSCB'ye tehditini.[4]

İngiltere tarafından çok az yardım alan Fransız ordusuna gelince, Siegfrie hattına saldırma veya Batı'da herhangi bir taarruz başlatma niyeti yoktu. Temkinli bir şekilde Maginot hattının gerisine çekilmiş ve hiç te temkinli olmayan biçimde Sedan geçitini güçlü birlikler ve yeterli bir seyyar yedek güçle korumayı becerememişti. Bunun yerine, anlaması çok zor olan nedenlerle, burada yaşlı emekli askerlerden oluşan zayıf müfrezeler yerleştirilmişti.[5]

3 10 Eylül 1939'da Molotov Almanya'nın Moskova büyükelçisi von der Schulenburg'a Sovyet hükümetinin Almanların Polonya'daki askeri başarısının hızından şaşkınlık duyduğunu söylemişti. Şöyle demişti: "Kızıl Ordu birkaç hafta diye düşünmüştü, ama şimdi bu birkaç güne düştü". Bkz. "Nazi-Soviet Relations, 1939-1942", *Documents from the Archives of the German Foreign Office*, Department of State, Washington, 1948, s. 91 içinde.

4 Stalinist çevrelerde o sıralar hakim olan görüş Hitler-Stalin paktından en çok kazançlı çıkanın Hitler değil, Stalin olduğu yolundaydı. Söz gelişi, Edgar Snow, Ocak 1940'ta "Hitler şimdi Stalin'in cebinde" diye bildirmiş ve "burada (Doğu Asya'da), tıpkı Avrupa'da olduğu gibi, Stalin güçler dengesini elinde tutuyor" diye ileri sürmüştü. Bkz. Edgar Snow, "Will Stalin Sell Out China?", P.E. Moseley (der.), *The Soviet Union 1922-1962: A Foreign Affairs Reader*, New York, 1963, s. 155-56 içinde. Paktın bir sonucu olarak Stalin'in, Hitler'in stratejik kararlarının bir esiri olduğunu yazmış olan Troçki gerçeğe çok daha yakındı.

5 10,000 top ve 2,500 tanka sahip 90 tam teçhizatlı birliğin Eylül 1939 başında Siegfried hattını tutan bir düzine tümenden oluşan zayıf Alman siperlerine saldırmamasının hiçbir saf askeri açıklaması yapılamaz. Alman tuğgenerali Westphal'e bakılırsa, "Daha Polonya'dan hiçbir kayda değer Alman ordu

Dolayısıyla Hitler Polonya'nın hakkından gelmek konusunda tümüyle serbest bırakıldı. Zırhlı tümenlerinin hemen tamamını ve *Luftwaffe*'nin önemli bir bölümünü Doğu Cephesi'nde yoğunlaştırabilir ve böylece de çabuk bir zaferi kesin kılabilirdi. Polonya genel kurmayı da Polonya ordusunun geniş bir kesimini büyük bir çevirme harekatı için çok kolay bir hedef teşkil edeceği sınıra yığarak kendi açısından ona yardımcı olmuştu. Stalin de, Polonya ordusu sonunda geri çekilmeye karar verdiğinde dönüş yolunu tıkayarak ve Polonya Ukrayna'sını igal ederek ve böylece de Polonyalıların Rus karşıtı duygularına gaz vererek buna yardımcı olmuştu. Bununla beraber, Polonya ordusu büyük bir cesaretle savaştı. Devletin çürümüşlüğü ve Polonya toplumu içindeki toplumsal çelişkilerin infilaka hazır karakteri göz önüne alındığında bu oldukça şaşırtıcıydı. Alman propagandasının ileri sürdüğü gibi savaş iki haftada bitmemişti: Varşova dört hafta direndikten sonra (yani çok daha güçlü olan Fransız ordusu kadar) 2 Ekimde teslim oldu. Ancak, Alman kayıpları sınırlıydı ve zırhlı tümenlerin, bombardıman uçaklarının ve topçuların kazandığı deneyim, Batı'daki ve Rusya'daki müteakip harekatlar açısından çok büyük bir önem taşıyordu.

Drôle-de-guerre sonrasındaki ara dönemde Hitler hummalı bir şekilde, von Manstein ve Guderian tarafından hazırlanan parlak stratejik plana dayalı olarak Fransa'ya karşı taarruzu hazırladı. Fransız ordularını Doğu Fransa'da çevirmeye çalışmak yerine

birliği getirilemeden başlatılacak böyle bir taarruz hemen hemen kesin bir biçimde Fransızları hiç sorunsuz Ren nehrine ulaştıracak ve nehri aşmalarını sağlayacaktı". Bkz. *The Final Decisions*, s. 15. Mümkün olan tek açıklama yetersiz ideolojik, siyasal ve toplumsal önderlikte yatıyor: modası geçmiş bir askeri doktrin; tümüyle kendine güvenden yoksunluk; Hitler'den duyulan korku; Fransız ordusu içindeki anti-militarist duygulardan korku; Üçüncü Reich'ın çökmesi halinde Almanya'da ortaya çıkabilecek olan bir devrimden duyulan korku; vb... J.B. Duroselle, Polonya'ya verilen sözlere rağmen, Gamelin'in 1939 boyunca gerçek bir acil taarruz planının olmadığına ve sadece cephenin Polonya'da istikrar kazanması doğrultusunda umutlar taşıdığına - hiç te makul olmayan bir olasılık- işaret ediyor.

(1870'te başarıyla yapıldığı ve 1914'te Schlieffen planıyla başarısız biçimde denendiği gibi) Wehrmacht Sedan'da büyük bir gedik açarak ve hızla Manş'a yönelerek onları cephenin ortasında çevirmeye girişti. General Gamelin, 10 Mayıs 1940'ta özel seyyar tümenlerini Hollanda ve Belçika'ya göndererek, doğrudan doğruya tuzağın içine yürüdü. Alman kuvvetlerinin üstünlüğü gerçekte çok ufak olduğundan, bu sonuç kaçınılmaz değildi.[6]

Fakat Alman oyunu, stratejik tasarımdaki üstünlük ve askeri uygulamadaki çabukluk nedeniyle tuttu. Büyük ölçüde Pétain'in etkisindeki Fransız stratejik doktrini savunmacı dogmalara sıkıca sarılmaya devam ediyordu.[7] Sedan geçitine düzenlenen karşı-taarruz, kısmen Fransız haberleşme ağının geriliğine bağlı olarak, yavaş ve bölük pörçüktü.[8] Kuzeyde çevrilmiş bulunan Müttefik ordularının bir yarma harekatıyla kurtarılmasına yönelik bir son dakika çabasıyla bağlantılı olarak Arras'tan bir ikinci karşı-taarruz da benzer sebeplerden başarısız oldu: eşgüdüm, hız ve amaç birliği yokluğu.[9]

6 Farklı kaynaklar *Luftwaffe*'nin Mayıs 1940 taarruzu öncesinde Batı cephesindeki gücünü 3,000 uçak, Fransız hava kuvvetlerinin gücünü 1,300 uçak ve RAF'ınkini de 1,000 uçak olarak veriyor. Bu rakamlar RAF'ın İngiltere'nin savunması için saklanan yedekleri ve Fransızların Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki yedeklerini içermiyor. Bkz. Goutard, a.g.e.

7 General Chauvineau'nun *Une invasion, est-elle possible?* (Paris, 1939) adlı kitabına yazdığı önsözde Pétain şöyle yazıyordu: "kuşkusuz, otomatik silahların ateş yağmurunu -ad vermek gerekirse, tankların ve ağır topların- durdurmanın yolları vardır. Ama bunlar ikmal bakımından çok zayıftırlar, dostlarım ve onları bir mevziden bir diğerine taşımak çok zaman alır. Bu tür bir donanımın eksikliği taarruz cephelerinde kendini gösterir ve hantal nitelikleri savunmada olanların yedeklerini, taarruz cephesinin darlığı veya uzunluğuyla orantılı bir rahatlıkla harekete geçirmelerine imkan verir". Tam tersine, 1940'ta zırhlı araçlarını saldırı hattına getirmede yavaş kalan Fransız ordusuydu, Almanlarınki değil.

8 Hatta Müttefik Başkomutanı general Gamelin'in ne sahra komutanlarıyla çift yönlü radyo bağlantısı, ne de çeşitli ordu karargahlarıyla bağlantılı bir telefon hatları sistemi vardı. Kuzeybatı cephesi komutanı general Georges'a talimatları, söz gelişi, günlük kuryeyle gönderiliyordu. Bkz. Deighton, *a.g.e.*

Hollanda ordusu dört günün, Belçika ordusu onsekiz günün sonunda yenilmişti ve İngiliz birlikleri bir gecede Dunkerque ve Manş'a püskürtülmüştü. Fransız ordusu altı haftada ezilmişti. 1940 Haziran ortalarında Pétain ve Weygan ateşkes istediler. Batı cephesinde savaş tümüyle bitmiş görünüyordu.

Drôle-de-guerre'i İngiliz ve Almanların, İsveç demir cevherinin Alman savaş sanayisine doğru taşındığı deniz yolu olan Norveç sahilleri için yarışı öncelemişti. Yarışı sonunda, tüm Norveç'i işgal etmeyi başaran Almanya kazanmıştı. Danimarka, askeri olarak direnmeye çalışmadan düşmüştü. Bunun karşılığında, eşsiz bir şey kazanmıştı: Nazi işgali boyunca, iki yıl için burjuva-parlamenter demokrasisinin genel kurumlarının korunması.

Ancak Batı cephesinde savaşın gerçekten bitmesi için, Alman emperyalizminin İngiltere'ye kazanımlarını kabul ettirmesi gerekiyordu. Yarım ağız bir diplomatik teklif girişimiyle Hitler, İngiltere'nin istilasına hazırlanıyordu. Kendisiyle Batı'daki nihai zafer arasında duran, Dunkerque'ten mucizevi bir şeklide ülkesine kaçan Lord Gort komutasındaki Sefer Birlikleri değil, Kraliyet Hava Kuvvetleri ve Kraliyet Donanması'ydı.[10] İngiliz Anakara Filosu'nun

9 Taarruzun Kuzey cephesinden değil de, Merkez'den yöneltileceğine işaret eden, Almanların Ardennes'deki büyük yığılmalarına dair malumata rağmen, Fransızlar ilk planlarına bağlı kaldılar. Bununla beraber, Fransız komuta heyetinin *Panzer* hareketlerinden tam olarak ne kadar haberdar olduğu üzerinde tarihçiler arasında fikir birliği yoktur. Birbirine karşıt görüşler için, bkz. William L. Shirer, *The Collapse of the Third Republic*, Londra, 1972 ve Len Deighton, *Blitzkrieg*.

10 Hitler niçin zırhlı kollarını Dunkerque'e onbeş mil kala durdurdu ve 190,000 kişilik İngiliz Sefer Kuvvetleri ile 139,000 Fransız askerinin yeni bir çıkarma yapabilmelerini sağladı? Kimileri bunun siyasal bir hesap yüzünden olduğunu ileri sürüyor: Londra'ya bir anlaşma sağlamak için şans verilmesi. Kimileri ise, Goering'in Hitler'i *Luftwaffe*'nin yeni bir çıkarmadan önce İngiliz Sefer Kuvvetleri'ni imha edebileceğine ve *Panzer*'lerin de Fransız ordusu üzerine nihai bir taarruz için saklanması gerektiğine inandırdığını ileri sürüyor. Fakat gerçekte, bu karar teknik bir karar gibi görünüyor: zırhlı araçların çoğu harap durumdaydı ve tamir gerektiriyordu.

muhteşem üstünlüğü göz önüne alındığında, havada mutlak bir hakimiyet kurulmadan başarılı bir çıkarma mümkün değildi. Britanya Çarpışması'nın başında, *Luftwaffe*'nin uçak sayısı ve kalitesi bakımından olduğu gibi, taarruz inisyatifi avantajı -öncelikle havaalanları ve uçak fabrikaları- bakımından da RAF'a göre hafif bir üstünlüğü vardı. Bununla beraber, bu avantajlar, RAF'ın kendi toprakları üzerinde savaşıyor olması, üstün bir malumat ve haberleşme sistemine sahip olması (radar burada kilit bir rol oynuyordu) ve daha iyi taktikler kullanması nedeniyle büyük ölçüde nötralize edilmişti.

7 Eylül 1940'ta *Luftwaffe*, bütün gücünü Londra'yı kitlesel bir çapta bombalamaya kaydırmak amacıyla, RAF hava meydanlarına yoğun saldırılarını aniden durdurdu. Bu durum İngiliz hava kuvvetlerine tükenmiş rezervlerini yenileme ve yeni imal edilmiş avcı uçaklarını birliklerine dahil etme imkanı verdi.[11] Bu ani kaydırmayla ilgili çeşitli hipotezler ileri sürülmüştür. Bunlardan en inandırıcısı, bunun, Hava Savaş Birliği'nin /Fighter Command/ dikkatini Güney İngiltere havaalanlarından başkentin savunulmasına çekmeyi amaçlayan bir taktik hamle olduğudur. Eğer bu doğruysa, çok vahim bir hataydı, zira İngiliz hava mareşali Dowding beklendiği yönde hareket etmedi ve bu kaydırma sadece RAF'a fena halde ihtiyaç duyduğu bir soluklanma fırsatı verdi. Almanların kararı kısmen, Temmuz-Ağustos aylarında RAF'ın gücünü eksik değerlendiren ve şimdi de ters yönde görüş bildiren yanlış malumata, ama aynı zamanda da uzun vadeli stratejik değerlendirmelere dayanıyordu: *Luftwaffe*'nin gelecekteki Akdeniz ve SSCB'ye karşı harekatları için gücünü muhafaza etme ihtiyacı.

13 Kasım 1940 itibariyle *Luftwaffe* Britanya Çarpışması'nda savaşa soktuğu 2,200 uçağından 1,733'ünü kaybetmişti. Mart 1941 sonunda, kayıplar ölü, yaralı veya kayıp durumdaki 8,000 pilot ve

11 İngiliz uçak sanayisi 1940 Ağustosu ile Eylülün ilk yarısında kaybettiği uçakların yerine kolayca yenilerini koydu. Bu da İngiltere'nin hâlâ mükemmel bir sınai güç olduğunu doğrular: daha 1941'de uçak üretimi Almanya'yı geçmişti bile

diğer uçuş personeliyle birlikte, 2,265 uçağa yükselmişti. Tersine, RAF Kasım 1940'a kadar 915 uçak kaybetti. Gerçekte İngiltere'yi asıl kurtaran, Hitler'in kendini sadece bir Avrupa savaşıyla sınırlamama, fakat dünya hegemonyasına yönelme, yani Sovyetler Birliği'ne saldırma kararlılığıydı.[12] Bunu gerçekleştirmek için, Britanya Adaları'nda uygun bir şekilde kullanamayacağı uçaklara ihtiyacı vardı.

Bir kez Britanya Çarpışması kaybedildikten ve Deniz Aslanı Harekatı iptal edildikten sonra, zaman akıp gittiği için, *Blitzkrieg*'i başka bölgelere yaymak zorunda kalındı. Alman Başkomutanlığı Batı Akdeniz ve Kuzeybatı Afrika'da bir temizleme harekatını tercih ederdi. Bu hem kısa vadeli hem de uzun vadeli stratejik bakış açısından da anlamlıydı. Cebelitarık'ı ele geçirerek ve Fas ve Kuzeybatı Afrika sahillerini Dakar'a dek emniyet altına alarak, Alman emperyalizmi Mısır ve Orta Doğu'ya ve aynı zamanda Amerika kıtasına karşı gelecekteki bir taarruz için çok daha uygun koşullar yaratırdı. Fakat bu harekat (Felix Teşebbüsü), Franco ve Pétain'in, aktif işbirliği olmasa da, rızasına dayanıyordu. Burada muazzam çapta askeri-iktisadi ve siyasal-psikolojik engeller çıktı.

İspanyol ordusu iç savaşın sonucu olarak korkunç ölçüde zayıflamıştı. Ülkenin ekonomisi harap bir haldeydi. Kimi bölgelerde açlık çekiliyordu. Aynı durum, *mutatis mutandis*, Vichy Fransa'sı ordusu ve ekonomisi için de doğruydu, hem metropolde, hem de sömürgelerde. Bu koşullar altında, her türlü geniş çaplı askeri harekat, tümüyle, haberleşme ağları daha o zamandan kayda değer biçimde yayılmış (Bordeaux-Dakar arasındaki mesafe Berlin-Stalingrad ara-

12 Kimi Sovyet yazarları Britanya Çarpışması'nın önemini inkar ediyorlar ve 1940 yazında Britanya adalarının semalarında sadece sonuç vermeyen küçük hava çatışmaları cereyan ettiğini ileri sürüyorlar. Örneğin bkz. Pavel Jiline, *Ambitions et méprises du Troisième Reich*, Moskova, 1972, s. 82-4. Deniz Aslanı Harekatı'yla ilgili sağlam Alman kanıtları ve İngiltere'nin istila edilmesinden önce RAF'ın yokedilmesine atfedilen kilit rol bu tezi savunulamaz kılıyor. Maiskiy, *Hatıralar*'ında çok farklı bir hikaye sunuyor.

sındaki mesafeden daha uzundu) olan, bizzat Almanya tarafından finanse edilmek, silahça desteklenmek ve ikmal edilmek zorundaydı. Bu, aynı zamanda çok büyük sayıdaki silahın, güvenilirlikleri hakkında Hitler'in oldukça kuşku duyduğu kuvvetlerin (bu silahlar ya bizzat generaller ya da askerler tarafından Almanya'ya doğru çevrilebilirdi -Fransa ve İspanya'daki kitlelerin büyük çoğunluğu Almanya'yla doğrudan bir ittifaka karşıydılar) emrine verilmesi demekti. Franco ve Pétain'in kendilerini tümüyle Hitler'le aktif bir işbirliğine sokma konusundaki isteksizlikleri Britanya Çarpışması'nın sonucu görüldükten sonra şiddetlendi: bu yeminli muhafazakarların zihinlerinde sonradan görme Alman maceracının savaşı gerçekten kazanabileceğine dair kuşkular artmaya başladı. Hitler'in kendisi Felix Teşebbüsü'ne çok fazla kaynak ayırmak düşüncesinde değildi, zira bu kaynaklar Sovyetler Birliği harekatı başladığı zaman lazım olacaktı. Bu nedenle, birkaç aylık bir tereddütten sonra, daha Temmuz 1944 gibi erken bir tarihte planlanmış olan Barbarossa Harekatı bir sonraki *Blitzkrieg* olarak yürülüğe sokuldu.

Hitler'in Ukrayna'nın fethi konusundaki takıntısı (Alman emperyalizminin daha saldırgan kesimlerinin bakış açısından anlamlı olan) ve sürekli tekrar edip durduğu SSCB'nin gerçek bir sınai güce sahip olduğuna dair şüpheleri tüm çabaların Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği üzerinde yoğunlaştırılmasını açıklar. Roosevelt gibi, ona göre de, Akdeniz ve Yakın Doğu'nun bu denli büyük bir stratejik önemi yoktu.[13]

Kuşkusuz, Churchill tam tersi bir kanaatteydi: Britanya Çarpışması'ndan sonra, o ve İmparatorluk Genel Kurmay Başkanı Dill, İn-

13 Roosevelt 1 Mayıs 1941'de Churchill'e gönderdiği telgrafta sakince şunu diyordu: "eğer yeni asker çekmeler zorunlu hale gelirse (Kuzey Afrika ve Yakın Doğu da dahil, Doğu Akdeniz'den), bu, savaşın şu aşamasında İngiliz hatları daraltan, Mihver hatlarını ise büyük ölçüde genişleten ve düşmanı çok sayıda insan ve teçhizat sarfetmeye zorlayan planın bir parçası olacak". Bkz. *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, cilt 1, s. 179. Roosevelt'in tavrı kısmen ABD'nin savaş döneminde petrol bakımından kendine duyduğu güveni yansıtıyordu.

giltere ordusunun önemli bir kısmını (İngiltere'nin ayakta kalan tek zırhlı tümeni de dahil) Kuzey Afrika'ya gönderme şeklindeki stratejik kararı almışlardı. İngiliz burjuvazisi için, Mısır'ın ve Orta Doğu petrolünün kaybedilmesi, Birtanya anavatanının kaybedilmesi anlamına geliyordu, zira sonra sırada anavatan vardı. Bu yüzden Akdeniz, İngiliz emperyalizminin ana savaş sahnesi oldu ve üç yıl boyunca da böyle kaldı.

Tarihinin en büyük taarruzuna -Sovyetler Birliği'nin istilası- hazırlanırken Alman burjuvazisi, düşmanlarının değil, müttefiklerinin yol açtıkları beklenmedik meydan okumalarla karşılaştı. 1940'daki dünya durumunu yanlış değerlendiren ve savaşın kısa sürede sona ereceğine inanan Mussolini -Hitler'in ters yöndeki uyarılarına rağmen- galibin pastasından bir dilim kapmak amacıyla Fransa ve İngiltere'ye savaş ilan etti. Bunun ardından Kuzey ve Doğu Afrika ile Yunanistan'da kötü hazırlanmış harekatlara girişti ve bunun neticesinde kendisininkinden daha zayıf bir İngiliz ordusu karşısında Etyopya'yı kaybetti, çok daha zayıf bir Yunan ordusu tarafından kovalandı. Yardımına Almanlar yetişti, ama bu da kaynakların Doğu cephesinden Balkanlar'a kaydırılması ve *Afrika Korps*'un kurulması anlamına geliyordu. Reich'ın uğradığı kayıplar göreli olarak ufaktı (Girit örneği hariç), ama bu kaydırma zaman kaybı bakımından ciddi bir önem taşıyordu. Bu aşamada, *Wehrmacht*'ın baş stratejisti bunun sorun yaratacağını düşünemedi ve Kızıl Ordu'nun kış mevsimi başlamadan evvel birkaç ay içinde ezilip geçileceğini umdu. Fakat bu arada Barbarossa Harekatı'nın altı hafta kadar ertelenmesi, Alman ordusunun, tıpkı kendisinden önce Napolyon'un başına geldiği gibi, Moskova taarruzu öncesinde Rusya'nın çamuru ve kışıyla boğuşmak zorunda kalması demekti.

Avrupa'da oyunun açılışının nihai bilançosunda galip açıkça Hitler'di, ama zaferin maliyeti de buna dahil edilmek şartıyla. Burada savaşın temel bir kuralı da kanıtlanmıştı: savaşı sona erdirmeyen ne kadar savaş yapılırsa, kısmi zaferlerin marjinal maliyeti de nihai sonuç üzerinde o kadar etkili olur. Alman emperyalizmi Norveç'te kolay bir zafer kazanmıştı, ama bu savaşta donanmasının uğradığı

kayıplar, RAF daha önceden yenilgiye uğratılmadığı müddetçe, Deniz Aslanı Harekatı'nı hem maddi hem de psikolojik bakımdan imkansızlaştırdı. Hollanda dört günde ve Girit yedi günde zaptedilmişti, ama paraşütçü birlikleri ve planör uçaklarındaki kayıplar Malta'ya benzer bir saldırıyı imkansızlaştırdı.[14] Polonya'ya karşı zafer kolay kazanılmıştı, ama İngiltere'ye kaçan ikiyüz civarındaki Polonyalı pilot Eylül 1940'ta Hava Savaş Birliği'nin zafer kazanması için kritik bir destek sağladı; ve Polonya gizli servisi İngiltere'ye Alman askeri şifrelerinin anahtarını sağladı ki, ABD'nin Japon Donanması'nın şifrelerini çözmesiyle birlikte, Batılı Müttefiklere, savaşta düşmanları üzerinde kesin bir istihbarat üstünlüğü kazandırdı. Bu nedenle, gücün adaleti, herşeyden önce askeri tarihte ve onun aracılığıyla da sınıf mücadelesinde -bir bütün olarak dünya tarihinde- önemli bir rol oynar.

14 Alman paraşütçü ve planör birliklerinin 10 Mayıs 1940'ta Haag'ta verdikleri korkunç zayiatlar üzerine bkz. E.H. Brongers, *De Slag om de Residentie 1940*, Baarn, 1968. Girit'te savaşa giren 22,000 paraşütçüden 6,500'ü - Stalingrad da dahil, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanların tek bir çarpışmadaki en yüksek ölü ve yaralı oranı- zayi edilmişti.

Bölüm 11

Savaşın Dünyaya Yayılması

1941'in ikinci yarısında, Hitler'in Sovyetler Birliği'ne saldırısı ve Japonların Pearl Harbor baskını daha önce aslen Avrupa'ya dönük çatışmayı bir dünya savaşına dönüştürdü. Her ne kadar Güney Afrika ve Güney Amerika gerçek harekat bölgelerinin dışında kaldılarsa da, yine de dolaylı olarak onun oldukça etkisinde kaldılar. Plate nehrinin halicinde önemli bir deniz çarpışması yaşandı. Güney Amerika'nın en büyük ülkesi olan Brezilya, 1943 yazında ABD'nin bir uydusu olarak savaşa girdi. Güney Afrika, İngiltere'nin Hindistan'a giden geride kalan son emin yolunu korumak için kilit bir deniz üssü durumuna geldi. Kahire tehdit altında kalır kalmaz, İngiliz ordusunun Orta Doğu karargahları Kenya'ya taşındı. Japonların Seylan'daki Trincomalee üssünü bombalamalarının ardından, Kilindini (Mombasa) limanı İngilizlerin Hint Okyanusu'ndaki deniz üssü görevini görmek üzere tayin edildi. Hindistan, savaş süresince Orta Doğu'daki İngiliz kuvvetlerinin başlıca lojistik üssü olarak kaldı. Bu arada kendisi de, Japonların Burma'nın çoğunu ele geçirmelerinin ardından, özellikle Assam ve Naga tepelerinde askeri harekatlara sahne oldu.

Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırması yalnızca savaşa yeni bir coğrafi boyut kazandırmadı; aynı zamanda savaşın toplumsal karakterini de değiştirdi. Zira diğer ülkeleri talan edip, hem heryerde maden ocaklarına, fabrikalara, bankalara el koyan Alman emperyalistlerinin bu mülkiyet transferi diğer kapitalistleri olumsuz etkili-

yordu. SSCB örneğindeyse, tam tersine, talan edilecek mülkiyet kapitalist değil, kolektif sahipliydi.[1] Bu nedenle girişilen el koyma dev boyutlu bir karşı-devrim içeriyordu. Burada, 1793 yılında eğer devrimci Fransız ordusunu yenselerdi *ancien régime*'i -yani soyluluk ve ruhban sınıfının toplumsal ve iktisadi ayrıcalıklarını- yeniden ihdas edecek olan Avrupalı monarşilerin ordularıyla bir paralellik çizilebilir, şu farkla ki, 1941 yılında bu görevi bir dış soyluluk yerine getirecekti.

Barbarossa Harekatı'nın amacı Dvina ve Dinyeper nehirlerinin batısındaki Kızıl Ordu'nun büyük bir kesiminin imhasıydı, yani bir dizi dev kıskaç türü çevirme harekatıyla onun Don ve Volga'ya doğru geri çekilmesinin önüne geçmek. Harekat, kimileri uygun bir askeri zeka ve değerlendirmeye dayanan, diğer kimileri de Sovyetler Birliği'ndeki durumun tümüyle yanlış değerlendirilmesinden kaynaklanan bir dizi ön varsayım üzerine bina edilmişti. Büyük ölçüde doğru çıkan birinci varsayım Stalin'in ani bir şaşırtmaya uğratılacağı; bu nedenle de Kızıl Ordu'nun büyük bir kesiminin göreli olarak sınıra yakın bir yerde yoğunlaşacağı; taarruz için hazırlıksız yakalanacağı; ve hava kuvvetlerinin büyük kısmının daha havalanamadan imha edileceğiydi.[2] İkinci varsayım -ancak kısmen doğru- Sovyet ordusunun *Wehrmacht*'a karşı koyamayacağı; komutanlarının saldırının hızı karşısında tümüyle afallayacağı; teçhizat ve insan gücünün büyük ölçüde imha olacağı; ve böylelikle de savaşma azminin kırılacağıydı. Bununla beraber, gerçekte, özellikle devasa insani kayıplara

1 Alman sanayi ve bankalarının Avrupalı kapitalistlerin mülklerini kısmen veya tamamen terke zorlamalarıyla ilgili çeşitli tedbirler üzerine bkz. Dietrich Eichholtz, *a.g.e.*, s. 160-91. Alman tekelleri tarafından Sovyet iktisadi zenginliklerinin sistematik müsaderesi için bkz. *a.g.e.*, s. 460-90.

2 Almanya SSCB'nin istilasında 2,740 uçak kullanmıştı. Kızıl Ordu'nunsa uçak sayısı 8,000'in -bununla beraber, bunların ancak 1,800'ü modern yapımdı- üstündeydi. Bkz. Gruchmann, *a.g.e.*, 226-27. *Luftwaffe*'nin Kızıl Ordu'nun hava üslerine saldırısının tahripkar sonuçları üzerine bkz. Erickson, *a.g.e.*, s. 113-14.

yol açan *Blitzkrieg*'in asıl darbesini yiyen cephenin orta kesiminde olmak üzere, savunma düzensiz olsa da, Sovyet direnişi daha baştan itibaren Alman komuta kademesinin öngördüğünden çok daha güçlüydü. Bunun sonucunda, Almanya'nın kendi kayıpları da planlanandan çok daha yüksek oldu ve taarruzun hızı kesildi. *Wehrmacht* daha Moskova çarpışması başlamadan evvel yaklaşık bir milyon insan kaybetmişti.[3] Buna ek olarak, Sovyetler'in orta boy tankları *T34*'ler Alman modellerinden (ancak, savaş alanının öğrettiklerinden yola çıkılarak *Tiger* ve *Panther*'lerde yapılan değişikliklerden sonra denge yeniden kurulabildi) daha üstün olduklarından sevimsiz bir sürprizdiler. Tümüyle yanlış çıkan üçüncü varsayım, Kızıl Ordu ihtiyatlarının hem insan gücü hem de askeri teçhizat olarak çok düşük tahmin edilmesiydi. Alman kurmayları Kızıl Ordu için 200-220 tümen hazırlamışlardı ki, bunların en az 150'si savaşın ilk iki ayı içinde imha oldular. Bundan sonra savaş, basitçe düşman askerlerini temizleme harekatlarına indirgendi. Fakat Alman ordusu, başlangıçta Kızıl Ordu'nun 150 tümenini yok etmiş olsa da, bu sonuncusu yine de yılın sonunda savaş gücünü yaklaşık 300 tümene (4,7 milyon insan) çıkarmayı başarabildi.[4] Bu yüzden *Wehrmacht* 1941 yaz ve sonbaharında dört müthiş çarpışma kazanmasına rağmen, yine de Sovyet ordusunun büyük kısmını dize getiremedi veya yok edemedi. Seferber edilenlerin yanısıra potansiyel askerleri de hesaba kattığımızda, Alman taarruzunun ilk dalgası sırasında Kızıl Ordu'nun sadece yüzde otuzbeşi zayi oldu.

Barbarossa Harekatı'nın başında, Alman Genel Kurmay Başkanı general Halder ve von Manstein'la beraber, Alman silahlı kuvvetlerinin baş stratejistleri SSCB'nin dört hafta içinde yenileceğini ummuş-

3 Resmi Alman istatistiklerine göre, Alman kuvvetleri 1 Kasım 1941 itibariyle 1,812 tank, 76,500 zırhlı araç, 3,838 uçak, 2,700 ağır top, 16,000 makinalı tüfek ve 86,000 at kaybetmişti. Moskova Çarpışması'nın ardından kayıplar, uçak kalemi hariç, hemen hemen iki katına çıktı. Bkz. Eichholtz, *a.g.e.*, cilt 2, s. 42.

4 Sovyet sahra gücünün hızla yeniden kurulması hakkında bkz. Erickson, a.g.e., s. 251.

lardı. Von Ribbentrop İtalyan muadili Ciano'ya, çöküşün sekiz hafta içinde gerçekleşeceğini söylemişti.[5] Amerikan Savaş Bakanlığı Almanya'nın Rusya'yı tepelemek için bir ilâ üç aya ihtiyaç duyacağını düşünüyordu. İngiliz askeri yetkilileri Ukrayna'nın işgali ve Moskova'nın alınmasının üç ilâ altı hafta süreceğine inanıyorlardı.[6] Isaac Deutscher ta en başından beri daha gerçekçi bir perspektif benimseyen birkaç gözlemciden biriydi.

İlk büyük çaplı kıskaç hareketlerinin başarısından sonra, Hitler, Keitel, Halder ve von Brauschitsch Sovyet ordusunun ezildiğini ilan ettiler. 2 Ekim 1941'de Berlin'de *Spor Sarayı*'nda yaptığı bir konuşmada Hitler dinleyici kitlesine "düşman tepelendi ve bir daha ayağa kalkamayacak" müjdesini verdi. Alman basınının patronu Dietrich bir hafta sonra Timoşenko Ordu Grubu'nun imhasıyla birlikte "Doğu'nun kararı verildi" demişti. 10 Ekimde Nazilerin resmi gazetesi *Völkischer Beobachter* neredeyse bütün birinci sayfayı kaplayan bir başlık atarak, "Doğu'daki Savaş Bitti" diye ilan etmiş ve "Stalin'in orduları yeryüzünden silindi" diye eklemişti. Yalan propaganda veya kendini aldatmaya yönelik boş bir övünme değildi bu. Dietrich daha sonra Doğu'daki Alman zaferinin bu erken ilanının Hitler'in saplantılı inancına tekabül ettiğini doğrulamıştı. Bunu izleyen tersine kanıtlar büyük bir şok etkisi yarattı.[7]

Bu Kızıl ordu'ya vurulan darbelerin ufak olduğu veya Stalin'in bilinçli stratejisinin sonucu olduğu anlamına gelmez. Nitekim, 1941 yaz ve sonbaharında ve sonra 1942 ilkbaharında uğranılan yenilgiler korkunç boyuttaydı. SSCB çöküşün eşiğine gelmişti.[8] 30,000 sı-

5 Halder, 3 Temmuz 1941'de günlüğüne şöyle yazıyordu: "Rusya'ya karşı seferin ondört günde kazanıldığını söylemek abartma olmaz". Ribbentrop'un açıklaması, Galeazzo Ciano, *Diario 1937-43*, Milano, 1980, s. 526'da yer alır.

6 R.E. Sherwood, *a.g.e.*, s. 303-04.

7 Hitler daha sonra şöyle diyecekti: "Barbarossa Harekatı'na başladığımda karanlık, içi görülmeyen bir odaya kapı açmıştım". Sürprize yol açan, onun Sovyet toplumunun iktisadi potansiyeli ve toplumsal çözülmezliğini tamamen küçümsemesi, "Bolşevizmin iflası"na dair inancıydı.

nai tesisi ve 65,000 kilometre demiryolu imha edilmişti ve tarımda uğradığı kayıplar o boyuttaydı ki, 1945'te Sovyet tarım hasılası savaş öncesi düzeyinin sadece yarısı olmuştu. Hiçbir siyasal veya askeri önder, her halükarda askeri bakımdan anlamlı olmayan böylesi bir fedakarlığı planlayamazdı.[9]

Moskova Çarpışması'nın, sonunda Sovyet ordusu tarafından kazanılması bir dizi etmene bağlıydı. *Wehrmacht*, Kızıl Ordu'nun Eylül-Ekim 1941'deki sertleşen direnişi ve Berlin'in nihai taarruzdan evvelki taktik tereddütleri yüzünden çok zaman kaybetmişti. Mos-

8 Avrupa kısmının çoğunun Alman işgaline girişinin ardından Sovyetler Birliği'nin uğradığı büyük maddi kayıpların istatistiğini gölgeden çıkardıktan sonra, Erickson başlangıçtaki askeri bozgunun insani boyutuna atıfta bulunur: "Almanların elindeki yaklaşık üç milyon savaş esirinin ve Kızıl Ordu'nun savaşma gücünün tüm savaş içindeki en alt düzeyine düşüşünün çetelesi, bir zamanların muazzam ordularının inatçı ve cahil hovardalığının ve askerlerinin akıbetine gösterdiği hemen hemen ruhsuz kayıtsızlığın acınacak bir kanıtıydı". Bkz. s. 222.

9 İkinci Dünya Savaşı boyunca, aşağıdaki çizelgeden de görüleceği üzere, SSCB savaş öncesindeki sınai çıktı düzeyini bir daha yakalayamadı:

Milyon Ton olarak Sovyet Sınai Çıktısı

	1940	1941	1942	1943	1944
Pik demir	14.9	13.8	4.8	5.6	7.3
Çelik	18.3	17.9	8.1	8.5	10.9
Maden kömürü	165.9	151.4	75.5	93.1	121.5
Elektrik gücü (milyar KW)	48.3	?	29.1	32.3	39.2
Tahıl	95.6	56.4	26.6	29.6	48.8
Şeker pancarı	18.0	2.0	2.2	1.3	4.1
Patates	76.1	26.6	23.6	35.0	54.8
Süt ve süt ürünleri	6.5	5.3	2.9	2.4	2.7

(Sovyet kaynaklarından aktaran Doğu Alman yayını *Deutschland im zweiten Weltkrieg*, cilt 3, s. 467)

kova işçi sınıfı başkentin savunulması için öngörülmedik bir rezerv, enerji ve militanlık seferber etti. Alman ordusu, ikmal hatları arasındaki mesafenin genişlemesinin ve kötü hava koşullarının sebep olduğu düzen bozukluğunun etkilerini hissetmeye başladı. Herşeyden önce, Stalin, Japonya'nın Alman-Sovyet savaşında tarafsız kalacağına dair kesin istihbarat aldıktan sonra, Uzak Doğu'dan önemli miktardaki savaşçı Sovyet kuvvetlerini aktarmak imkanını buldu.[10] Böylece, Moskova'nın başarılı savunması, Pearl Harbor baskınıyla yakından ilişkiliydi.

Hitler, Barbarossa'nın formüle edilmesinin hemen ardından gelen Sovyet-Japon Tarafsızlık Paktı haberlerine çok sıkılmıştı. Alman-Japon ittifakı hiçbir zaman gerçek bir askeri ittifak değildi. Doğru, Almanya Japonların Pearl Harbor baskınından dört gün sonra ABD'ye savaş ilan etmişti;[11] ama bu bir dayanışma eyleminden çok, İngiltere'nin ayakta kalışı için hayati bir önem kazanmaya başlayan ABD kargo gemilerine karşı Atlantik'teki savaşı şiddetlendirme arzusundan kaynaklanıyordu. Almanların Moskova'yı ele geçirmekteki başarısızlıklarının ve Ocak 1942'de ilk Sovyet karşı saldırısının başlamasından sonra, Tokyo'nun, Almanya'nın Rusya'da uzun ve yıpratıcı bir savaşa tutuşmasından ve böylelikle de İngiltere ve ABD'ye karşı hamlelerini zayıflatmasından duyduğu korku arttı. Dolayısıyla Berlin'i, Moskava'yla müzakereye oturmaya ikna etmek için uğraştılar. Berlin ise, kendi payına güçlü biçimde, birlikte Sovyetler Birliği'nin işini bitirmek için Japonların Vladivostok'a saldırmasını, taarruzu Baykal gölüne yöneltmesini talep etti. Hiçbir taraf görüşünü kabul ettiremedi.

Japonların Güneydoğu Asya petrolü ve hammaddelerini emniyet

10 Ekim başında Sorge, Stalin'e, Japonların kendilerini geri dönüşsüz biçimde İngiliz ve Amerikalılara karşı "güneye" hasrettiklerini ve böylece de ona on tümen, 1,000 tank ve 1,000 uçağı batıya aktararak Uzak Doğu'daki Sovyet gücünü azaltma imkanı sağladıklarını bildirdi.

11Hitler ve Mussolini ABD'ye birlikte savaş ilan ettiler ve böylelikle de Amerikan idaresine, ABD'nin kendini Avrupa'daki savaşın içine sokması için, ulusun gözünde zorunlu ve değerli bir gerekçe sağladılar.

altına alma kararı, Amerikan filosunun Avrupalı sömürgecilerin imdadına yetişmesini önlemek amacıyla, doğrudan Pearl Harbor baskınına sürükledi. Bir kez bu karar verildikten sonra, Sovyetler Birliği'yle karşılıklı tarafsızlık bunun mantıksal sonucuydu. İronik biçimde, Pearl Harbor'ın muzaffer komutanı amiral Yamamoto, Japon savaş beyleri arasında ABD'yle savaş konusunda en şüpheci olanıydı. Baştan itibaren Amerikan gücünün küçümsenmesine karşı uyarıda bulundu ve karadaki tüm askeri harekatlar için kısa vadeli bir emel olarak savaşın bir yıl içinde kazanılması, yoksa tümüyle yenilineceği kuralını getirdi.[12] Başlangıçta Japon ordu ve donanma komutanlarının Amerikan ve İngiliz emperyalizmleri tarafından yürütülen iktisadi ablukanın artan baskısına nasıl cevap verileceğine dair görüş ayrılıkları vardı. Ordu, Sovyetler Birliği'yle alternatif bir çarpışmadan korktuğu ve Çin'i ezmek için ellerinin serbest kalmasını istediği için, ABD'ye karşı bir savaş lehindeydi. Bu da SSCB'yi nötralize etmek ve Çan Kay-Şek'in müttefiklerce ikmal yollarını kesmek anlamına geliyordu. Diğer taraftan, Donanma da ABD'yle savaşın dışında kalmayı ve Güneydoğu Asya'daki Avrupa varlıkları üzerinde yoğunlaşmayı tercih ediyordu. Bir kez birleşik bir harekat (yani Pearl Harbor baskını) için karar alındıktan sonra, ordu ve donanma rolleri değiştiler: donanma çok daha geniş çaplı harekatlar için bastırırken, ordu Çin ve Güneydoğu Asya'daki kazanımları perçinlemek üzerinde yoğunlaşmak istedi.

Pearl Harbor'daki zafer iki önemli hatayla gölgelenmişti. Görev kuvvetlerini yöneten amiral Nagumo, ilkin ABD uçak gemilerinin baskın sonucu imha edilmelerini sağlamada başarısız kaldı.[13] Bu yüzden görev kuvvetlerinin emniyetini tehlikeye düşürmemek için bir ikinci saldırı düzenleyemedi, oysa ki o sırada onu tehdit edebile-

12 Hiroyuki Agawa, *Yamamoto, Chef de guerre malgree lui*, Paris, 1982, s. 221, 231, 267, vs.

13 Bu, muhtemelen ABD filosunun çap ve bileşimiyle ilgili yetersiz istihbarattan kaynaklanıyordu. Japon Donanması'nın, Roosevelt'in hazırladığı bir tuzağa düşmesi iddiası, eldeki malzemenin ışığında gerçek dışı görülüyor.

cek hiçbir kuvvet yoktu. Böylece ABD'nin yaralanmakla beraber batmamış olan gemilerinden yarısını (bunların içinde dört de savaş gemisi vardı) kurtarmasına sebep oldu. Bunun sonucu olarak ve başlangıçtaki büyük başarıya rağmen, Japonya Orta ve Güney Pasifik'te sadece altı ay efendi kalabildi -bu tarihten sonra, hummalı bir gemi yapım programıyla genişleyen ABD filosu Orta Pasifik ve savunma alanının Güneydoğu ucundaki İmparatorluk kuvvetlerini tehdit etmeye başladı.

Verili koşullarda Sovyet-Japon saldırmazlık paktı makul görünse de, daha sonra ABD'nin de katıldığı, Sovyetler Birliği ile İngiltere arasındaki Temmuz 1941'te yapılan pozitif askeri ittifak tümüyle başka bir meseledir. Niçin bir emperyalist güç bir başka emperyalist güce karşı bir işçi devletiyle ittifaka girmişti? Sovyetler Birliği'nin de bir dünya gücü olduğu bugün, bu kararın akıllılığından duyulan kuşku burjuva kampta oransal olarak daha büyüktür. Haftalar boyunca bu işe akıl sır erdiremeyen Hitler için kuşkusuz bu bir şok olmuştu. Ancak, konjonktüre bakıldığında bu çok anlamlıydı -bir ehveni şer tercihi örneği. Avrupa kıtasında savaşmak istemeyen İngiliz ve Amerikalılar, İttifakın, ittifaktan sonra birbirleriyle kıran kırana savaşacak olan Almanya ve Sovyetler Birliği'ni eşanlı olarak zayıflatacağını düşündüler. SSCB'nin, çökmeden Alman taarruzunun asıl yükünü taşımasını sağlamak için, iki ülke de maddi yardımda bulundu. Almanya'nın Avrupa'yı kontrol etmesini ve bu yolla da gelecekteki İngiltere'yi ezme ve ABD'ye dünya hegemonyasında meydan okuma kapasitesini önlemek için ödenmesi gerek küçük bir fiyattı bu.[14]

14 11 Eylül 1941'de ABD Birleşik Kurmay Başkanları Heyeti, Roosevelt'e, general Marshall ve amiral Stark imzalı bir belge sundular. Bu belgede şunlar okunuyordu: "eğer Almanya tüm Avrupa'yı ele geçirmekte (yani Rusya'yı yenmekte) başarılı olursa, Güney Amerika'yı muhtemel bir fethetme ve ABD'nin askeri bir yenilgisi öngörüsüyle, kazanımlarını hazmetmek, iktisadi durumunu düzeltmek ve askeri gücünü arttırmak üzere Birleşik Devletler'le birkaç yıllığına bir barış imzalamak arzusu gösterebilir". Aktaran R.E. Sherwood, s. 411.

İngiliz-Amerikan ittifakına ilk aşamada ilham veren ve ittifakın SSCB'ye genişletilmesini Batılı burjuvazi için rasyonel bir tercih yapan savaşın küresel karakteri ve dünya hegemonyası emeliydi. 5 Haziran 1940'ta Roosevelt'e yazdığı bir mektupta Churchill tehlikede olan şeyi büyük bir açıklıkla şöyle özetliyordu: "her ne kadar şimdiki hükümet ve kişisel olarak ben, buradaki direnişin üstesinden gelinirse, Atlantik'e filo göndermekten asla geri durmayacaksak da, bu durum için, mücadelede, şimdiki bakanların olayların kontrolünü kaybettikleri bir noktaya gelmemiz ve Hitler imparatorluğunun vassal devletleri haline gelecek olan Britanya adaları için rahat koşullar elde etme imkanını yitirmemiz gerekecektir. Barış yapmak için mutlaka Alman yanlısı bir hükümet vücuda gelecek ve harap ve aç ulusa, Nazilerin iradesine tümden bir itaat için hemen hemen karşı konulmaz bir örnek sunacaktır. Size daha önce de belirttiğim gibi, İngiliz filosunun akıbeti, Birleşik Devletler'in geleceği için belirleyici olacaktır, zira bu güç Japon, Fransız ve İtalyan filolarına ve Alman sanayisinin büyük kaynaklarına eklenirse eğer, Hitler'in elinde ezici bir deniz gücü bulunacaktır..."[15]

Bu uyarıda kuşku götürmeyen bir panik tacirliği ögesi bulunsa da -cari olarak yolda bulunandan daha yüksek bir ABD yardımı sağlamaya yönelik- Churchill'in temel muhakemesi doğruydu. Resme Sovyetler Birliği'nin engin maddi kaynaklarını ve yenilmesi veya parçalanması durumunda Berlin ve Tokyo'nun eline geçecek jeopolitik kazanımları da eklersek, Moskova'yla bir ittifak yönündeki öneri karşı konulmaz olur. İngiliz ve Amerikalıların bakış açısından, tüm yapmaları gereken şey Sovyetler Birliği'ni savaşta tutmaktı; İkinci Cephe'nin açılmasındaki gecikme, yaratacağı gerçek tehlikeler bir yana, şu uzun vadeli hedeften kaynaklanıyordu: Almanya ve Sovyetler Birliği'nin birbirlerini tüketmelerini sağlamak.[16] Batılı Mütte-

15 *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, cilt 1, s. 49-50.

16 Savaşın başında, geleceğin ABD Başkanı Harry Truman, Amerikan stratejisiyle ilgili görüşünü her zamanki pervasızlığıyla şöyle formüle etmişti: "eğer Almanya'nın savaşı kazandığını görürsek, Rusya'ya yardım etmemiz

fikler herhangi bir zaman ve herhangi bir yerde Almanya'yla işbirliğini seçebilirlerdi ve bu seçiş askeri değil, siyasal kaygıların egemenliğindeydi. Tam tersine, Sovyetler Birliği'nin böyle bir seçme lüksü yoktu: korkunç zor durumu göz önüne alındığında, acil askeri yardım uzun vadeli siyasal kazançlardan çok daha önemliydi. Dolayısıyla daha baştan itibaren ikinci cephe konusu İttifak'ın niteliğinin gerçek bir testiydi: Batı'nın göreli olarak mütevazı miktardaki gıda ve askeri teçhizat yardım programına karşılık Sovyet halkı kanını ortaya koyuyordu.

Son olarak, Churchill'in 22 Haziran 1941'den itibaren Sovyetler Birliği'ne desteği genişletme kararında tümüyle de serbest olmadığını eklemek gerekiyor. Sovyetler Birliği'ne yardımı reddetmek veya hesaplı bir tarafsızlık tavrı, özellikle işçi sınıfı içinde olmak üzere, muazzam bir muhalefete yol açardı. Dahası, tarihin o dönemecinde İngiltere'nin, Sovyetler'in Doğu'daki devasa çabası olmaksızın savaşı nasıl kazanacağı pek te açık değildi;[17] yanlış bir kararla tüm "ulusal birlik" koşulları tehlikeye atılabilirdi -ve Churchill de böyle bir hata yapmayacak kadar uyanıktı.

ve Rusya'nın savaşı kazandığını görürsek, Almanya'ya yardım etmemiz gerek, yani bu yolla öldürebildiğimiz kadar öldürmek." Aktaran Barton J. Bernstein, "Confrontation in Eastern Europe", Thomas G. Paterson (der.), *a.g.e.*, s. 93 içinde.

17 İngiliz ordusunun ünü 1942 yazında en alt düzeyine düşmüştü. Ocak ayında Bingazi'nin kaybı ve Rommel'in Mayıs ve Haziran aylarındaki başarıları, Uzak Doğu'da Japonlar karşısındaki yenilgiyle birleşerek, İngiliz yöneticileri üzerinde çok büyük sıkıntılara sebep oldu. ABD'de "İngilizlerin komuta uygulamak veya teçhizat kullanmak konusunda tümüyle beceriksiz oldukları yolunda gittikçe artan bir inanç" vardı. Bu da onlarla bir ittifak düşüncesini gözden düşürüyor ve dikkatin Uzak Doğu'ya kaydırılması görüşünü besliyordu. Bkz. Christopher Thorne, *a.g.e.*, s. 132-34. Bu durumda Churchill'in El-Alameyn'deki zaferi kutlamak için kilise çanlarının çalınması emrini vermesine şaşmamak gerekir.

Bölüm 12

Savaşın Doruğa Tırmanması

1942 yılı tüm savaşan büyük güçler içinde genel bir kuvvet yığılmasına tanık oldu, savaş talihi önce bir yana, sonra diğer yana salınıp durdu. Yılın sonunda iki stratejik galip vardı. *Wehrmacht* Stalingrad'da yenilmişti. Pasifik'te, ABD Donanması Midway Çarpışması'nda Japon uçak gemilerine karşı çarpıcı bir zafer kazanmıştı. Midway'deki bu tarihi zafer ABD'nin Pasifik'te inisiyatifi ele geçirmesini sağladı, tıpkı Stalingrad'daki zaferin daha sonra Sovyetler Birliği'ne Doğu Avrupa'daki inisiyatifi verdiği gibi.

1942, aynı zamanda Batılı Müttefikler içindeki güç dengesinin kesin biçimde ABD lehine döndüğü bir yıl oldu. Mart 1942'de iki güç dünyayı üç stratejik bölgeye bölmüştü: Pasifik, ABD'nin ilgi alanıydı; Akdeniz ile Singapur arasındaki bölge, İngiltere'nin sorumluluğundaydı; ve Atlantik ve Batı Avrupa iki güç arasında paylaşılmıştı. Bu düzenleme yalnızca Çin ve Avustralya'yı -iki geleneksel İngiliz nüfuz bölgesi- Amerikan nüfuz alanına bırakmıyordu; fakat bir kez Japon Donanması Malaya Sıradağları'nın batısında harekatlara girişmeye başlayınca, İngilizler Hint Okyanusu'nda da Amerikan yardımı istemek zorunda kaldılar. Batılı Müttefiklerin Kasım 1942'de Kuzey Afrika'ya çıkarma yapmalarından sonra Akdeniz de *de facto* ortak sorumluluğa geçti. Buna karşılık, Pasifik'te Amerikalı kurmaylar İngiliz meslektaşlarını katı biçimde karar alma sürecinin dışında tuttular.[1]

İngiltere, iktisadi bakımdan da ABD'ye bağımlı hale geliyordu. Churchill ve general Allanbrooke'un Süveyş'in savunulması ve Akdeniz'deki, Mısır'ı Hinditan'a bağlayan deniz trafiğinin serbest bir hale getirilmesiyle bu denli ilgilenmelerinin ardında yatan ana nedenlerden biri de buydu. İktisadi bağımlılığın uzun vadeli sonuçları ne Londra'nın ne de Washington'un gözünden kaçmıyordu. Şubat 1942'de, İngilizler, Kiralama ve Ödünç Verme karşılığında savaştan sonra çok yanlı bir dünya ticaret sistemi için çalışacaklarını taahhüt ettikleri bir Karşılıklı Yardım Anlaşması imzalamaya zorlandılar.[2] Amerika'nın sesinin Müttefik kurullarında gittikçe daha gür çıkması İngiltere'nin pek te değiştirebileceği birşey değildi, zira İngiltere'nin emperyalist çıkarlarını altüst eden Amerika'nın iktisadi ve askeri gücü onu savaşta tutan şeyden başka birşey değildi. İngilizler, İttifak'ın Amerikan önderliğinde bulunduğunun ABD burjuvazisi tarafından gittikçe daha yüksek sesle ifade edilmesini şükran duygularıyla dinlemek zorunda kaldılar.[3]

1 Ocak 1943'teki Casablanca konferansında İngilizler şunu farketmişlerdi: "Amerikalı meslektaşlar planlarını Pasifik sahnesine taşımak için oldukça hazırlıklıydılar, ama bu planları tartışmayı reddediyorlardı. Bunlar hazırlanıp bitmişti ve tartışmaya açık değildi: İngilizlerin bu konuda *locus standi*'leri yoktu". Bkz. Micheal Howard, *Grand Strategy*, Londra, 1972, cilt 4, s. 243 (Aktaran Thorne, s. 165).

2 Bu, İngiliz, Fransız ve Hollandalıların kauçuk, kalay ve petrol üretim ve dağıtım düzenlemesine karşı Amerikalıların karşı çıkışının Atlantik'in iki yakasının gelecekteki ilişkileri üzerine ciddi bir soru işareti getirdiği dönemdi. ABD'nin ham kauçuğun yüzde doksanbeşini ve kalayın yüzde yetmişbeşini Malaya ve Hollanda Doğu Hint Adaları'ndan sağladığı göz önüne alınırsa, bu şaşırtıcı değildi.

3 12 Aralık 1941'deki *New York Times*'da: Birleşik Devletler "demokratik kuvvetlerin doğal önderidir"; 10 Ocak 1942'deki *Chicago Tribune*'da: "ABD'yle İngiltere arasında bir ortaklık olacaksa eğer, biz her bakımdan kontrol eden ortak oluruz. Biz onlarsız da oluruz" deniyordu. Morgenthau'nun ifadesine bakılacak olursa: "savaş bitince, ABD ... nasıl bir Avrupa kurulacağını ... düzenleyecek. Bunu kim üstlenecek? Biz üstleneceğiz. İngilizler bu işin dışında bırakılacak"; Stimson ise şöyle diyordu: eğer savaş kazanılırsa "Amerikan kuvvetlerinin ve önderlerinin morali, psikolojisi ve cesareti sayesinde kazanı-

Keynes'in danışmanlığındaki İngiliz Maliyesi, ülkenin savaş sonrasının ilk yıllarında tahmin edilen açığını kapatmak için rahat koşullarda olmak üzere 4 milyar dolarlık bir ABD yardımına ihtiyaç duyduğunun farkındaydı. Ek olarak, 1943'ten sonra İngiltere'yi savaşta tutmak için 7 milyar dolar değerinde bir askeri malzeme gereği ortaya çıkmıştı. Bir üst düzey İngiliz Dışişleri yetkilisinin sözleriyle "uluslararası koşullarda eşi menendi olmayan bir biçim ve derecedeki" böylesi bir yardım "siyasal otorite ve kontrolden vazgeçmek" (Churchil'in sözleri) anlamına geliyordu. Bu, yardım sorununu, dünyanın İngiliz denetimindeki tüm bölgelerinde askeri (üsler, kimi adalar üzerinde hükümet etme yetkisi) ve iktisadi (kaynakların işletilmesi; piyasaların açılması) düşüncelerle *Açık Kapı* Politikasına bağlamaya çalışan ABD Dışişleri, Maliye ve Savaş bakanlıkları yetkililerince de aynı şekilde anlaşılıyordu. İkinci Dünya Savaşı kendisiyle ABD arasındaki "özel ilişki"nin temelini oluşturduğundan, İngiltere *de facto* bir ikinci sınıf güç haline geldi.[4]

Askeri ve iktisadi baskılarına Amerikalılar şimdi bir de siyasal boyut eklemişlerdi: ABD kamuoyu tarafından Uzak Doğu'daki yenilginin ana sebeplerinden biri olarak algılanan Batılı emperyalist devletlerin uyguladığı sömürgecilik politikasının mahkum edilmesi. Bu yenilgi şaşırtıcı derecede hızlı olmuştu. Ocak 1942 sonunda, İngiliz ve Avusturyalı savunma birlikleri, Malay yarımadasından, Şubat ortalarında general Yamaşita'ya teslim olacakları Singapur'a çekilmişlerdi.

Küresel İngiliz ticari çıkarlarının simgesi Hong Kong ve İmparatorluk'un Uzak Doğu'daki savunma sisteminin kalbi Singapur şimdi Japonların elindeydi. Ardından, Nisan başlarında Filipinler alındı - Amerikan onuru için ağır bir darbe.[5] Mayıs ortalarında neredeyse

lacak"; vs., vs... (Aktaran Thorne, s. 138).

4 Thorne, a.g.e., s. 384-93.

5 *Chicago Tribune* baş sayfasında şunu ilan etmişti: "Batan'a geri çekiliyoruz!". MacArthur'un Filipinler'den kovulmasını izleyen ulusal histeri Batı Sahilleri'nde yaşayan binlerce Amerikalı Japonun tutuklanması ve toplama kamplarına atılmasına yol açmıştı.

Burma'nın tümü Japon işgali altındaydı. Burma-Çin yolu şimdi kapanmıştı ve Çin'e ve oradaki Amerikan kuvvetlerine ikmal göndermek için geriye sadece Himalayalar üzerinden pahalı hava yolu kalmıştı. İngiliz Hindistan'ı da tehdit altındaydı. Bu peşpeşe gelen büyük Japon başarıları, Asya tarihinde, daha sonraki yenilginin bile tümüyle yok edemeyeceği büyük bir dönüm noktası teşkil etti; çünkü ilk kez olarak Batı'nın Doğu önünde burnu sürtülmüştü.[6] Ancak Amerikalıların Midway'deki zaferi Japonların hızını kesti.

İngilizlerin Uzak Doğu'daki iktidarlarının çökmesi sadece İmparatorluk'un oradaki zayıflığıyla ilgili değildi. Ne de olsa, Japonlar bu geniş bölgeyi 200,000'den daha az bir adamla ele geçirmeye çalışmışlardı. (Karşılaştırmak için, İngiliz İmparartorluk Ordusu'nun Singapur'da, çoğu savaş esiri olan, 140,000 asker kaybettiğini belirtelim).[7] Yenilgi daha çok tabi halkların İngiliz davası için savaşma isteksizliklerini göstermişti. Japonların zaferleri İngiliz İmparatorluk yönetiminin siyasal ve toplumsal dokusunun çözülmesini yansıtıyordu. Malaya'daki ordu geniş çaplı isyanlarla büyük yara almıştı.[8] Kedah'ta kitleler Sultan'a karşı ayaklanmışlardı; oğlu Tengku Abdül Rahman (daha sonra Malezya'nın Başbakanı) onu kaçırmış ve halka radyodan direnmemeleri çağrısında bulunarak kendini işgalcilere teslim etmişti.[9] Burma'da, Burmalılar İngilizler tarafından kurulmuş

6 "1941-1945 Pasifik savaşı'nın en hayati veçhelerinden biri onun bir ırklar savaşı olmasıydı; bu yüzden ona yüz veya daha fazla yıllık bir perspektiften bakılması gerekir. Bu, çatışmanın doğrudan sebeplerinin aslen ırksal sebepler olduğunu söylemek anlamına gelmiyor...Savaşa tutuşanların deri renginin öncelikli bir önemi yoktu. Ama yine de, geniş bir açıdan bakıldığında, Japonya ile Batı arasındaki savaş, keskin biçimde odağına, uzun zamandan beri varolan ırksal nitelikli gerilimleri yerleştirdi ve bir kez savaş başladıktan sonra da, bu veçhe çok daha büyük bir önem kazandı. Zaman geçtikçe ... tehdit altına giren Batı, yani Londra ve Washington'da iktidarda bulunanların başını ağrıtan beyazların itibarıydı". Bkz. Thorne, s. 7.

7 Storry, *A History of Modern Japan*, s. 215. Halliday, a.g.e., s. 43, 47.

8 David H. James, *The Rise and Fall of the Japanese Empire*, Londra, 1951, s. 211-12.

9 Halliday, s. 143.

olan ordudan kitle halinde kaçmışlardı: daha Japon ordusu Rangoon'u almadan evvel, İngiliz yönetimi ağır bir darbe yemişti.[10] Tayland toplumsal statükoyu koruma umuduyla açıkça Japon yanlısı bir tutum almıştı.[11]

Tüm bu olaylar, Hindistan'daki İngiliz varlığı için büyük tehlikeler arzediyordu. Daha 2 Şubat 1942'de Churchill general Ismay'a mektubunda şöyle yazıyordu: "Hindistan'ın tahkimi çok acil bir mesele halini aldı. Japonların zaferlerine karşı Asya'daki tepkiler konusunda derin kaygılar duyuyorum. Hindistan'daki İngiliz birliklerinin sayılarını arttırmak zorunlu. Bu birlikler başkaldırıya karşı iç güvenliği sağlamakta da gerekli olacak olan tam bir tümen şeklinde oluşturulmalıdır".[12] Nitekim, devrim İngiliz Hindistan'ının kapısını çalıyordu. Stafford Cripps'in Hint Ulusal Kongre'sini sakinleştirme çabaları[13] boşa gittikten sonra, Gandi ve Nehru Temmuz 1942'de tam bağımsızlık yolunda bir adım olarak Hindistan'da kendi kendini yönetim için kitlesel bir sivil itaatsizlik kampanyası başlatmışlardı. Hindistan burjuvazisi hiçbir zaman İngiltere'ye karşı gerçek bir savaş açmaya niyetli olmadığından bu adımı büyük bir kayıtsızlıkla karşıladı.[14] İkinci Dünya Savaşı'nın başında, Hindistan'da ulusal temelli bir ordu yoktu ve Japonya'yla bir ittifak kurulmasını isteyen

10 Bkz. J.S. Furnivall (der.), Thakin Nu, Burma under Japanese, Londra, 1954.

11 25 Ocak 1942'de Tayland isteksizce de olsa İngiltere ve Birleşik Devletler'e karşı savaş ilan etti. Birleşik Devletler bu ilanı görmezden gelirken, İngiltere aynen karşılık verdi, böylece de Amerikalılar nezdinde, kısmen doğru olan, İngiltere'nin Tayland toprakları üzerinde muhtemelen gözü olduğu kuşkularını arttırdı.

12 *The Second World War*, cilt 12, Londra, 1964, s. 85.

13 Londra tarafından savaş ortamında oluşturulmuş olan Hindistan'daki Cripps misyonu hakkında bkz. Addison, *a.g.e.*, s. 201-05.

14 Kongre önderliği güçlü biçimde Mihver karşıtıydı. İngiltere'nin savaşı kazanmasını ve Hindistan'ın halkın silahlandırılarak savunulmasını istiyordu, ama bu çizgiye İngiliz idaresi doğal olarak direniş gösteriyordu.

Chandra Bose çevresinde toplanmış olan zayıf kuvvetler potansiyel bir ordu için çok küçük ve etkisiz bir çekirdekti.[15] Yerli önderlik, sadece İngiliz yenilgisinin onların ulusal davaları için sunduğu büyük fırsat nedeniyle değil, aynı zamanda en korkunç örneğini büyük Bengal açlığının oluşturduğu, kitlelerin gıda ve iktisadi durumdaki büyük bozulmaya karşı yükselen selinin baskısı nedeniyle de eyleme zorlandı.

Nehru bu baskıları canlı bir şekilde tasvir etmiştir: "Penang ve Singapur'un düşmeleri ve Japonların Malaya'da ilerlemeleriyle birlikte, Hintliler ve diğerleri büyük bir göçe koyuldular ve Hindistan'a doluştular... Ardından, Burma'dan çoğu Hintli, yüzbinlerce sığınmacı akını geldi. Sivil ve diğer ototritelerce nasıl terkedildikleri ve nasıl yüzüstü bırakıldıklarının hikayesi Hindistan boyunca yayıldı... Hintli ve İngiliz sığınmacılar arasındaki farklı muamaleye sebep olan savaş değildi... Irk ayrımı ve ırksal baskıyla ilgili korkunç hikayeler ulaşıyordu bize ve açlıktan kurtulanlar tüm Hindistan'a yayıldıkça, Hintlinin zihninde güçlü bir etki yaratan bu hikayeleri de beraberlerinde taşıyorlardı".[16] Tasvir kimi yerlerde daha da keskinlik kazanıyordu: "Doğu Bengal'de, panik halinde, bir (Japon) istilası beklentisiyle, onbinlerce nehir kayığı imha edilmişti... Bu uçsuz bucaksız bölge su yollarıyla doluydu ve tek ulaşım aracı bu kayıklardı. Kayıkların imha edilmesi birçok cemaati tecrit etti, yaşam ve ulaşım araçlarından mahrum bıraktı ve Bengal açlığına katkıda bulunan başlıca sebeplerden birini oluşturdu".[17] (1943 Bengal açlığı Kalküta Üniversitesi'nin bir araştırmasına göre 3,400,000 can almıştı.)[18]

Hint bağımsızlık hareketine büyük bir garez içindeki ve kısmen de tam bir ırkçı önyargıyla Churchill kitlesel ıstırapları dindirmek

15 Japonlar tarafından Singapur'da esir alınan savaş esirleri arasından devşirilen Hindistan Ulusal Ordusu hiçbir zaman 50,000 askeri aşmadı. Büyük ölçüde Burma-Hindistan sınırındaki çatışmalar içinde yer aldı. Kadrolarından bazıları daha sonraki Hindistan Ordusu'na katıldı.

16 Jawaharlal Nehru, *The Discovery of India*, Londra, 1960, s. 463.

17 *A.g.e.*, s. 474-75.

18 *A.g.e.*, s. 507-12. İngiliz kaynaklarıysa, kendisi de yeterince büyük olan 1,500,000 gibi daha küçük bir sayı veriyorlar.

için her türlü yardıma karşı çıktı. Bu koşullar altında, Gandi ve Nehru, halk güçleri üzerindeki denetimi daha radikal bir milliyetçi ya da hatta devrimci bir önderlik lehine kaybetme riskini almaktansa, kitlesel öfkeyi sivil itaatsizlik hareketine kanalize etmeyi daha akıllıca buldular. Uzak Doğu'daki savaş böylece Hintlilerin bağımsızlık mücadelesine kendi özgün katkısını yaptı.[19]

Japon fetihleri eski sömürgelerin geleceği meselesini savaş sonrasının gündemine getirdi. Çin'deki ve şimdi de Güneydoğu Asya'daki uzun vadeli çıkarları savaş nedeniyle büyük ölçüde artmış olan ABD için sömürge düzeninin yıkılması, bir kez Japon rakip emperyalist yarıştan elendikten sonra, kendi öngörülerini gözden geçirmek için de bir itki sağladı. Daha savaşın başlarında, Roosevelt kendini "anti-emperyalist" ilan etmişti ve Amerikalıların ısrarıyla Atlantik Sözleşmesi de "halkın altında yaşayacağı hükümet biçimini seçme hakkı" olduğunu ilan etmişti. Churchill, Versailles'ın ve savaşın gereksiz kıldığı sömürgeci emperyalizm politikasının mirasını izleyerek bu maddeyi sadece Avrupalı halklara uygulanabilir bir ilke olarak yorumladı. Ancak Amerikalılara göre bu beyanat savaşın kazanılmasından sonra yeniden Avrupa sömürgeci imparatorluklarının kurulmasının engellenmesi arzusunu ifade ediyordu.[20] Böylece 1942 yılı Birleşik Devletler'in Asya için kendi büyük tasarımını formüle ettiği yıl oldu.

19 Atlee kabinedeki meslektaşlarına yazdığı bir muhtırada şöyle diyordu: "Hindistan, Rusya'nın yüzyıl başında Japonlara yenilmesiyle başlayan Avrupalılar ile Asyalılar arasındaki değişen ilişkiden derin biçimde etkilenmişti... Şu sıralar bizim ve Amerikalıların Japonlar karşısında uğradığımız felaketler de bu süreci devam ettirecektir... Mihver Devletlerine karşı savaşımızda şimdi Çinlilerin yardımını kabul ediyor olmamız ve Çin'i gecikmiş de olsa eşitimiz ve Çinlileri de barbarlığa karşı uygarlık savaşındaki dostlarımız olarak tanımamız, Hintlilerin neden kendisinin de kendi evinde efendi olmadığı sorusuna yol açıyor". Aktaran Thorne, s. 157.

20 İngilizlerin buna verdikleri cevaplardan biri de, "Amerikalıların Britanya İmparatorluğu'yla ilgili düşüncelerini araştırmak" ve "İngiliz imparatorluk sisteminin korunmasına ve İmparatorluk'un dünya meselelerinde ABD'nin güvenilir bir ortağı olarak tanınmasına sempatiyle bakan bir genel [illegible] oluşturmak üzere lehte ve ılımlı duyguları teşvik edecek en iyi yöntemlerle

Japonlar fetih hatlarını sadece Güneybatı'ya değil, aynı zamanda Guam, Marshall ve Gilbert Adaları, Yeni Britanya, Rabaul, Yeni Hebride Adaları, Yeni Gine'nin büyük bir kısmı ile Solomon Adaları'nı işgal ederek Güney'e ve Güneydoğu'ya da yaymışlardı. Gayeleri, Yamamoto'nun doğru biçimde ifade ettiği gibi, Amerikan karşı saldırısı için bir sıçrama taşı olacak olan Avustralya'yı işgal etmek değildi. Daha çok onun ABD'yle ikmal hatlarını kesmekti: sırasıyla Midway, Yeni Gine, Samoa, Fiji ve Yeni Kaledonya hedeflenmişti. Ancak, Mayıs başında, ABD Donanması Japonların Yeni Gine'deki Port Moresby'i işgal etmelerini önledi ve bir ay sonra da Midway'deki zafer geldi. Midway'in ardından, ABD Ordu ve Donanması, yavaş ilerlemesine rağmen, Japon yükleme ve ikmal hatları için korkunç bir kanama haline gelen Doğu Solomon Adaları'ndaki Guadalcanal'da bir karşı saldırı başlattı.

Pasifik'teki savaş Amerikan kamuoyunun muhayyilesine Avrupa çarpışmalarından daha fazla hitap etmekle beraber, ingiltere için tam zıttı doğruydu. İngiliz halkı için bombardıman ve istila tehditi Almanya'dan geliyordu ve Alman düşmana yönelik bu kaygı savaş süresince derinleşti: Almanlarla olan savaşta Japonlarla olan savaştan on kat daha fazla Britanyalı ölmüştü. İngiliz siyasal ve askeri önderlerine göre de, Akdeniz'in denetimi, petrol ikmalinin -tank ve uçak savaşının kanı- yanısıra Hindistan'a bir deniz köprüsü de olan Orta Doğu'daki İngiliz çıkarlarının savunulmasıyla bağlantılıydı. Cebelitarık-Süveyş-Aden ikmal yolunu serbestleştirmedeki aciliyet, çok daha uzun ve çok daha az emniyetli Ümit Burnu yolunun kullanılmak zorunda kalınışının yol açtığı, ülkenin gemi ve mali kaynaklarının kanamasıyla birlikte arttı. Gerçekte bu kanama öylesine güçlüydü ki, Atlantik'te uğranılan kayıplarla birlikte, 1942 yaz ve sonbaharında İngiltere'yi felakete 1940 yazında olduğundan daha fazla yaklaştırdı.[21]

ilgili tavsiyelerde bulunmak" için Aralık 1942'de Dışişleri Bakanlığı, Bağlı Ülkeler Bakanlığı, Sömürgeler Bakanlığı, Hindistan Bakanlığı ve Haberleşme Bakanlığı'nın yetkililerinden oluşan bir yüksek düzeyli bakanlıklararası komite kurmak oldu.

Böylece, İngilizlerin Uzak Doğu savaşındaki iddiaları devam etse de -hammaddeler ve Avustralya ile Yeni Zelanda'nın savunulması nedeniyle- İngiliz kurmay başkanlarının dikkatlerine komuta eden Almanya'yla olan çatışmaydı. Bununla beraber, İngilizlerin Uzak Doğu'daki yenilgileri ve 1942 boyunca Kuzey Afrika'daki birliklerin gösterdikleri zayıf performans, Amerikan askeri kurullarında hep varolan, Pasifik'teki harekatları arttırma eğilimini güçlendirmeye yardımcı oldu: 1942 itibariyle bu bölgede 346,000 ABD askeri vardı (başlangıçta planlanandan 150,000 kişi daha fazla) -Kuzey Afrika'dakiyle az çok aynı rakam. Resmi ABD politikası hiç değişmedi; Almanya'yı baş düşman olarak görmeye devam etti. Fakat ABD'li askerler, Akdeniz'i her zaman, Avrupa'nın Kuzeybatı'dan işgal edilmesinden önce, şaşırtma hızının Japon anavatanının işgalden öncesinde, Pasifik'teki şaşırtma harekatlarının saha ve temposuna karşı dengelenmesi gereken bir bölge olarak gördüler.[22]

İngiliz emperyalizmi, Hitler'in, 1941-42'deki Alman askeri başarılarından medet uman Orta Doğu ve İran'daki büyüyen İngiliz karşıtı ve Rus karşıtı duygudan faydalanma çabalarından tedirgindi. 1942'de Alman diplomasisi, Kafkasya'daki Sovyet kuvvetlerine ve El-Alameyn'i savunan İngiliz birliklerine arkadan saldırmak üzere Alman birliklerine Anadolu'dan geçiş imkanı sağlaması için Türkiye (ve onun fanatik biçimde anti-komünist ordusu) üzerine kayda değer bir baskı yaptı. Aynı zamanda, geleneksel İngiliz emperyalizmine ve Rus komünist düşmanlara karşı sınıfsal ve ulusal çıkarlar adına İran Şahına da öneriler yapıldı. Böylelikle iki cephenin -Sovyet Güneybatısı ve Kuzey Afrika'daki- de kaderi somut biçimde birbirine bağlandı: Batılı Müttefiklerin Akdenizde tutunmaları kati surette Kızıl Ordu'nun Almanların Bakü petrol yataklarına doğru yönelişini bloke etme kararlılığına bağlıydı. Zira bu başarılsaydı, Alman savaş makinası yalnızca tükenmez bir yakıt ikmal kaynağını garanti altına almayacak (savaş boyunca petrol *Wehrmacht* için Akhilleus'un

21 Sherwood, *a.g.e.*, s. 498, 528; David Fraser, *a.g.e.*, s. 222-24; Lidell Hart, *a.g.e.*, s. 399-403.

22 Thorne, s. 163.

topuğuydu), aynı zamanda Türkiye ve İran'ı da saflarına katarak Akdeniz ve Hindistan arasındaki tüm jeopolitik dengeyi İngiltere aleyhine değiştirecekti. Churchill ve Roosevelt Stalin'den, Kızıl Ordu'nun Kafkasya'da dayanabileceğinin garantisini istediler ve belirsizliği olan, Kuzey'den Murmansk yolu yerine, artan ölçüde İran aracılığıyla ikmal teklifini getirdiler.

Tüm bu nedenlerle, 1941 ve 1942'de Almanya'ya karşı savaşın ve bir bütün olarak savaşın sonucu Doğu Cephesi'ndeki gelişmelere bağlı kalmaya devam etti. Hitler için Sovyetler Birliği'ne karşı savaş mutlak bir öncelik olarak kaldı; Avrupa Rusya'sı onun Hindistan'ı olacaktı -Avrupa'nın bu kısmında Alman gücünün pekiştirilmesi Almanya'yı bir dünya gücü olmaya götüren kral yoluydu. Bunun sonucunda, Kuzey Afrika'daki Alman kuvvetlerine ancak göstermelik ve tereddütkar bir destek verilmişti ve Batılı Müttefikleri 1942'de Akdeniz'de zafere götüren de en çok bu etmen oldu.[23] Rommel'in *Afrika Korps*'unun ikmal hatları kesilerek, yılın sonunda bu bölgede İngiliz deniz ve hava üstünlüğü kurulmuştu bile. Mısır ve Süveyş emniyet altına alınmıştı. Misyon tamamlanınca da, Sicilya üzerinden İtalya'ya (Churchill'in adlandırmasıyla Avrupa'nın "yumuşak karnı") dönük Müttefik karşı taarruzu başlatılmıştı.

1942 yılı aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin bir kez daha felaketin eşiğine geldiği yıldı. 1941 sonunda, Almanların Moskova'ya ilerleyişlerinin başarıyla püskürtülmesinin sarhoşluğuyla Stalin yeni yılda Kızıl Ordu'nun düşmanın belini kıracağına inanmıştı. Onun ısrarıyla *Stavka* binbeşyüz kilometrelik bir cephede üç Alman Ordu Grubu'na (Kuzey, Güney ve Merkez) birden vurmak üzere hemen bir topyekun karşı taarruz planı kabul etti. Önerilen harekâtın ölçeği

23 Japonların, Almanya'nın Rusya'da batağa saplandığına ve dolayısıyla da Tokyo'nun öncelikli savaş olarak gördüğü ABD'ye karşı savaşı sürdüremeyeceğine dair endişesi, Akdeniz'in kaybedilmesinin İngiliz ve Amerikalıların Orta Doğu ve Burma'daki konumlarını kesinlikle güçlendireceği ve bu yolla da Amerikalılarla müzakere sonucu elde edilebilecek bir barış için tüm umutları yok edeceği uyarısıyla birlikte, Tunus çarpışmasından sonra Tokyo'daki Alman deniz ataşesine bildirilmişti.

cari Sovyet insan gücü ve malzeme kaynaklarıyla uyumlu değildi. Buna ek olarak, stratejik bakımdan da anlamsızdı: hem Jukov hem de o sırada savaş ekonomisinden sorumlu olan Voznesenskiy plana karşıydılar. Haklı çıktılar. Başlangıçtaki sürpriz etkisi atlatıldıktan sonra, Alman komutanlar Mart sonunda hiçbir yerde Sovyet stratejik üstünlüğü kalmayacak şekilde cephe hattında istikrar kurmayı başardılar. Nisanda Hitler, Kızıl Ordu'yu tahıl ve petrolden yoksun bırakmak ve Doğu ikmal hatlarıyla bağlantılarını koparmak amacıyla Kafkasya'ya doğru yönelme kararı aldı. 28 Haziranda başlaması öngörülen *Blau* Harekatı, Donets ve Don'a yönelerek Stalingrad'da buluşacak ve tüm Sovyet direnişini kırarak Rusya'yı İran ve Müttefiklerden tecrit edecek bir çifte kıskaç hareketi olarak tasarlanmıştı.

Berlin'de bu tasarı karara bağlandığı an Alman planının ana hatları Stalin'in elindeydi. Bir kez daha güvenilir istihbaratı bir kenara attı ve yaz harekatlarını Almanların Moskova'ya saldıracağı varsayımına bağlı kalarak yürütmeye devam etti. İlkbahar başlarında Sovyet kurmay başkanları yaz ayları için askeri ayarlamaları tasarlamaya yöneldiklerinde, eğitimli ve iyi teçhizatlanmış güçlü insan kaynaklarının oluşturulmasını gerektiren bir stratejik savunma politikası lehinde baskı yaptılar. İnsanüstü bir gayretle, Urallar'daki fabrikalar Kızıl Ordu'nun zırhlı kuvvetlerinin yeniden kurulmasını mümkün kılacak olan yeni tanklar, tüfekler ve havan topları üretiyordu. Ama bir kez daha, Stalin kendi "eşanlı saldırı ve savunma" politikası -yani, genelleşmiş kargaşa politikası- lehine generallerinin önerilerini elinin tersiyle itti.[24] Bu arada tek bir yerel saldırı oybirliğiyle desteklendi: Timoşenko'nun Harkov'a yürüyüşü. Gehlen'in basiretli yönetimindeki Alman istihbaratı karşı tarafta herhangi bir tutarlı stratejinin bulunmadığının tamamen farkındaydı. Kızıl Ordu'nun Harkov'daki feci bozgunu (büyük ölçüde, başarısız kalacağı belli olduktan sonra dahi taarruzun sürdürülmesinde ısrar eden Stalin yüzünden) bunun sonuçlarından sadece biriydi. Zira Moskova gözlerini Harkov'a dikmişken, Almanların Kafkasya yürüyüşleri azami hızına erişiyordu: Kırım korkunç bir hızla düştü. Haziran or-

24: Erickson, s. 337-38.

tasında Sovyet ordusunun elinde Alman niyetlerini ne derece yanlış anladığını gösteren yeterince somut kanıt vardı: yine de Stalin'in Hitler'in Stalingrad'da gözü olduğunu kabul etmesi için bir ay daha geçmesi gerekti.

Temmuz başında *Panzer* birlikleri Don'u geçtiklerinde ve Voronej Almanların eline düştüğünde, Stalingrad çarpışması da şekillenmeye başladı. Kızıl Ordu'nun berbat durumunun bilincindeki Hitler şimdi, Sovyet kuvvetlerini Rostov'da son bir çevirme harekatıyla vurmak amacıyla Stalingrad üzerine yoğun yürüyüşünü geçici olarak durdurdu. Fakat kent düşmesine rağmen Kızıl Ordu -savaşta ilk kez düzenli ve planlı bir şekilde geri çekilerek- korkunç bir diyet ödeyerek de olsa imhadan kurtuldu. Ağustosta List komutasındaki Alman Ordu Grubu Kuban'ı ezip geçti ve ikiye çatallanarak Karadeniz sahilleri ile Groznıy ve Bakü'nün büyük petrol merkezlerine doğru yöneldi. Sovyet önderliğinin önündeki manzara, Trans-Kafkasya önlerindeki *Wehrmacht* ile yıkımın eşiğindeki Karadeniz Filosu'nun yanısıra, Türkiye'nin Almanya yanında savaşa girebileceği gibi bir mukadder ihtimaldi.[25] Kızıl Ordu'nun topyekun çökmesi ve dağılması tehditi Sovyet komutanlarını allak bullak etmişti. Morali peşpeşe gelen yenilgilerle fena halde bozulan ordu içinde "kitlesel siyasal çalışma" yeniden örgütlendi. Komünist Partisi üyeliğine kitlesel yazılma işi büyük ölçüde hızlandırıldı. Genç subayların öfkeli isyanı askeri komutanın siyasal idareden (NKVD tarafından yönetilen) çok önemli bir özerklik payı koparmasıyla sonuçlandı. Jukov, Vasilevskiy, Rokossovskiy ve bir dizi yetenekli komutan şimdi yüksek mevkilere tırmanırken, Jukov Savunma komiseri birinci yardımcısı konumunu elde ediyordu.

Başkomutanlık, Yüksek Komutanlık ve Cephe Komutanlığı ola-

25 Ağustos 1942'de Beriya ve "adamları" dağ halklarının kıpırdanmakta olan başkaldırılarını önlemek üzere Kuzey Kafkasya ve Volga deltasına gönderilmişlerdi. Çeçenler, İnguşlar, Kırım Tatarları, Karaçaylar, Balkarlar, Kalmıklar ve Volga Almanları bilahare Kızıl Ordu'nun bu yazdaki zaafları yüzünden canavarca bir paha ödediler.

rak ikili bir bir komuta şeklinde bölündü: Jukov ve Vasilevskiy, ikisi arasındaki kopuklukta köprü görevi yapıyorlardı. Cephede, 1941 sonbaharındaki büyük bunalım sırasında terkedilmiş olan komuta birliği yeniden devreye sokuldu.[26] Kızıl Ordu'nun gerçek ve hızlı bir modernizasyonu şimdi ufuktaydı: mekanize tank birlikleri, hava birlikleri ve uzun erimli bombardıman uçak birlikleri çok ihtiyaç duyulan vurucu kuvvetleri oluşturmak üzere yoldaydı. Yenilgiler ve umutsuzlukların ardından, yavaş yavaş ve zahmetle Kızıl Ordu güçlü ve modern bir savaş makinasına dönüşüyordu. Belirleyici sınav Stalingrad'da verilecekti.

1942 yazındaki Alman başarısının ikinci sonucu Avrupa'da Müttefiklerce bir ikinci cephenin açılması için Sovyet kampanyasıydı. 1941 sonunda, Moskova'daki zaferden dolayı sarhoşa dönen ve savaşın pratik olarak kazanıldığına inanan Stalin İngiliz elçisi Eden'a Avrupa'nın yeniden örgütlenmesi planlarını sundu. Bu aşamada Sovyet müttefikini terslemek istemeyen (Moskova'nın Berlin'le ayrı bir barış imzalamasından korkarak) İngiliz hükümeti sorunu sürüncemede bırakma yolunu seçti. Şimdi altı ay sonra, toplam Alman ordusunun beşte dördü Sovyet topraklarının derinliklerindeyken, Stalin tüm savaş sonrası planlarını bir kenara atıyor ve en azından kırk Alman tümenini geri çekecek olan bir ikinci cephe kurulması için Batı yardımı dileniyordu. 1942 ilkbahar sonu ve yazında Molotov hiçbir tatmin edici cevap alamadan Londra, Washington ve sonra yine Londra arasında mekik dokumuştu. Sovyetler Birliği'nin umut edebileceği en iyi şey, 1943'te Amerikalıların arzulu göründükleri, ama Churchill'in hâlâ dudak büktüğü bir ikinci cepheydi. Her ne kadar Sovyetler Birliği artan gıda ve askeri donanım

26 Aynı sıralarda, Stalin güvenilmez subaylarını görevden alarak, sahra komutanlarını denetlemek ve başlangıçtaki yenilgi dalgasının "suçlular"ını cezalandırmak üzere, büyük ölçüde NKVD'den seçilmiş siyasal komiserler atamıştı. Her zaman olduğu gibi, Stalin'in kendi değerlendirme hatalarını astlarını sert bir şekilde cezalandırarak ve günah keçileri arayarak düzeltme eğilimi, sadece trajediyi daha da arttırıyordu. Bkz. Erickson, s. 175.

yardımı umut etmekteyse de, Molotov'a açıkça Kızıl Ordu'nun Stalingrad'da tek başına dövüşmesi -ya da batması- gerektiği bildirilmişti.

Ekimde, Hitler yazın başlayan Alman taarruzunu sona erdirdiğinde Stalingrad ve Kafkasya'yı bunun dışında tutmuştu. Ancak müteakip ayın sonunda Sovyetler'in Stalingrad'da zafer kazanacağı belli olmaya başladı. Aralık ayının ikinci yarısında Sovyet karşı taarruz planı -*Uranüs* Harekatı- artık hazırdı. 1 Şubat 1943'te Stalingrad'daki Alman komutanı feld-mareşal von Paulus teslim oldu. Yükselen Alman zaferleri seli durdurulmuştu. Kızıl Ordu nun Stalingrad'daki ve ardından da Kursk ve Prut'taki zaferleri Sovyetler Birliği'ni bir dünya gücü yapmıştı.

Bölüm 13

Belirleyici Dönüm Noktaları

1942 Kasım başında Batılı Müttefikler Fransız Kuzey Afrika'sına bir çıkarma başlattılar. Şubat 1943'te Pasifik'teki Japon yayılması ABD Donanması tarafından durduruldu. Aynı ay içinde Stalingrad'daki Sovyet zaferiyle birlikte Alman ilerlemesi son buldu. Böylece, birkaç ay zarfında İkinci Dünya Savaşı Müttefiklerin lehine döndü. Şimdi inisiyatifi ele almışlardı ve bir daha da bırakmayacaklardı. Tunus, Kursk ve Saipan'daki çarpışmalar bu dönüşümü tamamladılar.

Bu çarpışmaların sonucunda Vichy Fransa'sı bir sözde bağımsız varlık olmaktan çıktı. Fransa'nın yeri (Avrupa içindeki konumu) ve buradan çıkarak gelecekteki Avrupa-ABD ilişkisi siyasal gündemdeki yerini aldı. İtalya Batılı Müttefiklerce işgal edilecekti ve bu da kendi payına Avrupa kıtasındaki nüfuz alanlarının gelecekteki düzenlenişinin örüntüsünü belirliyordu. Mussolini'nin düşüşü ve Alman birliklerinin Balkanlar'dan çekilişi, 1938'den bu yana ilk kez, Avrupa işçi sınıfının bir kesiminin küresel sahnede özerk bir oyuncu olarak yeniden ortaya çıkışını -İtalya, Yugoslavya ve Yunanistan'da- sağlıyordu.

SSCB'nin devasa sınai kabiliyetinin ve insan gücü yedeği, savaşma azmi ve askeri komutasının sistematik ve artan ölçüde etkili kullanımının yanısıra ABD'nin sınai kitlesel üretim potansiyelinin silah üretimine dönüştürülmesiyle Batılı Müttefiklerin elindeki maddi kaynakların muazzam artışı, Almanya ve Japonya'nın *Blitzkrieg*

zaferlerini yok edici bir son darbeye çevirmekteki başarısızlıklarının ardından, bu yükselen selin ergeç tersine döndürülmesini kaçınılmaz kılıyordu. Artık *Blitzkrieg*'in devri geçmişti. Son derece yoğunlaşmış mekanize silahlar -başta tanklar ve uçaklar- ile bu silahların üretilmesi ve savaş meydanlarında azami etkinlik ve taktik başarıyla kullanılması arasındaki yüzyüze çarpışmaların vakti gelmişti. Goebbels'in topyekun savaş formülü şimdi gerçek oluyordu: Almanya ve Japonya'nın kaçınılmaz ve ilerleyen bir şekilde aleyhine olmak üzere *Blitzkrieg*'in yerine topyekun savaş geçmişti.[1] İngiltere ve Akdeniz'deki üslerinden kalkarak Batılı Müttefikler Almanya ve İtalya'yı aralıksız bombardımana tabi tutuyorlardı.

Savaşın belirleyici çarpışmalarının peşpeşe sıralanışı tamamen tesadüfi değildi. Kısmen bilinçli planlamanın bir sonucuydu. El-Alameyn çarpışması ve Meşale Harekatı (Müttefiklerin Kuzey Afrika çıkarmaları) baştan itibaren eşgüdümlü olarak yürütülmüştü. ABD'nin Güney Pasifik'teki karşı hamlesinin yaklaşık tarihi de aynı şekilde planlanmıştı. İngiliz-Amerikan stratejisinin baş planlayıcıları general Marshall ve general Alanbrooke, kısa bir çekişmeden sonra, Müttefik kaynaklarının kabaca yüzde otuzunun Pasifik'teki savaşa hasredilmesine ve geri kalanının da Avrupa ve Orta Doğu'daki savaş

1 "Topyekun savaş" kavramı ilk kez general Ludendorff tarafından aynı adlı bir kitapta geliştirilmişti (Münih, 1935). Herşeyden önce, savaşa baş koymuş -gerçekte tabi olmuş- bir siyasal önderliğin bulunmasının ve yurt cephesinde ahlaki ve ideolojik istikrarın sağlanmasının zorunlu olduğunu vurguluyordu. Ludendorff'a göre bu, 1914-18 savaşının en önemli derslerinden biriydi. *Wehrmacht*'ın eski kurmay başkanı ve 20 Temmuz 1944'te Hitler'e karşı girişilen askeri komplonun gelecekteki başı general Ludwig Beck, Haziran 1942'de yakın çevresinden dostlarına yaptığı gizli bir konuşmada Ludendorff'un kavramını eleştirmişti (bu konuşma daha sonra yayınlandı: Ludwig Beck, *Studien*, Stuttgart, 1955). Beck, Ludendorff'u, Clausewitz'in savaş ile politika arasında kurduğu ilişkiyi ters çevirmekle suçluyordu: politikanın savaşa tabi kılınması, devletler arasındaki tüm müzakere ve uzlaşma zeminlerini imkansız kılarak, şiddet uğruna şiddeti arttırmaya sürükler. Bu eleştirinin Almanya'nın 1940'lı yılların ortalarındaki durumuyla bağlantısı açıktır.

için ayrılmasına karar verdiler. Bu kararlardan itibaren az çok otomatik olarak bir dizi sonuç ortaya çıktı. Batılı emperyalist güçlerle SSCB arasında ortak bir askeri planlama bulunmamasına rağmen, Kızıl Ordu'nun Stalingrad ile Kafkasya'da Terek'teki direnişi, açık bir şekilde Almanların Akdeniz'deki yenilgileri ve kendilerine aktarılan Batı ikmalinin artmasıyla desteklenmişti. Bu nedenle Akdeniz'deki, Doğu Cephesi'ndeki ve Pasifik'teki karşı saldırılar arasındaki genel bağlantıları kurmak hiç te zor değil.

Bu bağlantıların ötesinde, kuşkusuz özgül çarpışşmalar da tasarlanmış, yapılmış ve kazanılmıştı. Montgomery, El Alameyn savaşını top, hava gücü ve tanklarda kayda değer bir üstünlük sağlayarak kazandı. Rommel'in 200 topuna karşılık 1,200'ün üzerinde topu, Rommel'in 200'den az tankına karşılık 700 tankı vardı ve 1942 yaz ve sonbaharındaki bilinçli kuvvet yığılmasıyla ve Rommel'in *Afrika Korps*'unun düzenli ikmal bakımından (petrol ve cephane de dahil) ilerleyen açlığı sayesinde havada mutlak bir hakimiyet kurulmuştu. El-Alameyn çarpışması İtalyan Kuzey Afrika Ordusu'nu yerle bir etti. Fakat *Afrika Korps*'un bir kesimi kaçmayı başarabildi. İkmal hatlarını fazla yaymak istemeyen Montgomery ne El-Alameyn'de ne de planlandığı üzere Mersa Matruh'ta bu kuvvetleri çevirmeyi başarabildi.

Kuzey Afrika çıkarmasının, yani Meşale Harekatının başarısı yerel Fransız askeri şeflerinin işbirliğine bağlıydı. Batılı Müttefikler başlangıçta, devasa kıyı hattı ile Casablanca ile Tunus arasındaki hinterlandı denetim altına almak için sadece yüzbin kişilik bir birlik getirmişti. *Afrika Korps*'tan arta kalanların yanısıra bölgede çeyrek milyondan fazla askere sahip Fransız birlikleri vardı; muhtemel bir Alman-İtalyan takviyesi de göz önünde bulundurulmalıydı. Fransız birlikleri kötü silahlanmış olsalar da, iyi eğitimliydiler ve öngörülen harekatı baltalayabilirlerdi. Roosevelt daha İngilizlere bile danışmadan, daha birkaç gün önce Almanlarla işbirliği yapmakta olan Fransız askeri ve siyasal önderlerinin desteğini olmasa bile, en azından rızasını elde etmek için hamlede bulundu; böyleçe "Darlan Anlaşması" yapıldı.[2] Darlan'ın öldürülmesinden sonra Amerikalılar yeni bir

alternatif için acilen etrafı kolaçan ederlerken Kuzey Afrika'daki Fransız otoritesinin temsilcisi olarak ezeli muhafazakar general Giraud'yu buldular.[3]

Fransa'nın bu "kurtarılmış" bölgesinde Fransız sözcü olarak kimin tanınanacağı sorununun yeniden kurulan Fransız devletinin gelecekteki meşruiyeti ve rolü açısından önemli sonuçları vardı. Amerikalıların gözünde Giraud önemli niteliklere sahipti: antikomünistti, Alman aleyhtarıydı ve İngiliz aleyhtarıydı. Buna karşılık, de Gaulle'ün Londra'yla yakın ilişkisi ve Fransız ulusunu temsil etme ihtirası -ve potansiyeli-, onu Washington'un gözünde hayli şüpheli bir hale getiriyordu. Giraud ve de Gaulle, Birleşik Devletler ve Büyük Britanya arasındaki farklılık, aynı zamanda Fransa'nın savaştan sonra zayıf bir devlet mi, yoksa güçlü bir devlet mi olacağı, yani kapitalist Avrupa'nın Amerikan yanlısı mı, yoksa göreli olarak ABD'den bağımsız mı olacağı konusu üzerinde yoğunlaşmıştı. İngiliz burjuvazisi bu durumda ABD ve SSCB ile eşit bir güçte olamayacağını çok iyi anlamıştı ve dolayısıyla bir tür Batı Avrupa bloku kurmaya çalıştı. Ve Fransa, İngiltere'nin küçük Batı Avrupa devletlerini biraraya getirme çabasında kilit öneme sahip olduğundan, İngiltere Fransa'nın bir Büyük Güç olarak yeniden kurulması lehinde ajitasyona başladı.

2 Vichy hükümetinin Kuzey Afrika'daki yetkili temsilcisi Darlan Nazilerle işbirliğinin inançlı bir yürütücüsüydü -en azından Laval'den daha çok. 22 Kasım 1942'de, Amerikalılarla Müttefiklerin onun Kuzey Afrika'daki otoritesine saygı göstermesi ve askeri kuvvetlerini teçhizatlandırması karşılığında taraf değiştirmesini öngören bir anlaşma imzaladı. Bkz. Benoist-Méchin, *a.g.e.*, cilt 1, s. 116-124; Durosell, s. 286-87; Kolko, s. 66. Stalin de Darlan'ın itibarının iade edilmesini kabul etti. Bkz. Maisky, s. 801; *Churchill and Roosevelt:The Complete Correspondence*, cilt 2, s. 51.

3 Kuzey Afrika'daki Darlan ve Giraud rejimleri karakter olarak neo-faşist rejimlerdi ve kolonlar ile yerel bankacı ve sanayicilerin ittifakına dayanıyorlardı. Yahudi aleyhtarı ve en sağcı eğilimlerden bile daha baskıcı olan Giraud yönetimi hiçbir Nazi ve faşist karşıtı bakımından kabul edilebilir değildi. Bkz. Kolko, s. 67.

Fakat yaklaşımlardaki farkın baş sebebi Roosevelt'in. Direniş hareketinin büyümesi sonucunda Fransa'da ortaya çıkan gerçek toplumsal ve siyasal güç dengesini yanlış kavranmasından kaynaklanıyordu. Giraud ve de Gaulle, sürgündeki bir hükümetin iktidarını ve yapısını üstlenen Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin (CLN) eş-başkanları oldular. Fransız halkının çoğunluğunun ve öncelikle de Fransız işçi sınıfının gözünde Giraud, Vichy ve Almanya'nın yenilgiye uğratılmalarından sonra otoriter, işçi sınıfı karşıtı ve cumhuriyet aleyhtarı bir rejimin sürdürülmesi niyetiyle özdeşleşmişti. İşçi hareketinin Üçüncü Cumhuriyet sırasında yararlandığı tüm temel özgürlükleri de içeren, açıkça burjuva-parlamenter demokrasisinin yeniden kurulması üzerine dayalı bir "ulusal cephe", Nazi işgalinin çökmesinin ardından ayaklanacak bir Fransız işçi sınıfı -sadece FKP'nin nötralize edebileceği bir olasılık- karşısındaki yegane gerçekçi almaşıktı.[4] De Gaulle ve Churchill, Roosevelt'in hiç tanımadığı, siyasal bakımdan bağımsız bir Avrupa işçi hareketi deneyimine dayandıklarından, Roosevelt'e göre çok daha üstün bir siyasal değerlendirme yeteneği gösterdiler. Giraud çözümü "Amerikan yanlısı" olmazdı. Ya hiç gerçekleşemez ya da burjuva görüş açısından daha da kötüsü iç savaşa sürüklerdi.

Kuzey Afrika'daki savaş Fransız askeri yetkililerinin işbirliği sayesinde Fas ve Cezayir'de hızlı bir başarı getirdi: Dakar ise ek bir

4 "Komünistlerin direniş hareketi içinde oynadıkları rol ve aynı zamanda benim onların kuvvetlerinin en azından savaş süresince ulusunkilere dahil edilmesi yönündeki arzum, benim iki komünisti hükümete sokma kararı almama yol açtı. Ağustos ayının sonundan itibaren, bunu gören "parti" istekli biçimde bazı üyelerinin işbirliğini vaat etti. Fakat son dakikada, birçok aksilik Kurtuluş Komitesi'ne katılmak üzere davet ettiklerimi bana olumlu cevap vermekten alıkoydu... Gerçekte, heyeti iki görüş açısı bölmüştü. André Marty'i izleyen aşırıcılar partinin ittifaka girmemesini ve düşmana karşı mücadelenin ortasında doğrudan devrimci eylemle iktidarı ele geçirmek üzere hazırlanmak istiyorlardı. Taktik manevra yanlılarıysa diğerleriyle, başta da benimle işbirliği yaparak devlete sızmak istiyorlardı. Bu stratejinin mimarı Maurice Thorez'di..." Bkz.De Gaulle, *War Memoirs. Unity 1942-1944*, Londra, 1959, s. 154-55.

ödül oldu. Bununla beraber, Fransız amirali Esteva'nın manevraları sonucunda Tunus'ta başarısız kalındı.[5] Geri çekilen *Afrika Korps* için bir koruyucu kalkan oluşturmak üzere Tunus şehrine giren Almanların gelişiyle, başlangıçtaki tarafsız kalma niyeti tuzla buz oldu. Kanlı bir çarpışmanın ardından Tunus şehri ancak Mayıs 1943'te alındı.[6]

1942-43'ün kilit çarpışması Stalingrad çarpışmasıydı. Von Paulus komutasındaki Alman Altıncı Ordusu'nun saldırısı 28 Haziran 1942'de başladı ve tam bir ay sonra Stalingrad eteklerine vardı. Kızıl Ordu'nun Volga metropolündeki savunması tam bir panik koşullarında cereyan ediyordu. Fakat bu büyük sınai kentin işçilerinin katılımıyla birlikte savunma hızla destansı boyutlara yükseldi. Dalga dalga gelen Alman akınlarının tüm kenti ele geçirmesine ramak kalmışken, her seferinde Kızıl Ordu ve Stalingrad işçilerinin karşı taarruzu akınları durduruyor ve biraz biraz kentin bir bölümü -bir fabrika, bir köprübaşı- geri alınıyordu. Onların uzun ve kahramanca direnişleri Sovyet Genel Kurmayı'nın (*Stavka*) bir karşı saldırı hazırlamasını sağladı. Volga-Don cephesinde düşmandan gizli kayda değer bir ihtiyat kuvveti biraraya getirilmişti. General Halder Stalingrad'ın uzun kuzey ve güney kanadının yarılabileceği konusunda gitgide kaygılanırken, *Stavka* hem insan sayısı hem de ateş gücü bakımından kendisine üstünlük sağlayan kuvvetler toparlamayı başarmıştı. 1942 Kasımı itibariyle "Stalingrad ekseninde" şu aşağıdaki güç dağılımına ulaşılmıştı:[7]

5 Eğitimsiz Amerikan birlikleri El-Kasreyn'de taktik bir yenilgiye uğrasalar da, Alman ordusu 200,000'i savaş esiri olmak üzere, 300,000 asker kaybına uğradığı Tunus'ta tuzağa düşürüldü. Bkz. Von Tippleskirch, *Geschichte des 2. Weltkriegs*, s. 306.

6 El-Alameyn'deki başarısına rağmen, Montgomery göreli olarak düzenli biçimde Tunus'a doğru geri çekilen Rommel kuvvetlerinin çoğunu imha etmeyi başaramadı. Bu kuvvetlerin kaderine damgasını vuran, Hitler'in, Rommel'in Dunkerque'tekinin Kuzey Afrika'daki bir eşi olacak, hızlı ve sürpriz bir çıkarma talebini reddetmesiydi.

7 *İstoriya Velikoy Oteçestvennoy Voynı Sovetskogo Soyuza 1941-1945*, cilt 3, Moskova, 1960, s. 26 (aktaran Erickson, s. 563)

	Sovyet Kuvvetleri	*Alman ve Mihver Kuvvetleri*
Tank	894	675
Hafif top ve havan	13,540	10,300
Uçak	1,115	1,216
İnsan gücü	1,005,000	1,011,000

Fakat artan Sovyet rezervlerinin, kısaları ikmal hatlarının, ABD'nin askeri yardımının (özellikle kamyon ve tanklar), hızla azalan Alman rezervlerinin ve Mihver ordularının (Rumenler, Macarlar ve İtalyanlar) içsel zaaflarının hepsi çarpışmanın sonucunu etkilemiş olsalar da, belirleyici ögenin Stalingradlı savunucuların uzun direnişi olduğu vurgulanmalıdır. Alman rezervlerini tüketen ve *Stavka*'ya Altıncı Ordu'yu çevirme harekatını en ince ayrıntısına kadar planlamak ve tertip etmek için gerekli olan zamanı veren bu direnişti. Bu direniş keza toplumsal bir görüngüyü de açıkça yansıtıyordu: asker ve işçilerin kent içi, ev ev ya da barikatlarda savaştaki üstünlüğü. İspanya İç Savaşı sırasında, 1936'daki Barcelona ve Madrid çarpışmalarıyla ilgili olarak ta benzer bir gözlem yapılabilir. Stalingrad savunmasının belkemiğini oluşturan Sovyet Altmışikinci Ordu'nun komutanı Çuikov daha sonra şöyle yazacaktı: "Şehir savaşı özel türde bir savaştır... Kentteki binalar dalgakıran vazifesi görür. İlerleyen düşman birliklerinin önünü keser ve kuvvetlerini sokak aralarına dağıtırlar... Kenti savunan birlikler Alman tanklarının burunlarının ucuna dek -tanksavar toplarının önüne dek- gelmelerine izin verirler ve bu şekilde de tankları toplarını kullanamayacakları bir duruma getirirler ve düşmanın organize savaş düzenini bozarlar".[8]

Parlak bir biçimde tasarlanmış olan Stalingrad harekatı, yani Uranüs Harekatı kentin kuzeyine ve güneyine doğru iki yarma girişimi ihtimali üzerine bina edilmişti. 19 Kasımda kuzeyde ve bir gün sonra da güneyde başlayan harekat dört gün içinde başarıya ulaştı:

8 V.İ. Çuikov, *Naçalo puti* (aktaran Erickson, s. 409).

Altıncı Ordu çevrildi ve von Manstein'ın yürüttüğü umutsuz bir karşı taarruza rağmen bir daha ne Alman kuvvetlerinin ana hatlarıyla irtibat kurabildi ne de Luftwaffe tarafından yeterli ölçüde ikmal edilebildi.

Sovyet karşı saldırısının sonunda, *Wehrmacht* çeyrek milyon askerini, *Luftwaffe* Doğu cephesindeki rezervlerinin çoğunu kaybetmişti ve ayrıca yüksek miktarda tank, top ve cephane zayi edilmişti.[9] Stalingrad'ın kurtuluşunun siyasal ve psiklojik kazanımları doğrudan askeri sonuçların çok ötesine taşmıştı. Bunu takiben, Alman halkının geniş kesimleri bir yana, Alman subay camiasının ve Alman burjuvazisinin önemli bir bölümü artık Üçüncü Reich'ın savaşı kazanabileceğine dair inancını kaybetti. Stalingrad'a gelince, zaferden sonra Sovyet mareşali yapılan Çuikov hatılarına şu manzarayı nakşetti: "Kara dumanla ve toz haline gelmiş taşlarla kaplı kent yanıyordu. Haritalarımızda İrtifa 102,0 olarak kayıtlı Kurgan Tepeleri'nin zirvesinden sadece bina iskeletleri, yıkıntılar ve tuğla dağları görüyorduk. Taşlar akınlara direnememiş, ama insanlar direnmişti. Her yıkıntı, her bina iskeleti, her çukur, her tuğla yığını bir savunma korunağı olmuştu. Sadece sokak ya da sokağın bir bölümü için değil, her metre kare, her bina katı için inatçı bir savaş sürdürülmüştü. Mamayev Kurganı (tepe) en inatçı çarpışmanın yapıldığı yerdi. Savaştan sonra Kurgan'ın her metre karesinin binden fazla mermi veya şarapnel parçası tarafından isabet aldığı hesaplandı. Toprak demir ve kurşunla yer değiştirdi".[10] Stalingrad çarpışmasının boyutu, Sovyetler'in yalnızca bu muharebede uğradıkları kaybın Birleşik Devletler'in tüm İkinci Dünya Savaşı boyunca uğradıklarından daha fazla olduğunu hatırlarsak belki daha iyi kavranabilir.

Ancak, askeri strateji açısından Uranüs Harekatı'nın bir kusuru da vardı. Gerçekte Sovyet ordusu bir çifte kıskaç harekatı başlatmıştı; birincisi -başarılı- Alman Altıncı Ordusu'nun Stalingrad'daki kuvvetlerinin yolunu kesmek amacını taşıyordu, ikincisiyse -

9 Von Trippelskirch, s. 292-93.

10 Maréchal Tchuikov, Stalingrad: *la Bataille du Siècle*, Moskova, 1982, s. 14.

Don'un Rostov'daki ağzını hedefleyen- Kafkasya'daki tüm Alman Ordu Grubu A'nın yolunu kesmeyi amaçlıyordu. Bu ikinci çevirme hareketi başarılamadı. Bir buçuk milyon Alman ve Mihver askeri imhadan kurtuldu. Bu sadece von Manstein'ın kuşkuya yer bırakmayan manevra kabiliyetine değil,[11] Stalingrad'daki Altıncı Ordu'nun iki ay boyunca son derece ağır saldırı karşısında gösterdiği inatçı dirençten de kaynaklanıyordu. Alman generallerinin yaydığı efsanenin aksine, mareşal Çuikov haklı olarak, Hitler'in Stalingrad'da her ne pahasına direnme kararlılığının göründüğü kadar akıldışı olmadığını vurgular. Bir milyondan fazla askerin hayatını kurtarmak için çeyrek milyon asker feda edilmişti. Altıncı Ordu'nun gösterdiği direniş sonucu üçyüzelli bin Sovyet askeri Stalingrad çevresinde takılıp kalmıştı; bu askerler Kızıl Ordu'nun hızla Rostov'u alma ve Ordu Grubu A'nın yolunu kesme kabiliyetini oldukça yükseltebilirlerdi.[12] Savaştaki tüm diğer dönüm noktaları -sadece en önemlilerini sayacak olursak: Meuse (Maas) Çarpışması, Britanya Çarpışması, Barbarossa Harekatının başlangıcı, Pearl Harbor baskını, Midway ve El-Alameyn çarpışmaları, Casablanca/Cezayir çıkarması, Guadalcanal çıkarması, Overlord /Derebeyi/ Harekatı, Arnhem baskını ve Vistül'deki yarma harekatı- gibi, Stalingrad Çarpışması da, böylesi kapsamlı harekatların başarısı veya başarısızlığında, düşmanın yetersiz askeri istihbaratıyla birlikte, sürpriz etkisinin kritik rolünün tam bir doğrulanmasıdır. ***Abwehr***'in SSCB'deki casusluk servisi ile cephedeki normal keşif servisleri -*Fremde Heere Ost*- 1942 yazından beri Sovyet karşı taarruzunun ergeç Voronej ile Kalmık bozkırı arasında biryerden başlayacağına dair sürekli uyarılarda bulunsalar da, Kızıl Ordu hazırlığının tam boyutunu -yaklaşık elli tümenlik bir vurucu ihtiyat kuvvetinin yığılması- ortaya çıkarmayı başaramadılar.[13] Bu başarısızlığın niçin meydana geldiği sırrını

11 Von Manstein'ın kendi anlatısı (*Verlone Siege*) olayların akışındaki rolünü ve önemini abartır.

12 Çuikov, *a.g.e.*, s. 344. Başlangıçtaki planın gerçekten Rostov'un geri alınışını ana hedef olarak aldığı Churchill tarafından da doğrulanmıştır. Bkz. *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, cilt 2, s. 39.

koruyor, tıpkı tüm diğer başarılı harekatlardaki sürpriz etkisini saran esrarlar gibi. Yine kesin olmasa bile, gerçeğe yakın bir varsayıma göre, ordu önderleri -bu konuda Hitler, Gamelin/Daladier, Stimson/Knox, Stalin/Voroşilov, Toco veya Eisenhower'dan ne daha iyi ne daha kötüydü- kurumsallaşmış stratejik kavramları ve düşünce alışkanlıklarıyla tümüyle çelişen istihbarata karşı peşinen aleyhte davranıyorlar, özellikle de siyasal önyargı ve dogmalar, modası geçmiş askeri doktrinlerle birleştiğinde.

Orta Pasifik'te ABD deniz üstünlüğünü yeniden kuran Midway Çarpışması, İkinci Dünya Savaşı'nda istihbaratın oynadığı hayati rolün bir başka örneğidir. Ancak bu örnekte, amiral Yamamoto'nun başarısızlık nedenleri açıktır. ABD Donanması Japon şifrelerini çözmüştü ve Japonların Amerikan donanma kuvvetlerini Midway yakınlarında kader belirleyici bir son perde savaşına çekme, yani ABD uçak gemilerini habersiz yakalamak ve sözde çıkarma Armadasından çok uzakta bekleyen Japon uçak gemilerinden havalanacak uçaklarla da bunları imha etmek şeklindeki aldatma üzerine kurulu sahte istila planındaki tüm son bilgilere sahipti. Fakat bir kez bu planlar Nimitz'in eline geçtikten sonra, bizzat tuzakçının kendisi kapana kısıldı. ABD uçak gemileri ana Japon görev kuvvetinin önünde değil, arkasında savaştı. Midway Adası'nın savunması üzerinde değil, Japon savaş gemilerinin avlanması üzerinde yoğunlaştılar. Japon uçaklarının bombaları bırakıp torpil almak üzere ilk akınlarını kesmeleri de onlara ek bir şans doğurdu. ABD uçaklarının kahredici bir darbeyle çok yakından geçme hatasını işleyen dört Japon uçak gemisini batırması da işte bu belirleyici aralıkta gerçekleşti.[14]

13 Gehlen'in gizli servisi Kızıl Ordu'nun Stalingrad taarruzundan tam bir hafta evvel, 12 Kasım 1942'de, içinde 3. Rumen Ordusu'na karşı çok yakında bir baskının beklendiğinin, fakat Sovyet kuvvetlerinin daha geniş bir cephe üzerinde taarruz başlatabilmek için henüz çok zayıf olduğunun bildirildiği bir nota göndermişti. Bkz. *Kriegstagebuch des OKW*, cilt 4, s. 1306-7.

14 Midway Çarpışması üzerine geniş bir literatür vardır. Örneğin bkz. Gordon W. Prange, *Miracle at Midway*, Londra, 1983.

Bu tarihten itibaren, ABD donanmasını Orta Pasifik'ten silip atmakla ve böylece de 1941 ve 1942 başındaki fetihlerinin dış çemberine -ve daha sonra da bizzat bu fetihlerinin kendilerine- gelebilecek ciddi saldırıları önlemekle ilgili tüm Japon umutları bir kerede tümden söndü. Genel bir Amerikan karşı taarruzu için yol açıktı: Guadalcanal, güney Yeni Gine, Solomon Adaları, Yeni Britanya ve Gilbert adalarındaki çarpışmalar ABD kuvvetlerine gerekli deneyimi kazandırdığı gibi, onları bizzat Japon İmparatorluğu'nun kendisinin dış çemberine de sokmuştu.

Japon başkomutanlığı israflarını azaltmayı ve iç savunma hattına geri çekilmeyi reddederek, çeper savaşlarının önemsiz noktalarında muazzam kaynaklar heba etti. Bunu ordu ile donanma arasındaki temel bir bölünme izledi. Ordu'nun önceliği Yeni Gine'deki taarruz harekatları yoluyla Endonezya ve Filipinler'deki mevzilerini korumaktı. Öbür yandan, İmparatorluk Donanması, Solomonlar'daki müstahkem mevkilerinin koruması altında bulunan Truk Adası'ndaki büyük donanma üssünün savunulmasıyla ilgiliydi. Stratejiye dair bu farklı görüşler son derece önemli altı ay boyunca Japon başkomutanlığını felçleştirdi.[15]

Stratejik anlayış bakımından benzer bir farklılık ta general Mac Arthur ile amiral Nimitz arasında ortaya çıkmıştı. MacArthur bütün gayretlerin Filipinler'in geri alınması üzerinde yoğunlaştırılması taraflısıydı -son tahlilde siyasal nedenlerle. Ordu'nun -ve genel olarak Batı emperyalizminin- uğradığı itibar kaybının 1942 başındaki ezici yenilgilerden kaynaklandığını düşünüyordu. Burada müthiş bir zafer kazanılmazsa, Filipinler'in ABD için sonsuza dek kaybedileceğinden korkuyordu. Öbür taraftan Nimitz ise Rabual, Singapur, Endonezya ve Filipinler'deki müstahkem mevkilerde Japonların son derece güçlü bir savunma yeteneğine sahip olduğunu düşünüyordu ve adalar üzerinden sekerek geçip doğrudan Japon ana toprağının hedeflenmesini istiyordu. Sonunda, Japonya'ya yönelik ikiye bölün-

15 Bkz. *The Japanese War Machine*, s. 171-72.

müş bir saldırıyla, her iki komutan da kendi beğendikleri yolu izlemekte serbest bırakıldılar, ama askeri geri çekilişte ana yük ABD Donanması'na verilmek kaydıyla.

ABD'nin Guadalcanal çıkarması böylece, adanın sahip olduğu herhangi bir özel stratejik önemden değil, ama Japonların bu uzak mevzilerin elde tutulması için gösterdikleri inatçılıktan dolayı,[16] ABD ile Japonya'nın birleşik kuvvetleri arasındaki ilk önemli güç sınavı oldu: bu sınavda Japon kaynakları korkunç bir kayba ve ordu komutası da derin bir demoralizasyona uğradı.[17]

16 John Toland, *The Rising Sun*, s. 131-142.

17 Guadalcanal'ın geri alınmasında ısrarlı davranan Japon albay Tsuji'nin şöyle dediği söylenir: "bin kere ölmeyi hakettim". Bkz. Toland, s. 151.

Bölüm 14

Yıpratma Savaşı

1943 ve 1944 başı Avrupa'da Doğu cephesinde, Akdeniz'de, Uzak Doğu'da ve Almanya semalarında, 1944'ün ikinci yarısı ve 1945'te gerçekleşecek olan Almanya ve Japonya üzerine nihai hücum için yavaş bir birikim şeklinde bir yıpratma savaşının geliştiğine tanık oldu. Gelgit, Batılı Müttefikler ve SSCB'den yana dönmüştü. Fakat Mihver güçlerinin harekete geçirebileceği rezervler ilk zamanlar kabul edildiğinden çok daha büyüktü. Mihver devletlerinin daha önceki fetihleri, savaşın doğrudan anavatanlarını vurmasından evvel geri çekilebilecekleri geniş bir alan kazandırmıştı onlara. Geri çekildiler, ama yavaş yavaş, düzenli bir şekilde -en azından *Wehrmacht* örneğinde bu böyleydi-, askeri olarak usta bir manevrayla. Bu yüzden, insan ve malzeme israfını daha da arttırarak ve tüm insanlık için korkunç bir maliyetle, savaş uzayıp gitti.

Fakat sonuç kuşkuya yer bırakmıyordu. Yıpratma savaşında, Mihver devletlerinin düşmanlarının elinde bir koz vardı: ABD sanayisinin hemen hemen sınırsız kaynakları. Artan kayıplarının sonucunda Almanya ve Japonya gittikçe daha büyük zorluklar içine girerken, ABD'de devam eden asker seferberliği ve artan üretim Batılı Müttefiklere yalnızca uğranılan kayıpları yenileme imkanı değil, Avrupa'nın başarılı bir şeklide istila edilmesi için güçlerini toparlama imkanı da sağlıyordu.

SSCB'nin durumu, Batılı Müttefiklerle Mihver devletlerinin arasında bir yerdeydi. 1941 yazı ile 1942 sonbaharı arasında uğranılan muazzam toprak, asker ve silah kayıpları 1943 ve 1944 başında uğ-

ranılan ek insan ve malzeme kayıplarını yenileme imkanını zorlaştırıyordu. Diğer yandan, başka yerlere nakledilen silah fabrikaları ile Haziran 1941'den sonra yeni kurulan fabrikalar 1943'te tam kapasiteyle üretim yapmaya başladılar. Yıpratma savaşının onsekiz ayı boyunca Sovyetler Birliği'ne sevkedilen İngiliz-Amerikan silahlarıyla birlikte, bu üretim Kızıl Ordu'nun Wehrmacht'a karşı peşpeşe ve gittikçe daha etkili taarruzlar düzenlemesi için gerekli rezervleri toparlamasını sağladı. Sonuçta Doğu cephesinde sistematik Alman geri çekilişi ile Sovyet kuvvetlerinin gerçek, fakat hâlâ sınırlı saldırı kapasitesi arasında belli bir pat durumu kuruldu.

Bu göreli pat durumu, Kızıl Ordu'nun Sovyet topraklarını Mihver'in işgal kuvvetlerinden kurtarması ve Polonya, Romanya ve Macaristan-Slovakya sınırlarını geçmesinin niçin onsekiz ay sürdüğünü açıklar. Fakat bu zaman zarfında, *Wehrmacht*'ın Doğu cephesindeki sonunun başlangıcını belirleyen Yaş-Kişinyov taarruzuyla birlikte, 1944'ün ikinci yarısında nitel bir dönüm noktasına erişilecek şekilde, SSCB'nin askeri gücü düzenli olarak arttı ve Almanya'nınki de düzenli bir şekilde geriledi.[1]

Wehrmacht'ın kayıpları ile yenilemelerinin karşılaştırılması bize Doğu cephesindeki Alman kuvvetlerinin kademe kademe yıpranmasının faydalı bir endeksini sunar;[2] Stalingrad Çarpışması geri dönüşü olmayan bir yolu temsil eder:

1 1943-1944 yılı harekatları boyunca Rusya'daki Alman hatlarının gerisinde yürütülen partizan faaliyetinin öneminin arttığının altını çizelim. Paul Carell'e göre (*Verbrannte Erde*, Ulstein, 1945, s. 431), 22 Haziran 1944'te başlayan belirleyeci önemdeki Minsk Çarpışması'nın arifesinde, Sovyet partizanları Dinyeper ile Minsk'in batı tarafındaki bölge arasındaki demiryolu hatlarını 10,500 adet patlamayla kesmişti. Demiryolu ağı boyunca tüm telefon hatları kesilmişti; *Heeresgruppe Mitte*'nin (Ordu Grubu Merkezi) tüm iletişim sistemi yaklaşık kırksekiz saat boyunca felçleştirilmişti; hemen hemen tüm köprüler havaya uçurulmuştu.

2 Major-General F.W. von Mellenthin, *Panzer Battles*, Londra, 1977, s. 431.

1941 Aralığından 1942 Eylülüne Kadar

Kayıplar	Yenilemeler	Yenileme-Kayıp Oranı
1,688,100	1,169,300	% 69

1943 Temmuzundan 1943 Ekimine Kadar

Kayıplar	Yenilemeler	Yenileme-Kayıp Oranı
654,000	279,000	% 43

Yıpratma savaşının bu özelliği hiçbir yerde İtalya'daki kadar çıplak gözle görülebilir değildir. Mayıs 1943'te İtalyan ordusu ile Afrika Korps'un çökmesinden hemen sonra, İtalya'nın istilası gündemdeydi. Amerikalı ve İngiliz generallerin muhalefetleri karşısında, Alanbrooke ve Montgomery 1943 yazında büyük bir direniş veya kayıpla karşılaşmadan ifa edilen, Tunus şehrinden Sicilya ve Calabria'ya doğrudan bir saldırı planladılar. Bu hamle İngiliz-Amerikan ordularına, Batı Avrupa'nın nihai istilası için çok değerli bir yeni deneyim biriktirme imkanı verdi.

Sicilya'da zırhlı yarma birlikleri komutanı olarak general Patton'ın -Alman general Guderian'ın ABD'li muadiliydi ve de Gaulle'ün teorilerini uyguluyordu- taktik yetenekleri karşılığını buldu. Fakat taktik askeri başarıların daha geniş kapsamlı stratejik ve siyasal amacın hizmetine sokulması gerekiyordu. Ve buradaki başarısızlık hemen hemen tamdı. İlk başlarda Avrupa'nın göbeğine inceden bir sızma olarak görülen harekat, İtalya yarımadasının Orta ve Kuzeyine yönelik yaklaşık yirmi ay süren usandırıcı, zahmetli ve yüksek maliyetli bir mevzi ve yıpratma savaşına dönüştü.

Savaş İtalyan ana toprağına yaklaştıkça, Mussolini'nin devrilme vakti de o denli yaklaştı. İtalyan yönetici sınıfı için, sorun artık savaşın ganimetlerinin nasıl pay edileceği değildi; dünyanın yeni baştan emperyalist nüfuz alanlarına bölünmesine yönelik bütün girişimlerde açıkça kaybeden tarafındaydı. Şimdi kilit mesele, kitlesel huzursuzluğun heryerde görüldüğü, devrimci patlamaların gündem-

de olduğu ve yeraltındaki muhalefet güçlerinin -en başta da KP ve Partito d'Azione- *Duce*'nin askeri yenilgileri sonucunda kendine olan güvenini kazandığı bizzat anavatanın kendisinde temel mülkiyetini ve sınıf gücünü nasıl koruyacağıydı. Öncelikle faşistlerin iktidarı almasına ve ardından da büyük suçlar işlemelerine izin verme bakımından sorumluluğu büyük iş çevreleriyle paylaşan kral ve saray kliki her ne pahasına hanedanı kurtarma sorunuyla yüz yüze geldiler. Tunus şehrinin düşmesinden bu yana, İtalyan yönetici sınıfının endişe içinde ittifaklarını bozmaya hazırlandıklarını -Hitler'in tümüyle farkında olduğu- söyleyebiliriz.[3] *Mutatis Mutandis*, aynı örüntü kısa sürede Alman emperyalizminin tüm diğer küçük Avrupalı müttefiklerinde -sırasıyla Romanya, Finlandiya, Bulgaristan ve Macaristan- de kendini tekrar edecekti. Alman karşı hamleleri de az çok aynı şekilde, bu ittifakı bozma eğilimlerinin yol açabileceği askeri felaketleri eski "müttefik" topraklarını işgal ederek ve yerli yönetici sınıfın göreli olarak özerk /authentic/ hükümetlerinin yerine safkan Quisling hükümetleri kurarak önleme girişimlerinden oluşuyordu. Romanya ve Bulgaristan'da bu karşı hamle başarısız oldu (Finlandiya'da ise hiçbir zaman gerçekten denenmedi). Öncelikle yerli yönetici sınıfın beceriksiz manevraları sonucu, kısmen de Almanya'nın hasımlarının anında inisiyatif ve tepki gösterememesi sonucu İtalya ve Macaristan'da büyük ölçüde başarılı oldu.

Roma'da Badoglio etrafında toplanan saray çevresi ve ordu komuta kademesi, faşist Büyük Konsey içindeki suçortakları sayesinde Mussolini'yi devirmekte gerçek bir güçlükle karşılaşmadılar. *Duce* sahneden uzaklaştırılır uzaklaştırılmaz, İngiliz ve Amerikalılarla gizli görüşmelere başlandı.[4] Hızla bir ateşkes anlaşması imzalandı. Gerçek sorun, diplomatik-askeri tersyüz oluşla İtalya'daki müttefik

3 *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht*, cilt 6, s. 798-99, 814-15 ve özellikle 829-35.

4 Kral ve Badoglio Batılı Müttefiklerden uygun koşullarda bir ateşkes koparabilmek için hemen "Bolşevik tehlike"yi dramatize ettiler. Badoglio'nun özel elçisi Marchese d'Ajeta Lizbon'daki İngiliz büyükelçisine "faşistler orta sınıfı imha ettiler. Kızıllar Milano ve Turin'de kitlesel biçimde sokaklara döküldü-

çıkarması arasındaki eş güdümü sağlamaktaydı. Calabria çıkarmasının ardından, İtalyan ordusunun Floransa'nın güneyindeki, ya da hiç değilse Roma'nın güneyindeki Alman kuvvetlerinin yolunu kesmesiyle çakışacak şekilde, Salerno'da da bir çıkarma planlanmıştı. Ama *Wehrmacht* bunu önleyici bir hamle yaptı. Saray ve ordu komutası paniğe kapıldı. Kral kendisinin ve ailesinin emniyeti için *Wehrmacht*'a, sadece Roma'yı değil, Salerno'yla başkent arasındaki bütün bölgeyi de işgal etmesini sağlayacak önemli askeri tavizlerde bulunarak alçakça bir pazarlığa girişti.[5] Salerno çıkarmasının yolaçacağı taktik şaşırtma Amerikalı komutanların beceriksizce tereddütleri yüzünden heba edildi.[6] Bu traji-komedinin nihai sonucu gerçek bir trajedi oldu: İtalya'nın üçte ikisinden fazlası bir terör yönetimi uygulayan Nazi kontrolüne geçti. İtalyan halkına, *Wehrmacht* 25 Nisan 1945'te teslim olana dek, onbinlerce ölü ve korkunç maddi yıkıma maloldu.

İtalya'da, yönetici sınıf ile İngiliz ve Amerikan emperyalizmi, kuşkusuz Alman rezervleri ve karşı eylem kapasitesini olduğu gibi, Kesselring gibi Alman askeri komutanlarının yeteneklerini de hafife almışlardı. Fakat bu yanlış hesabın altında, Güney Avrupa'da hiç farkında olmadan içine sürüklendikleri yeni yıpratma savaşının derinlerde yatan toplumsal sebepleri vardı. Sınıfsal çıkarları gerçek bir ikilemle yüzyüze gelmişti: bir yandan burjuva devletinin temellerini, yani kitlelerin harekete geçmesini ve devrim tehditini nötralize etmek veya gerekirse bununla çarpışmaya girmek için zorunlu olan siyasal sınıf yönetimlerini muhafaza ederken, diğer yandan faşizm nasıl tasfiye edilecekti? Bu durum, Sovyet bürokrasisinin de, kendi çıkarlarını gözeterek, İKP aracılığıyla kademe kademe burnunu sok-

ler. Kral ve onun çevresinde toplanan yurtseverler tırmanmakta olan Bolşevikleri iktidarı ele geçirmekten alıkoyacak yegane güçtür" demişti. Bkz. *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, cilt 2, s. 380.

5 Bu sefil olayın içyüzü için bkz. Ivan Palermo, *Storia di un armistizio*, Milano, 1967.

6 22 Ocak 1944'teki Anzio çıkarmasının hemen peşinden Roma'yı ele geçirmek için yakalanan müthiş fırsat ta aynı sebeple çarçur edildi.

tuğu gittikçe şiddetlenen siyasal çelişkiler yarattı.[7] Oyunun iflah olmaz biçimde karışması, birçok manevranın başarısızlığa uğraması bu yüzdendi.[8]

Benzer bir göreli pat durumu da Doğu Cephesi'nde ortaya çıktı. *Wehrmacht*'ın Stalingrad'da uğradığı feci bozgunun ardından, Alman ordusu yeni bir felakete uğramadan Don, Kuban ve Kafkasya'daki kuvvetlerinin emniyetli bir şekilde geri çekilmesi üzerinde yoğunlaştı. Fakat Hitler ve von Manstein -şimdi tüm Güney cephesinin *de facto* komutanı olan- ne pahasına olursa olsun Kızıl Ordu'nun inisiyatifi ele geçirmesini engellemek istiyorlardı. 1941'deki tüm cephe boyunca yapılan bir saldırı ve 1942'deki Güney cephesiyle sınırlı bir saldırdan sonra, 1943'te *Wehrmacht* ancak Merkez cephesinin küçük bir alt bölümünde taarruza girişebilme yeteneğine sahipti: güçler dengesindeki evrimin iyi bir göstergesi. Taarruz için seçilen bölge, Sovyet Başkomutanlığı'nın bir yarma hareketi için önemli miktarda hazır kuvvet barındırdığı ve *Wehrmacht*'ın şimdi bu yığılmanın önünü kesmek istediği Kursk mevzileriydi. Bu küçücük alanda muhteşem sayıda silah -belki de İkinci Dünya Savaşı'ndaki en büyük sayı- birikmişti: Almanların 3,000 tank ve üzer-

7 Bu müdahale hiçbir şekilde İtalya'yı "komünist" yapmak amacını gütmüyordu. Tam tersine, İtalyan kitleleri -ve hatta Amerikan kamuoyunun geniş bir kesimi- monarşinin ve Badoglio'nun görevden alınmasını talep ettiklerinde, Stalin, Badoglio rejimine bir büyükelçi göndererek imdatlarına yetişmişti. Bkz. *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, cilt 3, s. 42. KP'nin daha radikal kanadını ve İtalyan kitlelerinin daha radikal taleplerini frenlemek üzere Togliatti İtalya'ya gönderilmişti. Bkz. Paolo Spriano, *Storia del Partito Communista Italiano*, cilt 5, Torino, 1975, s. 54, 120-24. Hatta Togliatti, Badoglio hükümetine girmişti.

8 Rus ordusunun fiilen orada bulunmadığı gerekçesiyle Sovyetler Birliği'ni askeri hükümet düzenlemelerinde siyasal olarak her türlü temsil hakkından mahrum bırakan İtalyan ateşkes anlaşması, İngiliz-Amerikan müttefiklerin sadece Kızıl Ordu tarafından işgal edilen Romanya, Bulgaristan ve Macaristan'daki benzer düzenlemelerden aynı şekilde dışlanmasının önemli bir gerekçesiydi.

lerine yerleştirilmiş topuna karşılık Sovyet tarafında 4,000 tank.[9]

Alman taarruzunun bir çok büyük kusuru vardı. Gerçek bir yarma için gerekli olan yerel üstünlüğü kurmak için yeterince kuvvet yoğunlaşması yapılmamıştı.[10] Dahası bir sürpriz ögesinden yoksundu: Sovyet Başkomutanlığı plandan ve saldırı zamanından haberdar olmuştu.[11] Alman ordusu aynı zamanda Kızıl Ordu'nun 1941-42 kışından bu yana kademeli olarak kazandığı gücü, esnekliği ve önderlik yeteneğini hafife almıştı. Tanklara karşı engel oluşturmak üzere derinliğine bir mayınlamadan ve tek bir hedefe yönelmiş tek bir komuta altındaki tanksavar toplarından yararlanma, Kursk çıkıntısındaki Hisar Harekatı'na karşı Kızıl Ordu komutası tarafından uygulanan çok etkili yeni taktiklerdi. Bu yüzden yarma hareketi başarılamadı.

Kursk Çarpışması birçok tarihçi tarafından Doğu Cephesi'ndeki

9 Buradaki istatistik bilgileri John Erickson'dan ödünç aldık. Bkz. *The Road to Berlin*, s. 97-121. Mareşal Babacanyan Kızıl Ordu için hafifçe daha düşük bir tank sayısı veriyor. Bkz. Louis Perroud (der.), *La Bataille de Kursk*, Moskova, 1975, s. 138 içinde.

10 Von Mellenthin (s. 262-3) tüm Hisar Harekatı'nın uygunluğu konusunda, bunu öneren von Manstein ile ona baştan beri karşı çıkan Guderian arasında güçlü bir görüş ayrılığıolduğunu belirtir. Hitler ikisi arasında bir tavır takınarak yalpalamıştı. Hitler'in tereddütü, yeterli rezerv yığılmasını reddetmesi ve Sicilya çıkarmasına karşı koyacak kuvvetlerin geri çekilmesi kararı, von Manstein tarafından harekatların nihai başarısızlığının sebepleri arasında sayılmıştır. Bkz. *Verloren Siege*, s. 504-06.

11 Kursk Çarpışması'nın, zırhlı kuvvetler tarafından yapılan kütlesel yarma girişimlerindeki sürpriz etkisinin öneminin olumsuz açıdan bir doğrulanmasını sağladığını görmek ilginç. Sovyet Başkomutanlığı, İsviçre'de iş gören ve her gün *Oberkommando der Werhrmacht* karargahına girme imkanına sahip olan usta casus Rossler'den alınan istihbarat sayesinde, Hisar Harekatı'nın ne zaman ve nerede yapılacağını ayrıntısıyla biliyordu. Mayıs 1942'de Stalin-Timoşenko'nun felaketle sonuçlanan Harkov taarruzunun başarısızlığı da, *Fremde Heere Ost*'un Mişinskiy adlı bir Sovyet komiserini "satın alması" sonucu, benzer bir sürpriz etkisinin olmamasından kaynaklanıyordu.

belirleyici dönüm noktası olarak (Stalingrad Çarpışması'ndan da daha fazla) görülmüştür. Stalingrad'dan sonra, *Wehrmacht* hâlâ inisiyatifi yeniden ele geçirme imkanına sahipti. Kursk'tan sonraysa, bu şansı ebediyen kaybetti. Stalingrad'da *Wehrmacht* çeyrek milyon insan, ama göreli olarak az sayıda zırhlı araç kaybetmişti. Kursk'ta kilit zırhlı birliklerini kaybetti. Bu kayıplar Doğu Cephesi'nde bir daha yeniden kurulamayacaktı (Batı'da bu kısmen mümkün olmuşsa da). Stalingrad'dan sonra, Alman Başkomutanlığı'nın elinde hâlâ önü açık bazı seçenekler vardı. Kursk'tan sonraysa yalnızca tek bir seçenek kalmıştı: düzenli bir şekilde geri çekilmek, gerçeğin hilafına bir siyasal mucizenin çıkıp bu felaketi önleyeceğini umarak, Kızıl Ordu'nun bizzat kendi vatanlarının sınırlarını aşacağı anı mümkün olduğunca geciktirmek üzere zaman lehine mekandan feragatte bulunmak.

Kursk'taki zaferinden sonraki taarruzda Sovyet Başkomutanlığı'nın iki önceliği vardı: Leningrad'a doğru yarma harekatını genişletmek ve Donets ile Ukrayna'yı kurtarmak. Her iki hedef te apaçık toplumsal-iktisadi değerlendirmeler tarafından dikte ediliyordu. Sovyetler, merkezi stratejik görev olarak Doğu'daki Alman ordusunun imha edilmesini öne aldılar. Bu nedenle *Wehrmacht* büyük Sovyet akınlarına ve çevirme çarpışmalarına maruz kalmadan düzenli bir geri çekilmeyi gerçekleştirebildi. Krivoy Rog ve Çerkassiy'de felaketin eşiğine geldiler. Fakat başarılı bir manevra cephede bir bozgunu önledi. Felaket daha ileride Minsk'te, Prut'ta ve Kuckland'da (...) gelecekti.[12] 1943 ilkbahar, yaz ve sonbaharı ile 1943-44 kışındaki harekatlar, Alman kuvvetlerinin tedrici olarak tükenmesine, rezervlerinin boşalmasına ve Sovyetler'in insan gücü, uçak, tank ve ateş gücü bakımından gittikçe daha büyük bir üstünlüğüne yol açarak, kademe kademe bu felaketleri hazırlamıştı.

Bu arada, pike bombardımana tabi tutulması yoluyla en büyük şehirlerinin sistematik olarak imha edilmesi şekline bürünen yeni bir yıpratma savaşı sarstı Almanya'yı. Douchet doktrininden esinle-

12 Erickson, *The Road to Berlin*, s. 137-45.

nen Tedder ve Harris gibi hava mareşalleri yıllardır bu tür bir savaşın sürekli avukatlığını yapıyorlardı. Churchill, Fransa'da hızla bir ikinci cephe açmanın yerine geçmek üzere bu önerinin üstüne atladı. Roosevelt de benzer gerekçelerle onu izledi. Başlangıcından itibaren taarruzun hedefleri belirsiz ve çelişikti.[13] Bombardıman uçak saldırılarının Alman halkının sinirlerini tahrip edeceği ve moralerinde genel bir çöküşe yolaçarak savaşı hemen bitirme yönünde bir tavra sürükleyeceği fikrinin ne pahasına olursa olsun son derece hatalı olduğu ortaya çıktı. Savunmasız sivillerin zorla topyekun yıkıma ve kitlevi kayıplara uğratılmasının net sonucu moral bozukluğundan çok, inatçı bir sabırdı (öfke değilse). Tek moral bozukluğu *Luftwaffe* (özellikle Goering ve arkadaşlarını etkisi altına alan) içinde ve daha küçük bir boyutta da, hayati savaş sanayilerini yeterince koruyamamanın bir felaket habercisi olarak yorumlandığı Başkomutanlık içinde yaşandı.

Savaş sanayisinin belli sektörlerini imha ederek Almanya'yı dize getirmeyi amaçlayan ikinci hedef, eğer İngiliz ve Amerikan hava kuvvetleri Köln, Hamburg ve daha sonra da Dresden üzerine yangın bombalarıyla saldırmak gibisinden; büyük şehirlerin sivil halkı üzerine insanlık dışı akınlar düzenlemek yerine, saldırılarını bu hedefler üzerinde yoğunlaştırsalardı, muhtemelen daha büyük bir başarı kazanırdı.[14]

Aşağıdaki çizelge Müttefik bombardımanının ne ölçüde sivil hedefler üzerinde yoğunlaştığını gösteriyor:[15]

13 20 Haziran 1943'te Stalin'e gönderdiği bir mektupta Churchill şöyle diyordu: "Daha şimdiden Batı ve Güney Avrupa'da Alman hava kuvvetlerinin büyük bir kısmının uçuş imkanlarının denetimi bizim elimizde ve bu üstünlüğümüz de gün geçtikçe artacak. 4,800 ila 4,900 arasındaki birinci sınıf uçuş gücüne sahip uçak dışında, Almanya'nın bugün, Rusya cephesinde, geçen yıl bu zamanki 2,500 uçağına karşılık 2,000 adet uçağı var. Aynı zamanda tüm cephelerde Alman direnişini baltalamakta son derece önemli bir etki sağlayacak şekilde Almanya'nın şehirleri ile beledî merkezlerinin çoğunu yerle bir ediyoruz". Bkz. *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, cilt 2, s. 267.

A Dönem	B Almanya'ya atılan bombaların toplam ağırlığı	C Sanayi merkezleri ve denizaltı üslerine atılan bombaların ağırlığı	C/B(%)
1942 (üç aylık ortalama)	11,443 t	446	% 3.9
1943 birinci çeyrek	27,920	1,818	% 6.5
1943 ikinci çeyrek	46,377	4,796	%10.3
1943 üçüncüçeyrek	60,018	5,133	% 8.6
1943 dördüncü çeyrek	52,734	10,130	%19.2

Diğer yandan, Müttefiklerin Almanya'ya hava taarruzlarının, *Luftwaffe*'yi Rusya cephesinden anayurdun savunması için önemli miktarda uçağı (özellikle avcı uçakları) geri çekmeye zorlama gibi bir etkisi vardı:[16]

	Luftwaffe'nin Mevcudu			
	Mayıs 1943		Ekim 1943	
Doğu cephesi	3,415	% 50.7	2.312	% 37.6
Batı cephesi	1,115	% 16,5	1,153	% 18.8
İtalya	909	% 13.5	571	% 9.3
Balkanlar	299	% 4.4	583	% 9.5
Almanya	998	% 14.9	1,526	% 24.8

14 1944'ün son aylarında bombardımana tutulan, Alman uçak yakıtı çıktısının dörtte üçünü üreten Politz tesisleri 19 Ocak 1945'te imha edildi ve tüm gazolin üretimi durdu. Cari ihtiyaç ayda 40,000 ton iken, rezervler 12,000 tona düşmüştü. Motorlu taşıtlarca kullanılan gazolin için de durum benzerdi. Bkz. *Kriegstagebuch des OKW*, cilt 8, s. 1317-1319.

15 *The Effects of Stratejic Bombing on the German War Economy*, Overall Economic Effects Division, United States Stratejic Bombing Survey, Washington, DC., s. 2.

16 *Deutschland im zweite Weltkrieg*, Berlin, 1984, s. 140.

Üçüncü hedef, Alman savaş makinasını haberleşme ve sanayi kapasitesini genel bir örgüt bozukluğuna sokarak zayıflatmaktı. Bu hedefe ulaşmak için, İngiliz ve Amerikan hava gücünün, 1943'te ve 1944'ün ilk yarısında sahip olduğundan kayda değer ölçüde daha büyük kuvvetlere (Tedder ve Harry bu nedenle sürekli olarak bombardıman uçağı üretiminin nitel bir artışının zorunlu olduğu konusunda ısrar ediyordu) ihtiyacı vardı. Elindeki kuvvetler bu hedefi ancak sınırlı bir coğrafi alanda yerine getirmeye yeterliydi. Seçilen alan açıkça 1944'te çıkarma yapılacak alanın ardıydı ve 1944 ilkbaharında Kuzeybatı Fransa ve Belçika'da büyük ölçüde bu amaca ulaşılmıştı.

Üçüncü hedefe tüm Almanya'da ya da büyük bir kısmında ulaşabilmenin imkansızlığı, saldırılar boyunca Alman hava savunma yeteneğindeki düzenli iyileşme sonucu artmıştı. Uçaksavar topları gitgide daha etkili bir hale geldi. Alman avcı uçakları şimdi RAF'ın Britanya Çarpışması sırasında *Luftwaffe*'ye karşı sahip olduğu aynı "iç hat" avantajından yararlanıyordu. Saldıranlara gittikçe daha ağır kayıplar verdiriyorlardı -özellikle, RAF'ın gece akınlarına karşılık gündüz bobardımanını tercih eden ABD hava kuvvetlerine. Bombardıman uçaklarının akınlarına yeterli bir avcı uçağı koruması gereği ön plana çıktı. *Mosquito* ve *Mustang* uçakları bu alandaki en en etkili uçaklar olduklarını kanıtladılar.

Son olarak, Alman toplumunun genel bir düzensizlik içine sokulması, kentsel hayatın çökertilmesi, sanayi uygarlığının tüm temel mekanizmalarının bozulması hedefi vardı. Bu bakımdan, pike bombardımanı büyük ölçüde başarılı sonuçlar verdi.[17] Bu öylesine böyleydi ki, işçi sınıfının fizik gücü tümden imha edildi ve Alman işçileri arasındaki militanlıkta kitlesel bir yükselme ihtimali (bir Alman devrimi bir tarafa) -kuşkusuz bu, sadece Nazilerin ve Alman

17 Hamburg, Köln, Münih, Essen ve Frankfurt gibi kentlerdeki pike bombardımanın büyük ölçüde işçi sınıfı bölgeleri üzerinde yoğunlaşması anlamlıdır. Burjuvaların yaşadıkları alanlar genel olarak pas geçilmişti. Söylentilere göre bu tercihten kısmen sorumlu olan, Lizbon'da doğrudan biraraya gelen Alman ve Amerikalı yetkililerdi.

emperyalistlerinin değil, Müttefiklerin de sürekli bir korkusuydu-kademeli olarak söndü.[18]

1943 ve 1944'ün ilk yarısı boyunca süren Almanya ve Batı Avrupa semalarındaki yıpratma savaşının paradoksal sonucu, Alman savaş makinasının uğratıldığı müthiş kayıpların düşman bombardıman uçaklarının sivil ya da askeri hedeflere indirdiği darbeler değil, bizzat hava çarpışmalarında uğranılan kayıplar sonucu meydana gelmesiydi. Alman fabrikaları ile şehirlerini Bombacı Harris'e karşı korumaya çalışırken, *Luftwaffe* o denli büyük sayıda avcı uçağını kaybetti ki, Batılı Müttefikler 1944 yılının yaz ve sonbaharında Normandiya ve Kuzey Fransa semalarında tam bir hava hegemonyası kurabildiler -Normandiya Çarpışmasını kazanmalarının başlıca sebeplerinden biriydi bu.

Uzak Doğu'daki yıpratma savaşı hem Batı, hem Doğu hem de Kuzey bölgelerinde eşanlı olarak gelişti. Batı'da, Japon İmparatorluk Ordusu, bütün niyet ve amaçlarına rağmen, Burma-Assam sınırında inisiyatifi kaybetmişti. İngiliz-Amerikan emperyalist güçleri, ABD generali Stillwell'in komutasındaki Amerikan eğitimi almış Çan Kay-Şek kuvvetlerinin yardımıyla Burma'yı geri almaya çalıştılar. 1943'te bu planlar bir sonuç vermedi. 1944'te Myitkyina Çarpışması'ndaki zaferle belli bir başarı kazandılar.[19] Kuzey tarafında, Japon

18 Daha önce 3. Bölümde de belirttiğimiz gibi, bu korkuların gerçek bir temeli vardı. 20 Temmuz 1944 komploculari da aynı sebeplerden dolayı Almanya'da bir askeri diktatörlük -katı bir sıkıyönetim ve tam bir grev, hatta bildiri dağıtımı yasağıyla- kurmak istiyorlardı. Bkz. *Spiegebild einer Verschworung*, s. 61, 70, ve sonrası. Stauffenberg'in sunduğu bir muhtıra kategorik biçimde şöyle diyordu: "Reich'a yönelik Bolşevik politikası, siyasal ve iktisadi yapıda benzerliklerin bulunduğu, yalnızca toplumsal yapıda açık seçik bir fark olduğu şeklindeki görüşlerle sempati topluyor. Dahası, sosyalist işçi sınıfı, radikalleşmiş Alman gençliği ve Reich içindeki oniki milyon yabancı işçi tam bir verimli toprak yaratmıştı". *A.g.e.*, s. 34.

19 Dick Wilson, *When Tigers Fight*, Londra, 1982, s. 227-30. Stillwell'in ikinci Burma taarruzu taktik bakımdan başarılı olsa da, Orta Çin'de Çinlilerin potansiyelini tehlikeli biçimde tüketti ve 1944'te Çan-Kay-Şek'in kuvvetlerinin büyük yenilgiler tatmasına yolaçtı.

ordusu inatçı biçimde Çin'in geriye kalanını da parçalama ve 1938'den bu yana Çan Kay-Şek'in savaş zamanı başkenti olan Çungking'e doğru ilerleme çabalarına devam etti. ABD hava kuvvetlerinin artan desteğiyle ve ikmal hatlarının düzenli biçimde genişlemesi ve hava koruma gücünün tedrici olarak düşmesi neticesinde Japon ordusunun artan ölçüde yıpranmasıyla, Çinlilerin direnişi de kademe kademe arttı. Bununla beraber, Çinliler 1943-44'te hâlâ ağır yenilgiler alıyorlardı. Fakat yıpratma savaşı en keskin biçimini Doğu tarafında aldı. Guadalcanal'da inisiyatifi ele geçiren ve Japonların Güney Pasifik'teki başlıca üssü olan Rabaul'u ortadan kaldıran Nimitz ve MacArthur'un adalar üzerinden sekme girişimleri yavaş yavaş Japon anayurduna yaklaşıyordu. Saipan ve Tinian'daki kanlı çıkarmaları Bonin'lerdeki Ivo Cima için kabusvari bir mücadele izledi. Bütün çarpışmalarda Japon direnişi çok yaman olsa da, ABD'nin donanma üstünlüğü ezici boyuttaydı.

Amiral Yamamoto'nun havada öldürülmesinden sonra, Japon deniz stratejisi daha tereddütkar bir hal aldı. Daha çok moral kazanma amacındaki amiral Koga, 1943 kışında "Yeni Harekatlar Politikası"nı dayattı. Mariana Adaları'ndan geçerek Timor'dan Mançurya'ya yeni bir savunma iç hattı -her ne pahasına olursa olsun korunacak- kuruldu.[20] 1944 ilkbahar veya yazında ABD filosuna kesin bir darbe indirmek üzere yenilenmiş bir donanma hava gücü toparlanmıştı. Fakat kısa bir süre sonra, Mariana Adaları'nda hayati savunma çemberinde bir gedik açıldı. Üçyüz Japon uçağına malolan Truk Adaları'ndaki ünlü "hindi avı"ndan sonra, Koga'nın selefi amiral Toyota dokuz uçak gemisinden oluşan tüm filosunu Saipan ile Filipinler arasında yoğunlaştırma kararı aldı. Leyte Körfezi'ndeki çıkarma harekatları sırasında Amerikalıları gafil avlamayı umuyordu. Fakat ABD komutanları Japon stratejisinden haberdardılar ve bir kez daha ava giden avlandı. Filipinler'deki yakın üslerinin sağladığı başlangıçtaki avantaja rağmen Japonlar 19 Haziran 1944'te başlayan bü-

20 The Pasific War Research Society, *The Day Man Lost*, Tokyo, 1981, s. 47. Aynı zamanda bkz. Gluchmann, *a.g.e.*, s. 405, 409.

yük yıpratma savaşında ezildiler.[21] Önemli ABD kayıpları, Batı Sahilleri'nde (Henry Kaiser gibi sanayicilerin Fordist kitlesel üretim yöntemlerini gemi inşaasına uyarladıkları) yeni yeni filizlenen gemi yapım tesislerince hızla yenilendi. Buna mukabil, Japon sanayisindeki sınırlı kapasite ve kısıtlı ikmal bir yeniden toparlanmayı imkansız kıldı. Leyte Körfezi ve Lingayen Körfezi çarpışmaları Japonya'nın elindeki harekata yönelik donanma kuvvetinin hemen hemen tümüyle imha edilmesiyle sonuçlandı. Aralık 1941'de dünyanın en büyük donanması olan Japon donanması daha üstün bir sanayi gücü ve iktisadi seferberlik tarafından yok edilmişti.

21 MacArthur, Leyte Körfezi'nin Pasifik'teki savaşın kesin dönüm noktası olduğunu düşünüyordu, ama amiral Kurito filosunu erkenden geri çekince, İmparatorluk Donanması'nın Amerikan sahil kuvvetlerini imhasına ramak kaldığını zannetti. Bkz. *Reminiscences*, s. 248, 255-57, 263-65.

Bölüm 15

Nihai Taarruz

6 Haziran 1944'te İngiliz-Amerikalıların Normandiya çıkarması; Kızıl Ordu'nun Ağustos 1944 ve Ocak 1945'teki, kendisini sırasıyla Dinyester'den Tuna'ya ve Hitler'in Silezya'daki sanayi üslerini ele geçirmelerini sağlayacak olan, Vistül'den Oder'e taşıyan taarruzları; ve Leyte Körfezi Çarpışması ile Lingayen Körfezi çıkarması arasında Filipinler'in zaptı (Kasım 1944-Şubat 1945) - tüm bunlar, Mayıs ve Ağustos 1945'te çökmeleriyle sonuçlanacak olan Alman ve Japon emperyalizmlerinin anavatanlarına yapılan nihai taarruzun yolu açtılar. Tüm bu taarruzlar Müttefik güçlerin hasımları bakımından ezici bir yenilgiyle sonuçlandı. Kesselring'in -von Manstein hariç, en yetenekli sahra komutanı- komutasındaki *Wehrmacht* 1944 boyunca ve 1945'in ilk üç ayında sadece İtalya'da cephenin parçalanmasını önlemeyi başardı.[1] Mesleki bakımdan Batılı Müttefiklerin komutanları asker sayısı ve malzeme olarak üstünlüklerine rağmen, görevlerinin adamı olmadıklarını kanıtladılar. İtalya Alman kuvvetlerinden nihai olarak ancak Nisan 1945'te temizlendi.[2]

1 İtalyan yönetici sınıfının eski ittifaklarını bozmaya hazırlandığı şeklindeki ön bilginin yanısıra, Salerno çıkarmasının ardından Amerikalı komutanların tereddüt ve basiretsizlikleri de Kesslring'in planlarına yardımcı oldu. Daha Mussolini'nin düşüşünden önce, *Wehrmachtführungsabt* İtalya ile İtalyanların elindeki toprakların Alman Ordusu'nca işgalini öngören Akarch ve Konstantin planlarını hazırlamıştı.

Savaş tarihinin en büyük amfibik harekatı olan Normandiya sahillerine çıkarma cüretkar ve olağanüstü bir örgütsel başarıydı. Altı hafta zarfında, birbuçuk milyon kişi ve muazzam miktarda silah, cephane, erzak, ulaşım aracı, inşaat malzemesi, köprü, petrol, vs. çıkarıldı karaya. Koşullar öyle riskliydi ki, baş İngiliz planlamacısı general Alanbrooke ilk başarılar elde edilinceye dek sonuçtan kuşku duyuyordu. Nitekim daha istila kuvvetlerinin çıktıkları sahillerde başladı Müttefik kuvvetlerinin aşmaları gereken muazzam engeller - öncelikle mayın tarlaları ve ağır topçu mevzilerinin yanısıra bunlarla çok akıllıca birleştirilmiş makinalı tüfek yuvaları.

Dahası, Almanların her bölgede, Montgomery'nin ilk başta Caen şehrini ele geçirme girişimini engellemiş olan en az bir *Panzer* tümeni vardı. Bu ilk hedefe ulaşmak İngiliz ordusunun dört haftadan fazla zamanını aldı. Genel olarak, Alman Ordusu, komutanlarının mesleki ehliyeti bakımından bir üstünlüğe sahipti. Aynı zamanda emrinde de nitel bakımdan daha üstün silahlar vardı. Hiç kuşku yok ki, bu etmenler Müttefikleri bozguna uğratabilecek ya da uzun bir mevzi savaşına yolaçacak çaptaydı.[3] Fakat istilaya girişen ordu aleyhindeki bu dezavantajlar ve devasa teşebbüsle göze alınan büyük riskler bir dizi belirleyici avantaj sayesinde etkisiz kılındı.

Bunların arasındaki en güçlü avantaj Müttefiklerin elindeki mutlak hava üstünlüğüydü. *Luftwaffe* artık Alman Donanması'ndan da-

2 Hakikatte, İtalya'daki Alman birliklerinin teslim oluşları hemen dağıtılmalarına veya ülkelerine geri gönderilmelerine yolaçmadı, zira Müttefikler kendileri gelene dek Direniş Hareketi'nin herhangi bir iktidar zaptına karşı onların yürütücü konumlarını kaybetmemesini istiyordu. Dolayısıyla, Alman ordusuna yerlerinde kalmaları, "tüm kamu ve diğer sivil hizmetlerin işlerliğini sağlamaları" ve CLNAI'nin yardımıyla "kanun ve nizamın korunmasını" sağlaması emri verilmişti. Bkz. "Instrument of Local Surrender of German and Other Forces Under Command or Control of the German Commander-in-Chief Soutwest", Ek A, Modern Military Records Division, Ulusal Arşivler, Alexandria, Va, ABD içinde. Aktaran Kolko, s. 385.

3 Normandiya'daki Alman silahlarının üstünlüğü üzerine bkz. Max Hastings, *Overlord*, New York, 1984, s. 186-95.

ha fazla çıkarma harekatlarını engelleyebilecek durumda değildi. Müttefik çıkarma ve sevkiyat gemileri Manş'ı istedikleri gibi geçme imkanına sahiplerdi. Eğer bu mümkün olmasaydı, Overlord Harekatı başarılamazdı. Müttefik hava üstünlüğü aynı zamanda cephe gerisindeki Alman haberleşme hatlarını da sürekli biçimde vuruyordu -öncelikle Seine, Somme ve Loire üzerindeki köprüleri, Kuzey Fransa ve Belçika'dan Meuse (Maas) ve Ren'e dek tüm demiryolu sistemini ve Fransa çapındaki karayollarını. Bu, Alman rezervlerinin hareketini ve belli bir yerde yoğunlaşmasını son derece maliyetli ve tehlikeli bir hale getiriyordu. Müttefikler açısından ikinci bir kazanç ta, Alman Başkomutanlığı'nın acilen çıkarmalara karşı koyacak savunma tipine geçememesinden kaynaklanıyordu. Rommel çıkarma noktalarında acilen yoğun bir karşı saldırıya taraftardı, von Rundstedt ise -Müttefik bombardımanının piyade ve zırhlı birlikler üzerindeki kötü sonuçlarından korkarak- daha esnek bir karşılık verilmesinden yanaydı: Müttefiklerin yarma harekatlarını kısa zamanda sonuçlandıramayacaklarına inanıyordu.[4]

Fakat bu arada, olaylar hem Alman komutanların hem de Müttefik planlamacıların umduklarından daha farklı gelişti. Müttefik piyadeleri dar bir köprübaşındaki inatçı Alman direnişi tarafından öngörülenden daha uzun süre oyalandılar, ki bu da büyük manevraları zorlaştırdı. Montgomery'nin başlangıçtaki doğuya doğru yarma hareketi başarısız kaldı. Patton'ın Avranches'taki ikinci girişimiyse başarılı oldu. Fakat Brötanya, güneybatı Fransa ve Normandiya'daki tüm Alman kuvvetlerinin bütünüyle çevrilmesi gerçekleşmedi. Müttefiklerin Seine'e ulaşmaları altı gün sürdü. Sonunda, düşman re-

4 Rommel, zamanın Müttefikler lehine çalıştığını ve piyade birliklerini, tank ve zırhlı araçlarını bölgede yoğunlaştırmaları için yeterince derin köprübaşları oluşturmalarına izin vermemek gerektiğini anlamıştı. Öbür taraftan, von Rundstedt, Müttefiklerin kendilerini başlangıçta karşılaştıkları sorunlardan kurtarmaları için belli bir zamana ihtiyaç duydukları -bu dönem boyunca büyük bir etkinlikle küçük karşı saldırılar planlanabilirdi- konusunda haklıydı. Bkz. Hastings, s. 283-86; Kurt von Tippelskirsch, *Geschichte des zweiten Weltkriegs*, Bonn, 1951, s. 435-36.

zervlerinin azar azar eksiltilmesinden gayrı uzun vadeli bir stratejik anlayışın yokluğunda, Alman direnişi çökmeye başladı. Seine'deki Alman cephesinin çökmesiyle birlikte, Batılı Müttefikler Liege ve Anvers'i ele geçirmek üzere şimsek hızıyla hamle yaptılar. Alman Ordusu'nun Batı cephesindeki Kurmay Başkanı general Blumentritt şöyle yazıyordu: "Ren'in gerisinde hiçbir Alman kuvveti yoktu ve Ağustosun sonunda cephemizin önü sonuna dek açılmıştı".[5] 1944 sonbaharında savaşın sona ermesine ramak kalmıştı.

Müttefik Başkomutanlığı tarafından yapılan iki anıtsal gaf *Wehrmacht*'ın durumu kurtarmasını sağladı. Birçok tartışmadan ve Eisenhower'ın hakemliğinden sonra, Almanya'ya karşı Müttefik taarruzunun Amerikan egemenliğindeki güney kanadı Kuzey'e -büyük ölçüde tahkim edilmemiş ve Alman Ordusu'nun, şimdi ABD ordusunun sahip olduğundan çok daha az zırhlı araçla iki kez yoğun bir yarma harekatına giriştiği bölge- doğru ilerlemek yerine, son derece sıkı savunulan Moselle bölgesine kademeli bir saldırıdan yana tavır koydu. Aynı anda, Montgomery komutasındaki kuzey kanadı Ren üzerindeki Arnhem'de bir yarma harekatına girişti, ama ancak harekatı başarıya ulaştırmak için gerekli olan kuvvetlerin ufak bir kısmıyla ve yeterli rezervlerin bulunmamasına rağmen. Bostan Harekatı'nın yetersiz şiddeti son derece yetersiz istihbaratla birleşmişti: harekatın komutanları elit bir Panzer tümeninin o sırada Arnhem'de mevzilenmiş olduğunu, paraşütçü birliklerin hemen onların önüne indirileceğini ve üstün zırhlı birlikler ve top ateşiyle lime lime edileceklerini bilmiyorlardı.[6] Almanların Ardennes taarruzunun doğrudan amacı lojistik nitelikteydi: Liege ve Anvers'i ve onlarla birlikte devasa boyuttaki Müttefik ikmal ambarlarını, öncelikle de *Wehrmacht* ve *Luftwaffe*'nin ümitsizce ihtiyaç duydukları petrolü ele geçirmek. Daha geniş stratejik hedef bakımından, bu, Müttefik kamp

5 Aktaran Liddel Hart, *a.g.e.*, s. 583-84.

6 A.g.e., s. 283-86; David Fraser, s. 438-46; Geoffrey Powel, *The Devil's Birthday*, Londra, 1984. Olayların Almanlar tarafından anlatımı için bkz. *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht*, cilt 7, s. 391-93.

içindeki iç çelişkilerin ve özellikle de Sovyetler'in Doğu ve Orta Avrupa'yı işgal etme ihtimalinin İngiliz ve Amerikalıları ayrı bir barış imzalamaya ikna edeceği umudu üzerine kuruluydu. Hitler'in Aralık 1944'te generallerine dediği gibi: "bütün tarih boyunca bizim düşmanlarımız kadar heterojen ortaklardan oluşan hiç bir koalisyon varolmamıştır. Bugün bizim düşmanımız olan devletler kendi aralarında yeryüzünde bulunan en büyük hasımlardır: bir yanda ultra-kapitalistler ve diğer yanda ultra-Marksistler; bir yanda can çekişen bir imparatorluk -İngiltere- ve diğer yanda mirasını talep etmek için bekleyen bir sömürge, Amerika Birleşik Devletleri. Bunlar her gün birbirlerinden uzaklaşan devletlerdir... Eğer bir kaç ağır darbe indirmeyi başarabilirsek, bu yapay olarak kurulmuş ortak cephe herhangi bir anda güçlü bir gök gürültüsüyle çökebilir".[7]

Hitler'in hesabı, kökünü Sovyet Ordusu'nun daha sonra gerçekleştiği kadar hızla toparlanamayacağı ve Doğu Cephesi'nde kendisini Alman sınırına ve Şubat 1945 başında Berlin'e ellibeş kilometre mesafeye kadar yaklaştıracak olan darbesini indiremeyeceği şeklindeki inatçı inancından -generallerinin aksi yöndeki tavsiyelerine (kesin istihbarata dayalı) rağmen koruduğu- alıyordu. Ardennes taarruzu sonuç olarak İngiliz ve Amerikan birliklerine ağır zayiat verdirdi -fakat bunun Alman burjuvazisi için stratejik sonuçları bir felaket oldu. Ortaya çıkan durum kesinlikle, bir yandan 20 temmuz 1944'teki askeri komplocuların ve diğer yandan da Churchill ve meslektaşlarının kaçınmak istedikleri şeydi: Sovyet birliklerinin Alman toprağına girmesi ve Sovyetler'in Macaristan, Avusturya ve Çekoslovakya'nın büyük bir kısmını işgali.

Bu nedenle, Alman taktik zaferleri gerçekte muazzam siyasal yenilgilerdi. Arnhem ve Ardennes çarpışmaları kendi başlarına birer amaç değil, açıklıkla kavranılması ve ayrıcalıklı kılınması gereken siyasal gayelere ulaşma araçlarıydı. Aynı şey, *mutatis mutandis*, Kesselring'in, Müttefiklerin İtalya'da bir yarma harekatı gerçekleştirme çabalarına karşı başarılı direnişi için de geçerlidir. General Ma-

7 Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters*, s. 487-88. Aktaran Kolko, s. 371

cArthur dahil, birçok uzmanın ifade ettiği görüşün tersine, İtalyan cephesi bir "aldatmaca", yani Fransa veya Pasifik'te çok daha olumlu biçimde kullanılabilecek olan kuvvetlerin ikincil bir savaş sahnesinde boş yere harcanması olmaktan uzaktı.[8] Bu iki cephede de Müttefik ordularının mutlak üstünlüğe sahip oldukları göz önüne alınırsa, İtalya'da konuşlanmış otuz Müttefik tümeninin yapacağı şaşırtmaca savaşın sonucunda hiçbir şey değiştiremezdi. Fakat bu birliklerin 1944 ilkbahar, yaz ve sonbaharında Po ovasına ve oradan da Lyublyana çukuruna doğru başarılı yarma harekatları Avrupa haritasını değiştirebilirdi. İngiliz-Amerikan kuvvetleri Budapeşte, Viyana ve Prag'a Kızıl Ordu'dan çok daha evvel gelirdi.

Kesselring'in "zaferleri" gerçekte Stalin'in işine yarayan zaferlerdi. Tabii, İtalya'daki Müttefik kuvvetlerinin beceriksiz askeri komutaları da, Orta Avrupa'yı Nazi kasaplarından kurtaranın -akan kan bakımından yüksek maliyetli- Sovyet askerleri olmasından dolayı kahrolan şu kapitalistlerin Kesselring'e yüklediklerine eşit bir kınanmayı hakeder. İtalya'daki Alman kuvvetleri ancak Nisan 1945'te tam olarak ezildiler -ama o zaman da Orta Avrupa'nın kaderi çizilmişti bile. Kızıl Ordu'nun Kursk ve Donets çarpımalarının ardından Kiev, Smolensk, Minsk, Baltık ülkeleri ve Odessa'yı geri almak için başlattığı taarruzun peşpeşe kesintiye uğraması kolayca anlaşılabilir bir durumdu. Kızıl Ordu'nun motorlu taşıma araçları bakımından büyük sıkıntısı vardı. Her önemli ilerlemenin ardından bu iş için kullanılan tankçı tümenlerin ikmal ve bakımında devasa sorunlar ortaya çıkıyordu. Hitler'in "yakıp yıkma" politikası yol üstünde işeyi hemen hemen imkansız kılıyordu. Donets ve Ukrayna'nın kurtarılmasından savaşın sonuna dek, bölgede tek bir askeri mal üretebilecek durumda tek bir büyük fabrika bile kalmamıştı. *Wehrmacht*'ın

8 Churchill 28 Haziran 1944'te Roosevelt'e şöyle yazıyordu: "General Wilson ... general Alexander ... ve feld-mareşal Smuts Atlantik üzerinden doğuya doğru bir hücum yapılması perspektifini koyuyorlar önümüze ... ve general Wilson bu planla kendisinin ve general Alexander'ın Eylül sonunda Trieste'yi ele geçirebileceklerini tasarlıyor".

geriye doğru attığı her adımda, Kızıl Ordu'nun ikmal hatları daralıyordu. Pike bombardımanına rağmen, Alman askeri üretiminin hâlâ sapasağlam oluşu -hatta bu üretim artmıştı bile- (tank, uçak ve top çıktısı 1944 yazında en üst noktasına çıkmıştı) yüzünden, gerçekte *Wehrmacht* Kızıl Ordu'ya nazaran daha büyük bir takviye şansından yararlanıyordu. *Wehrmacht*'ın en zayıf halkası malzeme değil, insan gücüydü. Ama geçen üç yılın korkunç ölümlerinin ardından insan gücü SSCB'de de azalmaya başlamıştı. Erkek askerlerin kaybını kapatmak için Ordu'ya gitgide daha fazla kadın alınmak zorunda kalındı.

Alman sahra komutanları, hem geri çekilmede hem de Kızıl Ordu'nun ilerideki planlı saldırıları için yığdığı rezervleri tekrar tekrar tırpanlayan yerel karşı hücümlar tertip etmede ne denli ehil olduklarını kanıtladılar. Bu sürpriz karşı hücümların en başarılıları Nisan 1944'te Güney Polonya'da ve Ağustos 1944'te Vistül'de gerçekleştirildi.

Ancak, bir kez daha, bu stratejik gayesi olmayan oyalama harekatlarıyla Alman Ordusu sadece zaman kazandı. Kızıl Ordu'nun gayesi ise şuydu: *Wehrmacht*'ı ta Berlin'e dek kovalamak. Bu iş başlangıçta öngörülenden çok daha uzun sürdü, ama genel olarak başarılıydı. Özellikle, yaklaşık ikiyüzbin Alman askerinin tuzağa düşürüldüğü ve *Wehrmacht*'ın Ordu Grubu Merkezi'ni dağıtan Minsk Çarpışması; Kurland'da (Latviya'nın kuzey ucu) büyük bir Alman ordusunun sarılması sonucunu doğuran, Baltık devletlerinin ele geçirilmesi; ve Aralık 1944 ile Ocak 1945'te Vistül ve Oder üzerine yapılan yarma harekatları gibi kimi parlak başarılar sağlandı.

Stratejik bir bakış açısından, 20 Ağustos 1944'te başlayan Malinovskiy ve Tolbuhin'in Prut taarruzu çok daha belirleyiciydi. Birkaç gün zarfında *Wehrmacht*'ın Moldavya'daki mevzilerini darmadağın ederek tüm Güney Avrupa'daki durumu değiştirdi. Romanya ve Bulgaristan'ın Üçüncü Reich'tan kopartılması kaçınılmaz hale geldi. Amiral Horthy de Macaristan'da benzer girişimde bulundu ama başarısız kaldı. Hepsinden çok da, *Wehrmacht*'ın tüm Güney Ordu Grubu -yaklaşık bir milyon asker!-, Naziler açısından Staling-

rad'dan çok daha büyük bir askeri felaket yaratarak çöktü. Churchill'in tüm Kızıl Ordu'dan önce Balkanlar'a varma planları pratikte gerçekleşemez duruma geldi. Güney Avrupa yönetici sınıfları Yalta'da "feda edilmediler"; herşeyi savaş meydanında, eski Alman müttefikleriyle birlikte Prut'ta kaybettiler.

Bu arada, Minsk-Berlin ana ekseni üzerinde, daha Kuzey'e doğru korkunç bir trajedi yaşandı. Kızıl Ordu komutanlarının muğlak çağrılarıyla tahrik olan, başkentlerini kendi çabalarıyla kurtarma ve Stalin tarafından yerleştirilen Lublin rejimi karşısında güçler dengesini daha çok Londra temelli Polonya hükümeti lehine çevirme arzusuyla harekete geçen ve NKVD'nin yürüttüğü baskı altına alma politikasına karşı kendini savunmak için azami miktarda silaha ulaşma endişesi içindeki Polonyalı yeraltı *Armija Krajowa*'sı (burjuva gericilerden çok sosyal demokrat PPS'nin egemenliğindeki) Sovyet ordusu Vistül'e vardığı sırada Varşova'da Alman işgal kuvvetlerine karşı ayaklandı. Ayaklanma iki bakımdan hatalı bir varsayıma dayanıyordu: Kızıl Ordu'nun onlara katılacağı veya en azından yardım edeceği (Stalin bu sözü -15 Ağustos 1944'te Churchill'e çektiği bir telgrafta da bu vaat tekrarlanmıştı- ayaklanmanın ilk günü Mikolayczik ile görüştüğü sırada vermişti); ve *Wehrmacht*'ın Vistül cephesinde son derece zayıfladığı. Gerçekteyse, Wehrmacht hem Kızıl Ordu hücumuna hem de Varşova ayaklanmasına karşı koyacak etkileyici bir kuvvet toparlamıştı. Ve Stalin, aksi halde kendisinin yapmak zorunda kalacağı *Armija Krajowa*'nın tasfiye edilmesi pis işini Almanlara bırakarak, Varşova'ya tüm yardımı bloke etti. Bu çifte yanlış hesabın sonucunda, direnişçilerin tüm kahramanlıklarına rağmen, ayaklanma Naziler tarafından ezildi. Kasapları korkunç bir öç aldılar: "İki aylık kıran kırana bir mücadeleden, altmışiki gün süren bitmek tükenmek bilmeyen dehşet ve zulümden, 30 ilâ 40,000 kişilik *Armija Krajowa*'nın 15,000'inin ölümünden, halkın zorla tahliyesinden veya anında infazından, bir milyon kişiden 150,000 ilâ 200,000 sivilin kırılmasından, yıkıntılar altında kalan onca ölüden, sokaklarda üstü açık yatan veya hücrelerinde can çekişen onca yaralıdan sonra teslimiyet daha fazla geciktirilemezdi. 2

Ekimde (1944) çatışmalar durdu: Polonyalılar sürgün veya gaz odalarında infaz için toplanıp götürüldüler ve ardından Almanlar Varşova'yı yerle bir etme gibi manyakça bir işe giriştiler".[9]

Kızıl Ordu'nun Vistül'de durdurulması beş ay sürdü. Vistül'den Oder'e hamle Ocak 1945'te gerçekleşti. Mart 1945 başında, *Wehrmacht* Viyana'ya yaklaşılmasını önlemek amacıyla Macaristan'daki Balaton Gölü civarında Doğu cephesindeki son büyük taarruzunu - Batı cephesindeki Ardennes taarruzunun bir benzeri- başlattı. Bazı ilk başarıların ardından, taarruz, tıpkı Ardennes'de olduğu gibi, yakıt ve rezerv yokluğundan dolayı çöktü.[10]

Ardennes, Oder ve Macaristan'daki bozgunlardan sonra, Alman direnişi tümüyle çökmek üzereydi. Ordunun iki temel sınai ikmal merkezinin -Ruhr ve Silezya- giderek Alman silahlı kuvvetlerinin ana kısmıyla bağlantısı kesildi ve kısa bir süre sonra da bu merkezler işgal edildi. Tüm Alman yedekleri tükenmişti. Hitler bir kere daha tüm kuvvetlerini umutsuz bir son savunma savaşı için Berlin civarına ya da hayali bir "Alp kalesi"ne yığmak seçenekleri arasında tereddüt etti, ama her iki hedef için de kuvvet toplayamadı. ABD ordusunun Remagen'de ve İngilizlerin de Kuzey'de Wesel'de Ren nehrini geçmelerinden sonra, Batılı Müttefikler Elbe'de Kızıl Ordu'yla buluştular. Jukov ve Koniyev kuvvetlerini bir kıskaç hareketi şeklinde *Wehrmacht*'ın Sovyet ordusuna ağır kayıplar verdireceği ama sonucu değiştiremeyeceği, son durak olarak çekildiği Berlin'e yönelttiler. Hitler 30 Nisan 1945'te intihar etti. 1 Mayısta Kızıl Bayrak *Reichstag*'ta dalgalanıyordu. Birkaç gün sonra Alman Başkomutanlığı teslim oldu.

9 Erickson, *The Road to Berlin*, s. 289-90. Bu satırlardan önceki bir pasajda yazar, Stalin'in *Armija Krjowa* ve Mikloyczik hükümetiyle oynadığı kinik kedi fare oyununu anlatır. Ayaklanmanın önderi kendi anlatısını şu kitapta yazmıştır: T. Bor-Komorovski, *Histoire d'une armée secrète*, Paris, 1952. Yıllarca süren iftiradan sonra, Polonya ve Sovyet resmi tarihyazıcılığı bugün Varşova ayaklanması ve ona katılanların itibarlarını büyük ölçüde iade etmiştir.

10 Erickson, s. 514.

Sovyet taarruzunun Ağustos ile Aralık 1944 arasındaki gecikmesi göz önüne alındığında, İngiliz-Amerikan orduları Berlin'e Kızıl Ordu'dan evvel giremezler miydi? 1944 Kasım başında, Kızıl Ordu ve Batılı ordular Berlin'den hemen hemen eşit uzaklıktaydılar, Rusların önünde 4,000 tankla üç milyon Alman askeri ve İngiliz-Amerikalıların önünde 1,600 tankla bir milyon Alman askeri vardı.[11] 11-15 Nisanda da benzer bir durum oluşmuştu.[12]

Eisenhower üzerinde birbiriyle çelişen baskılar kuruluyordu: kimileri (başta Churchill, ama aynı zamanda Bradley) Berlin'in alınması (hatta general Gavin'in paraşütçü birlikleri de buraya aktarılacaktı) için bastırıken, diğerleri (örneğin Patton) de Dresden-Leipzig bölgesi ve Prag'a yönelik bir hücum değişikliğini öneriyorlardı. Siyasal kaygıların -bunlar arasında yalnız Yalta anlaşması değil, İngilizleri atlatma ve Montgomery'nin hızla Berlin'e gelmesini engelleme çabaları da vardı- ötesinde, Berlin ödülünün kaybıyla sonuçlanan Eisenhower'ın tereddütünün iki büyük askeri saiki vardı: Alman başkentinde çıkacak sokak çarpışmalarının korkunç maliyetinden duyulan korku (Berlin'in zaptının Batılı Müttefiklere 100,000 adama malolacağını düşünüyordu; oysa Ruslar Berlin'in zaptında 300,000 kişi kaybettiler) ve kuvvetleri mümkün olduğunca hızlı bir şekilde Pasifik cephesine aktarma ihtiyacı.

1958'de Willy Brandt'a verdiği bir mülakatta Eisenhower, eğer bir daha deneme şansı olsa, mutlaka Berlin'i alacağını söylemişti.[13] Herşey olup bittiği için ve eldeki bilgiler veriyken, mesele hakkında tam anlamıyla bir hüküm vermek mümkün değil.

Pasifik'te, Japon İmparatorluk Ordu ve Donanması'na karşı son hücum, büyük ölçüde birbirlerinden kopuk iki cephede ve saf askeri değil, artan ölçüde siyasal gayeler güdülerek gerçekleşti. Japon fetih alanının Batı çemberinde, Mountbatten, Müttefik kuvvetlerini Bur-

11 *A.g.e.*, s. 426.

12 General Gavin, *Onto Berlin*, New York, 1979, s. 310-11.

13 *A.g.e.*, s. 312. Yazar burada SHAEF içinde Berlin'e yürümekle yürümemek üzerine çıkan tartışmanın yirmiüç sayfalık bir özetini veriyor.

ma'nın yavaş yavaş geri alınmasına yöneltti; asıl niyeti -geniş ölçüde gerçekleşti- Malaya ve Singapur üzerindeki İngiliz hakimiyetini yeniden tesis etmek ve Çinhindi'nin Fransız ve Endonezya'nın Hollandalı emperyalistlerce geri alınmasını kolaylaştırmaktı. Hurley, Çin'den Roosevelt'e şöyle yazıyordu: "İngilizler, Fransızlar ve Hollandalılar Uzak Doğu'da hayati bir çıkarla, yani sömürge imparatorluklarının yeniden ele geçirilmesi gayesiyle birbirlerine bağlıdırlar ..., zira bu imparatorluklar olmadan, yoksullaşır ve zayıflarlar. Aynı zamanda bu çıkar, İngilizlerin, üç büyük emperyalist ulusun Batı Avrupa'nın kontrolü için düzenledikleriyle aynı karakterdeki imparatorluk hegemonyasını, Uzak Doğu'ya yaymak isteme arzusuna dayalı olduğundan dolayı da birleştiricidir... Bu bakımdan İngiltere, Fransa ve Hollanda'nın Atlantik Sözleşmesi'ni ve savaşın başlarında desteklerini sağlamak için diğer ülkelere verdikleri sözleri bir kenara atmaları beklenebilir".[14]

Çinhindi'nde bu tür hamleler Viet-Minh'in genel ayaklanması ve Saygon ile Hanoi'yi ele geçirmeleriyle engellenmişti. Ancak Viet-Minh İngilizler, Fransızlar ve Çan Kay-Şek'e bağlı askeri kuvvetlerin ağır birleşik baskısı altında geri çekilmek zorunda kaldı. Fakat onlar teslim olmak için değil, kendilerini 1953'te tekrar Hanoi'ye sokacak olan, Dien Bien Phu aracılığıyla ve kısmen Çin Devrimi'nin zaferinden sonra kazanacakları sığınak sayesinde kırsal alanda inatçı bir halk savaşına girişmek için geri çekildiler.

Endonezya'da, Japonlar, teslim olmalarından hemen önce, Sukarno ve Hatta'ya bağımsızlık girişiminde bulunmaları için yardım ettiler. Hollandalılar, her ne kadar Çinhindi'ndekinden daha ufak çapta da olsa, aynı zamanda toplumsal devrimle içiçe girmiş olan ulusal kurtuluş mücadelesine karşı, bir sömürgeyi geri alma savaşı tertip ettiler. Bazı yalpalamaların ve büyük ölçüde yoldan çıkmış ulusal burjuvazinin başlardaki ihanetlerinin ardından, ama özellikle silahlı kitle seferberliği yüzmilyonun üzerindeki halka yayılmaya başlar başlamaz ortaya çıkan korkunç güç orantısızlığı karşısında, Hollanda emperyalizmi geri çekilmek zorunda kaldı.

14 Aktaran Thorne, s. 593.

Japon İmparatorluğu'nun Doğu çemberinde, MacArthur ve Nimitz Japon anavatanına doğru bastırıyorlardı. Saipan'dan sonra, Japon yönetici sınıfı savaşı kaybettiğini anladı ve bir siyasal çözüm aramaya başladı. Bu yöndeki ilk ihtiyatlı adım general Toco'nun Başbakanlıktan uzaklaştırılması oldu. Ateşkes için bir yol bulmak üzere Moskova, Ankara ve Stockholm'de ağız arandı. Bu arada *kamikaze* kahramanlığı ve askerlerin (İvo Cima'da olduğu gibi), asker ve sivillerin (Okinava'da olduğu gibi) toplu intiharlarıyla yenilgiye karşı gösterilen direnç sürdü, hatta arttı.[15] Japon Donanması geriye kalan son kullanılabilir rezervlerini de Filipinler'deki Leyte Körfezi Çarpışması'nda kaybetti. Japon hava kuvvetleri pratik olarak semalardan silinmişti.

Bununla birlikte, ABD Başkomutanlığı Japon anavatanının istila edilmesinin çok ağır kayıplara yol açacağından endişe ediyordu. Bu korku Saipan, İvo Cima ve Okinava deneyimlerine dayanıyordu: MacArthur ve Marshall'ın korktukları inatçı direniş ve intihar akınları için Japonya'da milyonlarca gönüllü vardı. İvo Cima ve Okinava'da ABD kuvvetleri Normandiya'dan daha çok adam, tam 70,000 kişi kaybetmişlerdi. Bu korku, Mançurya'da bulunan 750,000 kişilik hâlâ güçlü ve büyük ölçüde yaralanmamış ve ABD istila kuvvetlerine karşı koymak üzere son dakikada anavatana getirilebilecek olan bir Japon ordusunun bulunması sebebiyle daha da artıyordu. Bu nedenle, ABD Başkomutanlığı ile siyasal önderler Avrupa'da savaşın sona ermesinden üç ay sonra Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya karşı savaşa katılmasına taraftarlardı. Roosevelt'in Yalta'da Stalin'e karşı takındığı uzlaşmacı tavrın temel saiki buydu.[16] Her halükarda, Kvantung Ordusu'nun Yalu'yu aşarak Kore'ye girmesine ya da ABD istilasına karşı savaşan savunma kuvvetlerinin arkasından dolaşıp Japonya'ya çıkarma yapmasına engel olmak üzere direneceği ve Ki-

15 R. Heiferman, *Japanese War Machine*, s. 195-207.

16 Roosevelt Asya kıtasında geniş boyutlu bir ABD askeri varlığına karşı olduğunu her zaman şöylüyordu: "kıta Çin'inde savaşı Ruslara bırakmalıyız". Stimson Marshall'a, Çin'e çok sayıda asker gönderilmesine "ülkenin razı olmayacağını sandığını söylemişti. Bkz. Thorne, s. 523. Bunu R.E. Sherwood

zıl Ordu'yla kıran kırana savaşacağı hesaplanmıştı.

Oysa, ABD hava akınları -özellikle de Tokyo'yu büyük ölçüde harap eden yangın bombasıyla saldırılar- Japonya'nnın direnme azmini öylesine kırmıştı ki, savaşın sonu yakın gözüküyordu. Bu durumda ABD ve SSCB tavır değiştirdiler. Mançurya ve Kore'de bulacağı bütün ganimetlere el koymak için Stalin şimdi Japonya'ya karşı savaşa girmeye istekliydi (Sovyetler Birliği 8 Ağustosta Japonya'ya savaş ilan etmişti), ama ABD her yolla Sovyetler Birliği'nin son ava katılmasını engellemeye çalışıyordu.[17] Bu arada, Kore'nin iki ayrı devletin kurulmasına yol açacak olan, 38. paralel boyunca iki işgal bölgesine bölünmesi tek yanlı olarak Washington tarafından kararlaştırılmış ve İmparator'a dayatılan Japon silahlı kuvvetlerinin teslim olma koşullarıyla ilgili Genel Emir No. 1 içine kaydedilmişti.[18]

Bugün, Hiroşima ve Nagasaki üzerine atom bombası atılmasının askeri olmaktan çok, siyasal kaygılardan kaynaklandığı konusunda en ufak bir kuşku duyamayız.[19] O sıralar yaygarayla öne sürüldüğü

da doğrular: "MacArthur'un hesabı Rusların Asya anakarasındaki Japon kuvvetlerinin büyük bir bölümünü durdurabileceği ... Sovyetler Birliği'nin yaz ortasında Japonya'ya karşı savaşa girmesinin ... sayısız Amerikalının hayatını kurtaracağı ... varsayımına dayanıyordu". Bkz. Sherwood, s. 86. Avrupa'da olduğu gibi, Uzak Doğu'da da nihai oluşum bir Sovyet-Amerikan çözümüydü. Aynı zamanda bkz. Stettinius, *Roosevelt and Russians*, Londra, 1950.

17 Stettinius, *Roosevelt and Russians*; Forrestal, *Diaries*, s. 55, 74, 78-9.

18 Truman, *Memoirs*, cilt 1, Garden City, 1955, s. 439-44. Askeri işgal gerekçeleriyle ülkenin bölünmesi sadece Yalta ve Potsdam'da tartışılmıştı: Aralık 1945'teki Moskova Konferansı "Kore'yi beş yıl içinde bağımsızlığa hazırlamak" üzere dört devlet vekaleti kurulması kararı almıştı. Ülkeyi 1948-49'da siyasal ve toplumsal bölünmeye sürükleyen karmaşık çatışmalarla ilgili olarak diğerleri arasında bkz. McNair ve Lach, s. 622-31.

19 "Byrnes daha önce bana silahın potansiyel olarak şehirleri büsbütün silip atacak ve insanları daha önce hiç görülmemiş bir ölçekte öldürecek kadar güçlü olabileceğinden söz etmişti. Ve silahın savaşın sonunda bizi kendi koşullarımızı dikte edecek bir konuma getirebileceğine inandığını eklemişti". Bkz. Truman, s. 87.

gibi, ABD'nin zayiatlarını düşük tutmada hiçbir rol oynamadı: Japonya her halükarda teslimin eşiğindeydi.[20] Eğer amacı askeri şahinlerin son dakika direnişlerini kırmak için Tokyo saray çevresinin gösterdiği umutsuz çabaya yardımcı olmaksa, o zaman bombanın gücü yerleşimin bulunmadığı bir adaya atılarak da gösterilebilirdi.[21] General MacArthur vurgulu biçimde şöyle demişti: "(Nisan 1945 sonunda)... kurmay heyetim Japonya'nın çökmek ve teslim olmak üzere olduğuna inanmakta oybirliği içindeydiler. Hatta yeni bir askeri harekata hacet kalmaksızın "muhtemel bir barışçıl işgal" için planlar yapılması talimatını vermiştim... Japonya mahvolmuştu, ordusu ve donanması bozguna uğramıştı ve Japon anakaraları hava akınları ve istilanın insafına kalmışlardı".[22] Çeyrek milyon insanın iğrenç bir şekilde öldürülmesinin Japonya'dan çok, başta Sovyetler Birliği olmak üzere bizzat ABD'nin kendi müttefiklerine yönelik bir siyasal güç gösterisinden gayrı bir amacı yoktu. Bolca vahşetin bulunduğu savaştaki en büyük insanlık suçuydu.

İnsanın Kaybettiği Gün'de, atom bombalarının atılmasından önce Japonya'da neler olup bittiğinin, barış doğrultusundaki açılımların, "bir milyon Amerikalının ölmesi riski" tezinin (geçenlerde Nixon tarafından yeniden gündeme getirilen) son derece yanlışlığının ayrıntılı, zaman zaman da dokunaklı hikayesi bulunur: "Gece, halkın

20 "Bugün geriye dönüp bakan birçok tarihçi ABD Stratejik Bombardıman Araştırması'nın vardığı sonuçla uyuşuyor: yani Japonlar atom bombası kullanılmadan ve Japonya istila edilmeden de teslim olurlardı... Haziran ortalarında (1945) Japonya Yüksek Savaş Konseyi'nin altı üyesi Dışişleri bakanı Toco'yu "mümkünse Eylülde savaşı sona erdirme teklifiyle" Sovyetler Birliği'ne yanaşmaya yetkili kıldı. Bu sırada İmparatorun kendisi de bizzat bu tür çabalara girişti...", Gar Alperowitz, "The Use of the Atomic Bomb", Thomas G. Paterson (der.), s. 55 içinde.

21 A-bombasının tamamen gösteri amacıyla kullanılmasındaki almaşık olasılıklar üzerine bkz. Peter Wyden, *Day One*. Askeri şahinlerle ilgili olarak, Pasifik Araştırma Cemiyeti'nin 1965'te Japonya'da yayınladığı ve İngilizce de çevrilen derlemeye bakınız: *Japan's Longest Day*, New York, 1972.

geri kalanı bombalanmış barınaklarında üstüste yığılmış açları oynarken, iktidardakiler lüks gece partilerinde bir başka eğlence, gece boyu süren zevkü sefa içindeydiler. *Yamatodamaşi*'nin için için yokolması hiç te şaşırtıcı değil. Japonya savaşı kaybederse eğer veya kaybettiği zaman, kitlelerin şifalı ot niyetine yüzlerini komünizme dönecekleri korkusu içindeki Prens Konoye'yi en çok kaygılandıran halktaki bu artan moral bozukluğuydu... (Eski emperyalist) Sistemi yerinde tutmanın yegane yolu ... savaşı mümkün olduğunca çabuk ve ağrı sızısız biçimde bitirmekti".[23]

Japon kentleri üzerine atom bombası düştüğü sırada, Amerikalılar hem kendilerine hem de savaş "dostları"na yenik Japonya'ya yönelik politikalarının üç temel önermesini açıklamışlardı bile: Japon anavatanının işgali sadece Amerikalıları ilgilendirir; işgal gücü İmparatoru bir "otorite simgesi" olarak yerinde tutacaktır; ve Asya'daki Sovyet varlığını denetlemek üzere ABD'ye yakın bir Japonya arzu edilmektedir. Batı Avrupa'da olduğu gibi, Uzak Doğu'da da, ABD yerel Direniş hareketlerine herhangi bir iktidar aktarımını engellemeye çalıştı: Genel Emir No.1 Kore, Filipinler, Hollanda Doğu Hint Adaları ve Çinhindi'ndeki Japon iktidarının çöküşünün, başkaldıran milliyetçi ve komünist solun işine yaramayacağını temin etti. Bununla beraber, ancak fiili bir işgal Amerikan emellerinin yerine getirilmesini garanti edeceğinden, ABD şimdi heryerde ölüm sancıları içindeki, arzu edilir *status quo ante bellum*'u yeniden kurmak amacıyla arkaik sömürgecilik veya yolsuzluğa batmış muhafazakarlık güçleriyle barış yaptı. Washington'un Uzak Doğu'daki genel politikası Moskava'dan pek bir muhalefetle karşılaşmadı ve Asya'daki jeopolitik dengeyi kesin biçimde ABD çıkarlarının aleyhine değiştiren Çin Devrimi oldu.

23 *The Day Man Lost*, s. 87.

Bölüm 16

Savaşın Sonucu

Alman, Japon ve İtalyan emperyalizmlerinin ezilmesi; Fransız ve İngiliz mu'adillerinin kesin biçimde zayıflamaları; genel olarak "doğrudan" sömürgeciliğin gerilemesi ve düşüşü; ABD emperyalizminin dünyada hegemonik bir güç olarak ortaya çıkışı; SSCB'nin bir dünya gücü olması ve Doğu ve Orta Avrupa'daki askeri kontrolü; Çin'de olduğu gibi, toplumsal devrimle artan ölçüde içiçe giren sömürge ve yarı sömürgelerdeki ulusal kurtuluş hareketlerinin hızla artışı; Avrupa kıtasında örgütlü işçi hareketinin yüksek bir militanlık derecesiyle -özellikle 1944-48 döneminde- yeniden dirilmesi; daha düşük düzeyli bir sınıf bilinciyle olsa da, Japonya ve ABD'de de benzer gelişmelerin ortaya çıkması; özellikle Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği arasında bir güç sınavı şeklinde Soğuk Savaşın patlak vermesi ve uluslararası işçi hareketinin geniş kesimleri arasında bundan türeyen "kampçı" bir ideolojinin gelişmesi: işte İkinci Dünya Savaşı'ndan doğan dünya buydu.

Bu sonuç Tahran, Yalta veya Potsdam'da mı kararlaştırılmıştı? Bir başka deyişle, diplomatik atyarışının, "hataların" ya da hatta "ihanetlerin" mi sonucuydu? Büyük ölçüde savaş meydanında belirlenmişti. Avrupa'nın Stettin-Trieste hattı boyunca bölünmesi açıkça İngiliz ve Amerikan emperyalizmlerinin uzun vadeli çıkarlarına tersti. Bununla beraber, Sovyetler Birliği'nin Hitler'e karşı savaşın asıl yükünü taşımasının kaçınılmaz bir sonucuydu. 1945'te Batılı güçler, Doğu ve Orta Avrupa'daki durumu *de facto* değiştirebilme konumunda değillerdi -olsa olsa marjinal bir şekilde yapabilirlerdi

bunu. Askeri birliklerinin girmiş oldukları ve Yalta'da Sovyet ve Batı işgal bölgeleri arasındaki sınır çizgisi olarak kararlaştırılan sınırların berisinde kalan bölgeler olan Saksonya ve Thuringia'nın birer kesimini bırakmayı kuşkusuz reddedebilirlerdi (Churchill'in Eisenhower'a ısrarla önerdiği gibi). Washington bunu yapmayı reddetti, zira o sırada hâlâ Çin'de Sovyet birliklerine ihtiyaç olduğunu düşünüyordu. Fakat eğer Londra'yı dinlemiş olsaydı, sonuç muhtemelen ortaya çıkandan daha az elverişli olacaktı, çünkü bu durumda SSCB muhtemelen Batılı Müttefiklerin Berlin ve Viyana'ya -Orta ve Güney Avrupa'daki konumları için çok elzem olan, ama 8 Mayıs 1945'te henüz askeri birliklerinin bulunmadığı kentler- girmelerini reddedecekti. Eğer Eisenhower ABD birliklerini daha önce varılan anlaşmaların hilafına, Elbe'nin ötesine, Kızıl Ordu'nun Mayıs ayının ilk günlerinde henüz askeri olarak varolmadığı bölgelere -özellikle Mecklenburg ve Bohemya- gönderseydi, hiçkimse ortaya neyin çıkacağını bilemez. Soğuk Savaş mutlaka daha erken patlak verirdi. Bunun Batı ve Doğu'daki yansımaları müthiş olurdu.

Bu durumda yine, denge durumunda, kapitalizmin kazançları marjinal, riskleri ise çok büyük olurdu. Yugoslav partizanları Trieste'yi alırlardı. İtalyan partizanları Milano ve Turin'i ele geçirirlerdi. Yunanistan'daki devrim zafer kazanabilirdi. Fransa'da devasa bir patlama meydana gelirdi. Sovyetler Birliği'ne olan büyük sempatiden değil -her ne kadar bu mevcut olsa da-, genel savaş yorgunluğundan dolayı, ABD ve İngiltere'de büyük kargaşalıklar çıkabilirdi. ABD önderlerinin ehveni şeri seçmeleri -kendileri için- çok daha mantıklıydı.

Savaşın sonunda büyük ölçüde her iki taraftaki ordular da oldukları yerde kaldılar. Sovyet devletinin sınıf karakteri göz önüne alındığında, siyasal veya diplomatik yollarla durumu değiştirmenin yolu yoktu. Değişiklik yapmak ancak savaşı devam ettirmekle, yani savaşı SSCB ile ABD arasındaki bir savaşa dönüştürerek mümkündü. Aşikar sebeplerden dolayı -ABD ve İngiltere'deki yavaş yorgunluğu; Avrupa'da bir savaş tehlikesi; SSCB'nin iktisadi bakımdan tükenmesi- hiçbir büyük güç için bu gerçekçi bir çözüm yolu değildi. Bu yüzden, siyasal ve diplomatik bakımdan durum Mayıs 1945'teki

askeri konumunda dondurulduğu -söz konusu olan Avrupa olduğu müddetçe.

Doğallıkla askeri konum sadece silahların gücüyle ortaya çıkmamıştı: emperyalist ve burjuva güçlerin kimi yanlış hesaplarının da nihai sonuca etkisi oldu. Temel yanlış hesap Alman burjuvazisinin yaptığıydı. Eğer 1944 yazında teslim olsaydı -20 Temmuz 1944'teki Hitler'e komplo başarılı olsaydı-[1] Avrupa haritası bugün çok farklı olurdu. Alman tarihçi ve politikacılarının ve bazı gizli Anglo-Sakson kardeşlerinin, Kızıl Ordu'nun Doğu Almanya, Çekoslovakya ve Macaristan'ı işgali nedeniyle, Roosevelt'in "koşulsuz teslim" üzerinde ısrar etmesini kınamaları, birine nispet yapmak için kendi burnunu koparmanın tipik bir örneği. Herşeyden önce, söz konusu olan onların kendi mülkiyeti ve devlet gücüydü. Onur yüzünden veya savaş meydanında kaybettiklerini bir son dakika siyasal manevralarıyla geri almayı umut etmeleri yüzünden, sonunda devletlerinin yarısını kaybeden burjuva ve askeri önderler kendi sınıf çıkarlarını dahi koruyamayan bir avuç yeteneksizden başka birşey değildir.

Bu, "koşulsuz teslimiyet" formülünün Müttefikler açısından akıllı bir formül olduğunu söylemek anlmına gelmez (ne Churchill ne de Stalin bunun lehindeydiler). Alman Başkomutanlığı içinde (her ne kadar büyük sermaye içinde daha az olsa da) barış dilemeye karşı psikolojik bir direniş doğurarak, kuşkusuz savaşın uzamasına yolaçmıştı. Fakat öncelikle savaşı, bunu daha iyi bilmesi gereken Alman burjuvazisinin zararına uzatmıştı. Neden sonra, amiral Doe-

1 Diğer Nazi önderlerinin, *Wehrmacht* komutanlarının ve 20 Temmuz 1944 komplocularının askeri sonuçla ilgili Hitler'den daha gerçekçi tahminleri vardı. General Olbricht, general Stülpnagel Haziran 1944 ortalarında, Batı'daki Müttefik üstünlüğü göz önüne alındığında, altı hafta içinde Paris'e doğru yarma harekatını başarmaları kaçınılmaz -aynen böyle oldu- demişlerdi. Seri biçimde teslim olunmazsa Rus ordusunun Alman toprağına gireceğini ve Almanya'nın işgal edilme ve parçalanma tehlikesiyle yüzyüze kalacağını da söylemişlerdi. Bkz. Hans-Adolf Jacobsen (der.), *Spiegelbild einer Verschwörung*, Stuttgart, 1984, s. 98, 136 ve başka yerler. Kitap aynı zamanda Temmuz komplocularının sorgu ayrıntılarını da içermektedir.

nitz'in yönetimindeki Üçüncü Reich kalıntıları Mayıs 1945'te koşulsuz teslim oldular. Kendi açılarından, bunu 1944 yazında, Alman toprağı üzerinde henüz daha tek bir asker -özellikle de Ruslar- yokken yapmaları daha akıllıca olmaz mıydı?[2]

Bunun bir benzeri Polonya yönetici sınıfı, özellikle de onun ana siyasal kadrosu için de söylenebilir. İki yıl boyunca, Mikolajcyzk'in sürgündeki hükümeti savaş sonrası Polonya için, Stalin'in İngiltere ile ilk müzakerelerin başında önerdiği ve Churchill'in de hemen kabul ettiği gibi, Curzon hattını doğu sınırı olarak kabul etmeyi inatla reddetti. Aynı şekilde, kabinesine yeterli sayıda Moskova yanlısı temsilci dahil etmeyi de geri çevirerek, yeni gerçeklerle yüzyüze gelmeyi reddetmişti. Başlangıçta Moskova onaltıda dördü kabul etmeye hazırdı; daha sonra yarı yarıya temsil talep etti; ve son olarak Mikolajcyzk'e Lublin hükümetinde dört bakanlık önerildi -artık Curzon hattını kabul ettiğinden bu öneriyi kabul etti. Polonya burjuvazisi açısından, henüz daha *Armija Krajowa* sapasağlamken ve Kızıl ordu Polonya toprağının oldukça uzağındayken, daha 1942'de (bırakın savaştan önceyi) Sovyetler Birliği'yle pazarlık yapmak açıkçası daha tercihe şayandı. O sırada nasıl bir pazarlık yapılabileceğini öngörmek imkansız olsa da, sonuç Polonya yönetici sınıfı için hiç kuşkusuz 1945'te ortaya çıkandan daha kötü olmazdı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsız bir Polonya'nın kuruluşundan beri, yönetici sınıfın başlıca özelliği olan sınıfın bu tamamen gerçekçilikten yoksunluğu Sovyet gücünün yanlış değerlendirilmesine dayanıyordu. Eden'ın Moskova'dan dönüşünden sonra Mart 1943'te Hopkins'in Roosevelt'e bildirdiği gibi: "Polonya'nın savaştan sonrası için çok büyük ihtirasları var ve Eden onların özel sohbetlerde Rusya'nın çok zayıflayacağını ve Almanya'nın yerle bir olacağını, dola-

2 1944 sonbaharında bizzat Goebbels, Hitler'e Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Finlandiya, Baltık cumhuriyetleri ve Poznan'ın doğusundaki Polonya'nın Sovyet nüfuz alanına bırakılması temelinde Stalin'le barış yapılmasını önerdi. Hitler hiçbir tepkide bulunmadı. Bkz. Dr. Rudolf Semmler, *Goebbels*, Amsterdam, tarihsiz, s. 135-37. Japonlar ve Mussolini de 1943'te SSCB ile barışı savunmuşlardı. Bkz. *Deutschland im zweiten Weltkrieg*, cilt 3, s. 423, 454-55.

yışıyla da Polonya'nın dünyanın bu bölgesindeki en güçlü devlet olacağını söylediklerini iletiyor".[3]

Çekoslovakya örneği, Sovyet hükümetiyle koşulsuz bir "dostluğun" bile Bene~s çevresindeki yerel burjuvaziyi nihai mülksizleştirmeden *ab initio* kurtaramadığını teyit ediyor. Yine de 1945'te bu kaçınılmaz sonuç değildi; 1946-47'de Soğuk Savaş gelişmeleriyle ortaya çıktı.[4]

Eisenhower ve Montgomery'nin sadece Batı cephesinde bir ateşkes kabulünü reddederek "milyonlarca Almanı" Sovyet totalitarizmine teslim ettiği şeklinde bir argüman da ileri sürülmüştür. Bu tamamen bir demagojidir. Kayıtlar, Batı'da, Batılı Müttefik ordularının tersi durumda yapamayacakları kadar ilerlemelerini sağlayan *de facto* bir tek yanlı teslimiyetin ortaya çıktığını göstermektedir.[5]

Meselenin özü şuydu: tüm güçlerini SSCB'ye karşı yoğunlaştırmak bir tarafa, Hitler ve *Wehrmacht* Başkomutanlığı Batı'da dev bir ordu kurmuş, son raddesine dek sıkı sıkı batıdaki fetihlerine (Norveç, Danimarka ve Hollanda da dahil) sarılmış, 1944-45 kışında Ardennes'de güçlü bir karşı saldırı yürütmek için son rezervlerini (en etkili yeni tankları ve uçaklarını) de kullanmış ve hatta bu amaçla Doğu cephesinden buraya önemli miktarda kuvvet kaydırmıştı (Diana Shaver Clemens'e göre, 1945 başında Doğu cephesinde 185 ve Batı cephesi ile İtalya'daysa 147 Alman tümeni konuşlanmıştı, yani toplam Alman kuvvetlerinin yüzde % 40'tan fazlası).[6]

Eğer bu ciddi yanlış hesabın sonucunda Berlin'e önce Batılı emperyalistler değil de, Ruslar girselerdi, Alman burjuvazisi kimi kınayacağını daha iyi bilecekti: kendi siyasal körlüğünü -yani öncelikle Hitler'i, ama aynı zamanda bütün belli başlı askeri komutanlarını ve siyasal temsilcilerinin çoğunu.

3 Robert E. Sherwood, s. 710.

4 Vojtech Màstny, *Russia's Road to the Cold War*, New York, 1979, s. 133-39.

5 Batılı Müttefiklerin Almanya'nın teslim olmasına ilşkin oynadıkları çapraşık oyun Kolko tarafından tasvir edilmiştir. Bkz., s. 382-88. Erickson bu konuda daha az açıktır.

6 Diana Shaver Clemens, *Yalta*, Oxford, 1970.

Bu körlüğün gerisinde tipik emperyalist kibir yatıyordu: yenilgiyi kabullenmeyi reddetme ve inatla bir son dakika "siyasal mucizesi" umuduna sıkı sıkı sarılma, yani kaçınılmaz "soğuk savaş"ın daha Almanya'yla "sıcak savaş" bitmeden Batı emperyalizmi ile SSCB arasında bir yeni "sıcak savaş"a dönüşmesini umma. Bu, Alman emperyalizminin önder kadrosunun geniş kesimlerinin doğuştan gelen (birçok kez açıklanmışş olan tarihsel sebeplerden kaynaklanan) özelliği olan pervasız oyuncu inatçılığından başka birşey değildi. Oyun kaybedilirse eğer -gidiş o yöne doğruydu-, kaybeden oyuncu suçu bir türlü bu korkunç oyunda diğer oyuncuların daha iyi oynamalarına atamıyordu.

Bununla beraber, 1943 sonbaharından itibaren Alman büyük iş ve bankacılık çevrelerinin yetkili temsilcileri bilinçli biçimde iktisadi doğrultu ve dış iktisadi politikada ABD emperyalizminin egemenliğindeki dünya pazarıyla bütünleşme yönünde radikal bir değişime hazırlanıyordu. Bu değişim belli bir orta ve uzun vadeli planlamayı, silahlanma sanayisini sivil üretime dönüştürmeyi, bir ihracat kampanyasının hazırlanmasını ve Alman Mark'ını tekrar konvertibl hale getirmek üzere radikal bir para reformunu gerektiriyordu.

Bu planların, hepsi olmasa da, çoğu 1945-48 döneminde uygulamaya koyuldu. Bu işin planlayıcıları -Erhard, Emminger (*Deutsche Bundesbank*'ın gelecekteki başkanı) ve *Deutsche Bank*'ın genel müdürü ve Konrad Adenauer'in *éminence grise*'i Abs- daha sonra bunları gerçekten uygulayacak olan insanlardı. İşin büyük kısmı aslında İktisadi İşler Bakanlığı (*Reichswirtschaftsministerium*) ile Dış İktisadi Meseleler Çalışma Grubu'nda (*Arbeitskreis für Aussenwirtschaftsfragen*) yapılmıştı. Katılımcıların baskıya maruz kalmamalarının sebebi bakanlık görevindeki kişinin iç güvenlikten sorumlu teşkilatın (*Reichssicherheitshauptamt*) SS başkan yardımcısı Ohlendorf olmasıydı.[7] Anti-Marksist eğilimine rağmen, yazar Ludolf Herbst tehlikede olan şeyi gayet ustaca şöyle özetler: "Asıl kaygı ... kapitalist iktisadi ve toplumsal düzenin korunmasıydı. Büyük sanayi içinde, Almanya'da kapitalizmin geleceğinin kesinlikle savaş ekonomisinin barış ekonomisine dönüşümünün hangi yolla sağlanacağına

bağlı olduğu konusunda açık seçik bir bilinç vardı".[8] Yine de Alman burjuvazisi bu projeleri zamanında uygulamaya sokmak için gerekli siyasal-askeri tedbirleri almakta basiretsizlik gösterdi: bu, siyasal iktidarı 1932-33'te Naziler ve askeri kliğe teslim etme kararı için tarihsel olarak ödediği fiyattı.

Aynı sıralarda, İngiliz İmparatorluk Genel Kurmay başkanı general Alanbrooke günlüğüne şöyle yazmıştı: "Almanya, Rusların daha yirmi yıl boyunca sürdürecekleri tehdite cevap vermek üzere parçalanmalı mı yoksa kademeli olarak Müttefiklere mi katılmalı? Ben bu ikinci çözüme taraftarım ve şimdiden başlayarak Almanya'ya kesinlikle başka bir gözle bakmamızın gerekli olduğunu düşünüyorum. Almanya artık Avrupa'da egemen bir güç değil, ama Rusya öyle. Rusya'nın ... muazzam kaynakları var ve onbeş yıl içinde baş tehdit olması işten değil. Dolayısıyla, Almanya'yı teşvik edelim, yavaş yavaş yeniden kurulmasını sağlayalım ve Batı Avrupa Federasyonu'na dahil edelim".[9] Gerçekten Batı'nın Almanya için düşündüğü plan buydu.

Bir diğer isabetli örnek de Rumen yönetici sınıfıydı. Kızıl Ordu'nun Alman Güney Ordu Grubu'nu çökertmesine dek ittifak ilişkilerini değiştirmeyi geciktirdi. Böylece bu değişikliğin Kızıl Ordu'nun ülkeyi işgaline eşlik etmesinin önüne geçemedi. Batı'nın yardımına gelmesi ihtimali ortadan kalkınca, Stalin'in adamı Vıyşinskiy ülkenin gerçek efendisi ve Rumen yönetici sınıfının fiili mülksüzleştiricisi haline geldi.[10] Burada, marjinal ölçülerin dışında, ne kontrol edebildikleri ne de değiştirebildikleri bölgesel ve küresel güçler dengesi içinde sıkışıp kalan yönetici sınıfların hüzünlü kaderini görebiliriz. Bununla beraber bu çaresizlik büyük ölçüde kendilerinden kaynaklanıyordu, zira bu aynı zamanda ülke içinde belli bir yönetici sınıfa

7 Ludolf Herbst, s. 21, 437, 352 ve başka sayfalar. Ohlendorf daha önce de Rusya'da Yahudiler, komünistler, partizanlar, vb.nin kitlesel kıyımıyla görevli SS *Einzatsgruppen*'ın komutanlarından biriydi. 1946'da Müttefikler tarafından savaş suçlusu olarak idam edildi.

8 Herbst, s. 458-59.

9 David Fraser, s. 451.

destek verilmemesi durumunu yansıtıyordu. Sırasıyla Prusya'nın gücüne, Fransa'nın diplomasisine, Almanya'nın bölgedeki iktisadi ve askeri çıkarlarına ve son olarak da Kızıl Ordu'ya dayanan yönetici sınıfının tarihsel olarak muazzam bir oportünizm sergilediği Romanya'da açıkça durum buydu. Yığınların nefretini üzerine çeken Rumen yönetici sınıfı Vıyşinskiy'in "yukarıdan devrim"ine karşı geniş çaplı köylü direnişini harekete geçirecek bir konuma hemen hiç gelemedi. Son kertede, kendi iç çürümüşlüğü yüzünden çöktü.

Önce Almanya'nın ve daha sonra da Rusya'nın, Doğu Avrupa'nın 1918'den sonra yeniden kurulan şekli üzerinde zahmetsizce denetim kurmaları nihayette buradaki burjuva düzeninin derin siyasal, toplumsal ve iktisadi zayıflığından kaynaklanıyordu. Avrupa'nın bu ağırlıkla tarımın hakimiyetindeki kısmında, insafsız ve yolsuz yönetici sınıfa cılız sermayeleşme, düşük emek üretkenliği, işsizlik ve açlık eşlik ediyordu.[11] Bu yönetici sınıflar çoğunlukla, ya formel askeri ittifak yoluyla ya da 1941-42 karanlık yılları boyunca çoğu suçlarına ortak olarak Nazizmle işbirliği etmişlerdi. Doğu Avrupa'daki eski siyasal ve iktisadi yapılar, daha Sovyetler Birliği "yapısal özümleme" politikasına girişmeden uzun bir zaman önce savaş tarafından yıkılmıştı. Sovyet önderliği Doğu Avrupa'daki sorunları temelde, geleneksel olarak hasım bir yönetici sınıfın dirilişini engelleme kararlılığı prizmasından görüyordu; ve tabii bu işte, Doğu Avrupa toplumlarının çoğundaki topyekun çöküntü onun avantajınaydı. Diğer taraftan, Birleşik Devletler'e göreyse, Doğu Avrupa sorunu sadece bir ilke meselesiydi; "ulusal güvenlik devleti"nin doğuşu tüm siyasal ve iktisadi blokların, ABD'nin denetiminde olmayan tüm nüfuz alanlarının bu ilkeye ve kendi bütünsel dünya kapitalizmi anla-

10 Sovyet *diktat*ı 600,000 Rumen askerinin katıldığı ve 120,000'inin öldüğü Macaristan ve Avusturya üzerine son saldırıya Rumen ordusunun yaptığı büyük katkıya rağmen gerçekleşti. Bunun mukabilinde Romanya'nın Transilvanya'yı /Erdel/ yeniden ele geçirmesine izin verildi.

11 1938'de Doğu Avrupa (Sovyetler Birliği hariç) toplam Avrupa sanayi çıktısının ancak yüzde sekizini üretiyordu ve bu düşük oran içinde de üçte bir pay Çekoslovakya'nındı. Bkz. Rothschild, s. 15.

yışına ters olması anlamına geliyordu. Doğu Avrupa'yı tekrar Batı Avrupa ağılına tıkmak için muazzam sermaye kaynaklarını kullanmaya hazır olan Birleşik Devletler'in siyasal düzlemde bura halkına sunabileceği hiçbir şey yoktu.

Dünya sosyalizminin çıkarları bir yana, işçi sınıfının uzun vadeli çıkarları açısından, Romanya ve diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki kitlelerin kendilerini kendi mücadele yöntemleriyle kurtarmaları kuşkusuz tercihe şayandı. Sovyet bürokrasisinin "yukarıdan devrimleri" sadece Avrupa'nın bu yakasında değil, bütün dünya yüzeyinde savaş sonrası ortamı derinden damgalayan çirkin bir siyasal miras bırakmıştı. Fakat bu mesele de, kendi payına, büyük ölçüde yirmili ve otuzlu yıllarda olup bitenler, yani Komintern'in içsel bunalımı ve emekçi yığınların artan pasifliği tarafından önceden belirlenmişti. Dahası, Balkan yönetici sınıflarının acımasız işçi sınıfı karşıtı ve anti-komünist baskısı da, uluslararası komünist hareketin, otantik halk devrimleri yerine, bir askeri-bürokratik aygıt aracılığıyla yürütülen toplumsal devrimin zaferiyle sonuçlanan olumsuz tercihi seçmesine katkıda bulunmuştu. Savaştan bu yana Avrupa'nın bu yakasındaki siyasal istikrarsızlığın başlıca sebebi buydu.

Hiçbir yerde siyasal imtiyaz karşılığı kimseye tek bir önemli toprak kazancı sağlanmadığı şeklindeki gözlem Pasifik'teki savaşın sonucuyla Avrupa'dakinin karşılaştırılmasıyla da doğrulanmıştır. Eğer Kızıl Ordu son dakikada Japonya'ya karşı savaşa girdiyse, bu ABD tarafından fiili bir davet sonucunda değildi -her ne kadar Washington'un baskısı Japonya'nın teslim oluşuna birkaç hafta kalıncaya dek sürmüşse de. Sovyet bürokrasisinin, Güney Sahalin ve Kuril adalarını ele geçirmesi ve muhafaza etmasi Uzak Doğu'daki savaş sonrası düzenlemelerini etkileyebilecek kazanımlar elde etmek içindi. Port Arthur'u da ele geçirmek istiyordu, ama bu istek Çin Devrimi yüzünden gerçekleşmedi. Kuzey Kore'deki Sovyet varlığı bu ülkenin parçalanmasına yol açtı, nasıl ki Japonya'da Sovyet birliklerinin (ve aynı zamanda İngiliz) yokluğu burada münhasıran bir Amerikan işgaline yol açmışsa.[12]

Savaş bittiği sırada Sovyet birlikleri Mançurya'daydı ve burayı

burada kalmaları artık mümkün olmadığından -komünistler ile Kremlin'in biçimsel olarak desteklediği Çan Kay-Şek arasındaki iç savaşın ortasında kalamazlardı- terkettiler (çok miktarda ganimet elde ettikten sonra).[13] Çözümsüz bir ikilemle yüzyüzeydiler: Çan'ın ordusunun yanısıra Halk Kurtuluş Ordusu'na karşı savaşamazdılar; Çan'ın kuvvetlerine karşı HKO yanında savaşmak istemiyorlardı; gözleri önünde cereyan eden kitlesel bir iç savaşta tarafsız kalamazdı. İkilimden çıkmanın tek yolu geri çekilmekti. Onlar da bunu yaptı.

İran'a gelince, Kızıl Ordu emperyalist orduların ülkenin geri kalanından çekilmesi karşılığında işgal etmiş olduğu İran Azerbaycan'ından çekildi. Bu, Sovyet bürokrasisinin tüm savaş ve savaş sonrası stratejisinin temeli olan siyasal bir *do ut des* idi.[14] Orta Doğu, İtalya, Yunanistan, Türkiye ve İran'da Stalin sonunda Churchill ve sonra da Truman'a boyun eğdi ve Washington ile Londra'nın da Doğu Avrupa'da aynısını yapmalarını umdu. Öbür taraftan, ABD sadece sınıf düşmanını değil, en yakın müttefiki İngiltere'yi de dışla-

12 Sovyet ve İngilizlerin diplomatik yollarla ayaklarını kapı aralığına sokma girişimleri için bkz. *Forrestal Diaries*, New York, 1951, s. 68 ve başka yerler; bkz. aynı zamanda Thorne, *a.g.e.*, s. 655-56.

13 Haziran 1944'te Amerikan büyükelçisi Harriman'la konuşurken Stalin Çan Kay-Şek'in Çin'i birarada tutabilecek tek adam olduğunu söylemişti. "Çan Kay-Şek'in bu koşullardaki en iyi adam olduğu ve dolayısıyla da desteklenmesi gerektiği görüşünü tekrarladı... Birleşik Devletler'in bu bölgede (Çin'de) önderliği ele alabileceğini ve alması gerektiğini, çünkü ne İngiltere'nin ne de Sovyetler'in buna güçleri olmadığını söyledi. Çan Kay-Şek'i tamamen etkimiz altına almalıyız önerisinde bulundu..." Aktaran Herbert Feis, *The China Triangle*, New York, 1967, s. 140-41.

14 İran'daki çatışmalar üzerine bkz. Bruce R. Kuniholen, *The Origins of the Cold War in the Near East*, Princeton, 1980. İran'da 1941 yılında sadece *de facto* bir Sovyet ve İngiliz işgali değil, Kremlin'in zayıf ve silahsız İran hükümetinden petrol çıkarma imtiyazları almaya yönelik meşum çabaları da vardı. Diğer taraftan, Sovyetler'in 1945-46'da Tebriz'de bir "halk demokrasisi" kurma yönünde girişimde -Truman'ın doğrudan askeri müdahalede bulunacağı tehditiyle vazgeçilen girişim- bulunduğu da kesin gözüküyor.

ma politikasını sürdürdü. Amerika'nın başlıca stratejistlerinden amiral King, Japonya'ya karşı "temizleme" harekatlarında Kraliyet Donanması'ndan gelecek her türlü yardıma karşı çıkan tek kişi değildi. İngiltere Japonya'nın işgalinde rol almaktan menedildi ve Orta Doğu'da Truman sadece Stalin'i durdurmak üzere müdahalede bulunmadı: bunu izleyen, bölgesel hegemonik güç olarak ABD'nin hızla İngiltere'yi ikame etmesiydi.

İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa ve Uzak Doğu haritasını yeniden şekillendirme biçimi, Yalta ve Potsdam'daki konferans masalarında değil, büyük ölçüde savaş meydanında belirlenmiş olsa da, askeri-diplomatik *realpolitik* bağımsız sınıf güçlerinin -yani Büyük Güçlerin askeriyeleri veya hükümetlerince kontrol edilmeyen sınıf güçleri- siyasal alana akın etmeleriyle kesintiye uğratıldı ve nötralize edildi. Bunun en aşikar örneği Yugoslavya idi. Ekim 1944'teki Moskova konferansında Churchill, Stalin'e Sovyet bürokrasisi ile İngiliz emperyalizminin burada eşit bir nüfuz paylaşımını önermişti: % 50-% 50. Yugoslav işçi ve köylüleri ile Tito önderliğindeki Yugoslavya Komünist Partisi bunu kabul etmediler. Kapitalist üretim tarzını yerinde tutacak bir koalisyon hükümetini dayatmaya yönelik bütün çabaları boşa çıkardılar ve daha 1945'in başlarında sosyalist devrimlerini tamamladılar. Yugoslav işçi yığınlarının ve KP'nin Sovyet *diktat*'ını reddetmeleri Tito ve Stalin arasında daha sonra ortaya çıkacak olan anlaşmazlığın kilit ögesiydi.

Aynı şekilde Yunanistan'da da, Churchill'in Yunanistan'ın tümüyle İngiliz nüfuz alanında bırakılması talebine Stalin'in göz yummasına rağmen, kitleler başka fikirdeydi. Kitlelerin bunu izleyen uzun iç savaşta yenilmelerinin muhtemelen başlıca sebebi, Yunanistan KP'nin -Yugoslav muadilinden farklı olarak- kendi siyasal yanılsamalarının yanısıra, Stalin'in emirlerine körükörüne boyun eğerek Şubat 1945'teki meşum Varkiza anlaşmasıyla silahlarını teslim etmeleri ve peşinden de korkunç bir temizliğe uğramalarıydı.

Fransa'da ve özellikle de İtalya'da, işçi sınıfı militanlığındaki dev tırmanış, Fransız ve İtalyan KP'lerinin kapitalist düzenin yeniden kurulması çerçevesinde burjuvaziyle işbirliğine girmesine kimi sınır-

lar getirdi. Stalin'in beklentilerinin ve Amerikalıların umutlarının aksine, İngiltere'de halk ilk seçimde Churchill'i iktidardan indirdi ve radikal reformlar ile Hindistan'ın bağımsızlığı için açık çek vererek İşçi Partisi'ne sarsıcı bir zafer kazandırdı.

Doğu Avrupa'da dahi bağımsız sınıf faaliyeti Kremlin'in Doğu Almanya, Çekoslovakya ve Macaristan'daki planlarına geçici olmakla beraber bazı tahditler getirdi.[15]

Endonezya ve Çinhindi'nde, emperyalizm ve Kremlin'in, dev ulusal kurtuluş hareketlerini "ıslah edilmiş" sömürge imparatorluklarının ufku içinde sınırlandırma yönündeki tüm manevraları başarısız kaldı. Bunun peşinden, Çinhindi örneğinde, sosyalist devrime dönüşen ve Endonezya örneğinde de, kanlı bir yenilgiyle sonuçlanan uzun savaşlar geldi.[16] Özellikle Çin'de, emperyalizm ve Sovyet bürokrasisi Kuzey düzlüklerindeki köylü ayaklanmalarını bastırma veya ezme ve sonunda Çin Devrimi'nin zaferiyle sonuçlanacak olan iç savaşı durdurma konusunda ne denli aciz olduklarını gösterdiler.

15 Doğu Almanya ve Çekoslovakya'daki bağımsız işyeri ve işçi konseyleri faaliyetleri hakkında bkz. Benno Sare, *La classe ouvrière d'Allemagne orientale* ve Jiri Kosta, *Abriss der Sozialökonomischen Entwicklung der Tchechoslovakei 1945-47*, Frankfurt, 1978, s. 43-4.

16 Bu gelişmelerden bazıları, Asyalı kitleler nezdinde Batılı emperyalistlerin itibarlarına -bundan bir daha kurtulamadılar- ezici darbeler indiren 1941-42'deki muazzam Japon zaferlerinden türemişti. Bu, kitlelerin kendilerine güvenlerini büyük ölçüde arttırmış ve kimileri kasten Japon savaş beylerinin bazı kesimlerince hazırlanmış olan savaş sonrasındaki ayaklanmaları yüreklendirmişti. Jon Halliday (*a.g.e.*, özellikle s. 324-30) geniş ve kullanışlı bir kaynakçayla beraber çok iyi bir özet sunar. Bununla beraber, Japon ve Batı emperyalizmlerinin Asyalı kitlelere yönelik tavırları arasında temel bir fark bulunduğunu öne sürerek olayı biraz fazla abartır. Bu hüküm Japon olmayan Asyalı halklara (başta Koreliler ve Çinliler olmak üzere, ama sadece onlar değil) yönelik Japon ırkçılığını ve ilk geldiklerinde halkın desteğiyle karşılaştıkları Endonezya ve Burma da dahil, Japonların tüm işgal ettikleri bölgelerde uyguladıkları talan ve eziyeti ciddi olarak küçümser. Siyasal propaganda ve vaatler bir tarafa, uygulamış oldukları haşin sömürünün sonucunda bu desteği kesin biçimde kaybetmişlerdi.

Bölüm 17

Savaşın Sonrası

Soğuk Savaş bittiğinde İkinci Dünya Savaşı daha yeni bitmişti. Dünya Savaşı'nın Soğuk Savaş'a evrilmesi hızla ve kesintisiz biçimde ortaya çıktı. Bu öylesine gerçekti ki, bazı tarihçiler ve hem sağ hem de soldaki radikal ideologlar İkinci Dünya Savaşı'nın hiçbir zaman sona ermediğini ya da aynı şey demeye gelen Üçüncü Dünya Savaşı'nın 1945'te başladığını ileri sürmüşlerdir.

Bu görüşler, kuşkusuz, abartmalıdır. Hitler ve Toco'nun Batılı emperyalist güçler ile SSCB arasındaki askeri ittifakın son dakikada kopacağı ve böylelikle de ittifakların ters yüz olacağı yönündeki umutları gerçekleşmedi. Müttefikler içindeki askeri işbirliği, Almanya ve Japonya'nın teslim oluşunun hemen sonrasına dek sürdü. İttifak çerçevesinde Washington, Londra ve Moskova arasında ne denli gerilimler meydana gelmişse de, bunlar ittifakın çökmesine yol açmadı. Ancak ortak düşman bir kez tamamen ezildikten sonra, savaştan sonra dünyayı kimin şekillendireceği sorusu tüm diğer kaygıların önüne geçti.

Soğuk Savaş gerçekte ne zaman başladı? Bu sorun tarihçiler arasında, Batı'da açık, Doğu'da (bürokrasinin tarihsel revizyonunun önemi göz önüne alınırsa) ve "dünya komünist hareketi"nde daha dolaylı biçimde tartışılmıştır. Bazı Komünist ve Sovyet yazarlar Soğuk Savaş'ın başlangıç tarihi olarak Başkan Roosevelt'in ölümünü veriyorlar ve bu yolla da "saldırgan" Truman'dan -hiçbir olgusal te-

mele dayanmayan bir efsane- farklı bir "barışsever" Roosevelt efsanesini devam ettiriyorlar. Diğerleri bu tarihi Truman Doktrininin ilanı ya da Marsahll Planı'nın uygulanması olarak veriyorlar.[1] Bununla beraber gerçekte Soğuk Savaş'ın iki aşaması arasında bir ayrım yapılması gerekiyor.

Birinci aşama sırasında, çatışma Doğu Avrupa'nın siyasal ve askeri kontrolü üzerineydi. Bu kontrol ("Sovyetler Birliği'yle dost olan devletler") Moskova ve Quebec konferansları ile Yalta'da büyük ölçüde Stalin'e verilmişti. ABD Dışişleri Bakanlığı müşaviri Summer Welles, Yalta'dan birkaç hafta sonra şöyle yazıyordu: "Amerika Birleşik Devletleri'nin Batı yarımküresindeki yirmibir egemen Amerikan cumhuriyeti arasında bir Amerikalararası sistem geliştirme hakkı tanındığı gibi, Sovyet devleti de Doğu Avrupa'da, Rusya'ya bitişik ülkeler arasında birbirleriyle işbirliği ve iyi ilişkiler kurmuş olan bağımsız devletlerden oluşan bir bölgesel sistem geliştirme konusunda meşru biçimde yetkili kılınmıştır".[2] Her ne kadar önerilen çözüm Batılı emperyalistlere ve başta da İngiltere'ye, bu ülkelerin siyasal ve özellikle de iktisadi kaderlerinin şekillendirilmesinde ufak bir söz hakkı tanıyorsa da, ne Sovyet işgal kuvvetlerinin hızla geri çekilmelerini ne de işgal gücünün bunların gelecekteki siyasal evrimleri karşısında tümüyle "tarafsız" kalmasını gerektirmiyordu.[3] İş-

1 Komünist yazarlar uzun bir süre Marshall Planı'nı Avrupa (kapitalist) ekonomisi için zararlı diye mahkum ettiler. Bugün bu tezin örtük bir revizyonu pişilmekte. Örneğin, Belçika KP'nin eski parlamento üyesi Nagels, *Un Contre-Projet pour l'Europe* (Brüksel, 1979) adlı kitabınd,a Marshall Planı'nın Batı Avrupa'da kapitalist ekonomiyi yeniden canlandırmak için kilit bir önemde olduğunu vurgular.

2 *The Time for Decision*, Cleveland, 1944, s. 332. Bkz. David Horowitz, *From Yalta to Vietnam: American Foreign Policy in the Cold War*, New York, 1965. Ancak Welles, bu ifadeyi "Avrupa ülkelerinin iç işlerine karışmamazlık"la bağdaştırarak yorumluyor. Bu tamamen kendi kendiyle çelişen bir yorum oluşturur. Gerçekten Welles'in verdiği örnekte "Amerikalararası sistem" özellikle Latin Amerika ülkelerinin "iç işleri"ne sürekli ve baskıcı biçimde "karışma"yı gerektirir. Aynı durum tabiatıyla, Doğu Avrupa devletlerinin SSCB'yle işbirliği ve iyi ilişkiler" içinde olmaları önermesi için de geçerlidir.

galci güçlerin işgal altındaki ülkelerin savaş sonrası siyasal yapılarını belirleyeceği, Batılı Müttefiklerin, yönetiminden Sovyetler Birliği'nin anlamlı bir şekilde dışlandığı İtalya'yı ele alış tarzlarından belliydi.

İtalya'da olduğu gibi, Doğu Avrupa'daki düzenleme de büyük ölçüde Ekim 1944 ile Şubat 1945 arasında Avrupa kıtası üzerindeki askeri güç dengesini yansıtıyordu. Batılı Müttefiklerin İtalya üzerinden Almanya içlerine doğru yarma harekatlarının başarısızlığa uğraması, Normandiya istilasından hemen sonra Ren nehrine geçmede gösterdikleri kabiliyetsizlik ve hepsinden de önce Almanların kendi askeri hedefleri üzerine Ardennes'deki karşı taarruzları -Kızıl Ordu'nun Doğu Avrupa ülkelerine sızdığı sırada- bir siyasal "Yalta ruhu"na yol açtı.

Bununla beraber, 1945 ilkbahar ve yaz başında güçler dengesi değişti. Şimdi Amerikan Ordusu -ateşgücü, mekanize silahlar ve sanayi altyapısı bakımından dünyanın en güçlüsüydü- Avrupa anakarasında sağlam bir şekilde yerleşmişti. Şimdi ABD'li önderler arasında "Sovyetler'e karşı güçlü bir Amerikan tavrı almanın zamanı geldi, Rusya Avrupa ve Asya'daki savaş çabasını yavaşlatsa veya durdursa dahi, bizim savaş öngörülerimizin başına hiçbir zarar gelmesin" şeklinde artan bir mutabakat vardı.[4] Yaz sonunda ABD atom bom-

3 Churchill Balkanlar'ı ve Doğu Avrupa'yı nüfuz alanlarına bölen ünlü notlarını, Ekim 1944'te Stalin'le Moskova'daki buluşmasında kaleme almıştı. Bu notlarda şöyle yazıyordu: Romanya: % 90 SSCB, % 10 İngiltere; Bulgaristan: % 75 SSCB, % 25 İngiltere; Yunanistan: % 10 SSCB, % 90 İngiltere; Çekoslovakya, Macaristan ve Yugoslavya: % 50 SSCB, % 50 İngiltere. Eden ve Molotov arasındaki dolambaçlı oturumlarda bu oranlar birbiri ardısıra değişikliğe uğruyordu. Bkz. Churchill, *The Second World War*, cilt 6, Londra, 1954, s. 227.

4 Amiral Leahy'nin, 22 Nisan 1945'te Washington'a gelen Molotov'la tartışmalara hazırlanmak üzere Beyaz Saray'da yapılan olağanüstü bir toplantıda dile getirdiği düşünceler. Molotov'la yapılan ikinci görüşmede Truman hiç alışılmadık ölçüde haşindi. Molotov daha sonra öyle sızlanmıştır: "ömrümde böyle bir hitapla karşılamadım". Aktaran Yegin, s. 83.

basını geliştirmiş ve dünyada istediği yere atabilecek duruma -yeni askeri üsler zinciri ona bu imkanı veriyordu- gelmişti. Stalin'e "bahşedileni" geri almakta bu üstünlükten yararlanma hevesi gerçekten çok büyüktü. Roosevelt'in ölmesi ve yerine Truman'ın geçmesi hiçbir şey değiştirmemişti: bu gelişme kaçınılmazdı. Churchill ve kendi askeri ve siyasal kurmaylarınca desteklenen Truman görevine Yalta mutabakatına cepheden meydan okuyarak başladı. Moskova'ya gönderdiği büyükelçisi Harriman, her bakımdan sadece ismen devlet başkanı olan bir kral aracılığıyla uygulansa da ve Bulgar halkının Sovyetler Birliği'ne sadakati konusunda kuşku duyulamayacak olsa da, Romanya ve Bulgaristan üzerindeki Sovyet kontrolünü açıkça sorguladı.[5] Macaristan'da 1945'te serbest seçimler yapıldı ve Komünist Partisi kaybetti. Aynı durum Avusturya'da da gerçekleşti. Çekoslovakya'da da seçimler serbestti ve KP en güçlü parti olsa da tek başına hükümet edecek çoğunluğu sağlayamadı. Bulgaristan hariç, bütün bu ülkelerde 1945-46'da koalisyon hükümetleri komünistlerin kontrolünde değildi.

Bununla beraber, Potsdam'da Sovyetler Birliği'ne, Doğu Avrupa'da "gerçek" koalisyon hükümetleri kurulması için yoğun baskı yapıldı. Avrupa'da bir komünizm tehlikesinden başı dönmüş olan ve ABD'li yetkililerin Sovyetler Birliği'yle olan pazarlıklarındaki iradelerini sertleştirmek için hiçbir fırsatı kaçırmayan Churchill atom bombasının başarılı test patlayışını duyduğunda "tümüyle kendinden geçmişti".[6] Haber Truman'a Potsdam'da ulaştı; Churchill'in ifadesiyle "o artık başka bir adamdı. Ruslara ağzına geleni söylüyordu ve genel olarak toplantıya damgasını basmıştı".[7] Ve Polonya belli je-

5 Macaristan ve Romanya'dan farklı olarak Bulgaristan hiçbir zaman Sovyetler Birliği'ne askeri birlik göndermedi ve askerlerini komşu devletlerin işgalinde kullandı. Kızıl Ordu Bulgaristan'a elini kolunu sallayarak girdi; Sovyet ve Bulgar birlikleri arasında tek bir silah dahi patlamadı.

6 Alanbrooke'un günlüğüne bakılırsa, Churchill kendisine şöyle demişti: "Şimdi elimizde Ruslarla dengeyi değiştirecek birşey var. Bu patlayıcının sırrı ve onu kullanma gücü, Almanya'nın yenilgisinden bu yana başıboş seyreden diplomatik dengeyi tamamen değitirecektir". Aktaran Yergin, s. 120.

ostratejik sebeplerden, yeni Doğu Avrupa düzeni için mil rolüne sahip olduğundan, Sovyetler'in Amerikan egemenliğindeki dünya içinde yer almayı kabul mü edeceği yoksa kendi ayrı stratejilerini mi izleyecekleri konusunda bir sınav yeri olarak seçildi. Ancak Sovyetler Birliği için Polonya müzakere edilemez bir meseleydi. Bölgede birliği olmadığından, Birleşik Devletler'in Polonya örneğinde yapabileceği birşey yoktu. Yunanistan ise bir başka meseleyi kanıtlayacaktı.

Yunanistan, Kongre'nin Avrupalı Müttefiklere yönelik Ödünç Verme-Kiralama düzenlemesini iptal kararından sonra, ABD'nin dikkatini çekti. İngiltere bu karara Yunanistan'daki -o sırada iç savaşın pençesindeki- iktisadi ve askeri varlığını küçülterek karşılık verdi. Hazine Yunanistan'dan çekilme yönünde görüş bildirdi. "Paramızın olması durumunda ister bizim paramızla, isterse de Amerikan yardımıyla, Rusya'ya karşı Doğu Akdenizdeki zayıf devletleri desteklemek ... parayı bu şekilde kullanmak zorunda kalmak hiç te tatmin edici değil" diye yazıyordu Maliye bakanı Kasım 1945'te Attlee'ye.[8] Çöken *Pax Britannica* Amerikan İmparatorluğu'nun kendini ispat etmesi için bir vesile sağlamıştı: bundan böyle bu tür meslelerde başı o cekecekti. Yeni anti-komünist mutabakat içinde, Yunanis-

7 *A.g.e.*, s. 117. Potsdam'da, Churchill'in yerine Başbakanlık'a Attlee, Eden'ın yerine de Bevin geçmişti -konferanstaki siyasal doğrultuda herhangi bir değişiklik olmaksızın. Fransız Dışişleri bakanı Bidault daha sonra şöyle yazmıştı: "Fantastik ampirisizm yetenekleriyle ancak İngilizler Attlee gibi bir adamı sosyalistlerin saflarına kabul edebilirlerdi".

8 Hazine sonunda Yunanistan'la ilgili görüşünü Dışişlerine kabul ettirdi. O kış varolan kötü hava koşulları ve yaşanan yakıt bunalımı yüzünden İngilizler, sonunda "İngiliz vergi mükelleflerinin paralarını sonu gelmez şekilde Yunanistan'a akıtmaya bir son verme" kararı aldılar. Niyetleri, "Washington'da, konuyu (Yunanistan konusu) Amerikalıları sorumluluğu üstlenmeye teşvik edecek şekilde sunmaktı". Aktaran Yergin, s. 280. Gerçekten de sonuç bu oldu: "Amerikalılar, Rusların Balkanlar ve Doğu Akdeniz'in tümünü istila etmeleri ihtimalinden dehşete kapıldılar. Hazine yetkilileri bana daha sonra sonucun bu denli hızlı ve bu denli parlak olacağını hiç tahmin etmediklerini söylediler". (Dalton'dan aktaran Yergin, s. 280-81.)

tan, Amerikan ulusunun bekası sorunu olarak sunuldu. Donanma bakanı Forrestal, Truman'a şöyle demişti: "eğer kazanma şansımızın olmasını istiyorsak, bunu kendi toplum türümüzle Ruslarınki arasında temel bir mücadele olarak görmeliyiz".[9] Ona göre Ruslar güçten başka birşeye başvuramazlar. Yeni Dışişleri bakanı Marshall da benzer şeyler ileri sürüyordu: "Sovyet egemenliğini (Batı) Avrupa'ya, Orta Doğu ve Asya'ya genişletebilecek olan bir dizi krizin ilkiyle karşı karşıya olduğumuzu söylemek eyyamcılık yapmak değildir".[10]

12 Mart 1946'da Truman, Yunanistan için 300 milyon ve Türkiye için 100 milyon dolar talep etmeye ek olarak olayları öncelikle "almaşık yaşam tarzları" arasında bir küresel mücadele şeklinde sunduğu Kongre'nin ortak bir oturumunda bir konuşma yaptı: "Birleşik Devletlerin politikası silahlı azınlıkların veya dışarıdan uygulanan baskının boyunduruk altına alma çabalarına direnen özgür halkları desteklemek olmalıdır".[11] Truman Doktrini'nin ilanı Soğuk Savaş'ın birinci evresinin başlaması olarak görülebilir.

Savaştan sonra ABD diplomatik-askeri baskıya iktisadi şantajı da ekledi. ABD emperyalizmi, tüm potansiyel rakiplerinin iktisadi olarak süründükleri bir sırada, savaştan dev sınai, tarımsal ve mali kapasiteler oluşturarak çıktı. Bu özellikle Sovyetler Birliği için geçerliydi. Horowitz, *The Observer*'ın Moskova muhabiri ve Rusya uzmanı Edward Crankshaw'ın çok etkileyici bir tasvirini aktarır: "Acınacak ölçüde yavaş seyreden trenle yeni sefere açılmış demiryolu üzerinden Moskova'dan Brest Litovsk'taki yeni sınıra savaştan hemen sonraki günlerde seyahat etmek kabusvari bir tecrübeydi. Yüzlerce, binlerce mil boyunca göze çarpan ne bir bina ne bir canlı vardı. Her kasaba, her şehir dümdüz olmuştu. Ambarlar yoktu. Makinalar yoktu. Ne istasyon vardı, ne de su tankları. Bütün bu engin topraklar boyunca tek bir telgraf direği bulunmuyordu ve hat boyunca uzanan geniş ormanlık arazi partizanların pususundan korunmak

9 Aktaran Yergin, s. 281.
10 *A.g.e.*
11 *A.g.e.*, s. 283.

üzere kesilip atılmıştı. Hat boyunca, Batı'ya kaçarken Almanların özel trenleri için kullanmak üzere söktükleri raylar bükük vaziyette sağa sola savrulmuş duruyordu. İşlenmemiş tarlalarda sadece kadınlar, çocuklar ve yaşlılar görülebilirdi ve bunlar sadece el aletleriyle çalışıyorlardı".[12]

Savaştan çıkan her büyük güç ABD'nin iktisadi ve mali yardımının peşindeydi. Sovyetler Birliği de aynı durumdaydı.[13] Bununla beraber, her büyük gücün özellikle istediği şey, yönetici sınıf ve kastlarının algıladığı şekliyle, bağımsızlığını ve kendi politikalarını belirleme yeteneğini zedelemeyecek bir yardımdı. Fakat bu da Wahington'un 1945'te tanımaya özellikle hazır olmadığı şeydi; Ödünç Verme-Kiralama Yasası aracılığıyla verilen doğrudan yardımın kesilmesi Churchill, de Gaulle ve Stalin'e ağır bir darbe vurmuştu. Amerikalıların kredi vermeyi reddetmeleri, Almanların sebep oldukları yıkımın onarımı sorununu Sovyet bürokrasisi için çok daha önemli bir hale getirdi.[14]

12 *The Observer*, 3 Nisan 1944.

13 Sovyetler Birliği'nin onarım yönündeki talebi, Hitler'in Belorusya ve Ukrayna'daki "yakıp yıkma" politikası gözönüne alınarak değerlendirilmeli. Üç tipik *Wehrmacht* emrinde (21 Aralık 1941, 30 Ağustos 1943, 7 Eylül 1943), sakinleri üzerindeki sonuçlarına bakılmaksızın tüm köylerin yakılması; tüm gıda maddeleri ile tarım aletlerinin müsadere edilmesi; tüm tarlaların harap edilmesi; tüm gıda üretiminin yapılamaz duruma getirilmesi; ve tüm sanayi, el sanatları ve ulaştırma teçhizatına el konulması isteniyordu. Bkz. Paul Carell, *Verbrannte Erde*, s. 463-65, 293-95.

14 ABD'nin Moskova büyükelçisi Harriman, Ocak 1945'te Dışişleri Bakanlığı'na çektiği telgrafta, Sovyetler Birliği'nin, Sovyet-Amerkan ilişkilerinin gelişmesinin temeli olarak önemli miktarda bir savaş sonrası kredisi verilmesine "büyük bir önem" atfettiğini bildiriyordu. "Onun (V.M. Molotov) konuşmasından, ülkelerimiz arasındaki dostluk ilişkilerinin gelişmesinin cömert bir krediye bağlı olacağı sonucunu çıkardım". 3 Ocak 1945'te altı milyar dolarlık bir kredi talebinde bulunuldu. Fakat 23 Nisanda Truman Molotov'a Washington'da açıkça iktisadi yardımın Polonya sorununun tatmin edici bir şekilde çözülmesine bağlı olacağını söyledi. Bkz. Thomas G. Paterson, "Foreign Aid as a Diplomatic Weapon", s. 69, 70, 72.

Sovyet silahlı kuvvetleri işgal ettikleri bölgelerdeki sanayi donanımının önemli bir kısmını söküp götürmeye başladı. Doğu Almanya'da bunu yaptılar. Aynı şeyi Mançurya'da da yaptılar. Romanya, Bulgaristan ve Macaristan'da da aynı şeyi yapmaya başladıklarında, yerel burjuvazi ve işçi sınıfının Stalinist olmayan kanatlarıyla çatışmalar arttı. Soğuk Savaş'ın ikinci evresinin tohumları atılmaya başlamıştı.

Fakat başlangıçta işler o kadar açık seçik değildi. Ruhr'daki ağır sanayinin sökülüp sökülmeyeceği meselesi henüz karara bağlanmamıştı. Hazine bakanı Henry Morgenthau'nun temsil ettiği ABD burjuvazisinin bir azınlık kanadı böyle bir hamleyi destekliyordu. İngiliz ve Fransız burjuvazilerinin önemli kesimleri de benzer şekilde düşünüyorlardı. İngiliz İşçi Partisi içinde dahi belli bir tereddüt vardı.[15] Bu arada Ruhr'un sökülmesi yönünde girişimler başladı. Bu girişimler, bütün Ruhr'da barbarca eylemlere karşı kitle protestosuna yönelen Alman işçi sınıfının uzun bir süredir ilk yeniden canlanmasının odak noktası haline geldi. Stalin bu girişimlerden bazı kazançlar umduğundan hem Batı hem de Doğu işgal bölgelerinde grevlere karşı çıkması için KP üzerine ağır bir baskı yaptı.

Batı Almanya'da Alman Stalinizminin kesintisiz gerilemesi (buradaki KP hemen savaş sonrası dönemde hâlâ şaşırtıcı bir etkiye sahipti) başlamıştı.[16] Doğu Almanya'da Stalinizm işçi sınıfı huzursuzluğunun temel kaynağıydı ve özellikle sanayiyi ve ülkeyi yeniden inşa etmek için yeni bir "ilkel sosyalist birikim" fonu yaratma gayesiyle işçi sınıfının bir üretimi arttırma çabasına girmesini sağlayarak

15 Tabii, İngiltere içinde kömür ve çeliğin millileştirilmesini isteyen bir partinin, sahipleri Nazilerin başlıca mali destekçileri içinde yeralmalarına ve onların Avrupa'yı talan etmelerinden ve Almanya'ya kitlesel çapta cebri emek ithal etmelerinden son derece yararlanmalarına rağmen, bunların Ruhr'daki millileştirilmelerine karşı çıkması şaşırtıcıdır -ve Bevln'in tarihsel sorumluluğunu yansıtır.

16 KPD (Alman Komünist Partisi) 1946-47'de Batı Almanya'da yapılan bölgesel seçimlerde halktan yüzde on oy almıştı. Üçyüzbin üyesi vardı ve tüm ülkede yerel sendika ve işyeri temsilcileri arasında önemli mevkilere sahipti.

Komünist-Sosyalist birliğine yönelik halk talebini nötralize etmişti. Bu da sonunda, Kremlin'i Doğu Avrupa'nın yağmalanmasına bir son vermeye zorlayarak, Doğu Almanya'daki 16-17 Haziran 1953 işçi ayaklanmasına yol açtı.[17]

Bu bağlamda, toptan ve ayrım gözetmeksizin onbir milyon Almanın Doğu Prusya, Pomeranya, Silezya, Polonya ve Çekoslovakya'dan sürülmesi -savunulamaz bir eylem- gerekiyordu. Bununla birlikte bu, Polonya için Oder-Neisse sınırının kabulünün bir ön koşulu olmanın yanısıra, sadece Stalin'in değil, tüm Müttefiklerin de Doğu Avrupa'daki Alman azınlıklarının Versailles sonrası irredantizmine verdikleri cevaptı.

Amerikan emperyalizmi Almanya, Japonya ve İtalya'yı iktisadi sürünme konumlarından çıkarmaya karar verip 1948'de Marshall Planı ve para reformlarına yönelik girişimlerde bulununca, Soğuk Savaş'ın ikinci aşaması kaçınılmaz hale geldi. Marshall Planı ve onunla bağlantılı olarak Avrupa Ödemeler Birliği'nin yürürlüğe sokulmasıyla, katılımcı ülkeler Amerikan dolarının evrensel mübadele ve ödeme aracı olduğu ve ABD siyasal ve askeri gücünün bu kutsal yönetimin laik kolu (silahı) olduğu, değer yasasının hakimiyetinde-

17 Hem Doğu hem de Batı işgal bölgesindeki Alman işçi sınıfı güçlü bir biçimde üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılmasına taraftardı. 1946 ilkbaharında Sovyet işgalindeki Saksonya ile Amerikan işgalindeki Hessen'de temel sanayilerin millileştirilmesi konusunda bir referandum yapıldı. Seçmenlerin birincisinde % 77.7 ve ikincisinde de % 72'si kapitalistlerin mülksüzleştirilmesi lehinde oy verdi. Stalin'in Alman ağır sanayisini söküp götürme arzusundaki Stalin'le ilgili yorumunda, Isaac Deutscher şöyle yazıyordu: "hayali olduğu kadar acımasız da olan bu programının, eğer gerçekleştirilebilirse, komünizmin cazip gelebileceği ve desteklerine ihtiyaç duyduğu tek değilse bile, en başta gelen toplumsal güç olarak Alman işçi sınıfının dağıtılmasına yol açacağından habersiz olamazdı". Bkz. Deutscher, *Stalin*, Harmondsworth, 1982, s. 523 (Türkçesi 2. baskı, Sosyal Yayınlar, 1994). Stalin'in Avrupa'ya yönelik bütün stratejisi, kuşkusuz başta Alman işçi sınıfına olmak üzere, derin bir güvensizlik üzerine dayanıyordu.

ki bir dünya pazarı içinde bütünleştirildiler. Kremlin'in askeri ve siyasal kontrolü altındaki ülkeler ya uluslararası kapitalizm tarafından iktisadi olarak yeniden yutulacaklar ya da yapısal olarak SSCB'ye özümleneceklerdi, yani buralarda kapitalist mülkiyet kaldırılacaktı.[18]

Bu karar Sovyet bürokrasisi için kolay bir karar değildi. Ne oybirliğiyle ne de dogmatik biçimde alınmıştı. Avusturya ve Finlandiya örnekleri bir uzlaşma çözümünün -Moskova'ya karşı tarafsız ve dost, ama kapitalist üretim ilişkilerini koruyan hükümetler- mümkün olduğunu gösteriyor.[19] Her ne kadar kesin kanıtlar yoksa da,

18 Nisan 1945'te Stalin, Tito ve Cilas'a Moskova'da şöyle demişti: "bu savaş geçmişteki savaşlara benzemiyor; bir bölgeyi işgal eden güç aynı zamanda oraya kendi toplumsal sistemini dayatıyor. Ordusunun bunu yapacak gücü olduğu müddetçe herkes kendi sistemini dayatıyor". Bkz. Djilas, *Conversations with Stalin*, Harmondsworth, 1963, s. 90. Troçki daha 1939'da şöyle yazmıştı: "ben bu satırları yazdığım sırada Kızıl Ordu'nun işgal ettiği topraklar sorunu hâlâ belirsizliğini koruyor... SSCB'nin bir parçası olmak üzere planlanmış topraklarda, Moskova hükümetinin büyük toprak sahiplerini mülksüzleştirmeye ve üretim araçlarını sınıflandırmaya girişmesi muhtemelden de öte. Bu çözümün ihtimalinin yüksek olması sadece bürokrasinin sosyalist programa bağlı kalmasından değil, işgal edilmiş bölgelerdeki eski yönetici sınıflarla iktidarı ve ayrıcalıkları paylaşmaya ne niyetli ne de muktedir olmasından kaynaklanıyor". Bkz. "The USSR in War", 25 Eylül 1939, Leon Trotsky, *In Defence of Marxism*, New York, 1942, s. 18 içinde (Türkçesi Kardelen Yay., 1992).

19 Jacques Hannak'a göre, Avusturya'da Cumhurbaşkanı seçilen ve Kızıl Ordu'nun Viyana'ya girişinden sonra KP'nin katılımıyla başkanlığında koalisyon hükümeti kurulan Renner, gerçekte Stalin'i kandırmayı başarmıştı. Stalin elinde eski Sosyal Demokrat öndere karşı bir şantaj kozu olduğunu düşünüyordu. Renner'in 1938'deki referandum sırasında açıkça *Anschluss*'u desteklemesi muhtemelen bu bahiste önemli bir role sahipti. Fakat Renner, Avusturya kitlelerinin onun yedi yıl evvelki davranışıyla ilgilenmediklerini, tersine heryerde Sovyet işgaline karşı Avusturya'nın bağımsızlığını savunma biçimine baktıklarını doğru değerlendirmişti. İşte olan buydu. Renner önce koalisyon hükümetine İçişleri bakanı olarak bir Komünisti kabul etti. Fakat KP 25 Kasım 1945 seçimlerinde ezici bir yenilgi aldığı zaman, bu Komünis-

tarafsızlık ve askerden arındırılma karşılığında, 1955 yılında Alman burjuvazisinin, Avusturya'daki gibi geniş bir kamu sektörünü içerse de, kapitalist mülkiyet ilişkilerinin ağırlıkta olacağı koşullarda ülkesinin yeniden birleşmesini muhtemelen elde edebileceğine dair bir yığın ikinci derece deliller mevcuttur.

Stalin'in halefleri, özellikle de Malenkov, bu doğrultuda hamlelerde bulunmuş gözüküyorlar. Adenauer ve Ulbricht'in yerine birleşik bir Almanya'nın muhtemelen *Şansölyesi* ve güçlü kişisi olarak ortaya çıkacak olan Kurt Schumacher'e bazı açılımlar yapılmıştı. Fakat bu hipotez hiçbir zaman pratikte sınanmadı. Dulles, Eden, Bidault ve Adenauer bunu, herbiri kendi özel gerekçesiyle olmak üzere, başarıyla engellediler. Böylelikle Almanya'nın ve Avrupa'nın iki farklı toplumsal-iktisadi sisteme -daha sonra da iki farklı askeri ittifaka- bölünmesi sabitleşti ve kurumlaştı.

Japonya'da, Truman ve MacArthur 1948'de benzer bir yönelime girdiler. Fakat burada belirleyici dönüm noktası Kore Savaşı'nın patlak vermesiydi. Japon sanayisi, Çin Devrimi'ne karşı emperyalist savaşın ana maddi temelini oluşturdu. Bu andan itibaren de, bugüne dek süren hızlı iktisadi büyüme yoluna girdi.

Sovyet bürokrasisinin, Batı sınırlarında yapısal olarak Sovyetler Birliğine özümlenmiş, yani kapitalist devlet iktidarının ve mülkiyet ilişkilerinin askeri-bürokratik zor yoluyla alaşağı edilmesiyle karakterize olan (halk devrimiyle uzaktan yakından alakası olmayan "yukarıdan devrim") bir uydu (client) devletler *glacis*'i kurma yoluna tam olarak ne zaman girdiği ilginç bir sorudur.[20]

tin yerine 1947 grev dalgasıyla bağlantılı bir KP darbesinin kolayca önüne geçen Sosyal Demokrat Helmer'i atadı. Bkz. Jacques Hannak, *Karl Renner und seine Zeit*, Viyana, 1965, s. 669-87. Doğu ve Orta Avrupa'da Komünist katılımlı koalisyon hükümetlerine sistematik biçimde karşı çıkan İngiliz ve Amerikan emperyalistleri, Sovyetler tarafından Renner geçici hükümetinin kurulmasını şiddetle protesto etmişlerdi, ama daha sonra bu fikirlerini değiştirdiler. Kuşkusuz bu "daha sonra" zarfında Avusturya'ya kendi askeri birliklerini yerleştirmişlerdi.

20 Robert E. Sherwood, s. 400-01, 710, 713, 715-16 ve devamı.

Kızıl Ordu'nun aslen savunmada olduğu, Alman-Sovyet savaşının ilk onsekiz ayında, Stalin'in, Churchill'den 1941'deki Sovyet sınırlarının kabulünün, yani Hitler-Stalin paktı aracılığıyla elde ettiği Baltık Devletleri, Batı Ukrayna ve Batı Belorusya'nın yanısıra Bessarabya ve Kuzey Bukovina gibi kazanımlarının tanınmasının garantisini almaya çalışmaktan başka, hiçbir savaş sonrası planının olmadığı görünüyor. Churchill ile Eden mırın kırın etti -tıpkı Demokrat Parti'deki Polonya asıllı Amerikalıların baskısı altındaki Roosevelt gibi. Fakat genel olarak, Polonya hükümetinin onaylaması şartıyla, bu önerileri kabul etme eğilimindeydiler.[21]

Stalingrad zaferinden sonra, Stalin yön değiştirmeye başladı. Maiskiy Londra büyükelçiliği görevinden geri çağrıldı ve Avrupa'nın savaş sonrası statüsü müzakereleriyle ilgili Dışişleri komiser yardımcısı (daha sonra bakan yardımcısı) olarak atandı. Müzakereler sırasındaki konuşması onarımlar meselesi üzerinde yoğunlaşmıştı. Daha sonra Litvinov da ona katıldı.

Gerçekten, 1943 yılı -Tahran konferansı da dahil- ve 1944'ün ilk yarısı boyunca, Polonya veya Doğu Avrupa sorunlarından daha çok, onarımlar ve Alman sorunu diplomatik müzakerelerin ve Batılı emperyalistler ile Kremlin arasındaki anlaşmazlıkların en başında yer alıyordu. Doğu Avrupa'da ortaya çıkan askeri dağılım (konfigürasyon) henüz belli olmaktan çok uzaktı. İkinci cephenin varlığı artık kesinlik kazanmıştı. Müttefik orduları İtalya üzerinden Orta Avrupa'ya doğru ilerliyorlardı. Bu hamlelerin yöneldiği Alman ve Kuzey İtalyan "ödülü"nün -başta Ruhr, Güney Almanya, Saksonya, Berlin ve Silezya'daki sanayi siperleri ile Milano ve Turin'dekiler- değeri Polonya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Yugoslavya, Yunanis-

21 Bazı Sovyet yazarları -Batı'daki diğer bazı yazarlar gibi- bu konuyu abartma eğilimindeler. Gerçekte, Hitler Ardennes hücumunu gerçekleştirebilmek için önce Doğu cephesindeki elit kıtaları geri çekmişti. Eldeki bütün bilgiler, daha Kızıl Ordu'nun Oder cephesine saldırmasından veya Alman tümenlerinin Batı'dan çekilip Doğu cephesine yollanmasından evvel, söz konusu hücumun sona erdiğini -öncelikle Alman tankları için yakıt yokluğundan dolayı- ve Amerikalıların karşı saldırıya geçtiklerini teyit ediyor.

tan ya da hatta Çekoslovakya'dan çok daha büyüktü.

Müttefik ordularının 1944 yılının ikinci yarısındaki Milano ve Viyana'ya doğru yarma harekatlarının başarısızlığa uğraması; Montgomery'nin 1944 sonbaharındaki Ren'in öbür tarafına geçme girişiminin başarısızlığı; Malinovskiy ve Tolbuhin'in Yaş'taki delme girişimlerinin başarılı sonuç vermesi; Tito'nun Yugoslavya'daki zaferi; tüm bu gelişmeler durumu kökten değiştirdi. Şimdi ilk kez Kızıl Ordu'nun Budapeşte, Viyana, Berlin ve Prag'a İngiliz-Amerikan muadillerinden daha önce girmesi ihtimali belirmişti. Ama Hamburg, Münih ve Milano'ya kimin önce gireceği hâlâ kuşkuluydu. Böylece Avrupa'nın askeri işgal ve nüfuz bölgelerine bölünmesi meselesi diplomatik sahnenin merkezine yerleşti, Moskova ve Yalta atyarışlarının kalbinde yer aldı.

Müzakereler aslen Avrupa'da Ocak 1945'teki askeri güç dengesinin gerçekçi bir tahmini üzerine bina edilmişti. Bu denge Tolbuhin'in Prut cephesindeki delme harekatının ve Hitler'in Ardennes'deki hücumunun bir sonucu olarak bir parça Batılı emperyalistlerin aleyhine değişme gösterdi.[22] 1944 yılı yaz sonunda Stalin, Molotov ve diğerlerinin, bazı Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet bürokrasisi tarafından yutulmasını değerlendirmeye başladıklarını -her ne kadar bunların hangileri oldukları kesin olarak belirlenmediyse de- düşünmekte muhtemelen haksız sayılmayız. Stalin her örnek olayda aslen pragmatik bir tarzda hareket etti. Parolası asgari riskle

22 Amerikan askeri birliklerinin Avrupa'daki güç dengesi üzerinde yol açtığı farklılık en iyi Mayıs 1945 ortalarında Trieste konusunda çıkan bunalım örneğinde görülebilir. Yugoslav partizan ordusu bu bölgeyi igale kalkıştığında, Truman, general Marshall aracılığıyla Eisenhower'dan Brenner Geçiti'ne veya Trieste'nin yukarı taraflarına üç tümen göndermesini istedi. Marshall, Eisenhower'ın beş tümen göndermeye hazır olduğu cevabını verdi. Truman, amiral King'den ABD Donanma birliklerinin Adriatik'e kaydırılmasını talep etti. General Arnold, Truman'a bazı hava kuvvetleri müfrezelerinin anında uçmaya hazır olduklarını söyledi. Truman tüm bu bilgileri telgrafla Stalin'e bildirdi ve bunalım çözüldü. Bkz. Truman, *Memoirs*, cilt 1, s. 249-50.

(halk devrimleriyle karşı karşıya gelme riski de dahil) olabildiğince toprak kazanımıydı. Üstelik bu yeni de değildi. Daha 1939-41'de Hitler-Stalin paktının sonucunda Baltık Devletleri, Batı Ukrayna ve Belorusya ve Bessarabya'yı ele geçirme fırsatı belirince de böyle davranmıştı. 1944-48'de çoğu Doğu ve Batı Avrupa ülkesinde Moskova yanlısı siyasal rejimler dayatma fırsatı çıktı ortaya. Fakat bu emperyalizmle yapılan *de facto* anlaşmalara -yani Avrupa ve Asya'yı nüfuz bölgelerine ayırma- dayalı tamamen askeri-bürokratik bir işlemdi ve hiçbir şekilde ulusalarası sosyalist devrimi "teşvik etme" niyetini taşımıyordu.

Bu son seçeneğin gündem dışında olduğunun en açık kanıtı Avrupa'nın geri kalanında ortaya çıkan durumlarda görülür. Stalin, Yunan ELAS kuvvetlerini ve Yunan KP'ni yavaş yavaş erimeye ve sonra da Yunan burjuvazisi ve İngiliz ve Amerikan emperyalizmlerinin elinde yok olmaya terketmişti. Fransa'da Thorez ve İtalya'da Togliatti'ye burjuva devleti ve kapitalist ekonominin yeniden kurulmasına topyekun bir teslimiyet çizgisi dayatmıştı. Bu yüzden, önce Stalin ve Churchill, sonra da Stalin, Roosevelt ve Churchill arasındaki savaş sonrası düzenlemelerinde gerçek bir *do ut des* vardı. Kapitalizmin kazançları kuşkusuz Sovyet bürokrasisininkilerden daha büyüktü.

Niçin Soğuk Savaş Kore hariç (ve burada da çok anlamlı bir şekilde savaşa SSCB'nin doğrudan katılımı söz konusu değildi) bir sıcak savaşa dönüşmedi? ABD burjuvazisinin güçlü kesimleri Sovyetler Birliği'yle genel bir güç denemesine olmasa bile, en azından sürekli bir "kapışmaya" taraftardı. Böyle bir kapışmadan büyük ölçüde kaçınılabildiyse -her ne kadar daha sonra Kore'de meydana gelse ve Dien Bien Phu konusunda yeniden ortaya çıksa da- bu temel olarak siyasal sebeplerden dolayıydı. Truman ve Forrestal'ın yoğun baskılarına rağmen, ABD Kongresi 1945'te barış zamanı bir askere alma girişimini kabul etmedi. Avrupa'daki Amerikan ordusu 1945 sonbaharında büyük ölçüde terhis edilmişti. Churchill'in başını ağrıtan, ABD ordusunun Avrupa'yı terketmesi ihtimali hemen hemen gerçekleşmişti.[23] Kuşkusuz, Truman Doktrini'nin ilanından sonra, Bir-

leşik Devletler'in Yunanistan ve Türkiye'de üsler kurması ve Kore Savaşı'nın patlak vermesinden sonra Kuzey Atlantik Antlaşması'nın imzalanmasıyla beraber ABD daha da güçlenmişti. Fakat bu ikisi arasındaki dönemde, Almanya ve Avusturya'daki ABD kuvvetleri SSCB'ye karşı bir savaş başlatabilmek için hayli yetersizdi.

Yine de bu teknik gerekçelerden daha da temellisi toplumsal-siyasal nedenlerdi. Japonya'ya atom bombasının atılmasıyla Soğuk Savaş'ın tam tekmil serpilmesi arasındaki dönemde, Amerikan emperyalizmi bir dizi artan ölçüde karmaşık bunalımla karşı karşıya kaldı. GI'lar ülkelerine dönmek için nümayişe giriştiler ve neredeyse ayaklanmanın eşiğine geldiler. Amerikan emek gücü Amerika tarihindeki en geniş kapsamlı ve militanlık ölçüsü bakımdan ikinci en büyük grev dalgasına kapıldı. Yunanistan'da iç savaş yayıldı. Fransız ve İtalyan işçilerinin hareketliliği Sosyal Demokrat ve Stalinist önderlerinden büyük ölçüde bağımsız olarak ve hatta onlara karşı biçimde yükseldi -İtalya'da Togliatti'ye suikastin ardından 14 Temmuz 1948'de ayaklanmaya dönüşen bir genel grevle doruğa tırmanan bir yükseliş. Dünyanın en kalabalık ülkesi Çin'de iç savaş her yanı kapladı. Dünyanın en kalabalık ikinci ülkesi Hindistan bağımsızlık sonrası kanlı karşıklıklara sahne oldu ve tıpkı Endonezya'da olduğu gibi, yerel burjuvazinin denetimi elinde tutup tutamayacağı hiçbir şekilde belli değildi. Tüm bunların üzerinde, savaş zamanı yatırımlarıyla şişen dev Amerikan sanayi makinasının hızla derin bir aşırı üretim bunalımına girmeksizin sivil üretime dönüşüp dönüşemeyeceği pek de kesin değildi.

Amerikan emperyalizmi ve uluslararası kapitalizmin bu başağrıları listesinden çıkarılacak sonuç açıktır. Mutlak askeri üstünlüğü ve sınai-mali hegemonyasına rağmen, ABD emperyalizmi bütün bu bunalım ve çatışmalara ve aynı zamanda da SSCB'yle bir "sıcak" sa-

23 Atlee'nin, MacArthur'un ABD kuvvetlerinin Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun önünde büyük bir yenilgiye uğramalarının ardından, Kore'de atom bombası kullanma planına karşı müdahales,i muhtemelen Hiroşima ve Nagasaki'den sonra atom bombasının meşrulaşmasını önleyen kilit etmenlerden biriydi.

vaş riskine karşı koyabilecek durumda değildi. Sovyetler Birliği daha o zamandan dünyanın en büyük ikinci askeri gücüydü ve ordusu da savaşta pişmiş ve başarısı ve kendine güveniyle övünen bir orduydu.

Avrupa faşizmini yenilgiye uğratmasına bağlı olarak işçi sınıfının gözünde muazzam bir itibar kazanmıştı. Bununla beraber, herşeyden önce, dünya kapitalizminin anavatanlarındaki işçi sınıfı militanlığının yükselişi ve dünya devriminin Çin, Yugoslavya, Yunanistan, Çinhindi ve Endonezya'daki başarılarıydı, eşitsiz de olsa, dünya barışını ve SSCB'yi kurtarmak için yeterince güçlü olduğunu kanıtlayan. Pentagon bu infilakların çoğalmasından duyduğu korkuyla kendi kendini frenlemek zorunda kaldı. Ve daha mütevazı bir düzeyde, İngiltere'de 1945 yılında *İşçi* hükümetinin seçimle iş başına gelmesi de sınırlandırıcı bir etmen oldu.

Son kertede, bu bir öncelikler meselesiydi. ABD bujuva önderliği, ilk görevi Batı Avrupa, Japonya ve yurt içinde kapitalizmin yeniden istikrara kavuşturulması olmak üzere, bir savaş sonrası stratejisi tasarlamak zorundaydı. Kendisine dünya kapitalizminin jandarması rolünü verdi, ama müdahalesini yerel savaşlarla, yani sınırlı karşı devrim savaşlarıyla sınırlı tuttu. Yunanlıların bağımsızlık ve devrim yönündeki dürtülerini budar budamaz dikkatini Kore'ye yöneltti. Bu kalıp aynen korundu: askeri planlamacıların savaş oyunları dosyalarında her zaman yerlerini korusa da, SSCB'ye tam tekmil bir hücum, tüm bir tarihsel dönem boyunca gündem dışında kaldı. Bugün de hâlâ gündemde değil.

ABD emperyalizmi kendini sınırlayabiliyordu, zira iktisadi olarak bunu yapacak gücü vardı. 1946-48'de tercih ettiği seçenek, tüm çabasını başlıca emperyalist ülkelerde kapitalizmin siyasal ve iktisadi perçinlenmesine yoğunlaştırmak ve onlara kapitalist ekonominin dünya çapında genişlemesini başlatacak bir gelişme için yeterli kredi ve yeterince geniş bir alan vermekti. Bu temele bağlı olarak da, kapitalizm dünyanın başlıca kalelerinde siyasal ve toplumsal olarak istikrara kavuşacaktı. Tüm diğer amaçlar -Çin'in komünizmden "kurtarılması" ve SSCB'nin savaş öncesi sınırları ve gücüne "düşürülmesi" de dahil- bu önceliğe tabi kılındı. Birinci Dünya Savaşı son-

rasındaki işçi bürokrasisi stratejisini çok andırır bir tarzda yerel Sosyal Demokrat ve Komünist partilerin yardımıyla, ABD projesi 1947-48'den 1967-68'e dek, tam tamına yirmi yıl boyunca oldukça başarılı olduğunu kanıtladı.

Bölüm 18

Savaşın Mirası

İkinci Dünya Savaşı'nın bıraktığı yıkımın mirası oynak bir mirastır. Eğer savaşın doğrudan bir sonucu olarak açlık ve hastalıktan ölümleri de dahil edersek, seksen milyon insan ölmüştü, yani Birinci Dünya Savaşı'ndakinin sekiz katı. Özellikle Almanya ve Japonya'da olmak üzere, düzinelerce şehir hemen hemen tamamen yıkılmıştı. Bu dünyanın tüm yoksullarını doyurmaya, giydirmeye, barındırmaya, donatmaya yetecek miktarda maddi kaynak tümüyle yıkıcı amaçlarla heba edilmişti. Otuz Yıl Savaşları veya İslam İmparatorluğu'nun Moğol istilası döneminden bu yana tanık olunmamış çapta ormanlar kül olmuş ve tarımsal topraklar çöle dönmüştü.

En kötüsü de insan zihni ve davranışı üzerinde bıraktığı yıkıcı izlerdi. Şiddet ve en temel insan haklarının -yaşama hakkından başlayarak- barbarca ihlali, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında rastlananlardan -ki fecaat boyutlardaydı- çok daha geniş çapta bir yaygınlık kazandı.

Barbarlığın yükselişindeki doruk, geç kapitalizmin temel yıkıcı dürtülerinin gerçek bir örneği olarak Atom Bombasının keşfiydi. 1945'den bu yana nihai yokoluşun gölgesi, meşum mantar bulutu şeklinde insanoğlunun kaderi üzerinde dönüp duruyor. Bu gölge daha şimdiden yüzbinlerce insanı -kendi ve çocuklarının vücutlarını- ve zihinlerini zehirliyor. Radyasyonun ve nükleer bombaların ya da deneysel patlatmaların atmosferdeki etkisinin sonuçları bile he-

saplanabilir durumda değil ve büyük ölçüde bilinmiyor.

Tüm bu yıkım boş yere miydi? Uluslararası kapitalizm İkinci Dünya Savaşı'ndan çatışmaya yol açan tüm temel çelişkilerini çözemeden mi çıktı -hem yapısal hem de konjonktürel olarak? Birçok gözlemci, iki savaş arası dönemin aksine, uluslararası kapitalist ekonominin iki onyıl boyunca (Anglo-Sakson ülkelerde yaklaşık üç onyıl) sadece bazı ufak tefek durgunluklarla kesilen daha önce eşi görülmemiş bir büyüme ve emperyalist ülkelerde yüksek istihdam düzeyleri ve emekçi kitlelerin maddi yaşam standartlarında etkileyici artışlar gerçekleştirir gözüktüğü on yıl önce böyle bir önermeyi kesin biçimde inkar ederdi.

Bugün, yirmi-yirmibeş yıllık savaş sonrası *boom*'un sadece bir aranağme, iki savaş arası dönemin "uzun depresyon"unu izleyen, kendisi de, 1913-1939 döneminden daha da uzun süreli bir "uzun depresyon" tarafından izlenecek olan kapitalist ekonominin bir "uzun genişleyici dalgası" olduğu açıktır.[1]

Şurası kesin ki, bu ara dönem üretici güçlerin yeni bir ileriye doğru sıçramasına -üçüncü teknolojik devrim- ve ücretlilerin sayısındaki büyük genişleme bir yana, uluslararası işçi sınıfının maddi refahı ve ortalama yetenek ve bilgisinde büyük bir artışa tanık oldu. Her ne kadar maddi ve zihinsel ilerleme az ya da çok gelişmiş ülkelerde oldukça eşitsiz dağılmışsa da, üzerinde dünya sosyalizminin inşa edileceği temeli genişletmiştir. "Yönetenler" ve "yönetilenler" arasındaki toplumsal iş bölümünün tam ve küresel sönümlenişine dayalı dünya sosyalizminin maddi ön koşulları 1970'te 1939'a göre (bırakın 1914'ü) çok daha kayda değerdi. 1985'te daha da böyledir.

Bununla beraber, aynı zamanda insanlığın dünya sosyalizminin gecikmesi, çürüyen kapitalizmin hayatta kalışı karşılığında ödediği fiyat da gitgide daha dehşet verici hale geliyor. Üretici güçlerin tahrip güçlerine dönüşme eğilimi kendini sadece dönemsel olarak aşırı üretim bunalımları ve dünya savaşlarında göstermiyor.[2] Gitgide

1 Bu konu üzerine bkz. Ernest Mandel, *Late Capitalism*, Londra, 1976 ve *The Long Waves of Capitalist Develpment*, Cambridge, 1980 (Türkçesi; Kapitalist Gelişmenin Uzun Dalgaları. Yazın Yay., 1986).

kendini katı biçimde üretim, tüketim, toplumsal ilişkiler, sağlık (zihin sağlığı dahil) alanlarında ve herşeyden önce de kesintisiz biçimde birbirini izleyen "yerel" savaşlarda da gösteriyor. İnsanların azap, ölüm ve bizzat insanlığın fiziksel hayatta kalışına tehditler karşılığı ödediği bu genel paha hâlâ başımızın üzerinde sallanmakta. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda tanık olduğumuzu kat be kat aşıyor.[3]

Bu noktayı vurgulamak için iki sıradışı örnek vermek yeterli (diğer birçokları arasından). 1945'ten beri, çoğu zaman aynı anda birçok yerde birden olmak üzere, yeryüzünün belli bir yerinde "yerel" savaşlar olmadan geçen tek bir yıl dahi olmamıştır. Bu savaşların çoğu gelişen ulusal kurtuluş hareketleri ve gelişen veya zafer kazanmış toplumsal devrimlere karşı emperyalist karşı devrimci müdahale savaşlarıdır. Bu savaşların toplam kurban sayısı Birinci Dünya Savaşı'nın kurban sayısına eşittir ya da onu geçer.

İnsani tüketimin ve insani isteklerin kâra yönelik standartlaşmış kitle üretimi yoluyla saptırılması insanlık üzerine büyüyen bir hastalık ve ölüm yükü dayatıyor. Sadece Batı'daki eşanlı bir aşırı üretim büyümesi ve gıda üretiminin yapay olarak kısıtlanmasını ve Güney'deki açlık ve yoksunluğu getirmiyor. Aynı zamanda, bizzat Batı'da zehirli gıda maddeleri de dahil, artan ölçüde kullanılmayan, zararlı, zehirli tüketim maddelerinin akın etmesine de yol açıyor. Sonuç, zehirli hava, su ve artıkların sebep olduğu kanser ve kalp yetmezliği gibi sözüm ona "uygarlık hastalıkları"nın dramatik bir şekilde artmasıdır. Ölüm rakamları almış başını gitmiştir. İnsanlığın bizzat fiziksel hayatta kalışına kasteden havanın, denizlerin, suyun ve ormanların zehirlenmesi tehditi nükleer dünya savaşının tehditinin

2 Tüm 1930'lar boyunca birçok Avrupa ülkesindeki sanayi üretim endekslerinin veya ortalama reel ücretlerin 1913 düzeyinin altında olduğu unutulmamalıdır.

3 ABD hava kuvvetleri tarafından 1964-73'te Çinhindi'nin bombalanması sırasında, Avrupa ve Asya kıtaları dahil, tüm İkinci Dünya Savaşı ve Kore Savaşı'nda kullanılandan üç kata daha fazla tahrip gücü kullanılmıştı: 400,000 ton napalm dahil, 7.5 milyon ton bomba.

bir benzeridir.

Bu anlamda, İkinci Dünya Savaşı gerçekten hiçbir şeyi çözmemiştir, yani insan uygarlığının ve bizzat insanlığın kendisinin beka bunalımının temel şiddetlenme sebeplerinden hiçbirini ortadan kaldırmamıştır. Hitler yokolmuştur, ama daha çeşitlenmiş biçimlerde ve daha az yoğunlaşmış tarzda da olsa (eğer Üçüncü Dünya Savaşı'ndan kaçınılabilirse), yıkıcılık ve barbarizm seli yükselmektedir.[4] Zira bu yıkıcılığın altında yatan neden hâlâ sağdır. Bu, yüzmilyonlarca değilse bile, milyonlarca insanın artan direnişi ve kafa tutuşu karşısında, söz konusu genişleme ve kendini kabul ettirme eğiliminin tüm yıkıcı potansiyeliyle birlikte, rekabetin genişlemeci dinamiğidir, artan ölçüde kendisine karşı dönen, yani "çevre"den "merkez"e doğru bumerang eden sermaye birikimi ve emperyalizmdir.

Birleşik Devletler'in militarizasyonu, özgül tarihsel koşullar bir yana, bu genişlemecilik ve yıkıcılığın sürekliliğini yansıtıyor. Joeseph Schumpeter, Marksistlere karşı, emperyalizmin köklerinin aslen kapitalist iş dünyasının çıkarlarında değil, kapitalizm-öncesi, yarı-feodal -mutlakiyetçi-militarist- çıkarlarda yattığını ileri sürmüştü.[5] Dünyanın en güçlü kapitalist ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisinden bahsetmeye değecek ordusu veya askeri kurumu olmadığına işaret ederek iddiasını kanıtlamaya çalışmıştı. Önce Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce öne sürülmüş olan bu iddiasını İkinci Dünya Savaşı sırasında yazılmış olan klasik eseri *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*'de (1943 -von Hayek'in antisosyalist safsataları bir yana bırakılacak olursa, Popper'ın Marx eleştirisinden de büyük ölçüde üstün, son elli yılın adı anılmaya değer birkaç burjuva tarihsel incelemesinden biri) de tekrar edecek kadar ileri gitti.[6]

4 Uluslararası Af Örgütü'ne göre bugün ellinin üzerinde ülkede işkence düzenli bir şekilde uygulanmaktadır (yani kurumsallaşmıştır).

5 Joseph Schumpeter, *Zur Soziologie der Imperialismus* (1919). İngilizcesi 1951'de *Imperialism and Social Classes* adıyla yayınlanmıştır.

6 Örneğin bkz. K. Popper, *Open Society and its Enemies* (1945) ve von Hayek, *The Road to Serfdom* (1944).

ABD kapitalizminin tarihsel özgüllüğünün -Kuzey Amerika'daki sınırı ve Latin Amerika nüfuz alanındaki uydu devletlerin zayıflığı- onun karşılaştırmalı olarak daha az kuvvet kullanarak (çeşitli Avrupalı kapitalist güçlerin ya da Japonya'nın kullanmış olduklarından her halükarda önemli ölçüde daha az) coğrafi olarak yayılmasını mümkün kıldığı doğrudur. Daha ileride, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ABD emperyalizminin şaşırtıcı sınai ve mali üstünlüğü yine "barışçıl" yayılmayı (tabii şurada burada hiç "sopa" kullanmadan da değil) doğrudan toprak işgali ve geniş çaplı askeri maceradan daha etkili bir hükümranlık biçimi yaptı.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonucu tüm bunları değiştirdi. En başta, ABD emperyalizminin ele geçirdiği küresel hegemonyanın bizzat kendisi onun artan ölçüde dünya kapitalizminin jandarması rolünü oynamak zorunda olduğunu gösteriyordu. Bu şekilde, üretici güçlerin uluslararasılaşması ile ulus-devletin süregidişi arasındaki çelişki kısmen ve geçici olarak aşılıyordu. Fakat bu rolü güçlü ve genişleyen bir askeri kurumlaşma olmaksızın icra etmek de imkansızlaşıyordu. ABD emperyalizmi kelimenin tam anlamıyla uluslararası kapitalizmin tüm çelişkileriyle boğuşmak -ve artan ölçüde de baskıcı tehdit ve araçlarla- zorunda kaldı.

Kapitalizmde -özellikle emperyalizmde ve onun sürekli olarak ek yatırım sahası arayışındaki dev sermaye miktarıyla karakterize olan "geç kapitalist" evresinde-, genişleyen bir askeri kurumlaşma, silah üretimine girişen bir sanayi sektörünün ve kapitalist firmaların filizlenmesi anlamına gelir. Bunların bu tür bir üretimde açık bir çıkarı vardır, zira devlet tarafından garanti edilen kârlarının büyük bir kısmını sürekli biçimde tırmanan silah çıktılarından elde etmektedirler. Kendisi de generallikten ABD başkanlığına geçen Eisenhower'ın çok ustaca kullandığı terimle söyleyecek olursak, "askeri-sınai kompleks"in doğuşu burada yatmaktadır.

Öyleyse, herşeyden önce Birleşik Devletler örneğinde (belirleyici) Schumpeter tamamen haksız ve Marksistler haklıdır. Tüm tarihsel eğretilikleri ve "eşsizliği" bir yana, ABD'nin militarizasyonu, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya ve İtalya'dan yarım yüzyıllık bir ge-

cikmeyle de olsa, doğrudan doğruya ABD büyük iş çevreleri ile emperyalizminin ihtiyaçlarından türemiştir.

Fakat bu hiçbir şekilde hikayenin sonu değildir. Ne denli güçlü de olsa, ABD emperyalizmi aynı anda Sovyetler Birliği'yle, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki sürekli devrim süreciyle ve kimi emperyalist ülkelerdeki dönem dönem su yüzüne çıkan inatçı ve patlayıcı işçi sınıfıyla kendi insan gücü ve askeri kaynaklarıyla tek başına boğuşamamıştır. Müttefiklere ihtiyaç duymuştur ve onları öncelikle mali bakımdan beslemek zorunda kalmıştır. Sonuç olarak, ABD emperyalizmi eşitsiz ve bileşik gelişme yasasının ilk kez olarak Birleşik Devletler için de kendisini hissettirdiğini görmüştür.

ABD, Batı Alman ve Japon emperyalizmlerinin yeniden inşaası ve sağlamlamasına giriştiğinde (tıpkı daha önce de Fransız ve İtalyan muadillerinin yeniden inşaa ve sağlamlaşmasına yardımcı olduğu gibi), bu güçlerin maruz kaldıkları yenilgi ve yıkımın bir sonucu olarak, onlara ortalama sınai emek üretkenliğinden daha hızlı bir büyüme ve bizzat ABD'nin kendinden daha modern bir sanayi profili yakalama imkanını sunan süreci de başlattı. Bu şekilde, Amerikan askeri makinasının kurulması, aynı zamanda ABD'nin kayıtsız müttefiklerine ittifak içindeki mali, ticari ve sanayi özerkliğin bazı sınırlarını aşmamaları konusunda baskı yapma işlevini -mali ve sınai güçler dengesinde ABD emperyalizminin aleyhine bir değişimin ortaya çıkmasıyla birlikte kademeli olarak altı oyulan bir işlev- de gördü. Bu yüzden Amerikan askeri hegemonyasına rağmen, "doların hükümdarlığı" ve çokuluslu şirketlerdeki Amerikan mülkiyetinin veya kontrolünün hakimiyeti İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yirmi yıldan daha uzun sürmedi. Ve 1950'lerde Amerika'nın nükleer silah üretimi ve kullanım araçları üzerindeki tekelini kıran Sovyetler'in sınai ve askeri güçlerindeki büyümeyi hatırlarsak, "Amerikan Yüzyılı"nın onyıldan daha uzun sürmediğini görürüz. Bretton Woods, doların hükümdarlığı[7] ve ABD kontrollü çokuluslu şirketlerin hakimiyeti, 1945-48'den sonra Amerika'nın ve dünya kapitalizminin Büyük Depresyon ölçüsünde bir iktisadi çöküşten kaçınmasını sağlamıştı. Fakat bu imkanlar derece derece eridi ve sonunda

1960'ların sonu ile 1970'lerin başlarında başlayan uzun depresyona yol açtı.[8]

Savaş sonrası *boom*'un kendisi ABD emperyalizminin "barışçıl" bir ticari ve mali genişleme tercihinin -yani Marshall Planı, kitlesel sermaye ihraçları ve bundan türeyen herşey- otomatik bir sonucu değildi. Bunun ön koşulu, militanlığı büyük ölçüde KP'ler tarafından kanalize edilen ve dolayısıyla da Amerikan emperyalizmi tarafından doğrudan bir tehdit şeklinde algılanan, başta İtalya, Fransa ve Japonya olmak üzere bazı kilit emperyalist ülkelerdeki savaş sonrası işçi hareketi yükselişinin sona ermesiydi. Fakat bu yükseliş daha düşük bir siyasallaşma ve radikalleşme düzeyinde olsa da, ABD'de de meydana geldi.[9]

Bu koşullar altında, kilit kapitalist ülkelerdeki ve uluslararası ölçekteki sınıf mücadelesi, büyük güçler ile Soğuk Savaş arasındaki ilişkilerin evrimiyle özgül -ve süreksiz- bir biçimde içiçe girdi. Bazı temel sanayi sektörlerindeki mücadeleler büyük ölçüde bu ortamın

7 Kuşkusuz bu, İkinci Dünya Savaşı'nın İngiliz emperyalizminin maliyesine, ticari gemiciliği ve donanmasına verdiği tamiri imkansız hasarın kaçınılmaz sonucuydu. Çok önemli bir belgede (Howard'ın *Grand Strategy* kitabının 632-36. sayfalarında aktarılan) Mart 1943'te İngiliz yetkilileri "Birleşik devletlerin ihracatçı konumu gelişirken ve gelişmeye devam edecek gibi gözükürken, İngilizlerin ithalattaki konumu düzenli bir şekilde kötüye doğru gidiyor" diyorlardı. 1937'de Büyük Britanya ayda yaklaşık beş milyon ton mal ithal ediyordu. Bu rakam 1940 sonu ve 1941 başında iki buçuk milyon tona, 1942 yazında iki milyon tona ve Kasım 1942 ile Şubat 1943 arasında bir çeyrek milyon tona düştü. 1941'de gıda ve petrol dışındaki hammadde stokları asgari güvenlik düzeyinin dört milyon ton üstünde bulunuyordu. Nisan 1943'te bu "asgari temel"in bir milyon ton aşağısındaydı. Mali duruma gelince, bu daha da kötüydü. İngiliz dış varlıkları pratikte tümüyle tasfiye edilmişti. Dolar balansları bir milyonun altındaydı.

8 Ernest Mandel, *The Second Slump*, 3. Baskı, Londra, 1986 (Türkçesi Koral Yay.).

9 ABD'deki savaş sonrası grev dalgası üzerine bkz. Jeremy Brecker, *Strike*, San Francisco, 1972.

dışında gelişti -örneğin ABD'deki savaş sonrası grev dalgası ve işçi sınıfının baskısıyla KP'lerin koalisyon hükümetlerinden ayrılmak zorunda kaldıkları (Amerikan emperyalizminin ya da Avrupa burjuvazisinin baskısıyla değil) Belçika ve Fransa'daki ilk kitlesel yasadışı grevler. Fakat bu mücadelelerin kısmi yenilgisi, sermayenin artan sindirme harekatı (Taft-Harley Yasası ve ABD'de sendikaların gücündeki kademeli erime bunun en belirgin örnekleriydi) ve KP'lerin koalisyon hükümetinde yer alma politikalarından ultra-sol tavırlara dönüş yapmasıyla birleşerek işçi sınıf militanlığında genel bir gerilemeye -büyük bir parlamento çoğunluğuna ve arkasındaki önemli reform mevzuatına rağmen *İşçi* hükümetinin bu temel yönelim bozukluğundan kaçınma şansının olduğu İngiltere'de bile- yol açtı. Başlıca emperyalist ülkelerde kapitalizmin istikrara kavuşturulması, *boom*'un elverişli bir temelde -savaş sonrası birinci işçi radikalleşme ve militanlık dalgasının geri çekilmesi- başlamasını sağladıysa da, aynı zamanda garip bir biçimde 1923'ten sonrakinden oldukça farklı sınıfsal güç ilişkilerinin gelişmesine yol açtı.

Emperyalist ülkelerde hiçbir işçi sınıfı ezici bir yenilgi yaşamadı. Soğuk Savaş işçi hareketi içinde büyük ideolojik ve örgütsel bölünmelere yol açtıysa da, aynı zamanda emperyalizme de "yurt cephesi"ni göreli olarak huzurlu tutmak için yüksek bir paha ödetti. Batı toplumundaki savaş sonrası *boom*'un -ücretli emekteki, yani sanayileşmedeki yeni büyümenin eşliğinde- ve işçilerin artan beklentileri ve bunları sendikal mücadele ve siyasal girişimlerle (ABD hariç) gerçekleştirme yönündeki sürekli çabalarının sonucu olarak, emperyalist ülkelerde örgütlü işçi hareketinin gücü devamlı surette büyüdü. Hem fabrika içinde hem de dışında, daha önce görülmemiş düzeylere yükseldi. Bir dönem için, bu yükseliş dayanıklı tüketim mallarının kitlesel tüketimini ve konut alımını yaygınlaştırarak *boom*'u ateşledi. Fakat Mayıs 1968'in simgeleştirdiği belli bir doruktan itibaren bu büyüme ile kapitalist ekonominin normal işleyişi arasındaki çelişkiler yeniden açık hale geldi.

Diğer yandan, bizzat "Amerikan yüzyılı"nı yaratan koşullar -çokuluslu şirketlerin hakimiyeti ve üçüncü teknolojik devrimin

hammaddeler alanındaki sonuçları ("doğal" olanların yerine insan yapımı olanların ikame edilmesi)- emperyalizmin "üçüncü dünya" üzerindeki hakimiyetini, dünya kârlarını (dünya artı değeri) üçüncü dünyanın yönetici sınıfları lehine herhangi bir belirleyici biçimde yeniden dağıtmaksızın, doğrudan yönetimden dolaylı yönetime kaydırmasını (sömürgecilikten yeni-sömürgeciliğe) kolaylaştırdı. Güney'den Kuzey'e sürekli bir değer aktarılması, hem *boom*'un kendisini hem de ulusal kurtuluş hareketleri şeklinde, bu tür aşırı sömürüye karşı bir başkaldırıyı ateşleyerek, tüm savaş sonrası dönemde kural olmaya devam etti. Eski sömürge imparatorlukları çöktü. Ama yeni, "dolaylı" bir ABD İmparatorluğu kurma gayretleri kademe kademe aşınmaya uğradı.[10]

Bu bakış açısından da, İkinci Dünya Savaşı yapısal düzeyde kapitalizm adına hiçbir şey çözmemişti. Kapitalizm Batı'da 1948 ile 1968 arasında istikrara ve refaha kavuşmuştu. Ama bunun için ödenen fiyat, Üçüncü Dünya'da sürekli bir bunalım ve Batı Avru-

10 Hindistan'daki İngiliz İmparatorluğu'nun tasfiyesi, Plehanov'un tarihsel materyalizmi, bireyin tarihteki rolü meselesine uygulamasının çarpıcı bir teyidini sunar. Plehanov, belli tipte bir kişilik için tarihsel bir ihtiyaç ortaya çıktığı zaman, olayların onu -gerçekte onları- yarattığını ileri sürer. Hindistan'dan mümkün olduğunca yumuşak bir şekilde çekilmeyi sağlamak için, İngiliz emperyalizminin elinde sadece "İşçi kanadından solcu bir Lord", soylu bir ailenin temsilcisi ve Nehru ile Gandi'nin dostu Sör Stattford Cripps değil, aynı zamanda bizzat kraliyet ailesinin temsilcisi Lord Mountbatten da vardı. David Cannadine, Mountbatten'ın rolünü şöyle özetler: "İlerici görüşleri, Süveyş'in Doğu'sundaki tecrübesi ve kral-imparatorun kendisiyle olan yakın bağları, onu 1947'de Hindistan'daki İngiliz yönetimini sona erdirme konusunda ideal kişi haline getiriyordu. ... Doğduğu sırada Kraliçe Viktorya tahttaydı, İngiliz İmparatorluğu dünyanın o zamana dek tanıdığı en büyük imparatorluktu ve paund yalnızca yirmi şilin değil, aynı zamanda beş dolar değerindeydi. Öldüğü zaman Bayan Thatcher Downing Caddesi 10 numaradaydı, İngiliz Donanması eskisinin sadece bir gölgesiydi, İngiliz İmparatorluğu dağılmış, yerine Commonwealth (Uluslar Topluluğu) kurulmuş ve paund iki dolardan daha düşük bir değerdeydi".

pa'da da 1968'de patlak verecek olan patlayıcı maddelerin artan ölçüdeki yığılmasıydı. Ne emperyalizmin bunalımı çözüme kavuşmuştu ne de kapitalist üretim ilişkilerinin bunalımı. Tehir süresi dalgakıranları onarmada kullanılamazdı. Gedikler genişliyordu. Ve bunların aralarından devrim seli yeniden akmaya başlayacaktı. Devrim bir Üçüncü Dünya Savaşı'ndan kaçınmanın en iyi -gerçekte tek- yoludur. İnsanlık yıkımdan ancak uluslararası ve yurt içi meseleler üzerinde akılcı bir denetim kurarak, yani sınıfsal ve ulusal çatışmaları ve rekabeti ortadan kaldırarak kurtulabilir. Ve ancak demokratik bir dünya sosyalist federasyonu bu amaca erebilir.

Dizin

(Savaşlar *italik* olarak verilmiştir)

Alanbrooke, Alan (Feld-Mareşal) 155, 169, 182, 195, 215.
Amitsar Katliamı 23.
Ardennes 197, 202, 223.
Arnhem 176, 198.
Atlee, Clement 225.
Auphan (Amiral) 35.

Badoglio, Pietro (Mareşal) 183.
Barbarossa Harekatı 80, 145, 176.
Benes, Eduard 213.
Blumentritt (General) 197.
Bose, Chandra 159.
Bostan Harekatı 197.
Boxer Ayaklanması 12.
Bradley, Omar (General) 203.
Brauschitsch, Walter von (General) 147.
Bretton Woods Konferansı 243.
Britanya Çarpışması 141.176.
Bush, Vannevar 111.

Chamberlain, Neville 36.
Churchill, Winston 27, 36, 45, 54, 79, 108-109, 115, 117, 152-153, 155-160, 172, 188, 198, 201, 210-11, 219, 224, 227, 234.
Ciano, Galeazzo (Kont) 147.
CIO 21.
Clausewitz, Karl von 73-74.
Clemenceau, Georges 23.
Clemens, Diana Shaver 213.
Crankshaw, Edward 226.
Cripps, Stafford (Sör) 158.

Çuikov, V.İ. (Mareşal) 174-176.

Darlan, J-F. (Amiral) 124.
De Gaulle, Charles 58, 75, 117, 171-172, 227.
Deniz Aslanı Harekatı 140, 143.
Derebeyi (Overlord) Harekatı 79, 176, 196.
Deutscher, Isaac 147.
Dietrich, Otto 147.
Dill, John (General) 141.
Doenitz (Amiral) 102, 211.
Dört Mayıs Hareketi 23.
Dulles, John Foster 231.

Eden, Anthony 54, 166, 212, 232.
Ehrenburg, İlya 116.
Eisenhower, Dwight (General) 177, 197, 203, 210, 213.
El-Alameyn 28, 162 169, 176.
ELAS (Yunan Halk Kurtuluş Ordusu) 51, 234.

Erhard, Ludwig 214.
Esteva (Amiral) 173.

Felix Teşebbüsü 140.
Foch, Ferdinand (Mareşal) 33.
Ford, Henry 87.
Forrestal (Donanma Bakanı) 234.
Franco, Francisco 140.
Fraser, David (General) 72.

Gamelin, Maurice (General) 84, 177.
Gandi, Mahatma 120, 158.
Gavin (General) 203.
Gehlen, Reinhardt 164.
Giraud, Henri-Honoré (General) 171-172.
Goebbels, Joseph 52.
Goering, Hermann 124, 188.
Guadalcanal 71, 97, 176.
Guderian, Heinz (General) 75, 136, 182.

Halder, Franz (General) 146-147, 173.
Harris, Arthur "Bombacı" (Hava Mareşal) 188.
Hart, Liddell 75.
Herbst, Ludolf 52, 214.
Himmler, Heinrich 125.
Hitler, Adolf 14-15, 21, 24-37, 40, 42, 45-46, 51, 64, 79, 102, 109, 116, 121-122, 133, 138-142, 144-152, 162-165, 183-188, 198, 202, 209, 221, 234.
Hopkins, Harry 54, 212.
Horthy (Amiral) 200.
Hull, Cordell 16.

Hurley, Patrick 204.

İvo Cima 192, 205.

Jukov, G.K. (Mareşal) 108, 165, 202.

Kaiser, Henry 193.
Kaldor, Nicholas 67.
Kautsky, Karl 13.
Kay-Şek, Çan 21, 37, 55, 82, 98, 192, 204, 218.
Keitel, Wilhelm (Feld-Mareşal) 108, 147.
Kesselring, Albert (Feld-Mareşal) 184, 194, 199.
Keynes, John Maynard 156.
Koga (Amiral) 192.
Kolko, Gabriel ve Joyce 40.
Koniev, İ.S. (Mareşal) 202.
Konoye (Prens) 208.
Kopelev, Lev 129.
Kursk 81, 106, 167, 168, 185-187.

Laval, Pierre 35.
Lenin, V.İ. 74.
Leyte Körfezi 193.
Lindbergh, Charles 114.
List, Wilhelm (General) 165.
Litvinov, Maksim 232.

MacArthur, Douglas (General) 178, 192, 198-199, 205-207, 231.
McKinley, (Başkan) 118.
Malenkov, Georgiy 231.
Malinovskiy, R.Ya. (Mareşal) 200, 233.

Manstein, von (Mareşal) 136, 146, 185.
Marshall, George (General) 72, 169.
Marshall Planı 222, 229.
Mason, Timothy 28.
Mengele, Jodef (Dr.) 29.
Mehring, Franz 73, 85.
Meşale Harekatı 169.
Meuse (Maas) 94, 177.
Michel, Henri 65.
Midway 71, 154, 157, 161, 176, 177.
Mikolajcyzk, Stalislaw 212.
Minsk 81, 187, 200.
Molotov, V.M. 166, 233.
Molotov-Ribbentrop Paktı 64.
Moltke, Helmut von 85.
Montgomery, B.L. (Feld-Mareşal) 79, 108, 170, 182, 195, 213, 233.
Morgenthau, Henry 228.
Moskova Konferansı 222.
Mountbatten, Louis (Lord) 203.
Mussolini, Benito 27, 35, 109, 128, 142, 168, 182.
Myithkiha (Burma) 191.

Nagumo (Amiral) 150.
Nasırcılık 58.
Nehru, P.J. 120, 158-160.
Nimitz, Chester (Amiral) 80, 177, 178, 192.
Nixon, Richard 207.
Normandiya 194-196.

Okinava 205.

Paris Barış Konferansı 12.
Patton, George (General) 182, 196, 203.
Pearl Harbor 38, 85, 117, 149, 176.
Peron, Juan 17, 120.
Pétain, Henri 35, 138, 140.
Petzina, Dietmar 68.
Poincaré, Raymond 34.
Potsdam Konferansı 219.
Pouliopoulos, Pantelis 129.
Prut (Yaş) 81, 94, 167.

Qubec Konferansı 222.
Quisiling, Vikdun 183.

Rahman, Tengku Abdül 157.
Reynaud, Paul 34.
Ribbentrop, Joacham von 147.
Rokossovskiy, K.K. (Mareşal) 165.
Rommel, Erwin (Feld-Mareşal) 196.
Roosevelt, Franklin Delano 16-17, 37, 40, 85, 109, 152, 212, 221, 224, 232.

Saipan 80, 168, 192.
Salerno 184.
Schumacher, Kurt 231.
Schumpeter, Joseph 241-42.
Serge, Victor 44.
Sherwood, Robert 114.
Sneevliet (Maring), Hendrik 129.
Speer, Albert 87-89.
Stillwell, Joseph (General) 191.
Stalin, İosif 33, 41-42, 48, 54, 80-83, 98, 108, 113, 116-119, 129, 134, 147-153, 201, 205, 211, 215-220, 227, 233-34.
Stalingrad 28, 48, 70, 81, 85, 128, 154, 160, 168, 172-173, 174-177.

Sukarno, Ahmad 204.

Şigemitsu 120

Taft-Hartley Yasası 245.
Taylor, A.J.P. 30-34.
Tedder, Arthur (Hava Mareşal) 190.
Thomas (General) 91.
Thorez, Maurice 58, 234.
Tinian 192.
Tito, Yozip 219, 233.
Toco, Hideki (General) 14, 88, 108-109, 177, 221.
Togliatti, Palmiro 234-35.
Tolbuhin, F.İ. (Mareşal) 200, 233.
Tournoux, Raymond 34.
Toyota, Soemu (Amiral) 192.
Trepper, Leopold 129.
Trevor-Roper, Hugh 24.
Troçki, Lev 22, 24, 85.
Truman, Harry 219, 221, 224, 231.
Truman Doktrini 222, 226.
Tuhaçevskiy, M. (Mareşal) 41, 75, 86.
Tunus 168, 172-73.
Turin Genel Grevi (1943) 51.

Ultra Harekatı 107.
Uranüs Harekatı 167.

Varşova Ayaklanması 201.
Vasilevskiy, A.M. (Mareşal) 165.
Vistül 81, 176, 200.
Voznesenskiy, N. 164.
Vıyşinskiy, A.A. 215.

Washington Denizcilik Konferansı 12.
Weygand, Maxime (General) 34, 138.
Wilhelm II (Kayzer) 126.
Wilson, Woodrow 23.

Yalta Konferansı 205, 219, 222.
Yamamoto, İsoroku (Amiral) 150, 161, 177.
Yamaşita, T. (General) 78, 156.

Uluslararası ölçekte, örneğin, hemen bütün ders kitaplarında Birinci ve İkinci Dünya savaşlarından, başlıbaşına iki büyük hengame, aşikar iki kopuş noktası olarak söz edilmesi adettir; oysa yakın zamanlarda yapılan bazı ekonomik ve teorik analizler, her ikisinin, dünya kapitalizminin gelişmesinde 19. yüzyıl sonlarında başgösteren bir "uzun dalga"nın tezahür ve reaksiyonlarından olduğunu, nitekim söz konusu yapısal bunalım döneminin, ancak Birinci Dünya Savaşı'nın yarım bırakmak suretiyle çelişmelerini daha da şiddetlendirdiği bazı dönüşümleri İkinci Dünya Savaşı'nın tamamlanmasıyla son bulduğunu düşündürüyor.

Bu yaklaşım için, bkz. Ernest Mandel, İkinci Dünya Savaşının Anlamı ; ayrıca bkz. Mandel, Kapitalist Gelişmenin Uzun Dalgaları.

Halil Berktay, Toplum ve Bilim sayı 54-55; sayfa 34.

ISBN 975 - 7178 - 09 - 0